

929

LATVIJAS
ŪNIVERSITĀTES RAKSTI
ACTA UNIVERSITATIS LATVIENSIS

TAUTSAIMNIECĪBAS UN TIESĪBU ZINĀTŅU
FAKULTĀTES SERIJA

IV. SĒJUMS
TOMUS

№ 1

LATVIJAS ŪNIVERSITĀTE

R I G Ā, 1 9 3 8

f 643
144w

2

TEKA
643-11-88

VIDZEMES ARKLU REVĪZIJAS 1601.—1638.

Edgars Dunsdorfs.

	SATURS.	Lpp.
LIETOTIE SAISINĀJUMI		2
PRIEKŠVĀRDI		3
AVOTI UN LITERĀTŪRA		5
IEVADS		8
I. PĀRSKATS PAR REVĪZIJĀM		11—100
1601. GADA ARKLU REVĪZIJA		11—25
Revīzijas motīvi un organizācija		11
Revīzijas avoti un metode		16
Revīzijas rezultāti		17
1617./19. GADA ARKLU REVĪZIJA		25—26
1624. GADA ARKLU REVĪZIJA		26—35
Revīzijas motīvi un organizācija		26
Revīzijas avoti, metode un sistēma		31
Revīzijas rezultāti		33
1627. GADA ARKLU REVĪZIJA		36—40
Revīzijas organizācija un metodes		36
Revīzijas datu statistiskais apstrādājums par Alūksni		39
1630. GADA ARKLU REVĪZIJA		40—55
Revīzijas motīvi		40
Revīzijas organizācija, avoti un metodes		41
Revīzijas rezultāti		52
1638. GADA ARKLU REVĪZIJA		56—100
Revīzijas motīvi		56
Revīzijas organizācija:		
Revīzijas priekšdarbi		62
1638. gada revīzijas instrukcija		64
Revīzijas komisijas		71
Revīzijas avoti, metodes un sistēma		78
Zemnieki un 1638. g. arklu revīzija		95
II. REVĪZIJU MATERIĀLU KRITIKA		101—155
IEVADS		101
REVĪZIJU TERRITORIJA		103
REVĪZIJAS PROTOKOLA SALIDZINĀJUMS AR VAKU GRĀMATĀM		106—128
Reģistrēto ciematu skaita kritika		106

Arklų skaita salīdzinājums un arklų nolīdzināšanas kritika	116
Klaušu reģistrācijas kritika	123
Reģistrētās kunga tiesas kritika	127
SEJUMU DAUDZUMA KRITIKA	129
DARBA LOPU SKAITA KRITIKA	135
REĢISTRĒTĀ IEDZĪVOTĀJU SKAITA KRITIKA	136
1638. G. ARKĻU REVĪZIJAS KRITIKA LAIKMETA DOKUMENTOS	148
III. VIDZEMES ZEMNIEKU SAIMNIECĪBA REVĪZIJU LAIKĀ	
LAUDIS	156—196
MANTA	156
SEJUMU PLATĪBA	162
SEJUMU PLATĪBA	186
IV. PIELIKUMI	
197—263	
1. 1638. GADA ARKĻU REVĪZIJAS PROTOKOLU SALĪDZINĀJUMS AR VAKU GRĀMATĀM UN VAKU PROTOKOLIEM	197
2. ZIRGU UN CIEMATU SKAITA GRUPEJUMS DAŽĀDOS NOVADOS	219—239
1624. gadā	219
1630. gadā	223
1638. gadā	230
3. STATISTISKO DATU KOPSAVILKUMS PA NOVADIEM PĒC 1630. GADA VIDZEMES ARKĻU REVĪZIJAS	240
4. 1617., 1624., 1630. UN 1638. G. REVĪZIJAS INSTRUKCIJAS UN 1638. G. ARKĻU REVĪZIJAS PILNVARA	249
RĀDĪTĀJI.	
1. Tabulu saraksts	264—267
2. Kartogrammu un diagrammu saraksts	267
3. Personu, autoru un lietu rādītājs	268—276
4. Vidzemes novadi zviedru laikos (karte ar darbā minēto muižu atrašanās vietām)	
THE UNCUS REVISIONS IN VIDZEME FROM 1601 TO 1638	277
LIETOTIE SAĪSINĀJUMI.	
ARL	— 1638. gada arklų revīzijas protokoli Zviedrijas valsts archīva kamerālā nodaļā.
EKA	— Igaunijas valsts archīvs.
KA	— Zviedrijas valsts archīva kamerālā nodaļa.
Liv. 1935. II.	— Livonijas dokumenti Zviedrijas valsts archīvā.
LRKka	— Vidzemes zviedru laika ģenerālgubernatora archīvs Igaunijas valsts archīvā.
LTR	— Latīņu un vācu reģistrātūra Zviedrijas valsts archīvā.
Ox. saml.	— Uksenšernas dzimtas dokumenti Zviedrijas valsts archīvā.
RA	— Zviedrijas valsts archīvs.
RR	— Valsts reģistrātūra Zviedrijas valsts archīvā.
TA	— Tidō archīvs Zviedrijā.
VA	— Latvijas valsts archīvs.

PRIEKŠVĀRDI.

Vidzemes zviedru laiku pirmās puses saimniecības vēstures avotu starpā kā visai interesanti dokumenti ir saglabājušies arklu revīziju protokoli. Šie protokoli saglabājušies (gan ar trūkumiem) par 1601., 1624., 1627., 1630. un 1638. gadu. Plašākais un pilnīgākais ir 1638. gada arklu revīzijas protokols. Šo dokumentu, kas atrodas Zviedrijā, sāku apstrādāt 1933./34. gadā, būdams Latvijas universitātes tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes komandējumā. Darbu turpināju 1935. gada vasarā Stokholmā un, pateicoties Kultūras fonda un L. Ū. zinātniskā pētniecības fonda atbalstam, arī 1936. gada vasarā. Tā kā Kultūras fonda piešķirtās summas deva iespēju revīzijas materiālu fotostatēt, darbu varēju pabeigt pēc fotokopijām. 1937. g. pavasarī pētījumu par šo revīziju salīdzinājumā ar pārējām 17. g. s. pirmās puses arklu revīzijām iesniedzu L. Ū. tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātei ar nosaukumu „1638. gada Vidzemes arklu revīzija kā Latvijas saimniecības vēstures avots“. Fakultāte to pieņēma kā manu habilitācijas darbu pie saimniecības vēstures katedras. Pārkārtojot pētījumu izdošanai, minētais nosaukums vairs nesaskanēja ar darba saturu, kādēļ arī, iespiežot šo darbu, nosaukums grozīts.

Šinī darbā tehnisku iemeslu dēļ nav ietilpinātas visas diagrammas resp. kartogrammas, kas bija pievienotas manam habilitācijas darbam. Tāpat nav pievienots visa 1638. gada arklu revīzijas materiāla statistiskais apstrādājums pa muižām un novadiem. Tā kā Latvijas vēstures institūts nodomājis izdot 1638. gada Vidzemes arklu revīzijas protokolus, uzticot man šo darbu, paredzu, ka minētās revīzijas statistisko apstrādājumu varēs pievienot protokolu edīcijas ievadam.

Arklu revīzijas pēc savas dabas un rakstura viegli pakļaujas statistiskam apstrādājumam. Tomēr šo revīziju materiālam piemīt parastie sekundārās statistikas masas trūkumi. Norobežojot statistisko masu, iespējama dažāda pieeja, un tādēļ šinī darbā ievietotās tabulas, kas it kā vienādos datus skaitliski atšķiras no citu autoru jau agrāk publicētām tabulām (daudz tādu nav), ne katru

reizi liecina, ka pēdējās būtu uzskatāmas par nepareizām. Tikpat labi tās var liecināt par dažādu pieeju statistiskās masas norobežošanā. No savas puses vienmēr centos raksturot principus, pēc kuriem norobežošanu izdarīju.

Mūsu topošās saimniecības vēstures terminoloģija vēl nav visai stabila. Šinī darbā pēc iespējas turējos pie A. Švābes lietotās terminoloģijas tādēļ, ka A. Švābe kā labs mūsu folkloras pazinējs, pēc manas pārlicības, vislabāk uzminējis arī tos jēdzienu apzīmējumus, kas tagadējā latviešu valodā zuduši. Centos izmantot arī 17. g. s. vārdnīcas. Daudzos gadījumos man bija noderīga E. Bleses 1936. gadā izdotā Jāņa Langija 1685. gada latviski vāciskā vārdnīca.

Par doto iespēju šo darbu sarakstīt jāpateicas jau pieminētam Kultūras fonda un L. Ū. zinātniskās pētniecības fonda atbalstam. Lielu pateicību par pamudinājumiem un norādījumiem esmu parādā arī saviem skolotājiem, bet sevišķi mana habilitācijas darba recenzentiem: profesoram A. Švābem, vecākiem docentiem F. Henzelim un E. Šironam. Tāpat pateicība pienākas Latvijas valsts archīva, Zviedrijas un Igaunijas archīvu un Latvijas vēstures institūta darbiniekiem un Tidō archīva (Zviedrijā) īpašniekam par pretimnākšanu archīva materiāla izmantošanā, kā arī visiem, kas veicināja šī darba izdošanu.

Autors.

AVOTI UN LITERĀTŪRA.

I. Neiespiesti avoti.

Valsts arhīvs (VA).

- Vidzemes arklu revīzijas.
- Ģenerālgubernātoru vācu registrātūra.
- Rōzena dzimtas arhīvs.
- Vidzemes ekonomijas pārvaldes arhīvs.

Zviedrijas valsts arhīvs: Riksarkivet (RA).

- Riksregistratur (RR).
- Tyskt och latinskt registratur (LTR).
- Oxenstiernska samlingen (Ox. saml.).
- Livonica-samlingen (Liv. 1935. II).
- Gyldenhielms samlingen.
- Bielke samlingen.
- Åke Totts samlingen.

Zviedrijas valsts arhīva kamerālā nodaļa: Kammararkivet (KA).

- Östersjöprovinserna: jordrevisionshandlingar.
- Jordrevisionshandlingar: Livland 1638. (ARL).
- Kammerskollegii Arkiv. Ankomne bref.

Tidö arhīvs (TA) Zviedrijā.

Igaunijas valsts centrālais arhīvs: Eesti Rūgi keskarhiiv (EKA).

- Vidzemes zviedru laiku ģenerālgubernātoru arhīvs (LRKKA).
- Charta öfwer Hertigdömmet Liefklandh förfärdigat Anno 1686.

Tartu universitātes bibliotēka: Ülikooli Raamatukogu.

- Delagardi vēstules.

II. Iespiesti avoti un literātūra.

Armijas štāba ģeodaizijas topogrāfijas daļas 1930. gada Latvijas karte
(1 : 400.000).

AGTHE, A., *Ursprung und Lage der Landarbeiter in Livland*. Tübingen 1909.

J. A. ALMQUIST, *Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630*. III, 4.
Stockholm, 1922.

J. BĒRZIŅŠ, „Mēra postījumi Vidzemē 1710. gadā“. Valsts arhīva raksti. Se-
rija B. Pētījumi I. Rīgā, 1935.

V. BILKINS un M. KUNDZIŅA, *Latviešu dzimtlaužu bēgšana uz Rīgu*. I. Rīgā,
1937.

E. BLESE, *Jāņa Langija 1685. gada latviski-vāciskā vārdnīca*. Rīgā 1936.

E. BLESE, *Pārskats par studijām Prūsijas valsts arhīvā Karalaučos 1929. g.
vasaras komandējuma laikā. Latvijas Universitātes raksti, filoloģijas un
filosofijas fakultātes serija*. Rīgā, 1929.

- A. BULMERINCQ, *Vier Bücher der Landvogtei der Stadt Riga*, III. Riga, 1931.
- A. BULMERINCQ, *Die Besiedelung der Mark der Stadt Riga 1201—1600*. Riga, 1921.
- H. v. BRUININGK, „Über die Verheerungen durch die Pest auf dem flachen Lande in Livland 1710“. *Sitzungsberichte der Gesellschaft für Geschichte und Altertumskunde zu Riga* 1912. Riga, 1914.
- BUDDENBROCK, *Sammlung der Gesetze, welche das heutige livländische Landrecht enthalten II, 1*. Riga, 1821.
- J. ECKARDT, *Livland im achtzehnten Jahrhundert*. Leipzig, 1876.
- EDGARS DUNSDORFS, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas 1624.—1654*. Rīgā, 1935.
- EDGARS DUNSDORFS, „Vidzemes zviedru laiku finances“. *Veltījums izglītības ministram un profesoram Dr. h. c. A. Tentelim*. Rīgā, 1936.
- EDGARS DUNSDORFS, „Rīgas pilsētas iedzīvotāju skaita attīstība 250 gados“. *Senatne un Māksla* 1936. III.
- EDGARS DUNSDORFS, „Muižu saimniecība“. *Latviešu konversācijas vārdnīca*, 14. sēj.
- EDGARS DUNSDORFS, „Rīgas labības tirdzniecība zviedru laikos“. *Izglītības ministrijas mēnešraksts* 1936.
- EDGARS DUNSDORFS, „Latviešu zemnieku turība septiņpadsmitā gadu simtenī“. *Senatne un Māksla* 1937. IV.
- FR. K. GADEBUSCH, *Livländische Jahrbücher III, 1*. Riga, 1781.
- S. GUBERT, *Stratagema Oeconomicum oder Akker-Student*. Riga, 1645.
- ELI F. HECKSCHER, „Den ekonomiska historiens aspekter“. *Historisk Tidskrift*. Stockholm, 1930.
- E. HECKSCHER, „Hur Sveriges bönder förlorade sin jord och hur de återvunno den“. *Nordisk Tidskrift*, 1935.
- E. HECKSCHER, *Sveriges ekonomiska historia I*. Stockholm, 1936.
- H. v. HAGEMEISTER, *Materialien zu einer Geschichte der Landgüter Livlands*. Riga, 1836.
- H. v. HAGEMEISTER, „Über die ehemalige und itzige Bedeutung eines livländischen Hakens und die verschiedenen Hakenrevisionen“. *Livländische Jahrbücher der Landwirtschaft III, 1*. Dorpat, 1827.
- A. HUPEL, *Topographische Nachrichten von Lief- und Estland I—IV*. Riga, 1774—82.
- R. KLAUSTIŅŠ, „Vai latvju zemnieks zviedru laikos ēdis tiru rudzu maizi“. *Brīvās Zemes illūstrēts pielikums*, 1934.
- R. KLAUSTIŅŠ, „Der lettische Aufzögling und seine soziale Stellung“. *Baltische Monatsschrift LXXII*.
- A. KORHONEN, „Rootsi revisjon Baltimaal 1601 aastal“. *Ajalooline Ajakiri*, 1926.
- A. KORHONEN, „Michel Jordan“. *Ajalooline Ajakiri* 1935.
- PAULS KUNDZIŅŠ, *Dzīvojamā rīja Latvijā*. Latvijas universitātes raksti, arhitektūras fakultātes serija I. 7. Rīgā, 1934.
- Ō. LIIV, *Die wirtschaftliche Lage des estnischen Gebietes am Ausgange des XVII Jahrhunderts, I*. Tartu, 1935.
- R. LILJEDAHN, *Svensk förvaltning i Livland 1617—1634*. Uppsala, 1933.

- J. H. NEIDENBURG, *Lietländischer Landmann*. Riga, 1645.
- C. ÖHLANDER, *Bidrag till kannedom om Ingermanlands historia och förvaltning I, 1617—1645*. Uppsala, 1898.
- A. RICHTER, *Geschichte der dem russischen Kaiserthum einverleibten deutschen Ostseeprovinzen bis zur Zeit ihrer Vereinigung mit demselben, II, 1*. Riga, 1858.
- Rigasche Stadtblätter* 1893. 15. u. 16. nr.
- V. SALNAIS un A. MALDUPS, *Lauksaimniecības produkcijas skaitīšana Latvijā 1929./1930. saimn. gadā*. Rīgā.
- TH. SCHIEMANN, *Der älteste schwedische Kataster Liv- und Estlands*. Reval, 1882.
- C. SCHIRREN, *Die Recesses der livländischen Landtage 1681—1711*. Dorpat, 1865.
- A. SPEKKE, *Latvieši un Livonija* 16. g. s. Rīgā, 1935.
- G. F. STENDER, *Lettisches Lexikon*. Mitau, 1789.
- Svenska riksrådets protokoll VII*. Stockholm, 1892.
- A. ŠVĀBE, *Latvju kultūras vēsture, I*. Rīgā, 1921.
- A. ŠVĀBE, *Pagasta vēsture, I*. Rīgā, 1926.
- A. ŠVĀBE, „Latvju zemnieks 1624. g.“. Izglītības ministrijas mēnešraksts, 1922.
- A. ŠVĀBE, „Lapa no brīvzemnieku vēstures zviēdru laikos“. Izglītības ministrijas mēnešraksts, 1921.
- A. ŠVĀBE, „Zemes attiecību un zemes reformu vēsture Latvijā“. Novilkums no Zemkopības ministrijas izdevuma *Latvijas agrārā reforma*. Rīgā, 1930.
- A. ŠVĀBE, *Grundriß der Agrargeschichte Lettlands*. Riga, 1928.
- A. ŠVĀBE, *Die älteste schwedische Landrevision Livlands (1601)*. Latvijas Universitātes raksti, tauts. un ties. zin. fak. serija II. 3. Rīgā, 1933.
- FR. v. JUNG-STILLING, *Material zu einer allgemeinen Statistik Livland's und Oesel's*. Riga, 1864, 1866.
- FR. v. JUNG-STILLING, *Ein Beitrag zur Livländischen Agrarstatistik*. Riga, 1881.
- A. TENTEĻIS, „Gustavs Ādolfs kā Vidzemes kārtotājs“. Izglītības ministrijas mēnešraksts, 1931.
- A. TENTEĻIS, „Zemnieku dzīve zviēdru laikos“. Brīvā Zeme 1933. g., 11. nr.
- GABRIEL THULIN, *Om mantalet*. Stockholm, 1890—1935.
- Des Bannerherrn Heinrich von Tiesenhausen des Aelteren von Berson ausgewählte Schriften und Aufzeichnungen*. (Leipzig) 1890.
- A. TOBIEN, *Die Agrargesetzgebung Livlands im 19. Jahrhundert, I*. Berlin, 1899.
- A. TRANSEHE-ROSENECK, *Gutsherr und Bauer in Livland*. Strassburg, 1890.

IEVADS.

Zviedru laikmets Vidzemē samērā daudz pētīts, bet gan tikai šī laikmeta pēdējais posms. Par zviedru laikmeta pirmo pusi ir tikai nedaudz darbu, un arī tie samērā maz pieskaņas saimniecības jautājumiem. Svarīgākie saimniecības vēstures jautājumi nesaistās ar zemes resp. provinces pārvaldes formām, bet gan ar lielākās iedzīvotāju grupas — zemnieku likteņiem. Avoti, kas liecina par saimniecisko dzīvi, ir: vaku grāmatas, vaku protokoli, darba grāmatas (klausu saraksti), muižu grāmatas, tiesu aktis, iestāžu un amata personu sarakstīšanās un laikmeta literātūra. Zviedru laikmeta sākuma un beigu posmam bez šiem avotiem līdz mūsu laikam saglabājušies vairāk vai mazāk pilnīgi kadastrēšanas darbi — arklu revīzijas. Laikmeta otrai pusei bez tam vēl ir ļoti svarīgs uzņēmējumu un karšu materiāls.

Arklu revīzijām, salīdzinot ar pārējiem materiāliem, ir tā lielā priekšrocība, ka tās aptver ļoti plašus apgabalus. Diemžēl, vairāku revīziju materiāli nav saglabājušies visā pirmatnējā pilnībā līdz mūsu dienām. Zviedru laikmeta sākumā arklu revīzijas Vidzemē izdarīja 1601., 1617., 1624., 1627., 1630. un 1638. gadā. Pirmās divas revīzijas visu tagadējo Vidzemi neaptvēra, un turklāt 1601. g. revīzija vairāk attiecināma uz iepriekšējo, poļu laikmetu. 1624. gada revīzija kopā ar 1627. gada revīziju un nozudušo revīziju par Kokneses apriņķi, tāpat 1630. gada revīzija gan aptvēra visu Vidzemi, bet viss materiāls nav saglabājies. Vienīgi 1638. gada revīzija ne vien aptvēra visu Vidzemi, bet šīs revīzijas materiāls arī pilnīgs un nebojāts ar visiem pielikumiem un savilkumiem glabājas Zviedrijas valsts archīva kamerālā nodaļā. Par savilkumiem šeit apzīmēju izvilkumus no revīzijas protokola, kur pa atsevišķām muižām saskaitīts ciematu un zemnieku skaits. Revīzijas protokolā tomēr bija daudz vairāk ziņu. 1638. gada revīzijā atrodamas ziņas par zemnieku arklu, ģimenes locekļu, gājēju un mājlopu skaitu, ziņas par zemnieku sējumiem, kunga tiesu un klausām. Kaut arī ne visas un ne tik pilnīgi, bet vairums šo ziņu atrodamas arī pārējo arklu revīziju protokolos. Saskaitot un sargrupējot šos ma-

teriālus, kritizējot un pārbaudot to drošību un ticamību un savstarpēji salīdzinot dažādo revīziju datus, varam gūt ainu par zemnieku saimniecību revīzijas laikā. Šis materiāls vien vēl saimnieciskās dzīves attīstību nerāda, bet, izlietojot citus avotus, tas ir teicams izejas punkts šādas attīstības raksturošanai. Arklu revīzijas materiāls dod iespēju raksturot saimniecības vēstures svarīgākos aspektus: demografiskos apstākļus, pieprasījumu un piedāvājumu, un spriest par zemnieku saimniecības struktūru.

Šinī darbā visvairāk telpas un uzmanības veltīts arklu revīziju, sevišķi 1638. gada revīzijas, materiāla kritiskam novērtējumam. Tikai pēc tam, kad esam pārbaudījuši avota ticamību un tā liecību pareizību, varam iet tālāk un izlietot šo avotu vispārīgiem un speciāliem secinājumiem. Ka materiāls kritiski pārbaudīts un arī plašāki iztirzāts tieši par 1638. gada revīziju, tam vairāki iemesli. Pirmkārt, šis revīzijas materiāls dod tādas ziņas, kas atļauj statistiskam apstrādājumam skaitļus slāņot un tā izdarīt šo skaitļu iekšējo ticamības kritiku (piemēram, par iedzīvotāju skaitu to atļauj vienīgi tikai 1638. gada revīzijas materiāls). Otrkārt, 1638. gada revīzijas materiāli saglabājušies par plašāku Latvijas teritoriju nekā pārējo revīziju materiāli. Saimniecības vēsturei vienmēr svarīgāk ir iegūt tipiskas ziņas, nekā tikai izņēmumu raksturošanai noderīgus datus. Bet tipiskus datus vienmēr labāk gūs no iespējami lielāka vienību daudzuma, kur sāk darboties jau lielā skaitļa likums. Treškārt, 1624., 1627. un pa daļai 1630. gada revīzijas dati tēlo mums zemnieku stāvokli kara laikā. 1638. gada revīziju izdarīja, kad zemē bija iestājies miers, kaut arī šīs revīzijas materiālā vēl manāma kara ietekme. Ceturtkārt, 1638. gada revīzija mums ir daudz svešāka nekā pārējās (izņemot varbūt 1617. gada revīziju, kuŗai tomēr bija samērā maza nozīme), var pat teikt: pilnīgi sveša. Nedaudzās ziņas, kas par to sastopamas literātūrā, diemžēl, visas nepareizas. Pat revīzijas sarīkošanas laiks palicis nenoskaidrots. Revīziju 1638. gadā veica dažu mēnešu laikā, bet literātūrā vēl tagad šo revīziju dēvē par 1638. — 1641. gada revīziju, uzskatot un apgalvojot, ka šī revīzija turpinājusies 3 gadus. Raksturīgs ir Transehes-Roseneka 1890. gadā izteiktais spriedums par šo revīziju un tās historiografija.

„Die Darstellung der Revision von 1638 bei v. Jannau, Gesch. Lief. u. Ehstl. pg. 237 und v. Hagemester a. a. O. (Materialien zu

einer Geschichte der Landgüter Livlands) I. pg. 12, sowie Schriftsteller, welche Letzterem unbedingt folgen: v. Richter, a. a. O. (Geschichte der ... Ostseeprovinzen) II, 2 pg. 21, und Eckhardt a. a. O. pg. 84 (Livland im achtzehnten Jahrhundert) ist mehr oder weniger unklar. Vgl. ferner: v. Samson a. a. O. (Hist. Versuch über d. Aufhebung der Leibeigenschaft in den Ostseeprovinzen) pg. 33 und v. Bruiningk a. a. O. (Livländische Rückschau) pg. 132. ff.“

Tagad, pēc 48 gadiem jāliecina, ka neskaidrība par šo revīziju ir tikpat liela vēl šodien. Bet tieši šīs revīzijas ziņas, salīdzinot ar pārējām, ir jo vērtīgas.

Šī darba nolūks būs sasniegts, ja tas dos pārskatu par to, ko no 17. g. s. pirmās puses arklu revīzijām var sagaidīt mūsu saimniecības vēsturei. Esmu pārliecināts, ka minēto arklu revīziju materiāls dos iespēju gūt jo svarīgas atziņas mūsu saimniecības vēsturei, un priecāšos, ja šis darbs ierosinās turpmāko pētniecību.

Vidzemes arklu revīzijas var interesēt nevien saimniecības vēsturnieku, bet arī rakstnieku, kas nodarbojas ar kultūras vēstures problēmām, nemaz nerunājot par valodnieku, kas revīzijas vietu un personu vārdos atradīs lielas vērtības.

I. PĀRSKATS PAR REVĪZIJĀM.

1601. GADA ARKLU REVĪZIJA.

REVĪZIJAS MOTĪVI UN ORGANIZĀCIJA.

Septiņpadsmitais gadu simtenis Latvijai nesa t. s. zviedru laikmetu. Šī jaunā laikmeta pirmās ieskaņas ir Sedermanlandes hercoga, vēlākā Zviedrijas karaļa Kārļa IX, gan īslaicīgs un epizodisks, Vidzemes iekarojums pašā gadu simteņa maiņā. 1600. gada rudenī hercogs bija iekarojis Salacu, bet 1601. gada martā zviedri bija sasnieguši Daugavu. Tomēr jau jūnijā kara laime uzsmaidīja poļiem, un īsā laikā visa Vidzeme bija atkal poļu rokās, kas to atkal vēlākos mēnešos zaudēja zviedriem.

Tas bija turpinājums, bet reizē arī sākums cīņām, kas, pēc A. Tentelja liecības, zviedru laiku sākumu padarīja par vienu no šausmīgākiem momentiem latviešu dzīvē¹, ko Cēsu bīskaps Šenkings savā 1610. g. 1. janvāra vēstulē pāvestam raksturo šādi²: „Livonijas lietu stāvoklis ir tik nožēlojams, ka posta lielums pārspēj visas asaras un rada vērotājos un vēl vairāk vērtētājos bēdīga pārsteiguma izbrīnu. Visas pilis un kādreiz plašās muižas, tagad izpostītas un bieziem krūmiem apaugušas, ir pārvērtušās meža zvēru mitkļos. No daudziem iedzīvotājiem maz palikuši dzīvajos, kas vēl nožēlojamāki par mirušiem, jo pēdējie jau ir atsvabināti no visām bažām un bailēm, dzīvie, turpretim, pie katras vieglo lapu čabēšanas kā zaķi bēg mežos un trīcēdami vairās no cilvēku parādīšanās, neko citu, bailu pārņēmti, nedz no draugiem, nedz no ienaidniekiem negaidīdami, kā tikai savu galu; šos ļaudis ar lielām pūlēm var mīlīgi un laipni no mežiem izvilināt tikai tas, kas klaji parādās bez apbruņojuma un tos draudzīgi uzrunā viņu vietējā valodā.“

¹ A. Tentelis, „Zemnieku dzīve zviedru laikos“, *Brīvā Zeme*, 1933. g. 11. nr.

² Citēts pēc A. Spekke, *Latvieši un Līvonijs* 16. g. s. (Rīgā, 1935.). 156. un sek. lpp.

Kā kara posts ietekmēja zemnieku materiālo labklājību un ēku celtniecību, sal. P. Kundziņš, *Dzīvojamā rija Latvijā* (Latvijas universitātes raksti, arhitektūras fakultātes serija I, 7. Rīgā: 1934) 576. un sek. lpp.

Tādi, ja arī varbūt vēl ne gluži tik drūmi bija apstākļi Vidzemē, kad 1601. gadā šeit izdarīja pirmo zviedru arklu revīziju.

No šīs revīzijas mums tagad zināmi divi dokumenti: revīzijas protokola noraksts, ko par Vidzemes latviešu daļu 1933. gadā publicēja A. Švābe, un pēc šiem protokoliem sastādītā kamerālā rokas grāmata, ko 1882. gadā publicēja T. Šīmanis. A. Švābe līdz ar rokraksta edīciju publicēja arī pētījumu par revīzijas nolūkiem, avotiem un īpašvārdu rakstību. Šo pētījumu 1935. gadā par revīzijas izpildītāja personu un pašu revīziju papildināja A. Korhonens³.

1600. g. 5. decembrī hercogs Kārlis uzdeva izdarīt revīziju Igaunijā, lai pārbaudītu kroņa īpašumiem uzliekamos zemes nodokļus. 1601. gada iekarojumi deva iespēju revīziju attiecināt arī uz Vidzemi, sākot šo darbu 10. aprīlī Vecsalacā. Limbažus revidēja 13. aprīlī, Vainižus — 15. aprīlī, Turaidu — 21. aprīlī, Krimuldu 23. aprīlī, Siguldu 24. aprīlī, Mālpili 26. aprīlī, Nītauri 30. aprīlī, Skujeni 2. maijā, Piebalgu 18.(?) maijā⁴, Cesvaini 11. maijā, Dzērbeni 15. maijā, Cēsis 18. maijā, Raunu 23. maijā, Smilteni 28. maijā, Trikātu 30. maijā, Valmieru 4. jūnijā, Mujānus 13. jūnijā, Burtņiekus 16. jūnijā un Rūjienu 18. jūnijā.

No šī saraksta redzamas divi lietas. Pirmkārt, ļoti īss ir laiks, ko revidents veltīja katram novadam, otrkārt, revīziju izdarīja novados, kas tikko bija iekaroti un kas tūdaļ pēc revīzijas atkal pārgāja poļu rokās, jo 1601. gada 17. jūnija kauja pie Kokneses deva poļiem uzvaru un iespēju okupēt Vidzemi, līdz kamēr kara laime atkal pārgāja zviedru pusē. Revīzija tā tad patiesībā notika kara laikā.

Par revīzijas nolūkiem liecina hercoga Kārļa 1600. gada 5. decembra pilnvara revidentam⁵: Hercogs Kārlis konstatē, ka kroņa

³ A. Švābe, *Die älteste schwedische Landrevision Livlands (1601)*, (Rīgā: Latvijas universitātes raksti, tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultātes sērija II. 3., 1933.).

Th. Schiemann, *Der älteste schwedische Kataster Liv- und Estlands* (Reval: 1882).

A. Korhonen, „Michel Jordan“, *Ajalooline Ajakiri*, 1935, 97.—118. lpp.

⁴ A. Švābe, op. cit. 464. lpp. kā Piebalgas revīzijas datums minēts 18. maijs, turpretim šīs revīzijas aprakstā A. Švābes darbā *Pagasta vēsture* (Rīga: 1926.), 209. lpp. minēts 8. maijs.

⁵ Pilnvaras tekstu zviedru valodā pēc A. Korhonena, „Rootsi revisjon Baltimaal 1601 aastal“, *Ajalooline Ajakiri* 1926, iespiedis A. Švābe, *Die älteste schwedische Landrevision*, 343. lpp.

rente un nodokļi ienāk nekārtīgi un nav skaidrības par to, cik īsti jāsaņem. Zemnieki gan maksā nodokļus pilnā mērā, bet kronim tie necik neienāk. Tādēļ uzdots (pilnvarā vārdā neminētam revidentam) doties no vienas pils uz otru un izmeklēt, cik katrs atsevišķs zemnieks maksājis nodokļos un cik desmitai tiesai. Ziņu pārbaudei no muižkungiem ievācamas birkas, kur zemnieku maksājumi uzgriezti, un pievienojamas hercogam iesniedzamam ziņojumam. Tāpat jānoskaidro, cik katrā novadā izlēnotu arklu un cik pamesti postā.

Kaut gan šī pilnvara zīmējas uz Igauniju, t. i. provinci, kas bija jau pievienota Zviedrijai, tomēr no tās varam spriest arī par revīzijas motīviem tikko okupētā Vidzemē.

Pirmais revīzijas motīvs bija fiskāls. Kronim vajadzēja datus par zemniekiem, no kuņiem varēs ievākt nodokļus. Tādi bija pirmām kārtām kroņa resp. bijušo domēņu zemnieki, jo privāto muižu zemniekiem kroņa kārtējie nodokļi parasti nebija jāmaksā. Bija tā tad jāstādā tāds pats saraksts, t. i. zemes grāmata, kādu pašā Zviedrijā, jau sākot ar 16. gadu simteņa pirmo pusi, par domēnēm iesūtīja ikgadus valdībai⁶. Tikai uz šādu datu pamata varēja taisnīgi sadalīt nodokļus. Tā kā domēņu zemnieku kunga tiesas resp. desmitās tiesas maksājumus arī saņēma kronis, saprotams, ka vajadzēja reģistrēt katru zemnieku atsevišķi un viņa maksāšanas pienākumu, kas Vidzemē izpaudās ciemata arklu skaitā. Turpretim pilnvarā minētais uzdevums — noskaidrot, cik katrs zemnieks jau nomaksājis kunga un kroņa tiesu, Vidzemē bija lieks, jo province tikko bija okupēta. Bija tomēr jāreģistrē okupēto domēņu pašu lauku sējumi, jo okupācijas varai, bez šaubām, bija tiesība novākt šo sējumu ražu.

Otrkārt, uz Vidzemi bija arī attiecināms pilnvaras noteikums, ka jānoskaidro, cik arklu izlēnots un cik pamesti postā, tikai šeit vēl nāca klāt jauns, radniecisks uzdevums. Poļiem atkāpjoties, kaŗaspēkam līdz bija aizgājuši poļu tautības ierēdņi un muižnieki, kā arī tie muižnieki, kas poļiem simpatizēja. Šo aizgājēju un arī kaŗā kritušo muižnieku zemes piesavinājās šejienes vāci, un revīzijas nolūks tad nu bija noskaidrot muižu valdījuma tiesības. Šinī jautājumā fisks bija jo sevišķi ieinteresēts tādēļ, ka visas šādas muižas uz kaŗa tiesību pamata hercogs Kārlis varēja konfiscēt un nodot kā atlīdzību saviem virsniekiem un ierēdņiem.

⁶ Gabriel Thulin, *Om mantalet* (Stockholm: 1890—1935), I, 17. lpp.

Revīzijas trešais motīvs bija militāras dabas⁷. Jau 1600. gada augustā hercogs Kārlis Igaunijā bija noteicis, ka no domēnēm kara dienestā iesaucami zemnieki pa vienam ik no pieciem arkliem. Līdzīgu mobilizāciju izdara arī Vidzemē 1601. gada pavasarī. Revīzijai vajadzēja arī nokārtot muižnieku kara klaušu pienākumus. Jau no vācu laikiem muižniekiem bija jāpilda t. s. jātnieku dienests, t. i. katrai muižai no noteikta arklu skaita (15—20) bija jātur viens kara zirgs un jātnieks. Arī šī pienākuma noskaidrošanai un taisnīgai sadalīšanai bija nepieciešama arklu revīzija.

Jautājumu par 1601. gada revīzijas izpildītāju tagad varam uzskatīt par noskaidrotu. No revīzijas protokola izriet, ka revīziju veica viena persona, nevis komisija, kā tas bija parasts vēlākās revīzijās. A. Korhonen, 1926. gadā pirmo reizi publicējot ziņas par šo revīziju, domāja, ka revidents bijis Jānis Mortensons (Joens Mortenson)⁸, bet 1935. gadā A. Korhonen pierādīja, ka 1601. gada Vidzemes revīzijas izpildītājs ir Vīlandes birģermeistars Miķelis Jordans⁹.

Ka revidents bijis Miķelis Jordans, izriet nevien no viņa 1602. gada 24. novembra vēstules hercogam Kārlim („... Ich nuhn fast vber die zwo Jharen hero, vor einen Reuisoren, vnd vorrichtunge andere Sachen in liflandt Ehrlich vnd tre(w)lich gedienet hab, vnd

⁷ A. Švābe, *Die älteste schwedische Landrevision Livlands*, 350. lpp.

⁸ A. Korhonen, „Rootsi revisjon Baltimaal 1601 aastal“, *Ajalooline Ajakiri*, 1926, 1—12, 43.—53. lpp.

⁹ A. Korhonen, „Michel Jordan“, *Ajalooline Ajakiri*, 1935, 97.—118. lpp. Miķelis Jordans dzimis Pomerānijā. Muižnieku kārtā 1638. gadā pacēla viņa dēlu, tā kā pats Miķelis Jordans nav bijis dižciltīgs. Domājams, ka 1580. gadā viņš ieradās Baltijā. 1584. gadā viņš nopirka Vīlandē namu un apprecēja Vīlandes birģermeistara Grula meitu Annu. 1595. gadā Miķelis Jordans pirmo reizi minēts kā Vīlandes birģermeistars. 1600. gadā viņa ievērojamo bagātību kaducē. 1601. gadā viņš hercoga Kārļa uzdevumā izdara Vidzemē revīziju un pilda citus pienākumus; kad poļi ieņēma Vidzemi, bēg uz Somiju un dzīvo Espo, pēc tam kalpo zviedru kronim Zviedrijā un Vidzemē. 1612. gadā Jordanu sūta uz Igauniju izdarīt revīziju. Šī revīzija turpinās 1½ gada un sagādā Jordanam lielus izdevumus. Pēc neatlaidīgiem lūgumiem izmaksāt viņam solīto, bet neizmaksāto atlīdzību un atlīdzināt izdevumus 1615. gadā Jordans saņem lēni Somijā Vēma apriņķī Lapi ciemā. 1625. gadā Jordans vēl dzīvo un miris laikam 1627. gadā. Revidenta amatam Jordans bija visai piemērots, jo viņam bija pietiekoša izglītība un, darbodamies kā birģermeistars un daudz tiesājoties, viņš bija guvis vajadzīgās juridiskās zināšanas. Tā kā Jordans nebija Baltijas muižnieks, revīzijā bija nodrošināta pietiekoša objektivitāte.

4 Diener vnd 4 Pferde gehalten, alss schreiber vnd auch Tolcke Ihn etzligen Sprachen...“), bet arī no Johana Šites (Skytte) 1632. gada 1. novembra raksta kamerkollēģijai, kurā viņš pieprasa „Michel Hiordan“ Kārļa IX laikā sastādītās revīzijas norakstu¹⁰.

REVĪZIJAS AVOTI UN METODE.

Revīzijas fiskālais nolūks noteica arī tās metodi. Revidents ieradās lielāko domēņu centros — pilīs un šeit ievāca ziņas par domēņu zemniekiem: vārdu, arklu skaitu un piederību pie pagasta, kā arī par zemnieku maksājamo kunga tiesu. Par privātām muižām revīzijas nolūkam visas šīs ziņas nevajadzēja. Tādēļ par tām revidents atzīmēja tikai muižas valdītāja vārdu, ciematu un arklu skaitu.

Neapšaubāmi, ka tik īsā laikā, kādā revīziju veica, nebija iespējams noprotināt pašus zemniekus, jo sevišķi tādēļ ne, ka revidents neprata latviešu valodu¹¹.

A. Švābe pierādījis, ka revīzijas avots bija, pirmkārt, agrākās vaku grāmatas, ko parasti revidentam diktēja priekšā, otrkārt, muižu ierēdņu un zemnieku ziņojumi mutes vārdiem un, treškārt, revidenta personīgie novērojumi. Šie personīgie novērojumi zīmējās nevien uz sējumu stāvokļa konstatējumu un trūcīgo protokolā atzīmēto topografisko ziņu papildinājumu, bet jādodomā arī, ka, reģistrējot pils labības un kaŗa materiāla krājumus, revidents tos personīgi pārbaudīja.

Ja revidents ziņas par domēnēm ievāca, tajās personīgi ierodoties, tad nevar būt šaubu, ka ziņas par privātām muižām kopējos skaitļos ievāca arī tanīs pašās domēnēs, attiecīgās privātās muižas nemaz neapmeklējot. Par to liecina nevien īsais laiks, kas bija revidenta rīcībā, bet arī bieži vien apaļos skaitļos reģistrētais zemnieku ciematu un arklu skaits.

A. Korhonena pētījums par 1601. gada revīzijas izpildītāju deva iespēju noskaidrot arī revīzijas abu rokrakstu (protokola noraksta un „kadastra“) attiecības. A. Korhonens kopā ar O. Līvu iz-

¹⁰ Miķeļa Jordana 1602. gada 24. nov. vēstule hercogam Kārlim iespiesta kā otrs pielikums A. Korhonena rakstam *Ajalooline Ajakiri*, 1935. 112.—113. lpp.; Šites raksts kamerkollēģijai KA, Kammerkoll. arch. Ankomna brev 63. Sk. A. Korhonen, op. cit., 110. lpp.

¹¹ A. Švābe, op. cit., 355. lpp. A. Korhonen, op. cit. 108. lpp.

darīja Miķeļa Jordana vēstuļu rokraksta salīdzinājumu ar abu revīzijas dokumentu rokrakstiem. No šī salīdzinājuma izriet, ka revīzijas protokola noraksta rokraksts atšķiras no Jordana vēstuļu rokraksta. Šo norakstu izgatavojis kāds rakstvedis, jo Jordans 1601. gada 13. nov. saņēma steidzīgu uzdevumu doties uz Narvu, lai vāktu labību. Tāpat citā rokrakstā rakstīta „kadastra“ galvenā daļa, turpretim „kadastra“ papildinājumi rakstīti ar Jordana roku, ko pēdējais, acīmredzot, pierakstījis, pārbaudot rakstveža darbu. „Kadastrs“ bija vēlākā kompilācija pēc 1601. gada revīzijas protokola, un tanī bez topografiska novada apraksta kopsavilkumā ietilpst ziņas par arklu skaitu, ciematu skaitu, kunga tiesu, atsevišķos gadījumos par klaušām un dažū mācītāju lauzu vārdi. Šis kopsavilkuma ziņas atšķiras no protokola noraksta datiem, bet arī pašā protokolā kopsavilkumos ir saskaitījuma kļūdas. Diferences starp protokola norakstu un „kadastru“ izskaidrojamas ar to, ka katru variantu sastādījusi cita persona¹².

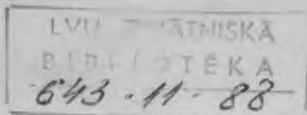
REVĪZIJAS REZULTĀTI.

Ikvienā no šinī darbā aplūkotām revīzijām mūs interesē divas lietas, pirmkārt, vai revīzija sasniedza savu sprasto mērķi, un, otrkārt, ko revīzijas materiāls dod mūsu saimniecības vēsturei.

Zīmējoties uz pirmo jautājumu, par 1601. gada revīziju maz kas sakāms. Mainīgā kara laime neļāva realizēt nodomus, kas saistījās ar revīziju, bet kad 1617. gadā zviedri iekaroja daļu Vidzemes par jaunu, apstākļi bija mainījušies tik lielā mērā, ka bija jāizdara jauna revīzija. 1601. gada revīzijas protokols palika vienīgi dokuments, ar kuŗu vēlāk, skaidrojot muižu īpašumu titulus, varēja noskaidrot vienu otru šādas dabas jautājumu.

Zīmējoties uz otro jautājumu, jāsaka, ka 1601. g. revīzijas nozīme mūsu saimniecības vēsturē ir visai liela. Pirmkārt, no šīs revīzijas iegūstam noteiktas ziņas par zemnieku kunga tiesu un des-

¹² Par abu variantu savstarpējo atkarību A. Švābe (op. cit., 340. lpp.) minējis šādas iespējas: 1) vai nu viens teksts ir oriģināls un otrs tā noraksts vai pārstrādājums, vai 2) abi teksti oriģināli un viens no otra neatkarīgi. A. Korhonens (Ajalooline Ajakiri, 1926, 47. lpp.) domāja, ka „kadastrs“ ir vēlāka kompilācija no 1601. gada revīzijas protokola. Šim spriedumam pieslēdzies arī H. Krūss (Ajalooline Ajakiri, 1934, 48. lpp.) recenzijā par A. Švābes darbu. Ar Jordana roku ierakstītie papildinājumi „kadastrā“ šī dokumenta filiācijas attiecības pierāda galīgi.

mito tiesu 17. gadu simteņa sākumā. Bez šaubām, vērtīgākas ir ziņas par to, cik faktiski maksāja, nekā par to, cik bija jāmaksā, bet arī no šīm otra veida ziņām varam izlobīt vērtīgus secinājumus.

Otrkārt, revīzija svarīga arī tādēļ, ka tikai salīdzinājumā ar šo revīziju varam novērtēt 17. g. s. pirmās puses postīgo karu sekas.

1601. gada revīzijas rezultātu salīdzināšanu ar vēlākām revīzijām kavē trīs momenti. Pirmkārt, revīzijā minēto muižu identifikēšanu apgrūtina, no vienas puses, vēlākie novadu robežu grozījumi, no otras puses, tas, ka revīzijā par privātām muižām parasti nemin muižas nosaukumu, bet tās valdītāja vārdu. Otrkārt, ziņas par privāto muižu ciematu un arklu skaitu ir nevien summāras un aptuvenas, bet bieži vien minētā arklu skaitā ietilpst bez zemiņu zemes (kā tas ir vēlākās revīzijās) arī muižas lauki¹³. Reizēm ciematu skaits vai arklu skaits nemaz nav minēts. Treškārt, izdarot revīziju lielā steigā, daudzas sīkākas muižas tika pilnīgi izlaistas, kā to redzam, salīdzinot šīs revīzijas un 1599. gada revīzijas rezultātus.

Sekojošās tabulās mēģināts sakārtot 1601. gada revīzijā minētās muižas pa novadiem, kas atbilst vēlāko (sākot ar 1624. gadu) revīziju administratīvam iedalījumam. Bez tam mēģināts identificēt muižas¹⁴. Iekavās minētais nosaukums vai vārds ir revīzijas protokolā minētais, latviešu nosaukums pirms iekavām un vācu nosaukums pēc iekavām ir autora identificētais nosaukums (šaubu gadījumā iekavās jautājuma zīme). Jautājuma zīme priekš iekavām nozīmē, ka neizdevās konstatēt, vai muiža ar vēlāko novadu pārkartojumu nav ierindojama citā novadā. Kur jautājuma zīmes priekš iekavām nav, tur ir izdevies noskaidrot, ka muiža gan ietilpst attiecīgā novadā, bet nav zināms muižas vēlākais nosaukums.

Kur otrā vai ceturta ailē divas summas (ar + zīmi), savstarpēji salīdzināmas pirmās summas, jo otrā summā dots ciematu resp. arklu skaits, kur nav zināms attiecīgs arklu resp. ciematu skaits.

¹³ Piemēram A. Švābe, op. cit., 392., 423., 436., 444. lpp.

¹⁴ Muižu identifikēšanai pēc valdītāju vārdiem izlietotas ziņas no H. v. Hagemeister, *Materialien zu einer Geschichte der Landgüter Livlands* (Rīga: 1837.) un Joh. Ax. Almquist, *Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630* (Stockholm: 1917—1922) III, 4. 321.—333. lpp., kā arī Th. Schieman, *Der älteste schwedische Kataster Liv- und Estlands* (Reval: 1882).

1. TABULA.

Muižas nosaukums (1)	Ciematu skaits (2)	Iebūvieši (3)	Arķu skaits (4)
<i>Aloja</i>			
Ungurpils (Purckell)	80	—	20
Urga (Idell & Luxendorff)	40	—	20
Stakenberge (daja) (Jurgen vonn Unggern von Eichen- anger, dorff Purschkull)	8	—	?
Rozēni (Carstenn vonn Rosen vonn Koddyacks)	28	—	7 ¹ / ₄
	148+8	—	47 ¹ / ₄
<i>Augstroze</i>			
Augstroze (Hochrosen)	29	—	18 ¹ / ₂
Riebiņi (Gotthart Rehebindershoff)	{ 10	—	{ 6
	{ 10	—	{ 5
Krīdnera muiža (Wollmer Kruedenerhoff)	37	—	22
Rozbeļi (Rosenbeck)	42	—	38 ¹ / ₄
	128	—	89 ³ / ₄
<i>Bērzaune</i>			
Jumurda (Jummerdehn)	22	—	14 ¹ / ₂
	22	—	14 ¹ / ₂
<i>Burtnieki*</i>			
Burtnieki (ieskaitot ārpagastniekus un mācītāja ļaudis) (Burdtenick)	{ 362	—	264
Vecate (Ottenhoff)	22	—	17 ¹ / ₂
(Haußleute)	70	—	55 ¹ / ₄
? (Hans zur Horst)	16	1	15
? (Tönnieß Weetingk)	6	—	3 ¹ / ₂
? (Jost Wallman)	476	1	355 ¹ / ₄
<i>Cēsis</i>			
Cēsis un Āraiši (Wenden & Arriß)	267	9	212 ³ / ₄
Bānuži (Reinholdt Boggenhusen) Kudlin	9	—	6
Rencēni (Libberdt Rentze)	6	—	3 ¹ / ₄
? (Ernnst Hofisch - Ernst Hönisch)	19	—	14 ³ / ₄
? (Barteldt vonn Weißen)	?	—	5 ¹ / ₄
	301	9	236 ³ / ₄ +5 ¹ / ₄
<i>Cesvaine</i>			
Cesvaine (Seßwegen)	116	—	61 ³ / ₈
mācītāja ļaudis	2	—	?
(Kaminßky)	4	—	1 ¹ / ₈
Bučauska (Butzkoffsky)	3	—	5 ¹ / ₈
(Augustinus)	5	—	1 ¹ / ₄

* Hannß Blanckfeldt u. c. izlēpotie ciemati, jādama, ietilpst Burtnieku ciematu skaitā.

1. tabulas turpinājums.

Muižas nosaukums (1)	Ciematu skaits (2)	Iebūvieši (3)	Arklu skaits (4)
Kārdaba (Wilhelm Tauben) Kerstenbehm	40	—	14
? (Plönne vonn der Borch)	10	—	4
Kūja (Reinholdt Engelhardt) Urtau	3	—	2
Patkule (Fromholdt vonn Ungern) Gilsen	12	—	5*
Biksere (Platerß) Libien	8	—	5
Lode (Gabriell Wolff) Lodenhof	7	—	5
? (Diedrich von Benefeldt) Jurgen Wolff (?)	5	—	3
<i>Ērgeme</i>	213+2	—	102 ³ / ₈
Ērgeme (Ermische gebiete)	145	72	110 ¹ / ₂
Lugaži (Ludische gebiete)	135	17	75
<i>Ēvele un Mujāni</i>	280	89	185 ¹ / ₂
Ēvele (Melchior von Hövelen)	84	20	82
Mujāni (Moyan)	72	—	44 ³ / ₄
<i>Gulbene</i>	156	20	126 ³ / ₄
Krape (Johanneß Schwartzhof)	3	—	5
<i>Krimulda</i>	3	—	5
Krimulda (Cremon)	173	16	147 ¹ / ₈
Jaunā muiža (Neuwehoff)			
Bīriņi (Koltzenn)	4	—	2 ¹ / ₂
(Gerdt Fronnß)	4	—	4
(Matx Unverfehrtt)	5	—	3
Ķizbele (Johann Ramme)	4	—	2
Sēja (Johann Soyen Widtwe) Hennebergshof	23	—	20
Grāve (Barteldt Wechman)	4	3	3 ¹ / ₂
Jērkule (Gotthardt Rehebinder)	13	—	20
Pabaži (Hannß Meyer)	19	—	19 ³ / ₄
? (Andreas Delfs Wittwe)	20	—	10
? (Steffenn Widthaar)	9	—	8 ¹ / ₂
<i>Liepupe</i>	278	19	240 ³ / ₈
? (Jurgen Nagelshoff)	12	—	5 ¹ / ₂
Bīsteri (Bisterwalde)	12	2	5
Vecmuiža (Sussekaß)	63	—	24 ³ / ₈
"	20	—	5
Blome (Kulßdorff)	39	5	21
	146	7	60 ⁷ / ₈

* Samazināts proporcionāli apdzīvoto ciematu skaitam.

1. tabulas turpinājums.

Muižas nosaukums (1)	Ciematu skaits (2)	Iebūvieši (3)	Arklų skaits (4)
<i>Limbaži</i>			
Šķirstiņi (Nabkull)	43	—	14
Pāle (Settkull) Seppkull	60	—	34
Limbaži, Kalna muiža, Jumprava (Lemsel, Maikendorff, Hoff zur Lippen Reßen, Kawoiß, Jungfrauenhoff) (Casper Buddenbruckshoff)	280	15	165 ¹ / ₈
Pociems (Johan Pattkull) Posendorf	?	—	18
(Jurgen Ahlen) Ahlenhof	?	—	6 ³ / ₄
Ārciems (Erkull)	60	—	30
Linde (Lindenhof)	22	—	26 ¹ / ₄
Katvare (Karsten Adderßkaß)	7	2	7
	486	17	282 ⁵ / ₈ +24 ³ / ₄
<i>Madliena</i>			
Plātere (Weisensehe & Maditen)	40	—	20
Zādzene (Christoffer Krudener)	15	—	10
Mengele ? (Fromholdt vonn Mengden) Altenwoga (?)	25	—	18
	80	—	48
<i>Mālpils</i>			
Mālpils un mācītāja ļaudis (Lehmburg)	46	7	39 ¹ / ₄
Vite (Johan von Witten) { Wittenhof }	6	2	4 ¹ / ₂
{ Atzendorf }			
Vibroka (Casper Buddenbruck) { Sudden }	18	—	15
{ Schadershof }			
Buka (Thomaß Bock) Suddenbach	24	—	12
(Reinholdt von Drewen)	18	—	15
Akenstaka (daļa) (Adrian Ackerstaff) Klingenberg	3	—	2
Kniedīņi (Jurgen Nödingk)	12	—	6
? (Jacob Colerius)	1	—	1
	128	9	94 ³ / ₄
<i>Nabe (pie Limbažiem)</i>			
(Heinrich Niederlandeshoff) Garkisch	10	—	6 ¹ / ₄
(Jurgen Albendillshof) Resenhof	12	—	9
? Braun Drolßhagen	?	—	40
	22	—	15 ¹ / ₂ +40
<i>Nitaurē</i>			
Nitaurē, Slīpe u. c. (Nitauw, Patzischkihoff, Juncker- muisse etz.)	114	—	85 ³ / ₄
Zerbiņi (Seruin) Serbin	2	—	2
Beļciema muiža (Martzen Muysē)	3	—	6
Kārtuži (daļa) (Casper von Kordhusen)	7	—	4
? (Matthias Urader)	5	—	4 ¹ / ₂

1. tabulas turpinājums.

Muižas nosaukums (1)	Ciematu skaits (2)	Iebūvieši (3)	Arķļu skaits (4)
? (Hanns vonn Lubegk)	6	—	3
? (Godthardt Schatzman)	12	—	22
? (Ernst Höffisch) Hönnisch	20	—	8
Akenstaka (daļa) (Adrian Ackerstaff)	3	—	2
	172	—	137 ¹ / ₄
<i>Piebalga</i>			
Piebalga ar Jauno muižu un mācītāja ļaudīm (Pebalg, Neuwenhoff)	204	—	88 ⁷ / ₈
Mēdzūla (Christoffer Grodthusen Meselauw)	59	—	33
Grotuži (Herman Grodthusen)	10	—	8
Salīne (Jurgen Noettken) Sellin	12	—	6
Cirste (Nicolaus Paikell)	6	—	4
Veļķi (Hanns Folckersamb) } Hohenbergen	4	—	4
Veļķi (Didrich Folckersam) } Jablunsky	10	—	7
? (Grunebergk)	2	—	1
? (Wolter Dellwich)	12	—	13
? (Hanns Kuethusenn)	4	—	4
? (Conradus Kecht)	4	—	2
	327	—	170 ⁷ / ₈
<i>Rauna un Smiltene</i>			
Dzērbene (Serben)	43	4	21 ⁵ / ₈
Dzērbenes miests (Hackelwerkschen)	5	—	1 ³ / ₄
Nēķeni (Johann Noedtken) Noetkenshof	26	—	14
Rauna (Ronnenborg)	193	6	153 ¹ / ₄
Raunas mācītāja ļaudis	10	—	8 ¹ / ₂
Branti (daļa) (Andreas Schwartz)	10	—	?
? (Johann Schwartzhoff)	5	—	9
? (Heinrich vonn Strantzt)	4	—	3
? (Johann von Rosen)	12	—	2 ¹ / ₄
? (Jurgen Sahn)	10	—	8
Raunas miests (Hakelwerk)	13	—	7 ³ / ₄
Smiltene (Smilten)	97	3	52 ³ / ₈
Smiltenes mācītāja ļaudis	9	—	8 ¹ / ₂
? (Christoffer Grodthusen)	28	—	19 ³ / ₄
? (Wollmer Dumpian)	23	—	8 ¹ / ₄
Blome (Johan Blume)	3	—	8 ¹ / ₂
" (Jurgen Blume)	6	—	5
Cērtene (Otto vonn Rosen) Ninigal	17	—	14 ³ / ₄
	504+10	13	346 ¹ / ₄

1. tabulas turpinājums.

Muižas nosaukums (1)	Ciematu skaits (2)	Iebūvieši (3)	Arķļu skaits (4)
<i>Rūjiena</i>			
Rūjiena (Ruigen: Großen Hoff, Nauwkschenn)	148	2	42 ¹ / ₈
Rūjienas mācītāja ļaudis (teudtsche Pastorseine Hofflage)	9	—	?
" " " (undeutsche Pastor seine Hofflage)	3	1	?
Mazsalacas mācītāja ļaudis (Kirche zu Salisburgk)	7	1	?
Endzele (?) (Jochim vom Sunde)	16	—	8 ¹ / ₂
(?) (Fritze Klebeck)	6	—	1 ⁷ / ₈
(?) (Schwartzten Brunnen)	26	—	10
Nurmi (?) (Humpall - Hummel) Nurmis	12	—	5
(?) (Werner Koldthoff)	9	—	2 ³ / ₄
(?) (Otto Dönnhof)	33	4	12
	250+19	6+2	82 ¹ / ₄
<i>Sigulda un Allaži</i>			
Sigulda un Allaži (Segewold & Allesche wacke)	166	—	133 ³ / ₄
Siguldas mācītāja ļaudis	2	—	maz!
Garķalne (Westerottenhoff)	7	—	?
Plānupe (Planube)	4	—	?
? (Barteldt Wechman)	3	—	4
? (Ewertt Hanebohm)	?	—	1 ¹ / ₂
? (Hans Rode)	7	—	5
Lorupe (Rudolf Wilderbhusen)	?	6	2
Šķiliņi (Werner Schilling)	10	—	4
? (Johann Grodthusen)	3	—	1 ¹ / ₂
Kartūži (daļa) (Casper von Kardthusen)	?	—	5
Nurmiži (Philip Urader)	26	—	27 ¹ / ₂
Rāme (Johann Ramme)	6	—	4
? (Cyriacus vonn Weisen)	2	—	2
? (Matz Siuertz)	6	—	8
Akenstaka (daļa) (Adrian Ackerstaff)	2	—	2
	231+13	0+6	191 ³ / ₄ +7 ¹ / ₂
<i>Skujene</i>			
Ērgļi (Erle)	105	—	73
Skujene (Schuien, Kaywenhoff)	91	4	61 ³ / ₈
? (Reinholdt vonn Drewen)	16	2 krogi	18
	212	6	152 ³ / ₈
<i>Straupe</i>			
Lielstraupe (Rope)	186	—	178
Mazstraupe (Klein Rope)	52	14	50
	238	14	228

I. tabulas turpinājums.

Muižas nosaukums (1)	Ciematu skaits (2)	Iebūvieši (3)	Arķļu skaits (4)
? (Wilhelm Schirstein) 5 zvejn.	5	—	?
? (Heinrich Koyßkull) 3 zvejn.	3	—	?
? (Heinrich Tysennhausen)	7	—	2
? (Wilhelm vonn Unngern: Blaßzema & Sallatzema)	2	—	?
<i>Zaube</i>	138+15	14	53 ⁵ / ₈
Zaube (Jurgenßborch)	33	—	60
	33	—	60

1617./19. GADA ARĶĻU REVĪZIJA.

Volmāra Fārensbacha nodevības dēļ zviedri 1617. g. Vidzemē ieņēma Daugavgrīvu, Salacu un Pērnavu¹⁵. Par iekaroto novadu pārvaldnieku iecēla Nilsu Šernšeldu (Stiernsköld). Viņam, kopā ar kara komisāru Ādamu Šraferu (Schraffer), karālis Gustavs II Ādolfs uzdeva organizēt Pērnavā un Salacā (ar 1617. g. 18. septembra memoriālu) jaunu kamerālu iekārtu¹⁶. Šinī nolūkā memoriāla 3. pants noteica, ka iekarotos novados izdarāma revīzija. Āadamam Šraferam kopā ar rakstvedi Andreju Švarcu jādodas uz visām muižām, „kur vien iespējams nokļūt“, un jāpieraksta zemnieku kunga tiesa un muižu ienākumi. No vāgariem jāievāc ziņas, cik zemnieku vēl novadā atrodas, kāda ir zemnieku manta, cik katrā vietā izsēts. Bez tam memoriāls noteica, ka no visiem muižu valdītājiem jāievāc dokumenti, kas pierāda viņu valdījuma tiesības. Dokumentu noraksti līdz ar ziņojumu iesūtāmi karalim. Kamēr karalis uz iesūtīto dokumentu norakstu pamata apstiprinās muižu valdījuma tiesības, revidenti muižās ieceļ pārvaldniekus un muižu ienākumus izlieto okupācijas karaspēka vajadzībām. Kara vīriem piekudināms, lai viņi neposta zemniekus, jo nepieciešams, lai zemnieki turpinātu art un apgādāt ar maizi cietokšņus. Rīkojums pārņemt muižas zīmējās nevien uz bijušām domēnēm, bet uz visām muižām bez jebkāda izņēmuma.

¹⁵ A. Richter, *Geschichte der dem russischen Kaiserthum einverleibten deutschen Ostseeprovinzen* II, 1. (Rīga: 1858) 211. lpp. un R. Liljedahl, *Svensk förvaltning i Livland 1617—1634*, (Upsala: 1933.) 30. un sek. lpp.

¹⁶ Memoriāla fragments RA Liv. II., 1935. Vol. 330.

Revīziju traucēja kara darbība, un vēl 1619. gadā tā nebija pabeigta¹⁷, jo minētajā gadā ar 5. martu datētā ziņojumā karalim Šrafers min, ka Pērnavā esot citāda lieluma arkls nekā pārējā Vidzemē, un ka Pērnavā neesot pareizas vaku grāmatas. Ādams Šrafers neaprobežojās tikai ar šo konstatējumu, bet sāka arī arklu savā starpā saskaņot. Par to varam spriest pēc kādas atzīmes 1638. gada Salacas revīzijas protokolā „...Es sollen teutsche Hakhen sein — von weyland Commissario Schraffer gesetzt¹⁸.“ Liekas, ka minētā 1619. gadā zviedru rokās atradās arī Valmieras un ka Tidō archīvā uzglabātais 1619. g. 4. aprīļa Valmieras namnieku saraksts ir Ādama Šrafera revīzijas fragments. Šis dokuments tad būtu vienīgais, kas no šīs revīzijas līdz šim atrasts¹⁹. No trūcīgajām ziņām, kas mums saglabājušās, tomēr redzam, ka šīs Gustava II Ādolfā pirmās Vidzemes arklu revīzijas nolūks atšķiras no hercoga Kārļa 1601. gada revīzijas mērķiem. Kamēr 1601. gada revīzijas galvenais nolūks Vidzemē bija konstatēt domēņu paredzamos ienākumus, 1617. un sekojošo gadu revīzijas nolūks ir cits. Šinī revīzijā pirmām kārtām lika pārbaudīt muižturības juridiskos pamatus. Turpretim zemnieku kunga tiesu un citus muižu ienākumus lika fiksēt tādēļ, lai noorganizētu šinīs muižās pagaidu pārvaldi, kamēr noskaidros muižu valdījuma tiesības. Bez tam ar šo revīziju savienoja iekāroto apgabalu iedzīvotāju nozvērināšanu. Arī turpmākās Gustava II Ādolfā revīzijās Vidzemē muižturības juridisko pamatu pārbaude ir viens no galveniem revīzijas nolūkiem.

1624. G. ARKLU REVĪZIJA.

REVĪZIJAS MOTIVI UN ORGANIZĀCIJA.

Gustava II Ādolfā iekārojumi Vidzemē sāka vainagoties ar labākiem panākumiem, kad 1621. g. 15. septembrī kapitulēja Rīga. Zviedru virskundzībai pakļāva vienu pēc otra sīkos Vidzemes cietokšņus un atsevišķos novadus. Izlietojot iekārojumus par atbalsta punktiem turpmākām kara gaitām, karalis steidzīgi sāka organizēt iekāroto apgabalu pārvaldi. Par Rīgas pilsētas gubernātoru iecēla

¹⁷ Liljedahl, op. cit., 32. lpp.

¹⁸ ARL Nr. 19. fol. 525.

¹⁹ Saraksts iespiests: autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas 1624.—1654.* (Rīgā, 1935.) 56. un sek. lpp.

Jesperu Matsonu Krūsu (1621. g. 26. septembrī), uzdodot pārvaldīt arī apgabalus, kuŗus turpmāk Vidzemē iekaros. Viens no pirmiem gubernātoru pienākumiem bija izdarīt iekarotos apgabalos revīziju un sekvestrēt visas muižas, kuŗu īpašnieki vai valdītāji bija cīnījušies pret zviedriem. Šo revīziju vajadzēja izdarīt karaļa ieceltai komisijai Krūsa un Derfelda vadībā. Visiem muižu valdītājiem lika uzrādīt savu privilēģiju oriģinālus. Ārzemēs dzīvojošos uzaicināja atgriezties. Komisijas kompetencē ietilpa arī izšķirt muižnieku savstarpējos strīdus karalim projām esot²⁰.

Komisijā bez Krūsa un Derfelda ietilpa arī 1617./19. gada revīzijas dalībnieks Ādams Šrafers. Pārējie locekļi bija Indriķis Rēbinders, Engelbrechts Meks, Georgs fon Mengdens un Engelbrechts fon Tīzenhauzens, bet kā Rīgas rātes pārstāvji Indriķis fon Ūlenbrochs un daži citi rātes kungi. 1622. g. komisijas vadību uzņēmas jaunais Rīgas gubernātors Jēkabs Delagardi. Komisijas pienākums arvien noteiktāki kļūst tiesas un taisnības spriešana sarežģītos īpašumu tiesību jautājumos. Muižu valdītāju privilēģiju pārbaudei Jēkabs Delagardi sasauca Rīgā muižniekus. Šo sanākumi 1623. gada 25. februārī atklāja Ādams Šrafers, izsakot savu neapmierinātību, ka „landtāgā“ tik maz dalībnieku²¹.

Saskaņā ar karaļa norādījumiem un ar viņa lēņa grāmatām muižas apstiprināja tiem, kas karā ar Poliju bija nostājušies zviedru pusē. Plašie kroņa īpašumi, poļu muižnieku muižas, Cēsu bīskapija un zviedru pretinieku muižas nonāca kroņa valdīšanā („kaducētās muižas“). Pirmos gados šīs muižas apsaimnieko ar kroņa ierēdņiem, bet jau drīz vien (pat jau 1622. gadā) karalis sāk piešķirt muižas visiem, kam bija nopelni valsts un jaunās provinces administrācijā vai karalaukā. To darīja, lai jauniekarojumos ieinteresētu zviedru valstsvīrus²². Tomēr galvenais motīvs muižu piešķiršanā bija karaļa un viņa pirmā padomdevēja, kanclera Akseļa Uksenšernas teorētiskais uzskats, ka muižas privātās rokās dos daudz lielāku tautsaimniecisku ienākumu, nekā atrodoties tiešā valsts administrācijā²³. Muižu ienākumi lielāko tiesu ienāca na-

²⁰ Liljedahl, op. cit., 36. un sek. lpp.

²¹ A. Tentelis, „Gustavs Ādolfs kā Vidzemes kārtotājs“, *Izglītības ministrijas mēnešraksts*, 1931., 115. lpp.

²² Autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas* 19. lpp.

²³ E. Heckscher, „Hur Sveriges bönder förlorade sin jord och hur de återvunno den“, *Nordisk Tidskrift*, 1935., 332. lpp.

tūrālījās, bet kā karalis, tā kanclers centās visur natūrālās saimniecības vietā pāriet uz naudas saimniecību. Pašā Zviedrijā šī uzskata dēļ pārdeva tiesības ievākt nodevas no „nodokļu zemniekiem“ (skattejord) un „kroņa zemniekiem“ (krono jord)²⁴, kamerālā ziņā viņus pielīdzinot „muižnieku zemniekiem“ (frälse jord). Karalis un kanclers bija pārliecināti, ka privātās rokās muižas apsaimniekos daudz racionālāki un ka tas savukārt vairo turību un līdz ar to valsts ienākumus no nodokļiem. Cik kļūmīgs no zemnieku viedokļa bija šis uzskats, varam spriest pēc tā, ka kāds muižnieku rakstnieks 1670. gados ar lepnumu atzīmē, ka muižnieki savās muižās nodarbina trīs reizes vairāk kļaušinieku nekā kronis, turklāt kļaušas neatvietojo ar leidu²⁵! Politiskā ziņā zviedru zemniekiem jaunais virziens draudēja atņemt brīvību, padarot zemniekus no tiešiem pavalstniekiem par netiešiem, t. i. tādiem, kuŗu intereses pārstāvētu muižnieki²⁶. Ja karalim Gustavam II Ādolfam pašā Zviedrijā savus teorētiskos uzskatus neizdevās tik pilnīgi realizēt, kā viņš to vēlējās (karaļa nodoms esot bijis visu Viduszviedriju nodot muižniekiem un kronim nepaturēt „ne sētas mietu“²⁷), tad Vidzemē nekas nekavēja dalīt kroņa īpašumus un kaducētās muižas pa labi un pa kreisi²⁸. 1633. gadā tieši kroņa rokās Vidzemē palika tikai šādas domēnes: Daugavgrīva un Spilves pļavas,

²⁴ Jāpatur prātā, ka Zviedrijā zemnieki kamerālā ziņā bija iedalīti trīs grupās: kronobönder, frälsebönder un skattebönder. Pirmā un trešā grupa deva nodevas kronim, pie kam skattebönder bija dzimstiesības, t. i. viņus no zemes nevarēja nodzīt, bet frälsebönder kunga tiesu maksāja muižniekiem. Sal. autora, „Muižu redukcija Zviedrijā“, *Latvijas vēstures institūta žurnāls*, 1937. 1. 110. un sek. lpp., un „Zviedru zemnieku nodokļi un maksājumi 17. gadu simtenī“, turpat 1937. 2. 221. un sek. lpp.

²⁵ E. Heckscher, *Sveriges ekonomiska historia*, (Stockholm: 1935.) I, 2. 326. lpp.

²⁶ Ibid. 334. lpp.

²⁷ E. Heckscher, „Hur Sveriges bönder förlorade sin jord och hur de återvunno den“, *Nordisk Tidskrift* 1935., 332. lpp.

²⁸ A. Tentelis norādījis uz šīs Gustava II Ādolda politikas sekām. Nododot saviem kara un valsts vīriem muižas gan kā atalgojumu, gan kā dāvinājumu, Gustavs II Ādolfs tuvināja Zviedrijas valsts varenākās personas Vidzemes muižniekiem, padarot Zviedrijas muižniekus par Vidzemes muižnieku agresīvās politikas aizstāvjiem. A. Tentelis arī norādījis, kādēļ Gustavs II Ādolfs Vidzemē varēja daudz brīvāki rīkoties nekā Zviedrijā, jo šeit viņu nekavēja kārtu pārstāvniecība. Sk. A. Tentelis, „Gustavs Ādolfs kā Vidzemes kārtotājs“, *Izglītības ministrijas mēnešraksts*, 1931., 114. lpp.

Koknese, Tētveres muiža (Techelfehr), Rādi (Rådshof), bet 1636. gadā vēl Dole²⁹. Zīmīgs ir fakts, ka lielā redukcija, kas bija reakcija pret Gustava II Ādolfa ievadīto muižu izdāvināšanas politiku, 60% ienākumu deva Zviedrijas Baltijas un Vācijas provincēs³⁰. Vidzemē muižas izlēpoja pēc Norķēpingas tiesībām ar mantošanas tiesībām vīriešu līnijā un nodokļu brīvību. Tiem, kuŗu muižās atradās pilis, bija bez jebkādas valsts atlīdzības jāuztur garnizons kara laikā, bet miera laikā jāpilda jātnieku dienests³¹.

Nodokļu brīvību Vidzemē saprata tā, ka muižu valdītājiem nodokļi no saviem ienākumiem nav jāmaksā, bet zemniekiem jādod t. s. staciņš. Muižnieki šo nodokli iekasēja no zemniekiem un nodeva tālāk kronim, retāk zemnieki staciņu nomaksāja tieši. Staciņš bija izveidojies no iekārošanas laikā zemniekiem uzliktās kara kontribūcijas, bet — okupācijas karaspēkam un kroņa ierēdņiem pirmajos iekārojuma gados apsaimniekojot muižas — par staciņu sauca visu šo muižu ienākumus³².

Lai pārbaudītu šo ierēdņu nolēsumus, lai nokārtotu staciņa taisnīgu sadalīšanu un noorganizētu jātnieku dienestu, radās nepieciešamība izdarīt Vidzemē tādu arklu revīziju, kādas bija ar labiem panākumiem agrāk jau sarīkotas Igaunijā un arī mēģināts 1617./19. gados sarīkot Vidzemē. Patiesībā, bez šādas revīzijas nekādus nodokļus no zemniekiem nevarēja ievākt, jo vecās vaku grāmatas muižās bija pazudušas, zemnieki pa kara gadiem bija aizbēguši, zaudējuši savu inventāru un nonākuši postā, tā ka arī saglabātās vaku grāmatas nebija lietojamas. Tādēļ jau 1621. g. 23. novembrī Jasperam Matsonam Krūsam uzdod iekārtot jaunas vaku grāmatas. Revīzijas veikšanai no mums jau pazīstamās komisijas locekļiem, kuŗai bija jānokārto īpašumu tiesības uz muižām, izraudzīja Ādamu Šraferu, Indriķi Rēbinderu, Engelbrechtu fon Tīzenhauzenu un bez tam vēl Magnu Nīrotu³³. 1622. gada 16. jūlijā karalis paraksta šīs komisijas pilnvaru, kā arī darbības instrukciju³⁴.

²⁹ Autora, „Vidzemes zviedru laiku finances“. *Veltījums izglītības ministram un profesoram Dr. h. c. Augustam Tentelim* (Rīgā: 1936.).

³⁰ E. Heckscher, *Sveriges ekonomiska historia*, 317. lpp.

³¹ Piešķiršanas rakstu paraugus sk. autora, *Ukšēšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas*, 125. un sek. lpp.

³² Autora, „Vidzemes zviedru laiku finances“, *Veltījums*, 69. un sek. lpp.

³³ RA, LTR 1622. g. 16. jūlija pilnvara. 253.—258. lpp.

³⁴ Ibid. 258.—264. lpp.

Revīziju uzsāka dažos apgabalos 1623. gadā³⁵, bet protokoli, kas vēl saglabājušies (izņemot Ropažus — sk. 35. piezīmi), datēti ar 1624. gadu. Revīziju turpināja iekarotos apgabalos vēl 1625. un pat 1626. gadā, gan no jauna, gan labojot 1623./24. gada revīziju rezultātus³⁶. Saglabātos protokolus parakstījuši: Indriķis fon Ungerns no Asotenes, Indriķis Rēbinders, Engelbrechts fon Tīzenhauzens un Magnus Nīrots (Johana Elerta paraksts, kā liekas, ir pārakstītāja). Ka šo revīziju izdarīja saskaņā ar 1622. gada instrukciju, redzam, salīdzinot instrukcijas jautājumus ar revīzijas protokola atbildēm³⁷. Bez tam arī revidenti ir tie paši, kas bija nozīmēti ar 1622. gada pilnvaru. Tikai Ādama Šrafera vietā, kas ar 1623. g. 1. oktōbri tika iecelts par valdības vietnieku (stāthallare) Rīgā, stājās Indriķis fon Ungerns. Ja neskaita Ropažu revīziju, Vidzemes latviešu daļā revīziju iesāka 1624. g. 16. septembrī Rūjienā un pabeidza 1625. g. Straupē³⁸. Protokoli saglabājušies par šādiem novadiem: Allažiem, Aloju, Augstrozi, Bukultiem, Burtniekiem, Doli, Ērgēmi, Ēveli, Krimuldu, Liepupi, Limbažiem, Lugažiem, Mālpili, Nabi, Nītauri, Rīgu, Ropažiem, Rūjienu, Salacu, Siguldu, Straupi, Turaidu, Vainižiem un Valmieru³⁹. Revīzijas laikā tie arī bija gandrīz visi novadi, kas atradās zem zviedru virskundzības.

1625. gada kara gājiens deva zviedriem Tērbatas un Kokneses

³⁵ RA, Gyldenhielms saml. Vol. 5. Pēteris Šrēders raksta Kārlim Karlsonam Gildenhjelmam (Gyldenhielm) 1629. g. 14. maijā, ka Skujenē 1623. gadā sarīkojis revīziju Ādams Šrafers. Liljedāls op. cit., 48. lpp. tādēļ maldās, apgalvojot, ka neesot nekādas pēdas, kas rādītu, ka revīzija būtu notikusi pirms 1624. g. Bez tam kā Stokholmas, tā Rīgas t. s. 1624. g. revīzijas protokolu eksemplārā Ropažu revīzija datēta ar 1623. g. 9. augustu, ko gan varētu arī iztulkot kā norakstītāja kļūdu.

³⁶ Iepriekšējā piezīmē citētā vēstulē Šrēders žēlojas, ka 1626. gadā daudzās vietās sarīkota arklu revīzija, bet Skujenē tas nav bijis iespējams ienaidnieka iebrukuma dēļ. Tas pats minēts kādā citā nedatētā Šrēdera vēstulē tai pašā krājumā.

³⁷ Piem., Turaidā revīzijas protokolā dota atbilde uz instrukcijas 3., 4., 8. (kā instrukcijā, tā protokolā minēts samērā maz lietotais vārds „Rigenpappen“), 9., 10., 11., 12., 13., 14., 15., 17., 18., 19., 20., 21., 22., 23., 24., 25., 26. un 27. jautājumu.

³⁸ A. Švābe, „Latvju zemnieks 1624. g.“ *Izglītības ministrijas mēnešraksts*, 1922., 166. lpp.

³⁹ Revīzijas protokolu noraksti atrodas KA. Rīgā, VA atrodas apstiprināti noraksti (Vidzemes arklu revīzijas 1. nr.), izņemot par Rīgu. Pēdējais iespiests 1893. g. *Rigasche Stadtblätter* 15. un 16. numurā.

apgabalu. Kokneses apgabalā uzdeva organizēt pārvaldi padomniekam Monsam Mortensonam Palmam (Måns Mårtensson Palm)⁴⁰. Lai nokārtotu staciņa ievākšanu jauniekārtotos apgabalos, Palms ierosināja sarīkot revīziju arī Kokneses apgabalā. Revidentu starpā bija paredzēts arī Richards Tīzenhauzens. Jādome, ka revīzija arī tiešām notika, bet materiāli par šo revīziju vēl nav atrasti⁴¹. Šīs revīzijas materiālu nozūšana ļoti jānožēlo, jo arī vispārējās 1630. gada Vidzemes dienvidaustrumu daļas revīzijas protokoli nav saglabājušies, un bez tam 1625. gada revīzija, kā liekas, aptvēra arī daļu Zemgales.

REVĪZIJAS AVOTI, METODE UN SISTEMA.

1624. gada revīzijas materiāli ir visai svarīgs mūsu saimniecības vēstures dokuments. Saskaņā ar instrukciju revidentiem bija jāievāc šādas ziņas: 1) saimnieku, pirtnieku, kalpu vārdi, bērnu skaits, lopu skaits, zemes platība (arklos), kļaušas un kunga tiesa; 2) cik ilgi katrs zemnieks dzīvo savā mājā, vai viņš dzimtcilvēks, vai ienācējs; ja ienācējs, tad no kurienes ienācis; 3) jāreģistrē visas postažas (pamestās mājas) un, kam tās piederējušas; 4) viss, ko muiža lietojusi vai izlēpojusi; 5) jāreģistrē, ko ikviens maksājis kā kunga tiesu vai kā desmito tiesu un kur šīs nodevas palikušas; 6) cik muižkungi, uzņemoties amatu, atraduši izsētu labību un cik revīzijas laikā izsēts; 7) cik liela bijusi raža; 8) revidentiem jāsaicina rijnieki (Rypappen) un vagari un jāsalīdzina muižkungu liecības ar birkām; 9) jāpārbauda mēri un pūri; 10) jāpārbauda bezmēni un svāri; 11) jāizjautā zemnieki, vai viņiem tagadējās (zviedru) valdības laikā jādod citāda kunga tiesa kā agrāk, vai jāmaksā kāda soda nauda vai taml.; 12)—19) instrukcijas jautājumi bija paredzēti muižkungu darbības pārbaudei; 20) jautājums zīmējās uz brīvzemniekiem un atbrīvotiem; 21) jautājums uzdeva revidentiem ievākt ziņas par dzirnavām un to nodevām muižai; 22) revidentiem jānoskaidro katras muižas robežas, vai kāds gabals muižai nav nelikumīgi pievienots un vai nav kādi robežu strīdi; 23) jautājums liek ievākt ziņas par mežiem, zvejas iespējām un upēm; 24) vai sarīkotas „landfahnen oder trajectus“ un ar kādām tiesībām („Ob auch Landfahnen oder trajectus gehalten worden, an welchen or-

⁴⁰ Liljedahl, op. cit., 49. un sek. lpp.

⁴¹ Arī Liljedāls, op. cit., 51. lpp. domā, ka revīzija notikusi.

ten, von wehm und mit was Rechte.“); 25) jautājums liek noskaidrot, vai nav ņemtas kādas muitas un par ko tās maksā. Beidzot 26) jautājums uzdod ievākt ziņas par vaku grāmatām, par izlēņojumiem un 27) par baznīcām.

Kā redzam, tā ir visai plaša programma, kas revidentiem bija jāveic. Protams, ka jautājumu lielā skaita dēļ atbildes ir visai summāras. Tikai tur, kur bija jādod konkrētas atbildes (piem., ziņas par zemniekiem, viņu vārdi, arklu skaits, gājēji, mājlopi u. t. t.), ziņas ir pietiekoši sīkas, un tieši šīs revīzijas atbildes ir arī mums visvērtīgākās.

Revīzijas avoti ir cieši saistīti ar tās nolūku. Tā kā viens no galveniem revīzijas uzdevumiem bija kontrolēt muižkungu — kroņa ierēdņu darbību, tad, protams, viņu liecības vien revidentus nevarēja apmierināt, un tās bija jāpārbauda, pirmkārt, salīdzinot ziņas ar dokumentiem, otrkārt, kā jau bija paredzēts instrukcijā, nopratinot pašus zemniekus, pagastu vecākos, rijniekus.

Dokumenti, ar kuriem salīdzināja muižkungu liecības, bija staciņa ievācēja kvītes, bet dotās ziņas par zemniekiem, kā arī par zemnieku staciņa maksājumiem pārbaudīja pēc vaku grāmatām. Tikai tur, kur vaku grāmatu nebija, ziņas bija jāievāc vienīgi no zemniekiem. Tā piemēram par Turaidu revīzijas protokolā atzīmēts: „Demnach wir kein wackenbuch vor uns funden, auß welchen wir uns d gerechtigkeiten einkünfften od. pflicht der Pauren undt unterthanen ersehen oder nachricht haben können, alß haben wir durch besonderen zwang von den Starosten und Eltesten Pauren die Gerechtigkeitt nachfolgendr persehen erfahren, welche wier ordentlicher weiße in gestalt eines Wackenbuchß verzeichnet haben⁴²“.

Kā tādas vaku grāmatas paraugs, pēc kuŗas revidenti kontrolēja muižkungu liecības, var noderēt 1624. gada Rīgas arklu revīzijas protokolu sējumā ietilpstošais Siguldas arklu revīzijas otrš eksemplārs (265.—271. fol.). Patiesībā tas nemaz nav otrš revīzijas protokola eksemplārs, kaut gan vēlākais virsraksts to par revīzijas protokolu apzīmē, datējot ar 1624. gada (pēc tam labots uz 1623. gadu) 7. augustu. Pēc satura (arī rokraksta, papīra un ūdenszīmes) spriežot, tas ir pavisam cita tipa dokuments, kas neapšaubāmi sastādīts 1623. gada rudenī. Šinī dokumentā ierakstīti zemnieki, viņu

⁴² VA, Vidzemes arklu revīzijas 1. nr. fol. 206.

dēli, ciematu arklu skaits, darba lopī, govis, desmitās tiesas maksājumi par 1621., 1622. un 1623. gadu, kā arī leidas maksājumi.

Visi revīzijas protokoli apzīmēti ar diviem datumiem. Protokola sākumā minēts datums, kad revīzija faktiski izdarīta, bet beigās revīzijas parakstīšanas datums. Kamēr pirmais parasti ir 1624. gada rudenī, pēdējais ir 1625. gada 5. marts.

Jau no šī fakta varam spriest, ka revīzijā konstatētos datus pārbaudīja un vairāk vai mazāk apstrādāja. Cik redzams no pašiem protokoliem, šī apstrādāšana bija arklu skaita summēšana. Pirmkārt, saskaitīja arklu skaitu par katru pagastu (vietumis skaitīja arī ciematus), šķirojot postā pamestos arkļus un apdzīvotos. Otrkārt, atņemot no šī skaita brīvzemnieku, vagonu, trūcīgo zemnieku un jaunsaimnieku valdījumā esošos arkļus, ieguva t. s. „paturētos arkļus“ (behalten haken). Šos skaitļus (izņemot ciematu skaitu) tad saskaitīja kopā pa visas muižas, reizēm arī visa novada, pagastiem.

1624. gada revīzija tā tad konstatē divējus arkļus: pirmkārt, kas zemniekiem nōmināli skaitījās, un, otrkārt, par kuņiem bija jāmaksā staciņš. Šeit jāpiezīmē, ka šos divējos arkļus nedrīkst sajaukt ar vēlākās revīzijās (piem., lielā kadastrā) pieminētiem īpašumu un maksājumu arkļiem (Besitz und Zahlhaken). Šie pēdējie arkļi bija radušies tādā veidā, ka katram zemniekam individuāli no viņa tradicionālā arklu skaita pēc vaku grāmatām atskaitīja kādu daļu, lai arklu pieskaņotu zemnieka maksāšanas spējām. Turpretim 1624. gada apdzīvotie arkļi (besatze haken) un paturētie arkļi (behaltene haken) radās tikai saskaitījuma rezultātā, neskaitot kopējā skaitlī minētās zemnieku katēgorijas: pagastu vecākos, brīvzemniekus, jaunsaimniekus un trūcīgos zemniekus. Nepareizi tādēļ būtu „paturētos arkļus“ saukt par „klausīt spējīgiem arkļiem“. Pareizāki tad būtu saukt šos arkļus par staciņa arkļiem⁴³.

REVĪZIJAS REZULTĀTI.

Revīzijas komisijas maršrutam varam izsekot pēc protokolos atzīmētiem datumiem. Ropaži jau bija revidēti 1623. g. 19. augustā. 1624. g. 16. septembrī komisija savu darbu Vidzemes latviešu

⁴³ VA, Vidzemes arklu revīzijas 1. nr. 318. fol. Mālpilī: Summa Summarum in obgenamnten beiden haken (domāts waken) sind besatzte lande — 26¹/₄ haken von dieser Summer die newen arme und cubiaß abgezogen, bleiben behalten 21 haken dauon sie Stacia geben haben.

daļā sāka Rūjienā, tai pašā dienā revidējot arī Ērgemi un 17. septembrī Lugažus, 23. septembrī revidē Ēveli, 6. oktobrī Valmieru, Burtņiekus un Mujānus, 7. oktobrī Aloju, 9. oktobrī Limbažus, 14. oktobrī Vainižus, 15. oktobrī Turaidu, 17. oktobrī Krimuldu, 19. oktobrī Siguldu. Pēc tam revidē Bukultus, Daugavgrīvu un Rīgu (datumi nav zināmi) un 28. oktobrī Doli, 7. novembrī Mālpili un 12. novembrī Nītauri. Šo sakarīgo maršrutu jauc vienīgi tas, ka ar 28. oktobri datēts nevien Doles, bet arī Nabes protokols. Tas, ka Vecsalaca revidēta 21. novembrī, gan visai labi neiederas revīzijas komisijas maršrutā, tomēr neiespējami tas nav. 1625. gada 22. februārī revidēja Liepupi un tā pašā gada tuvāk neapzīmētā dienā Straupi. Vienā vai otrā no šiem novadiem tad arī revīzija noslēdzās⁴⁴. No vēlākā Rīgas apriņķa 1624. gada revīzijā bija palicis nerevidēts Cēsu, Raunas, Smiltenes un Trikātas novads, mazākais, mums nav saglabājušies protokoli par šiem novadiem.

Pēc tam, kad būs apstrādāti Zviedrijas valsts archīvā saglabātie muižu lēsumi no šī pirmā zviedru valdības posma, varēsim arī noteiktāk novērtēt, vai fisks ar šo revīziju sasniedza to, ko gaidīja. Tomēr jau tagad varam teikt, ka staciņa ņemšanu revīzija pienācīgi nenokārtoja. Ja pirms revīzijas staciņa ņemšanā valdīja liela patvaļa un Delagardi 1623. un 1624. gadā vairākkārt lūdza karali un kancleru staciņu nepaaugstināt, jo zemnieki to nespējot maksāt⁴⁵, tad patvaļa tomēr turpinājās arī pēc revīzijas.

Staciņš nebija normēts, un kaļaspēka vajadzībām no zemniekiem ņēma visu, ko vien varēja dabūt: vēršus, govīs, cūkas, kazas, vistas, sviestu, labību, zirņus, pupas, putraimus, rokas dzirnavas, apiņus, linus, maizi, sāli, apavus un kaļaspēka vajadzībām atņēma apģērbu zemniekiem, kas brauca šķūtīs⁴⁶.

1624. gada revīzija mums dod pirmās ziņas par 17. g. s. attiecīgo novadu zemnieku dzīvo inventāru: zirgiem un govīm. Tāpat pēc šīs revīzijas varam spriest par apdzīvoto ciematu skaitu un arkliem. Šī revīzija rāda postu, kas bija piemeklējis latvju zemnieku ilgos kara gadus. Pēc A. Švābes aplēsuma⁴⁷ 1624. gadā no

⁴⁴ Sal. 30. lpp.

⁴⁵ Autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas* (Rīgā: 1935.) 70. lpp.

⁴⁶ Ibid. 71. un sek. lpp. un autora, „Vidzemes zviedru laiku finances“, *Veltījums izglītības ministram un profesoram Dr. h. c. Augustam Tentelim* (Rīgā: 1936.).

⁴⁷ A. Švābe, „Latvju zemnieks 1624. g.“, *Izglītības ministrijas mēnešraksts*, 1922., 166. lpp.

priekškaŗa arkliem apstrādātu arklu palicis vairs tikai 51%, un tikai 36% no pirmskaŗa arklu skaita bija pietiekoŗi apgādāti ar dzīvo inventāru un darba spēku, lai varētu kārtīgi saimniekot. Patiesībā abi ŗie procenti ir daudz zemāki, jo, kā redzam no vēlākām revīzijām, 1624. gada revīzijā nebūt neregistrēja visas postaŗas gan ziņu devēju nezināŗanas, gan pavirŗības dēļ.

Ciematu skaitu daŗzādās arklu kategorijās pēc 1624. gada arklu revīzijas rāda sekojoŗā tabula.

2. TABULA. 1624. gada revīzijā registrētie ciemati un arkli⁴⁸.

(1)	2 ¹ / ₂	2	1 ¹ / ₂	1	3/4	5/8	1/2	3/8	1/4	1/8	Nezināms	Ciematu skaits	Konstatētais arklu skaits	Reducētais arklu skaits
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)
Allaŗi	—	—	—	22	6	—	13	13	10	1	—	65	40 ¹ / ₂	32 ¹ / ₄
Aloja	—	—	—	—	—	—	2	—	37	—	1	40	10 ¹ / ₄	10 ¹ / ₂
Bukulti	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10+37	47	—	?
Burtnieki	—	1	3	136	2	—	139	—	28	—	1	310	220 ¹ / ₂	144 ³ / ₄
Dole	—	—	—	31	5	—	13	—	1	—	26	76	41 ¹ / ₂	—
Ergeme	—	—	—	33	—	—	47	—	17	2	1	100	61	45 ³ / ₄
Evele	—	—	—	33	—	—	4	—	1	—	2	40	35 ¹ / ₄	18
Krimulda	—	—	—	57	10	—	33	—	11	—	12	123	83 ³ / ₄	63
Liepupe	—	—	—	—	—	—	22	—	31	5	7	65	19 ³ / ₈	16 ⁷ / ₈
Limbaŗi	1	—	—	7	15	—	131	—	34	1	—	189	94 ⁷ / ₈	69 ¹ / ₂
Lugaŗi	—	—	—	19	—	—	10	—	14	—	1	44	27 ¹ / ₂	25
Mālpils	—	—	—	13	—	—	41	—	42	1	2	99	44 ¹ / ₈	33 ³ / ₄
Mujāni	—	—	—	6	4	1	28	—	4	—	—	43	24 ⁵ / ₈	19 ³ / ₈
Nabe	—	—	—	8	—	—	10	1	4	—	1	24	14 ³ / ₈	6
Nitaure	—	—	—	25	—	—	32	—	2	—	7	66	41 ¹ / ₂	32
Ropaŗi	—	—	—	19	—	—	13	—	7	2	10	51	27 ¹ / ₂	26
Rīga	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	77	?	?
Rūjiena	—	—	—	—	—	—	82	—	80	17	1	180	63 ¹ / ₈	48 ¹ / ₂
Salaca	—	—	—	—	1	—	29	—	22	3	1	56	21 ¹ / ₈	19 ¹ / ₂
Sigulda	—	—	—	45	—	—	19	—	18	10	7	99	60 ¹ / ₄	40
Straupe un Augstroze	—	—	—	33	4	—	94	—	33	3	1	168	91 ⁵ / ₈	65
Turaida	1	1	—	50	1	—	60	—	8	—	1	122	87 ¹ / ₄	65 ³ / ₄
Vainiŗi	—	—	—	—	6	—	45	—	6	—	—	57	28 ¹ / ₂	23 ¹ / ₂
Valmiera	—	—	—	73	4	—	98	—	13	—	2	190	128 ¹ / ₄	78

⁴⁸ Tabulā novērstas protokolu skaitījuma kļūdas un nepilnības. Skaitījuma kļūdas bija Ergemē, Straupē un Valmierā. Lugaŗos protokolā nebija minēts „paturēto arklu“ skaits, ko aplēsis autors. Dolē „paturēto arklu“ nebija, jo sakarā ar kaŗa postu zemniekiem staciņŗ nebija jādod. Bukultos un Rīgā zemi arklos neskaitīja.

1627. G. ARKLU REVĪZIJA.

REVĪZIJAS ORGANIZĀCIJA UN METODES.

1625. gada uzvaras zviedru rokās nodeva arī Tērbatas apgabalu un līdz ar to Latvijas Vidzemes ziemeļaustrumu daļu. Šinī apgabalā uzdeva organizēt pārvaldi kara komisāram Ērikam Andersonam⁴⁹.

Tāpat kā citos iekarojumos, arī šeit tiem, kas bija ar mieru palikt zemē, kas nebija cīnījušies pret zviedriem un deva uzticības zvērestu karalim, atstāja viņu īpašumus. Muižniekiem 1621. gadā iekarotos apgabalos atņēma viena gada ienākumus. Turpretim Sēlpilī, lai nezaudētu muižnieku simpatijas, valdība ņēma tikai staciņu. Kā šo jautājumu atrisināja Tērbatas apgabalā, nav zināms. Īpašuma tiesības arī šinī apgabalā pārbaudīja jau minētā Rīgas komisija. Jau pirms Tērbatas pilsētas iekarošanas Ēriks Andersons bija iekārtojis summāru novada zemes grāmatu. 1624. g. rudenī viņš centās, apbraukājot apgabalu, šo zemes grāmatu papildināt⁵⁰. Tas bija tikai pagaidu līdzeklis, kas revīziju nevarēja atvietot. Ka šī zemes grāmata neapmierināja uzstādītās prasības, redzam no kamerkollēģijas un Nilsa Šernšilda sarakstīšanās⁵¹. Kamerkollēģija 1626. g. 4. jūnijā ziņoja, ka karalis pavēlējis iesūtīt „pareizu zemes grāmatu par visu novadu ar pilnīgu apdzīvoto un neapdzīvoto arklu sarakstu un, cik īpaši katrs zemnieks lieto“. Nilss Šernšilds atbildēja, ka tādu zemes grāmatu sastādīt ir visai grūti, jo novads ir liels, turklāt stipri izpostīts. Kur pirms 22 gadiem bijuši lieli ciemi, tagad aug mežs. Zemnieki kunga tiesu nemaksā, bet viņu ražu notaksē un tad ņem nodevas. Tas apgrūtina sastādīt tādu zemes grāmatu, kādu valdība pieprasa. Ēriks Andersons esot sastādījis zemes grāmatu, kuŗu Šernšilds nosūtīšot kamerkollēģijai. Šinī zemes grāmatā esot ierakstīti vienīgi „paturētie“, t. i. maksāt spējīgie zemnieki. Ja gribot, lai sastāda pilnīgāku zemes grāmatu, lai norīkojot kādu labu rakstvedi vai grāmatvedi.

⁴⁹ Liljedahl, op. cit., 51. lpp.

⁵⁰ Tērbatas ūniversitātes bibliotēkā, Delagardi krājumā atrodas saraksts par Tērbatas novada 1625. g. paturētiem arkliem.

⁵¹ KA, Kammerkollegii Arkiv. Ankomna bref. Vol. 16. Nilss Šernšilds kamerkollēģijai 1626. g. 12. septembrī.

1627./28. gada ziemā revīzija arī notika. Latvijas daļā revīziju izdarīja: Alūksnē 1627. g. 13. nov.⁵², Gaujienā 1627. g. 22. novembrī. Šīs vietas komisija apmeklēja personīgi, turpretim par Gulbeni protokolā teikts: „Tā kā šis novads ienaidnieku un kazāku iebrukuma dēļ pārāk nedrošs, lai turp dotos, un tā kā šī iemesla dēļ tur arī neviens zemnieks nedzīvo, revidentu kungi likuši muižkungam Kristapam Langenbergam uzmeklēt mežos dažus vecus zemniekus, no kuŗiem varēja ievākt sekojošās ziņas⁵³. Revīzijas komisijā, kā redzams no protokolu parakstiem, darbojušies: Rotgers fon Tīzenhauzens (vecākais), Fridriķis Regins un Indriķis fon Rozens no Augstrozes, kas revīzijas laikā mira.

1627. gada revīzijas protokolā vispirms ierakstīta t. s. baznīcas revīzija. Šinī protokola daļā aprakstīts atsevišķu draudžu un baznīcu stāvoklis, baznīcas ēkas, inventārs u. c. Baznīcas revīzijai seko muižu un zemnieku saimniecību apraksti. 1627. gada revīzija satura un iekārtas ziņā ievērojami atšķiras no 1624. gada revīzijas. Starpību rāda abu protokolu satura un uzrakstījuma kārtības salīdzinājumi.

<i>1624. gada revīzija</i> (Turaidā).	<i>1627. gada revīzija</i> (Alūksnē).
Pils resp. muižas inventārs un apraksts.	Tas pats.
Arkli.	Par baznīcu — norāda uz baznīcas revīziju.
Pagasti.	Pils malu muižas.
Pagasta ciemi.	Muižu lauku lielums arklos.
Ziņas par zemniekiem (pa pagastiem):	Novada robežas (novada platība jūdzēs).
vārds,	
arklu skaits,	
dēlu vārdi,	
klaušas,	
zirgi un govis.	
Kunga tiesa (tā kā nav vaku grāmatu, ziņas ievāktas no stārstiem un vecākiem zemniekiem).	Novada muižas.
Postažas.	Upes, dzirnavas, ezeri, zvejas iespējas un bišu ganības.
Muižu ienākumi.	Meži, medījumi.
Muižu sējumi.	Krogī.
Muižu raža.	Muižu lauku raža 1625. g.

⁵² KA Cameralia, Östersjöprov. jordrevisionshandl. Lifland, 1627. Noraksts arī VA. Vidzemes arklu revīzijas Nr. 2 un RA, Bielke Saml. Nr. 37.

⁵³ Ibid. 234./35. lpp.

Rijnieku un vagmau liecības.
Mēri un svāri.
Muižkungu darbības pārbaude.
Dzirnavas.

(Gulbenē: mēri un svāri.)
Zemnieku desmitā resp. kunga tiesa.
Staciņš.

Ziņas par zemniekiem:

arkli,
vārds,
dēli,
meitas,
kalpi,
vērši,
zirgi,
govis,
aitas,
cūkas,
dzimtcilvēks vai svešs.

Robežas.

Ziņas par baznīcas zemniekiem pēc aug-
šējās schēmas.

Kā redzam, abu šo revīziju principiālā starpība ir tā, ka 1627. gada revīzijā nenotiek muižkungu darbības pārbaude, nopratinot zemniekus, jo, acīm redzot, kara darbības dēļ valsts nebija pārņēmusi muižu saimniecību. Ziņas par zemniekiem 1627. gada revīzijā ievāc daudz sīkāk. Reģistrē nevien dēlus, bet arī meitas, kas visai reta parādība. Tāpat daudz sīkāk uzraksta zemnieku dzīvo inventāru — pat aitas un cūkas.

Ja arī 1627. gada revīzijai par paraugu noderēja 1624. gada revīzija, tomēr pieeja tai nenoliedzami bija stipri patstāvīga. Arī apstākļi Alūksnes un Gulbenes novados ievērojami atšķīrās no pārējās Vidzemes. Poļu laikos šie novadi atradās tiešā kroņa pārvaldībā, jo poļu karalis Stefans Batorijs uzskatīja minētos novadus par iekārotiem un nevis par tādiem, kas brīvprātīgi pakļāvušies Polijai⁵⁴. Kad Tērbatas apgabalu iekāroja zviedri, Ēriks Andersons dedzīgi aizstāvēja uzskatu, ka šis apgabals nav izlēnojams, bet paturams tiešā kroņa pārvaldībā⁵⁵. Tomēr arī šī apgabala muižas izlēnoja. Vai nu tādēļ, ka zemnieki tik ilgi bija bijuši kroņa zemnieki, vai Krievijas robežas tuvuma dēļ, bet Alūksnē un Gulbenē bija daudz grūtāk iekasēt kroņa tiesu nekā citos Vidzemes novados. Tikko zemniekiem kaut kas nebija pa prātam, viņi devās pāri robežai uz Krieviju. Bēgļu gaitās nedevās, kā citos novados,

⁵⁴ A. Richter, *Geschichte der Ostseeprovinzen*, II, 1. 79. lpp.

⁵⁵ Liljedahl, op. cit., 56. lpp.

mazturīgākie, bet tieši turīgākie, pārceļoties uz Krieviju ar visiem lopiem un ievākto labību. Kaut gan krievi bija solījušies bēgļus izdot, viņi nevien nepildīja savu solījumu, bet pat kavēja atgriezties tiem zemniekiem, kas to vēlējās⁵⁶. Arī vēlākos gados Alūksnes zemnieki sagādāja nopietnas grūtības zviedru valdībai, jo, kā redzēsīm turpmāk, te notika vienīgais zemnieku dumpis zviedru valdības sākumā, par ko mums ir saglabājušās ziņas. Arī 1646. gadā landtāgā muižnieki žēlojās, ka zemnieki, kas dzīvojot Krievijas robežu tuvumā, bēgot turp bez kāda iemesla^{56a}.

Nevaram, protams, noteikti apgalvot, ka tieši šīs novada īpatnības bija tās, kas pamudināja reģistrēt zemnieku iedzīvi daudz sīkāk nekā citos novados. Varbūt, ka šī tuvākā pieeja dibinājās uz iepriekšējās revīzijās gūtiem panākumiem. Jānožēlo tikai, ka ziņu ievākšanas veids, kādu to, piemēram, konstatējam par Gulbeni, nerada reģistrētiem faktiem pietiekošu uzticību.

Ticamākas liekas revīzijas ziņas par Alūksnes zemniekiem. Kaut gan Ēriks Andersons 1627. gada 18. martā un 13. jūnijā rakstīja Jēkabam Delagardi, ka Alūksnes stārstijā vairs nav neviena zemnieka, jo visi izbēguši⁵⁷, šī ziņa jāuzlūko par pārspīlējumu. Tā paša gada 13. novembrī, kad notika Alūksnes revīzija, revidenti konstatēja 205 apdzīvotus ciematus un 26, kuŗu iemītnieki bija aizbēguši^{57a}.

3. TABULA.

1627. gada revīzijas protokola statistiskais apstrādājums.

Alūksne.

Arkli (1)	Ciemat (2)	Vīrieši (3)	Vērsi (4)	Zirgi (5)	Govis (6)
1	88	284	23	123	172
1/2	90	208	7	69	97
Pirtnieki	27	47	1	10	13
Kopā	205	539	31	202	282

⁵⁶ Liljedahl, op. cit., 54. un sek. lpp.

^{56a} V. Biļķins un M. Kundziņa, *Latviešu dzimtaļu bēgšana uz Rīgu, I* (Rīgā: 1937.), 44. lpp. (48. nr.).

⁵⁷ Liljedahl, op. cit., 56. lpp.

^{57a} VA, Vidzemes arklu revīzijas Nr. 2, 223. lpp.

4. TABULA.

Zirgu skaits dažāda lieluma saimniecībās 1627. gadā.

Alūksne.

Arklu skaits (1)	Zirgu skaits					Kopā ciematu (3)	Kopā zirgu (4)
	0	1	2 (2)	3	4		
1	12	43	21	10	2	88	123
$\frac{1}{2}$	25	62	2	1	—	90	69
Pirtnieki	18	8	1	—	—	27	10
Kopā ciematu	55	113	24	11	2	205	
Kopā zirgu	0	113	48	33	8		202
Ciematu skaits procentos	26,8	55,1	11,7	5,4	1,0	100,0 ⁰ / ₀	
Zirgu skaits procentos	0	56,0	23,8	16,3	3,9		100,0 ⁰ / ₀

1630. G. ARKLU REVĪZIJA.

REVĪZIJAS MOTĪVI.

1628. gadā par Vidzemes ģenerālgubernātoru nāca enerģisks Johans Šite (Skytte). Viņa daudzo reformu nodomu starpā mūs šeit interesē divi: paredzētā privilēģiju revīzija un jaunā arklu revīzija. Pēdējā bija nepieciešama vienkārši tādēļ, ka iepriekšējās frontes aizmugurē vai pat pašā kara darbības rajonā izdarītās revīzijas vairs neatspoguļoja pareizo stāvokli. Vairāki apgabali bija no kara likstām atpūtušies un, turpinot ievākt staciņu un nodokļus pēc iepriekšējās revīzijas, fisks cieta zaudējumus. Citos apgabalos turpretim zemnieku stāvoklis pēc 1624. gada revīzijas bija kļuvis vēl sliktāks. Piemēram, Pēteris Šrēders vairākās vēstulēs Kārlim Karlsonam Gildenhjelmam žēlojās (RA Gyldenhielms saml. 5. Skrifvelser till Carl Carlsson Gyldenhielm), ka Skujenē trīs gadus stāvējis karaspēks un visu izpostījis. 12 zemnieku ciemati tā nozuduši, ka nav vairs ne māju, ne cilvēku. Tomēr gubernātors staciņa piedzīšanai sūtīja kareivjus, kas visu apķīlā. Lai noskaidrotu Skujenes patieso stāvokli, Šrēders griezies pie gubernātorā, lai tas sūtītu divus muižniekus, kas uz lūdēja rēķina revidētu un pārbaudītu zemnieku un zemes apstākļus. Gubernātors lūgumu noraidījis, jo bez karaļa sevišķa rīkojuma nedrīkstot jaunu revī-

ziju sarīkot. Līdzīgu ainu, kā šī privātā vēstule, mums tēlo kāds oficiāls ziņojums⁵⁸. Svante Baners un Mons Mortensons 1627. g. 3. martā raksta kamerkolleģijai, ka staciņu nevarot ievākt paredzētā vairumā, jo daudzus Rīgas un Kokneses zemniekus izlaupījis ienaidnieks.

Jauna revīzija bija nepieciešama skaidrības labā, jo iepriekšējās bija izdarītas dažādos laikos un tajās trūka vajadzīgās saskaņas un vienveidības, kas bija tik nepieciešama, lai vienlīdzīgi un vienmērīgi nokārtotu zemes pārvaldi un nodokļus. Nokārtojams bija arī jautājums par zemes aizsardzību. Šinī virzienā bija nodomāts reorganizēt uz vecām tradīcijām dibināto t. s. jātnieku dienestu. Muižniekiem jau no 16. g. s. bija pienākums zemes aizsardzībai uzturēt apbruņotus jātniekus. Protams, ka šis pienākums bija jāsadala vienlīdzīgi un taisnīgi. Arī šī iemesla dēļ bija nepieciešama jauna arklu revīzija. Bez tam iepriekšējās revīzijās nebija mēģināts nolīdzināt dažādu nosaukumu arklus. Šites nodomi par nodokļu sistēmas reformām bija realizējami tikai tad, ja dažādos arklus nolīdzinātu. Ka par arklu nolīdzināšanu domāja jau agrāk, redzam no citētās Nilsa Šernšilda 1626. g. 12. septembra vēstules kamerkolleģijai⁵⁹, kurā viņš izsakās, ka Vidzemes un poļu arklu salīdzināšanai būtu jāizmēri, cik šņoņu (ko Zviedrijā saucot par kārtīm) esot katrā no tiem un cik no šiem arkliem maksājot kunga tiesu.

REVĪZIJAS ORGANIZĀCIJA, AVOTI UN METODEDES.

Sīku un plašu jaunās revīzijas instrukciju izdeva Šite 1630. g. 22. maijā⁶⁰. Saskaņā ar 1630. g. 26. jūlija patentu⁶¹ bija paredzēta īpaša baznīcas revīzija, bet arī arklu revīzijas pirmie divi panti liek revidentiem noskaidrot baznīcas lietas. Tomēr galvenais revīzijas saturs ir noteikts turpmākos pantos. Saskaņā ar instrukciju bija reģistrējami bez izņēmuma visi ciematī un muižas, kā apdzīvotie, tā postažas, un jānoskaidro, vai muižām nav faktiski pakļauti lielāki novadi, nekā piešķiršanas rakstā minēts. Svarīgākais revīzijas uzdevums bija zemnieku ciematu reģistrācija. Ziņas bija jāievāc no pašiem zemniekiem un no vāgaļiem, tos iepriekš

⁵⁸ KA Kammerkollegii arkiv. Ankomna bref. Vol. 21. 1 1627.

⁵⁹ KA Kammerkollegii arkiv. Ankomna bref. Vol. 16.

⁶⁰ VA 1630. g. ģenerālgubernātorā vācu reģistrātūra.

⁶¹ VA ibid.

nozvērinot. Šaubu gadījumā revidentiem dotās ziņas vajadzēja pārbaudīt tieši zemnieku ciematos, izdarot pat mērījumus. Par zemniekiem vajadzēja ievākt šādas ziņas: vai zemnieks ir dzimtcilvēks vai ārpagastnieks (kā iepriekšējās revīzijās, tā arī šeit dzimtcilvēks — Erbbauer — ir tēva dēls, t. i. kas zemi mantojis no tēva, pretstatā zemniekam ienācējam no cita novada), cik ilgi viņš zemi valda, cik viņam arklu un kas tie par arkliem, cik viņš dod kunga tiesu un kādas kļaušas pilda, cik viņš izsējis labības. Bez tam bija jāievāc ziņas, cik katrs zemnieks nomaksājis kroņa tiesu 1628. un 1629. gadā: staciņu un armijas uzturu. Šie jautājumi bija domāti valsts ierēdņu kontrolei, jo staciņa ņemšana vēl nebija centralizēta. No zemniekiem vēl bija jāievāc ziņas par muižām pievienotām postažām, dzirnavām, zvejas iespējām, krogiem, pašu zemnieku vaļiniekiem un viņu lietoto zemi, par muižu robežu strīdiem, par jau nodibinātām vai projektētām muižām un, cik zemnieki tur agrāk dzīvojuši. Šeit jau izpaužas viedoklis par stingro robežu starp zemnieku zemi, par kuŗu bija jāmaksā kroņa tiesa, un muižu zemi, kas bija brīva no nodokļiem. Kā zināms, vēlāk no to muižu laukiem, kas bija nodibinātas pēc 1638. gada revīzijas, bija jāmaksā kroņa tiesa tāpat kā no zemnieku zemes. Salīdzinot ar iepriekšējām revīzijām, 1630. gada revīzijā jauns ir jautājums par zemnieku sējumiem⁶². Tas bija jautāts, acīmredzot, nevien, lai varētu redzēt, vai zemnieki varēs dot jauno staciņu (kā atzīmē Liljedāls op. cit. 327. lpp.), bet arī, lai gūtu pamatu dažāda lieluma arklu salīdzināšanai. Pārējie jautājumi ir gandrīz visi tie paši, kas iepriekšējās revīzijās, un būtu nepareizi tos saistīt ar Šites reformu projektiem⁶³.

Par arklu nolīdzināšanu instrukcija tikai piemin, ka revidentiem pašiem, pārbaudot zemnieku liecības un izdarot pārmērījumus, jānovērtē zemnieku arkli un jāreģistrē, kā jaunie, tā vecie arkli. Kādā veidā jaunie arkli nosakāmi, tas instrukcijā nav teikts. Cik varam spriest pēc tiem protokoliem, kas par šo revīziju saglabājušies, tādu gadījumu nemaz nav, kur revidenti būtu ieradusies zemnieku ciematos vai būtu izdarījuši mērījumus. Nav arī

⁶² 1627. gadā Igaunijas daļā revīzijas protokolā atzīmēti arī zemnieku sējumi, bet tikai ar vienu skaitli visas labības kopā (mucās).

⁶³ Piem., Liljedāls saskata jautājumā par dzirnavām nodomu ievest Vidzemē Zviedrijā parasto dzirnavu nodokli, bet šāds jautājums ir arī iepriekšējās revīzijās.

redzams, ka katram zemniekam būtu individuāli noteikts kāds jauns, nolīdzināts arklu skaits. Arklu nolīdzināšana dažādu novadu starpā gan notika, tikai nevis individuāli katram zemniekam, bet gan kopā pa muižām.

1630. gada revīzijas rezultātu kopsavilkumi pa atsevišķām muižām un novadiem (līdz ar muižu valdītāju vārdiem, ciematu skaitu un nolīdzināto arklu skaitu) atrodas Zviedrijas valsts archīvā. J. Almkvists izdevis izvilkumu no šī dokumenta^{63a}.

Latvijas valsts archīvā atrodas revīzijas protokoli par šādiem Vidzemes latviešu novadiem⁶⁴: Alojū, Alūksni, Augstrozi, Allažiem, Bukultiem, Doli, Ēveli, Ērgēmi, Gaujienu, Gulbeni, Ikšķili, Krimuldu, Lugažiem, Limbažiem, Liepupi, Mālpili, Nītauri, Nabi, Raunu (ieskaitot Smiltēni), Ropažiem, Rūjienu, Rīgu, Salaspili, Straupi, Siguldu, Turaidu, Vainižiem un Vecsalacu. Rīgas apriņķa revīzijas kopsavilkuma noraksts atrodas arī Tidö pils archīvā Zviedrijā.

Rīgas apriņķī revīziju izdarīja vairākas komisijas. Vienā komisijā ietilpa Dr. iur. Ludvigs Hintelmanis, kapteinis Jēkabs Jonstons un Vidzemes lauku rakstvedis Jānis Neimeiers (Newmeyer). Šī komisija darbus sāka 1630. g. 29. jūnijā un beidza 29. augustā. Raunu, Smiltēni un Ēveli revidēja⁶⁵ karaliskais viettraudzis Georgs Švengels, Magnus Striks un Karena pulka rakstvedis Kristaps Perseks. Bez tam Rīgas apriņķī kādā citā komisijā darbojās Gothards Vēlings, Magnus Volfelds un Nikolajs Langenbergs. Pārējie revīdenti vēl nav zināmi.

Kā redzam no augšējā novadu saraksta, protokoli par visiem Vidzemes novadiem nav saglabājušies. Ka revīzija tomēr aptvēra visu Vidzemi, var spriest no uzglabātiem kopsavilkumiem, piemēram, minētā J. A. Almkvīsta publicējumā. Tādēļ Hagemeistera domas, ka revīzija izdarīta tikai Rīgas apriņķī, ir maldīgas⁶⁶.

Salīdzinot atsevišķo muižu un novadu arklu skaitu kopsavilkumos ar arklu skaitu, kāds attiecīgā novadā faktiski konstatēts, redzam, kā izdarīja arklu nolīdzināšanu.

^{63a} Joh. Ax. Almqvist, *Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630*, (Stokholm: 1917—1922), III, 315.—333. lpp.

⁶⁴ VA Vidzemes arklu revīzijas Nr. 3, 4, 6, 7.

⁶⁵ VA Vidzemes arklu revīzija Nr. 4.

⁶⁶ H. v. Hagemeister, *Materialien* I, 6. lpp.

5. TABULA.

Muižas nosaukums (1)	1630. g. revīzijā faktiski reģistrēto		Arklu grāmatā ierakstīto	
	ciematu skaits (2)	arklu skaits (3)	ciematu skaits (4)	arklu skaits (5)
<i>Allaži</i> (Alask slotz lähn)				
Allaži (Alasch slottz lähn)	69	45 ⁵ / ₁₆	70	20
Šķiliņi (Schillings godz)	4	1 ¹ / ₄	4	1
	73	46 ⁹ / ₁₆	74	21
<i>Aloja</i> (Allendorpz kirckspiel)				
Mācītāja ļaudis	3	1	—	—
Aloja (Allendorps hoff)	8	2	8	2 ¹ / ₂
Ungurpils (Purkers hoff)	15	4	15	3 ¹ / ₂
Stakenberģe (Ekenangern)	9	2 ¹ / ₄	9	3 ¹ / ₂
Viķi (Wrangels hoff)	4	1	3	3 ³ / ₄
Puikule (Puikyll)	14	5 ¹ / ₂	9	2
Rozēni (Koddich hoff)			8	3 ¹ / ₂
Urga (Orgis hoff)	8	2 ¹ / ₂	7*	2 ¹ / ₂ *
	61	18 ¹ / ₄	59	18 ¹ / ₄
<i>Alūksne</i> (Marienburgz slotz lähn)				
Alūksne (Marienburgz slottz lähn)	43	7 ¹ / ₂	43	25
Puru muiža (Purk moisio)	41	9 ¹ / ₈	41	28
Kalna muiža (Kalla moisio)	25	5 ¹ / ₄	25	15
Litene (Lettins hoff)	4	1	16	6
Alūksnes ārpagastnieki (Uthofs bönder)	12	1 ¹ / ₂		
Tūja (Kragenmoisio)	5	5 ⁵ / ₈	5	1 ¹ / ₂
Beļava (Kurtinhoff)	6	7 ⁷ / ₈	6	2
(Simershoff)	4	3 ³ / ₄	5	3
Rēzaka (Resätz hoff)	1	1 ¹ / ₈	1	—
Šļukums (Slukenmoisio)	2	3 ³ / ₈	2	1 ¹ / ₂
(Kersten moisio)	5	5 ⁵ / ₈	5	5
Kolberģe (Goldbeckmoisio)	2	1 ¹ / ₄	2	1
Babecka (Babetz)	3	1 ¹ / ₂	3	2
Zeltiņi (Seltenhoff)	11	1	11	4
Ape (Hoppenhoff)	7	1 ¹ / ₂	6	2 ¹ / ₂
Korneta (Schreiber moisio)	8	1	6	2
Ādama muiža (Schwartbecks hoff) un Zvār- tava (Svarthoffwens gods) ⁶⁷	16	2 ¹ / ₂	16	6
(Hessen gut)	15	1 ¹ / ₂	2	1 ¹ / ₂
Nēķeni (Nötchens hoff)	2	—	2	1 ¹ / ₂
Lāsberģe (Yxells eller Fianden)	6	1 ¹ / ₂	6	2
Rapekalns (Rapkull hoff)	3	3 ³ / ₄	3	3
	221	35 ¹ / ₄	206	110 ¹ / ₂

* Arklu grāmatā izlaists, bet apšēams pēc kopsummas.

⁶⁷ Arklu grāmatā Zvārtava ietilpst Gaujienā.

5. tabulas turpinājums.

Muižas nosaukums (1)	1630. g. revīzijā faktiski reģistrēto		Arklu grāmatā ierakstīto	
	ciematu skaits (2)	arklu skaits (3)	ciematu skaits (4)	arklu skaits (5)
<i>Augstroze</i> (Hochroosentz slotzlän)				
Augstroze (Hochrosen slottzlän) }	7	1 ¹ / ₂	8	2
Rope (Roopen hofi) (Achspeer hofi) }	14	7	14	4
Rozbeķi (Rosenbech)	14	7	14	4
Krīdnera muiža (Henrich Krudners hofi) }	10	4 ¹ / ₂	10	3
Būdenbroka muiža (Gustlefs hofi Swinpal) }	6	1 ³ / ₄	14	5 ³ / ₄
Ozolmuiža (daļa) (Stumpen hofi)	7	3 ³ / ₄		
Riebiņi (Rebinders hofi)	22	9 ¹³ / ₁₆	22	6
Dikļi (Dickelmoisio)	4	1	4	1 ¹ / ₂
Ozolmuiža (Lappkfer hofi)	4	1	4	1 ¹ / ₂
<i>Bukulti</i> (Nymölens slotz lähn)				
Bukulti (Nymölens slottz lähn)	70	29 ⁵ / ₁₆	72	21 ¹ / ₄
Berge (Gerdt zum Bergens godz)	25	4 ¹³ / ₁₆	25	3 ¹ / ₂
Berge (Gerdt zum Bergens godz)	11	3 ⁷ / ₈	10	1
Ringenbergas muiža (Ewerdt Ringenberges godz)	4	1	4	1
Indriķa Viļumsona muiža (Henrich Wil- helms godz)	5	1 ¹ / ₈	5	1
(Davidh Skriffvers godz)	2	1 ¹ / ₄	2	1 ¹ / ₄
Baloži (Bonaventura)	1	1 ¹ / ₁₆	1	1 ¹ / ₈
<i>Dole</i> (Dalens slotz lähn)				
Dole (Dalens slotz lähn)	48	11 ¹ / ₈	47	6 ⁷ / ₈
Mazjumprava (Lille Jungfu hofi)	52	36 ¹ / ₁₆	51	15 ¹ / ₂
Mazjumprava (Lille Jungfu hofi)	27	9 ³ / ₄	30	5 ¹ / ₂
Ķekava (Hoffslagers guth)	5	1 ¹ / ₂	5	1
(Friderichs hofi)	12	6 ⁹ / ₁₆	11	1 ¹ / ₄
Ķengarags (Kengeragge)	—	—	8	1
<i>Ērgeme</i> (Ermis slotzlähn)				
Ērgemes pils (Ermis slottz lähn)	96	53 ⁷ / ₈	105	24 ¹ / ₄
(Karkel)	32	18 ¹ / ₂	55	37 ³ / ₄
Omuļi (Omell hofi)	23	10 ³ / ₄		
Burga (Borries hofi)	7	3 ¹ / ₂	7	3 ¹ / ₂
Burga (Borries hofi)	8	2 ¹ / ₂	5	1 ¹ / ₂
Ērgeme (Ermis hofi)	17	4 ¹ / ₂	17	4 ¹ / ₂
Sorr (Suhrhofi) ⁶⁸	2	1 ¹ / ₂	2	1 ¹ / ₄
<i>Ēvele</i> (Wolferdz hofi)				
Ēvele (Wolferdz hofi)	89	40 ¹ / ₄	86	47 ¹ / ₂
Ēvele (Wolferdz hofi)	41	29 ¹³ / ₁₆	41	22
Ēvele (Wolferdz hofi)	41	29 ¹³ / ₁₆	41	22

⁶⁸ Igaunijā.

5. tabulas turpinājums.

Muižas nosaukums (1)	1630. g. revīzijā faktiski reģistrēto		Arklu grāmatā ierakstīto	
	ciematu skaits (2)	arklu skaits (3)	ciematu skaits (4)	arklu skaits (5)
<i>Gaujiena</i> (Adsels slotz lāhn)				
Gaujiena (Adsels slottz lāhn)	67	14 ³ / ₈	67	28 ³ / ₈
Bormaņi (daļa) (Hans Treppins godz)	4	³ / ₄	4	1 ¹ / ₂
Bormaņi (daļa) (Wilhelm Treppins godz)	1	¹ / ₄	1	¹ / ₂
Lanemetz (Swentzisches hoff) ⁶⁹	10	11 ¹ / ₈	10	2 ¹ / ₄
Luteri (Lutterhoff)	4	⁵ / ₈	4	1 ³ / ₄
Maniste (Mensemoisio) ⁶⁹	17	5 ¹ / ₂	} 32	10 ³ / ₄
Sara (Saramoisio) ⁶⁹	17	4 ³ / ₄		
	120	27 ³ / ₈	118	45 ¹ / ₈
<i>Gulbene</i> (Swanenburgz lāhn)				
Gulbene (Swanenburgz lāhn)	35	8 ¹ / ₂	35	17
Krape (Kroppenhoff)	3	³ / ₄	4	3
Düre (Durenhoff)	4	¹ / ₂	4	2
Sinole (Mallemoisio)	7	⁷ / ₈	8	4
	49	10 ⁵ / ₈	51	26
<i>Ikšķile</i> (Uxkūls slotz lāhn)				
Ikšķile (Uxkūls slottzlāhn)	43	29 ²³ / ₂₄	43	14
Tīnuži (Rotcher zu Horsten hoff)	10	4 ⁵ / ₈	11	3 ¹ / ₂
(Melchior Spenckhusens höffchen)	4	⁷ / ₈	4	¹ / ₂
Sprēstiņi (Pröbstings hoff)	6	11 ¹ / ₂	} 11	2
Turkalne (Turkalin)	5	13 ³ / ₄		
Ulbroka (Henrich Ulenbrock)	4	¹ / ₂	4	¹ / ₂
(Claus Portwichs hoff [Borkowitz])	—	—	1	¹ / ₄
	72	39 ⁵ / ₂₄	74	20 ³ / ₄
<i>Krimulda</i> (Cremon slotz lāhn)				
Krimulda (Cremon slottzlāhn)	45	36 ³ / ₄	46	16
Jaunā muiža, Carnikava un Pemperu muiža (Neuhoff och Pempern)	43	16 ⁵ / ₁₆	49	12
Pabaži (Babusch hoff)	11	9	} 5	¹ / ₂
Jērkule (Jerkull hoff)	5	2 ³ / ₄		
Bīriņi (Collsen hoff)	23	10 ¹ / ₈	23	5
Grāve (Wechmans godz)	5	2 ¹ / ₂	5	1 ¹ / ₂
Ķizbele (Ramen hoff)	3	¹ / ₂	3	¹ / ₂
Sēja (Hennebergs hoff)	11	7 ³ / ₄	11	4
(Gierdt Frans hoff)	1	1	—	—
	147	86 ¹¹ / ₁₆	142	39 ¹ / ₂
<i>Liepupe</i> (Pernigals lāhn)				
Liepupe (Pernigals lāhn & Rauter hoff)	23	7 ¹ / ₁₆	22	4
Blome (Kolsdorff)	8	2 ³ / ₈	8	³ / ₄

⁶⁹ Tagad Igaunijā.

5. tabulas turpinājums.

Muižas nosaukums (1)	1630. g. revīzijā faktiski reģistrēto		Arklu grāmatā ierakstīto	
	ciematu skaits (2)	arklu skaits (3)	ciematu skaits (4)	arklu skaits (5)
Bisteru muiža (Bisterwaldh)	—	—	4	1
Dūjas (Tuben hoff)	14	4 ³ / ₈	12	1 ¹ / ₂
Vecmuiža (Susekas)	10	3 ³ / ₄	} 18	4 ¹ / ₂
(Fasenberg)	9	1 ³ / ₄		
(Kersellhof)	6	2 ¹ / ₂		
	70	21 ¹³ / ₁₆	70	13 ¹ / ₄
<i>Limbaži (Lemsels lähn)</i>				
Limbaži (Lemsels lähn)	62	33	} 97	21 ¹ / ₄
Jumprava (Jungfru hoff)	34	19 ³ / ₄		
Limbažu miests (Hakelväcket)	7	1 ⁷ / ₈		
(Johan Andreas Niederlandt)	5	3 ¹ / ₂	—	—
Pociems (Posendorff)	7	2 ³ / ₄	7	1 ¹ / ₂
Katvare (Kawer)	6	3 ¹ / ₂	6	2 ³ / ₄
(Ahlenhoff)	3	1	3	1
Pāle (Septkull hoff)	14	6 ¹ / ₄	20	8
(Johann Buddenbrock)	9	3 ⁵ / ₈	2	1
(Casper von Tysenhausen)	7	3 ¹ / ₄	7	1 ³ / ₄
Šķirstiņi (Wilhelm Swersetten hoff)	9	3 ³ / ₄	8	2 ³ / ₄
Ārciems (Erkull hoff)	12	5 ¹ / ₂	12	4 ¹ / ₂
Ķipēni (Eken hoff)	1	1 ¹ / ₂	1	1 ¹ / ₄
Kalna muiža (Maytkendorffs hoff)	6	3	6	2
(Rosendorp)	2	2	2	1 ¹ / ₄
	184	93 ¹ / ₄	178	47 ⁷ / ₈
<i>Lugaži (Luden hoff)</i>				
Lugaži (Ludehoff)	41	19 ¹ / ₂	41	19 ¹ / ₂
	41	19 ¹ / ₂	41	19 ¹ / ₂
<i>Mālpils (Lemborgz slotz lähn)</i>				
Mālpils (Lemborg slottz lähn)	47	26 ⁵ / ₈	46	15
Bukas muiža (Thomas Buchen godz Sudden- bach)	11	4 ¹ / ₄	11	2 ¹ / ₂
Vibroka (Schadders hoff)	12	3	12	3
Pulaka (Adams hoffken)	1	1 ¹ / ₄	1	—
Vīte (Wittengodz)	2	3 ³ / ₄	2	1 ¹ / ₈
Akenstaka (Ackerstaffz godz)	6	1 ¹ / ₂	6	1 ¹ / ₂
Kniediņi (Nödings godz)	6	2 ¹ / ₂	6	1 ¹ / ₂
	85	38 ⁷ / ₈	84	23 ⁵ / ₈
<i>Nabe (Nabben slotz lähn)</i>				
Nabe (Nabben slotz lähn)	27	19 ¹ / ₈	26	4 ¹ / ₈
	27	19 ¹ / ₈	26	4 ¹ / ₈

5. tabulas turpinājums.

Muižas nosaukums (1)	1630. g. revīzijā faktiski reģistrēto		Arklu grāmatā ierakstīto			
	ciematu skaits (2)	arklu skaits (3)	ciematu skaits (4)	arklu skaits (5)		
<i>Nītaure</i> (Nitow slotz lähn)						
Nītaure (Nitow slotz lähn)	60	40 ¹ / ₄	60	15		
Ķēči (Ketzmöisio)	10	5 ¹ / ₂	10	3		
Kārtuži (Schon Eke eller Karthusens & Nach- tigal)	11	5 ¹ / ₂	11	3 ¹ / ₂		
	81	51 ¹ / ₄	81	21 ¹ / ₂		
<i>Rauna</i> (Runeborgz lähn)						
Rauna (Runeborgs lähn)	101	72 ³ / ₄	186	63		
Smiltene (Smilten)	58	19 ⁷ / ₈				
Dzērbene (Serben)	15	7				
Raunas mācītāja ļaudis	6	1 ⁵ / ₈				
Raunas miests	8	—				
Drusti (Drosthoff)	17	7 ³ / ₄				
Kalna muiža (Brefiven hoff - Grestenhof)	2	1			2	1
Roze (Lubbar)	5	1			5	1 ¹ / ₂
Branti (Horsten hoff)	5	2			5	2
Starti (Sturtzen hoff)	10	4 ¹ / ₄			10	4 ¹ / ₄
Aumeisteri (Serbigal, Hoffmesters hoff)	14	3 ¹ / ₄	14	4 ¹ / ₂		
Jaunbilska (Bilschi hoff)	9	2 ⁷ / ₈	9	3 ¹ / ₂		
Blome (Hans Blomen hoff, Jurgen Blomen hoff, Vlahēburschij hoff [Wesegal])	43	8	43	8 ¹ / ₂		
Vilķene (Buxhöfden hoff)	4	7 ⁷ / ₈	4	2		
Cērtene (daļa) (Reinholdt von Rosen hoff - Ninigal)	4	2	4	1 ¹ / ₂		
Cērtene (daļa) (Zerdtēn)	4	1	—	—		
(Grochovsky)	1	1 ¹ / ₂	—	—		
	306	135 ³ / ₄	282	91 ³ / ₄		
<i>Rīga</i> (Rijga slottz lähn)						
Rīgas pils (Rīga slotz lähn)	11	24 (pūrvietas)	10	2 ¹ / ₄		
Daugavgrīva (Dynemünde)	27	65 ² / ₃	104	15 ¹ / ₈		
Mangalsala (Magnusholm)	29	—				
Spilve (Spilwen)	73	79 ¹ / ₂				
(Meisterholm)	7	18 ¹ / ₂				
	147	187 ² / ₃	114	17 ³ / ₈		
<i>Ropaži</i> (Rodenpoiss lähn)						
Ropaži (Rodenpoiss lähn)	24	16 (arkli)	24	10		
Endzeliņi (Dirich Boyes land)	3	3 ³ / ₈	3	1 ¹ / ₄		
(Kröpleschis godz, Marten Wullf)	2	3 ³ / ₄	2	1 ¹ / ₄		
(David Schrifivers godz)	2	1 ¹ / ₄	2	1 ¹ / ₄		
(Laurentius Ecke)	—	—	1	1 ¹ / ₈		
	31	17 ³ / ₈	32	10 ⁷ / ₈		

5. tabulas turpinājums.

Muižas nosaukums (1)	1630. g. revīzijā faktiski reģistrēto		Arklu grāmatā ierakstīto				
	ciematu skaits (2)	arklu skaits (3)	ciematu skaits (4)	arklu skaits (5)			
<i>Rājiēna</i> (Ruin slotzlāhn)							
Rūjiēna (Ruins slottzlāhn)	57	20 ³ / ₈	}	114	54 ¹ / ₄		
(Sutnar)	9	4					
(Wyxtar)	10	3 ¹ / ₄					
Nurmi (Normis)	6	2 ¹ / ₄					
Dažādas sīkas muižas	9	3					
Idus (Idwen)	5	2					
Pantene (Panten)	4	1 ¹ / ₄					
Virķēni (Wyrken)	6	1 ¹ / ₄					
Jurata (Radenhof)	10	1 ¹ / ₈					
Tediņi (Holzfierdz hoff)	8	4				7	3 ¹ / ₂
Sēļi (Sellenhoff)	7	1 ¹ / ₈				8	15 ⁵ / ₈
(Grewen Gutt)	2	1 ¹ / ₂				2	1
Unguri (Ibben hoff)	4	1				5	1
Ģeri (Seyers godz)	1	1 ¹ / ₂				2	5 ⁵ / ₈
Mazsalaca (Salisborgh hoff)	3	1 ¹ / ₂	3	3 ³ / ₄			
Ķoņi (Nankyl)	8	2 ¹ / ₂	8	3			
(Hans Hessen Gutt)	5	1	4	1			
Eriņi (Frantz Schaden gutlein)	5	1 ¹ / ₄	5	15 ⁵ / ₈			
Lode (Matthias hoff Lodene)	8	1 ³ / ₄	8	3 ¹ / ₄			
(Stakelbergs [Harrikis])	6	2	6	2			
	173	54 ⁵ / ₈	172	73 ⁵ / ₈			
<i>Salaspils</i> (Kirckholms slottzlāhn)							
Salaspils (Kirckholms slottz lāhn)	8	6 ¹ / ₈	11	4			
Stopiņi (D. Stopil godz)	7	2 ¹ / ₄	7	1			
(Friedrichshof)	7	4 ³ / ₄	7	1 ¹ / ₄			
(Johan Bergs enckia)	1	1	1	1 ¹ / ₄			
(Bolweckz enckia)	1	1	1	1 ¹ / ₄			
(Jacob Stolp)	1	1 ¹ / ₄	1	1 ¹ / ₄			
(Arend Awert)	2	1 ¹ / ₂	2	1 ¹ / ₄			
(Baltzer Witting)	1	1 ¹ / ₄	1	1 ¹ / ₄			
(Carsten Timmerman)	1	1 ¹ / ₄	1	1 ¹ / ₄			
(Vicentij Rigeman)	1	1 ¹ / ₄	1	1 ¹ / ₄			
(Gert Friderichz)	1	1 ¹ / ₂	1	1 ¹ / ₄			
	31	17 ¹ / ₈	34	8 ¹ / ₄			
<i>Sigulda</i> (Segwoldz slotz lāhn)							
Sigulda (Segwoldt slottzlāhn)	62	45	61	20 ¹ / ₈			
Nurmiži (Normis hoff)	10	7 ¹ / ₄	10	3			
Rama (Ramenhoffken)	3	1 ¹ / ₄	4	1 ¹ / ₂			

5. tabulas turpinājums.

Muižas nosaukums (1)	1630. g. revīzijā faktiski reģistrēto		Arklu grāmatā ierakstīto	
	ciematu skaits (2)	arklu skaits (3)	ciematu skaits (4)	arklu skaits (5)
Gale (Gallens gutlein)	3	2	}	3
	3	2		
Lorupe (Roloff Wilsshusen (!) hoffchen) . . (Silliack)	2	$1\frac{1}{2}$	2	$\frac{1}{8}$
	1	$\frac{1}{4}$	2	$\frac{1}{4}$
Garkalne (Westerotten hoff)	9	2	9	$1\frac{1}{2}$
<i>Straupe</i> (Store Roopz lähn)	93	$60\frac{1}{4}$	91	$26\frac{1}{2}$
Lielstraupe (Store Roops lähn)	29	$24\frac{3}{4}$	29	$9\frac{1}{2}$
Mazstraupe (Klein Roeps hoff)	4	$3\frac{1}{2}$	}	15
Raiskums (Reisskum)	14	$7\frac{1}{2}$		
Ungure (Orellen)	5	$1\frac{1}{2}$	—	—
Baltmuiža (Jaunkalb)	17	$7\frac{7}{8}$	}	21
Rubene	4	$3\frac{1}{8}$		
Kudums (Kyddum)	6	3	}	31
Kieģeļi (Kegell)	13	$7\frac{3}{8}$		
Podzēni (Podsums)	12	$9\frac{1}{2}$	4	$1\frac{1}{4}$
Mazbrenģuļi (Wrangels hoff)	4	$1\frac{5}{8}$	4	$1\frac{1}{4}$
Sprēstiņi (Spurnal dorff)	5	2	4	$1\frac{1}{4}$
	113	$71\frac{3}{4}$	104	33
<i>Turaida</i> (Traidens slotz lähn)				
Turaida (Traidens slotz lähn)	52	$43\frac{1}{4}$	55	22
Ledurga (Lodiger hoff)	9	$7\frac{7}{8}$	9	4
Murkuži (Otto Kannes hoff)	4	2	4	1
Aijaži (Aikas hoff)	10	$7\frac{1}{2}$	9	$3\frac{1}{2}$
(Alpendelshoff)	4	$1\frac{1}{4}$	4	1
(Memeküll)	10	$4\frac{3}{4}$	8	2
Jaunā muiža (Neu-och Sassenhoff)	22	$9\frac{1}{4}$	21	4
Igate (Idsell hoff)	11	$4\frac{1}{4}$	11	$4\frac{1}{4}$
	122	$80\frac{1}{8}$	121	$41\frac{3}{4}$
<i>Vainiži</i> (Wainsels lähn)				
Vainiži (Wajnsels lähn)	35	$16\frac{3}{4}$	35	15
Rucka (Wittenbergs gods)	4	$1\frac{1}{2}$	4	$1\frac{1}{2}$
	39	$18\frac{1}{4}$	39	$16\frac{1}{2}$

Kā redzam no salīdzinājuma, arklu skaits, kāds attiecīgam novadam, pamatojoties uz izdarīto revīziju, ierakstīts zemes grāmatā, nav mainīts vienīgi Lugažos un ar zināmu rezervi arī Alojā. Visos pārējos novados konstatētais arklu skaits, ierakstot muižas

zemes grāmatā, grozīts. Alūksnē, Ērgemē, Gaujienā, Gulbenē un Rūjienā arklu skaits paaugstināts, bet pārējos novados pazemināts. Paaugstinājumi izdarīti, lai pielīdzinātu šo apgabalu lielākos arkļus pārējo novadu mazākiem arkļiem. Turpretim novados, kur arklu skaits samazināts, iemesls ir gan šo novadu mazākie arkļi, gan zemnieku trūcība. Piemēram, par Dzērbenes zemniekiem revidenti liecina: „Šeit nav ar nodokļiem apliekamo zemnieku (behaltene Pauern), jo ienaidnieks viņiem visu nolaupījis, un viņi ir pavisam trūcīgi ļaudis“⁷⁰.

Par arklu lielumu revīzijas protokolos atrodam šādas liecības: Augstrozē par arkla lielumu neko noteiktu nevarot teikt, esot zināms tikai tas, ka Oto fon Mengdens līcis vienu arklu nolīst un apsēt. Iesēti 62 Rīgas pūri⁷¹.

Dolē esot „mazie vācu arkļi“⁷².

Par Ēveli Kauķu Bērtulis ziņo, ka vienā arklā esot 20 šņores, bet vienā šņorē 100 soļi. 100 soļos sēj 3 pūrus Rīgas mērā, tā tad 60 pūrus arklā. Šie arkļi nosaukti par vācu arkļiem⁷³.

Par Gaujienu Pautiņu Ivans ziņo, ka neesot citu arklu kā mestra arkli (Hermeister Haken). Krievi esot gribējuši zemi mērīt (reefwa), bet zemes apstākļu (lāgenheet) dēļ to nav varējuši. Arī poļi neko vairāk, kā vecie mestri nav varējuši izdarīt. Tāpat nekas nav varēts izdarīt iepriekšējā revīzijā⁷⁴.

Par Limbažiem atzīmēsim divas liecības. Kazāks ziņo, ka vienā arklā esot 40 pūrvietas un ka viņš Fārensbacha laikā personīgi līdzējis zemi mērīt⁷⁵. Otrā liecībā minēts, ka Limbažos esot mazie vācu arkļi, kuŗu lielums ir 40 pūrvietas labas aŗamzemes⁷⁶.

Straupē atzīmēts, ka tur esot mazie vācu arkļi⁷⁷.

Siguldā atzīmēts, ka pagasta vecākie un zemnieki neko noteiktu par arklu nezinot, jo vienam arklā esot vairāk, vienam mazāk (zemes) un tie neesot vienādi. Viņi (zemnieki) domājot, ka vienā arklā⁷⁸ skaitāmas, lielākais, 60 pūrvietas.

⁷⁰ VA Vidzemes arklu revīzija Nr. 4 fol. 49.

⁷¹ VA Vidzemes arklu revīzija Nr. 3 fol. 178.

⁷² Turpat fol. 11.

⁷³ VA Vidzemes arklu revīzija Nr. 4 fol. 109.

⁷⁴ VA Vidzemes arklu revīzija Nr. 7. fol. 65.

⁷⁵ VA Vidzemes arklu revīzija Nr. 3 fol. 138.

⁷⁶ Turpat fol. 148.

⁷⁷ Turpat fol. 159.

⁷⁸ Turpat fol. 72.

Turaidā zemnieki žēlojas, ka viņiem maz zemes, un vēlas, lai izdarītu mērījumus⁷⁹.

Šis liecības iztirzāsim turpmāk. Šeit tikai jāatzīmē, ka visur, kur liecībās konstatē mazos vācu arkļus, skaits reducēts uz pusi vai uz apm. $\frac{2}{3}$, bet mestra arkli paaugstināti apm. par 50%.

1630. G. REVĪZIJAS REZULTĀTI.

1630. gada arkļu revīzija Vidzemē deva fiskam iespēju 1) nokārtot staciņu un 2) nokārtot jātnieku dienestu.

Staciņš bija svarīgākais nodoklis, ko Vidzemē deva zemnieki un kas kā reālnasta gūlās uz zemnieku zemi. No kara kontribūcijas un okupēto muižu ienākumiem staciņš bija kļuvis par pastāvīgu nodokli⁸⁰. Staciņa kvote bija nenoteikta, un tikai pamatojoties uz 1630. g. arkļu revīziju, staciņu noteica no revīzijas (reducētā) arkļa: 3 mucas rudzu (mucā 2 pūri), 3 mucas auzu, 2 kaudzes (parmisi) siena. Tiesu iestāžu uzturēšanai no ciematu skaita (vīru skaita) bija jāmaksā 12 ēres. 1633. gadā pēc muižnieku lūguma valsts padome staciņu samazināja uz 2 mucām rudzu, 2 mucām miežu un 1 mucu auzu no arkļa, bet Anderss Ēriksons panāca, ka staciņu galīgi noteica uz 2 mucām rudzu, 2 mucām miežu, 2 mucām auzu, 2 parmisiem siena un puspoda linu no arkļa. 1634. gadā auzu un siena kvoti attiecīgi samazināja uz vienu mucu un vienu parmisu.

Staciņa normēšanā 1630. gada revīzijas nozīme ir visai liela, jo, ievācot ziņas par zemnieku darba spēku, viņu pienākumiem pret muižu un ziņas par zemnieku sējumiem, provinces pārvalde bija centusies staciņa lielumu pieskaņot zemnieku faktiskām maksāšanas spējām. Bez šaubām, zemnieku maksāšanas spējas bija pārvērtētas⁸¹, bet galvenais ir, ka par tām sāka domāt, ko neredzam pirmos provinces iekārošanas gados.

Nenoliedzams revīzijas trūkums bija tas, ka nenormēja atsevišķu saimniecību arkļus, bet gan par visu muižu reizē. Ar to

⁷⁹ Turpat fol. 110.

⁸⁰ Sīkāk par staciņu skat. autora, „Vidzemes zviedru laiku finances“, *Veltījums*, 69. un sek. lpp.

⁸¹ Karalis norādīja Šitem neapgrūtināt zemniekus ar pārāk lielu staciņu. RA RR 1630. g. 11. nov. Par staciņu vairākkārt sūdzējās, kā muižnieki, tā arī Uksenšernas muižu ierēdņi (sal. Liljedahl, op. cit., 355. un sek. lpp.), bet no turpmākā redzēsīm, ka šīs sūdzības bija divkosīgas.

muižniekus, kas iekasēja staciņu, pamudināja no zemniekiem ņemt kroņa tiesu pēc arķļu skaita, kas zemniekiem faktiski bija. Turpretim kronim muižnieki nodeva tālāk staciņu, kas bija jānober pēc reducētā arķļu skaita. Starpību muižnieki paturēja sev. Uksenšernas muižu grāmatas liecina, ka tā nebija tikai teorētiska iespējamība, bet ka tādā ceļā muižas klētī nokļuva lieli labības krājumi, kā redzams no tabulas⁸²:

6. TABULA.

Staciņš Uksenšernas muižās iekasēts no zemniekiem vairāk nekā nodots kronim.

(1)	Gadi											
	1624. (2)	1625. (3)	1626. (4)	1627. (5)	1629. (6)	1630. (7)	1631. (8)	1632. (9)	1633. (10)	1634. (11)	1635. (12)	1636. (13)
Rudzi (pūros) . . .	16	115	56	25	133	181	—	982	869	827	1099	550
Mieži " . . .	34	45	55	25	122	95	117	496	863	893	1128	1272
Auzas " . . .	42	116	110	85	235	—	85	394	860	572	733	639
Nauda (vecdālderis)	92	150	70	159	168	—	17	70	214	36	99	133

Lai saprastu, ko šie daudzumi nozīmē, salīdzināsim tos ar daudzumiem, ko Uksenšernas Vidzemes muižas nomaksāja faktiski kronim.

7. TABULA.

(1)	Gadi						
	1630. (2)	1631. (3)	1632. (4)	1633. (5)	1634. (6)	1635. (7)	1636. (8)
Rudzi (pūros) . . .	1437	1434	1527	956	1022	641	960
Mieži " . . .	1437	1434	1527	956	1022	641	960
Auzas " . . .	958	956	1018	956	511	223	480
Nauda (vecdālderis)	40	40	—	283	255	349	255

Redzams, ka no zemniekiem iekasēja gandrīz otrtik, nekā muiža nodeva kronim. Tā bija, vārda tiešā nozīmē, korrupcija, un muižnieki, izmantojot likuma nepilnības, iedzīvojās uz zemnieku rēķina.

⁸² Aplēsts pēc autora *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas*, 228.—229., 232.—233., 236.—237., 240.—241., 244.—245., 248.—249., 358.—359., 362.—363. lpp.

Pārpratumu novēršanai jāpaskaidro, ka Uksenšernam, Hornam un arī citiem lielākiem lēņa vīriem uz sava rēķina bija jāuztur garnizons, bet šis pienākums bija primārs nosacījums, kas bija fiksēts lēņa grāmatā un kas no staciņa došanas neatsvabināja. Tāpat staciņa nobēršanas kārtība lietas apstākļus nemaina. Piemēram, 1629. gadā Uksenšernas Vidzemes muižas staciņu izsniedza tieši kara-vīriem, nevis parastos savākšanas punktos⁸³.

Attiecībā uz otro 1630. gada revīzijas nolūku — nokārtot jātnieku dienestu — mums ir visai maz ziņu. Ir zināms vienīgi tik daudz, ka 1634. gadā jātnieku dienests bija jāpilda, no ik 15 arkliem dodot vienu jātnieku. Kā jātnieku dienests faktiski, zviedru laikiem sākoties, līdz 1634. gadam bija nokārtots, nezinām, bet kārtība, ka no 15 arkliem jādod viens jātnieks, pastāvēja Latvijā jau kopš 1544. gada⁸⁴. Uksenšernas muižas saskaņā ar karaļa lēņu grāmatu no jātnieku dienesta bija atsvabinātas. Tomēr Uksenšernas muižas pilda jātnieku dienestu jau 1625. gadā⁸⁵. No tā varam secināt, ka jātnieku dienesta pildīšanu zviedri, pamatojoties uz vācu un poļu laiku praksi, prasīja jau pirms 1630. gada revīzijas. Spriežot pēc zviedru valsts padomes 1638. gada apspriežu protokoliem, tomēr 1630. gada revīzija jātnieku dienesta taisnīgā sadalījuma jautājumu nebija atrisinājusi.

Reizē ar arklu revīziju Šite uzdeva sarīkot īpašumu titulu resp. privilēģiju revīziju⁸⁶.

Visiem muižu valdītājiem uzdeva iesūtīt īpašai komisijai, kas darbojās Tērbatā, visas privilēģijas un dokumentus, kuŗi apliecinātu muižu valdījuma tiesības. Šis rīkojums cieta pilnīgu neveiksmi, jo muižnieki to nevien ignōrēja, bet pat norādīja kādā (nedatētā) iesniegumā Šitem, ka Gustavs II Ādolfs viņiem jau 1629. gadā uz muižām devis ģenerālkonfirmāciju un ka viņiem tādēļ savas īpašuma tiesības nemaz par jaunu nav jāpierāda. Tikai kad Šite

⁸³ VA. Zviedru valdības Vidzemes ekonomijas pārvalde, Vol. 55, 14. lpp.

⁸⁴ Par šo norādījumu man jāpateicas profesoram A. Švābem.

⁸⁵ Autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas*, 67. un sek. lpp. 1635. g. 20. jūlijā Ledebūrnis raksta ģenerālgubernātoram (EKA, LRKkA II, 1a, 106. un sek. lpp.), ka bīskapija līdz šim esot no jātnieku dienesta bijusi brīva. Sakarā ar ģenerālgubernātorā rīkojumu, ka turpmāk neviens no jātnieku dienesta nav atsvabināms, šis kļaušas turpmāk pildīšot paredzētā kārtībā arī Uksenšernas muižas, bet viņš, Ledebūrnis, iepriekš prasīšot Uksenšernas piekrišanu.

⁸⁶ Liljedahl, op. cit., 331. un sek. lpp.

vairākkārt bija publicējis karaļa 1631. g. 18. janv. rīkojumu, ka privilēģiju revīzija katrā ziņā nepieciešama, to beidzot 1632. gadā izdevās sarīkot. Šīs revīzijas nolūks bija daudz plašāks, nekā tikai muižu valdītāju īpašumu titulu pārbaude. Karalis vēlējās, lai visus mežus, purvus un postažas, ko muižnieki nelikumīgā kārtā bija pievienojuši muižām, bet kas agrāk nevienam nebija piederējuši, kronis pārņemtu savā īpašumā, kolonizētu, kultivētu un tā radītu jaunas donāciju iespējas. Tādēļ bija paredzēts saistīt privilēģiju revīziju ar plašiem mērniecības darbiem, kas novērstu arī daļu 1630. g. revīzijas trūkumu. Bez tam revidentiem, saskaņā ar viņu instrukciju, vajadzēja pārbaudīt, vai lielo stārstiju valdītāji nebija nelikumīgi, t. i. bez sevišķas karaļa privilēģijas pievienojuši savām muižām to agrāko sīko muižnieku muižas, kas bija aizgājuši līdzī poliem. Tāpat revidentiem vajadzēja pārbaudīt Vidzemes muižnieku izturēšanos poļu un zviedru kara laikā un, vai eventuāli vēl nevajadzētu kaducēt kādas muižas.

Revīzijas darbs bija sadalīts pa trim komisijām. Rīgas, Kokneses un Pērnavas apriņķus revidēja komisija, kuŗas sēdeklis atradās Rīgā. Šīs komisijas locekļi bija: galma tiesas piesēdētāji Vilhelms Simonijs un Jons Tranejs, zemes tiesnesis Gothards Velings un bij. Narvas pilsētas sekretārs Mārtiņš Hendesijs. Bez tam komisijā darbojās Francisks Reiniks. Virsuzraudzība par komisijas darbību bija Andersam Ēriksonam. Rīgas komisija sāka darboties, kā bija noteikts, 1632. gada 10. janvārī. Par komisijas darbību liecina divi sējumi privilēģiju un citu īpašumu titulu dokumentu, kas saglabājušies līdz mūsu dienām. Viens sējums atrodas Latvijas valsts archīvā, otrs Zviedrijas valsts archīvā⁸⁷.

1630. gada revīzija un tās piedēklis — 1632. gada privilēģiju revīzija — neattaisnoja tās cerības, ko ar šo revīziju saistīja: pats revīzijas moments bija neizdevīgs, jo kara ietekme vēl bija pārāk smagi sajūtama. Revīzijas trūkumi bija tik lieli, ka jau pēc nedaudz gadiem radās doma par jaunas revīzijas sarīkošanu. Tā 1630. gada revīzijas trūkumi ir arī jaunās revīzijas motīvi, kuŗus kopēji iztīrāsīm nākošā nodaļā.

⁸⁷ VA, Vidzemes revīzijas Nr. 20 un KA Jordrevisionshandlinger Östersjöprov. 1632.

Liljedahls, op. cit., 337. lpp., maldās, apgalvojot, ka no revīzijas esot uzglabājušies vienīgi daži fragmenti Valsts archīvā.

1638. GADA ARKLU REVĪZIJA.

REVĪZIJAS MOTIVI.

1635. gada 17. un 21. februārī Zviedrijas kamerkollēģija uzaicināja gubernātoru Andersu Ēriksonu (Hestehuvudu) iesūtīt kroņa nolēsumu kamerai zemes revīzijas grāmatas par Vidzemi. Kollēģija savos rakstos norādīja, ka Zviedrijā tādas revīzijas grāmatas par Vidzemi neesot, bet ka tāda augstākā mērā nepieciešama nolēsumu pārbaudei un ka karaliene pavēlējusi ziņot gubernātoram, ka grāmatas (wisse och klare Revisions böcker) tūdaļ iesūtāmas¹. Uz šiem pieprasījumiem Anderss Ēriksons 20. maijā atbildēja, ka revīzijas grāmatas, diemžēl, nevarot nosūtīt. Grāmatas, relācijas un reģistrātūras par Šites laikā, 1630. g., visā provincē izdarīto revīziju atrodies Tērbatā. Rīgā esot vienīgi kāds izvilkums. Viņš, Ēriksons, gan esot rakstījis kamerierim Tērbatā, lai revīzijas materiālus nosūtot uz Zviedriju, bet kamerieris, personīgi ierazdamies Rīgā, paskaidrojis, ka vecās revīzijas grāmatas nevar dot prom, iekams nebūs izdarīta jauna revīzija. Tērbatā grāmatas esot vajadzīgas katru dienu, jo citādi tur par muižām nepalikšot nekādu ziņu. „Turklāt,“ piezīmē Ēriksons, „revīzijas grāmatas ir tādā stāvoklī, ka valsts kamera no šīm grāmatām negūs pietiekošu un pamatotu ainu.“ Revīzija neesot izdarīta vienveidīgi. Arkli uzrakstīti vienīgi pēc zemnieku izteicieniem, bet jāievērojot, ka Rīgas un Kokneses apgabalos arkli atšķiras no Pērnavas un Cēsu apgabalu arkliem. Pērnavas un Cēsu novados dažās muižnieku muižās vēl esot lieli poļu arkli, kur var izsēt 24 un 30, pat vairāk mucas, kamēr gar Daugavu arklā sējot tikai 8 vai 10 mucas. Tāpat mazie arkli esot tiem zemniekiem, kas atrodas robežu tuvumā un ienaidnieka iebrukuma gadījumos esot vienmēr izpostīti. Šie izpostītie zemnieki ar maziem arkliem pildot tādus pašus maksājumus, kā tie, kas turībā valda lielos poļu arkļus. Tādēļ nevarot šaubīties, ka, noslēdzot mieru vai turpinoties ilgstošam pamieram, ģenerālgubernātors likšot izdarīt jaunu zemes revīziju. Par to ģenerālgubernātors jau vairākkārt esot ar Andersu Ēriksonu apspriedies. Revīzija nevien nolīdzināšot arkļus, bet tā došot arī vislabākās un pilnīgākās ziņas valsts kamerai².

¹ KA, Kammarkollegii registratur, 1635, fol. 530.

² KA, Kammarkollegii Arkiv. Ankomna Bref 1635. Vol. 74.

Kamerkolleģija tomēr ar šo atbildi neapmierinājās un pēc jauniem pieprasījumiem ģenerālgubernātors Bengts Uksenšerna beidzot 1636. g. 13. februārī nosūtīja „vaku grāmatas“³, acīmredzot, 1630. g. revīzijas īsu savilkumu⁴. Kā jau Anderss Ēriksons bija paredzējis, šis kopsavilkums kameru neapmierināja. Savā 1636. g. 27. marta rakstā kamerkolleģija norādīja⁵, ka piesūtītā vaku grāmata esot pārāk nepilnīga (fuller kort) un no tās nevarot redzēt, kādiem patiesībā jābūt kroņa ienākumiem. Grāmatvedim Haraldam Bengtsonam vajadzētu grāmatu pārstrādāt, specificējot zemnieku kroņa tiesu katrā apriņķī un saskaņojot ziņas ar grāmatojumiem un nolēsumiem, ko iesūta kamerai. Kolleģija izteica arī aizdomas, vai „saīsinājumus“ neizmanto tie, kam uz to vairs nav tiesības, resp. kas par to nevar uzrādīt attiecīgos dokumentus (konfirmācijas). Lai saprastu šo norādījumu, atcerēsimies tā laikmeta kamerālās grāmatvedības paņēmienus. Grāmatojot bruto summas, koriģējumus grāmatoja lēsuma otrā pusē. Šie koriģējumi ir t. s. „saīsinājumi“ (affkortningar⁶). Ģenerālgubernātoram bija jāatzīst, ka daudzi, kam maksājumi būtu jāpilda, to nedara, bet tikai jaunā arklu revīzijā varētu pareizi noskaidrot, kam tiesība uz atlaidumiem⁷.

Tanī pašā rakstā ģenerālgubernātors norāda, ka kolleģijas iebildumi pret piesūtīto vaku grāmatu esot pareizi un ka viņš jau to arī esot norādījis, vaku grāmatu piesūtot. Tomēr izlabojumi nesot iespējami, bet vienīgā izeja būtu sarīkot jaunu revīziju, kas aptvertu visu provinci. Kā jau redzējām, Andersam Ēriksonam 1635. g., varbūt pat 1634. gadā, t. i. tūdaļ pēc Bengta Uksenšernas stāšanās ģenerālgubernātorā amatā, bijusi ar viņu apspriede par jaunu arklu revīziju. Vai ierosinātājs bijis viens, vai otrs, nevaram izšķirt. Ar iepriekšējo, 1630. gada revīziju abi nebija apmierināti. Kaut gan Anderss Ēriksons kā labākais lietpratējs Vidzemes agrārās lietās pie šīs revīzijas bija pieaicināts, mums nezināmu iemeslu dēļ viņš revīzijas darbā aktīvi nebija piedalījies. Bengts Uksen-

³ KA, Kammarkollegii Arkiv. Ankomna Bref 1636, fol. 15.

⁴ KA, Hakebock öfver Est-Liff — och Ingermanland, NB sedan år 1628 oprättad, būs līdzīgs dokuments nosūtītam.

⁵ KA, Kammarkollegii Arkiv. Registratur 1636. 27. III un EKA LRKkA VI, 1. 56. lpp.

⁶ Šo jautājumu sīkāk esmu apskatījis rakstā „Vidzemes zviedru lauku finanses“, *Veltījums izgl. min. un prof. A. Tentelīm* (Rīgā: 1936.). 68. lpp.

⁷ KA Kammarkollegii Arkiv. Ankombne Bref, fol. 28.

šerna vairākas reizes rakstīja valdībai par jaunas revīzijas nepieciešamību, bet viņam panākumu nebija. Totiesu kamerkollēģijas centieni nostādīt valsts kamerālo grāmatvedību uz labākiem pamatiem un panākt labāku kontroli, cik varam spriest, pamudināja valdību izšķirties par revīziju, kas, protams, muižnieku starpā radīja jūtamu pretestību un kas muižniekiem draudzīgā valdībā tādēļ nebija nemaz tik viegli panākams. Kamerkollēģijas centieni panākt valsts ienākumu labāku kontroli dokumentēti 1636. g. 30. janvāra instrukcijā jaunieceltam kameras komisāram: „ikviens aplikums jāpamato ar neviltotām zemes grāmatām, apzīmogotiem nolēsumiem, reversāliem un tādiem dokumentiem, kas pareizi rādītu lietas apstākļus⁸“. Tai pašā dienā kameras kollēģija izdeva apkārtrakstu provinču pārvaldniekiem (landzhöfdinger), liekot viņiem pārbaudīt „saīsinājumus“, sākot ar Kārļa IX laikiem, un izdarīt zemes grāmatu kontroli. Šī kameras kollēģijas rīcība pamudināja paredzēt jau vistuvākā laikā Vidzemes un Ingrijas zemes revīzijas un ķerties pie konkrēta darba. No Bengta Uksenšernas 1636. g. 14. febr. vēstules karalienei varam spriest, ka kamerkollēģija pati nemaz nevēlējās tik katēgorisku uzdevuma atrisinājumu: minētais ģenerālgubernātors raksta, ka esot nodomājis nākošā t. i. 1637. gadā izdarīt zemē vispārēju revīziju, lai noteiktu definītīvu arklu skaitu un kroņa ienākumus. Bet „tā kā tas pret mani“, turpina Bengts Uksenšerna, „kā Zviedrijā, tā šeit radīs lielu pretestību, padevīgi lūdzu Majestāti dot man pilnvaru un rīkojumu izdarīt revīziju, lai es ar to varētu attaisnoties pret tiem, kas no revīzijas cietīs⁹“.

Kamerkollēģijas prasība ģenerālgubernātoram iesniegt pareizas zemes grāmatas deva lielisku iespēju pasvītrot jau agrāk nodomātās vispārējās revīzijas vajadzību. Patiesībā arī vienīgi izdarot revīziju, varēja sastādīt zemes grāmatas tādā veidā, kā to prasīja kameras kollēģija savā 1637. g. 28. marta rakstā ģenerālgubernātoram. Šī raksta tonis jau ir visai katēgorisks: kronim nepieciešamas zemes grāmatas par visu Vidzemi un Ingriju ar atzīmēm par visiem ienākumiem naudā un graudā. Zemes grāmatas jā sastāda pēc Zviedrijā parastā parauga, kā jau kollēģija esot agrāk prasījusi. Tādēļ kollēģija karalienes vārdā uzdod ģenerālgu-

⁸ KA, Kammarkollegii Arkiv Registratur 1636.

⁹ RA, Livonica 1935. II. Vol. 67. Bengts Uksenšerna karalienei 1636. g. 14. februārī.

bernātoram, lai tas liek kamerierim un grāmatvedim iekārtot tādas zemes grāmatas. Kollēģija pasvītro, ka tagadējos miera laikos tas esot pilnīgi iespējams. Zemes grāmatās atsevišķi jāspecificē katrs ciems un zemnieks ar visām viņa „rentēm“. Turpretim, kam zeme stāv atmatā, tas jāieraksta postāžās, raksturojot visus apstākļus. Ja kādam tas liktos par grūtu vai neiespējamu, kaut gan tādu zemes grāmatu esot pilnīgi iespējams sastādīt, tas lai ierodoties Zviedrijā celt priekšā savus iedomātos iebildumus, lai ar tiem varētu iepazīties. Ja arī tas nebūtu iespējams, kollēģija nosūtīšot uz provincēm tādas personas, kas šo darbu spēs izdarīt. Kollēģija sagaidot visdrīzākā laikā ģenerālgubernatora rakstisku atbildi¹⁰.

Bengts Uksenšerna un Anderss Ēriksons savus ierosinājumus par revīziju neatlaidīgi turpināja. 1637. g. 19. jūlija iesniegumā karalienei Bengts Uksenšerna par jaunu norāda uz revīzijas nepieciešamību, jo tikai tā varēšot konstatēt pareizo arklu skaitu un iekārtot pareizu zemes grāmatu, uz kuŗu pamatojoties varēšot ievākt staciņu un staciņu parādus. Šinī iesniegumā arī minēts, ka revīzijā varēšot pārbaudīt zemes valdītāju īpašumu titulus un, kam muiža nepienākas, tam to varēšot atsavināt kronim par labu¹¹. Iepriekšējā īpašumu titulu revīzija 1632. gadā bija pārāk nepilnīga. Ka īpašumu titulu revīzija bija jau nolemta, redzam no tā, ka visus 1637. g. lūgumus par muižu restituēšanu vai piešķiršanu noraida uz revīziju¹². Anderss Ēriksons savā 1637. g. 11. novembra rakstā visumā atkārtoto tās pašas domas, ko viņš jau bija rakstījis kamer-kollēģijai 1635. g. 20. maijā, proti, ka arkli Vidzemē nav vienādi (Rīgas un Kokneses novados 8—10 un nedaudzos līdz 12 mucas vietas, bet Pērnavas novados poļu arklos 40—50 un daļā 60 mucas vietu; 1635. gadā Ēriksons poļu arklus skaitīja par 24 un 30 mucas vietām), ka tie zemnieki, kas dzīvo gar Daugavu un ap Rīgu, nevar maksāt tik daudz, kā tie, kas baudījuši mierīgākus laikus. Tādos apstākļos revīzija būšot svētība kā kronim, tā dzimtkungiem un

¹⁰ KA, Kammarkollegii Arkiv. Registratur 1637. 28. III un LRKKA VI. 1. 74. lpp.

¹¹ RA, Livonica 1935. II. Vol. 67. Her Bengt Oxenstiernas inlagde Puncter den 19. July. Anne 1637. § 6.

¹² Daži piemēri: uz revīziju noraidīja (Remission till Generalrevisionen) lūgumu restituēt Ostrova muižu Ingrijā (RA, RR, 1637. g. 27. jūl.), Igaunijā (ibid., 7. augustā) fon Melina un Detlofa fon Hilzena lūgumus, Vidzemē Larsa Tomasona lūgumu, Annas f. Tīzenhauzenas, Johana Marfelda, leitnanta Bagges u. c. lūgumus (ibid., 1637. g. 22. septembrī).

sagaidīja, ka tā palielinās jātnieku skaitu un pavairos fiska ienākumus no staciņa²⁰. Muižniekiem jauna revīzija bija daudz mazāks ļaunums, nekā valsts padomes 1638. g. 3. jūlija sēdes ierosinājums ņemt jātnieku dienestu, kā no apdzīvotiem, tā no postā pamestiem arkliem.

3. Ar arklu revīziju savienotai titulu revīzijai vajadzēja noskaidrot, vai muižu valdītāji savus lēņus vai īpašumus nav ieguvuši nelikumīgi.

4. Jaunai arklu revīzijai vajadzēja apmierināt valsts kamerālās grāmatvedības formālās prasības.

Arguments, ka jauna revīzija paplašinās nodokļu un jātnieku dienesta objektu ar prāvo arklu skaitu, kas kopš pēdējās revīzijas bija aplaužoti, ir sevišķi izcelts karalienes Kristīnas 1638. g. 10. janvāra pilnvarā un rīkojumā Bengtam Uksenšernam izdarīt Vidzemē revīziju²¹. Karalienei ziņots, ka Vidzemē staciņu un jātnieku dienestu nedod tik, cik patiesībā vajadzētu, jo par tiem arkliem, kas tagad apdzīvoti un kuņģus lieto, kroņa tiesu netaisnā kārtā patur (muižnieki). Lai to novērstu, un lai gūtu pareizas ziņas, cik pavalstniekiem jādod staciņš un jāpilda jātnieka dienests, karaliene uzdevusi un pilnvarojusi Bengtu Uksenšernu ar ieceltām komisijām izmeklēt arklu skaitu katrā atsevišķā apriņķī, noskaidrojot, cik arklu ir apdzīvoti un cik postā. Tad uz šīm ziņām varēšot dibināt jauno pienākumu sadalījumu.

Šī pilnvara ir viens no svarīgākiem 1638. gada dokumentiem, jo tā deva ģenerālgubernātoram iespēju ķerties pie revīzijas organizēšanas, ko viņš bija centies panākt jau četrus gadus.

REVĪZIJAS ORGANIZĀCIJA.

REVĪZIJAS PRIEKŠDARBI.

Karalienes pilnvara deva ģenerālgubernātoram iespēju uzsākt revīzijas priekšdarbus. No sava ceļojuma uz Zviedriju ģenerāl-

²⁰ RA, Oxenst. saml. Bengts Uksenšerna Akselim Uksenšernam 1638. g. 24. sept.: „Ceru, ka jaunā revīzija pacels jātnieku skaitu un staciņa ienākumus“.

²¹ RA, RR, 1638. Janv. — Mars, fol. 17. Sk. IV. pielikumu.

gubernātors atgriezās jūnija beigās vai jūlija sākumā²². Vispirms revīzija bija jāizsludina, jāorganizē revidentu komisijas, jāizstrādā revīzijas plāns, revīzijas noteikumi un instrukcija. Apkārtrakstu par revīziju bruņniecībai, muižniekiem, arendātoriem u. c. muižu valdītājiem izsūtīja 1638. g. 24. jūlijā. Tajā ģenerālgubernātors norāda uz karalienes pavēli, ka visiem muižniekiem un nemuižniekiem, kam Vidzemes hercogvalstī ir dzimtas, lēņa, ķīlas vai mūža valdījuma muižas, tās jāatļauj revidēt. Lai novērstu korrupciju, muižu valdītājiem nevien jāuzrāda savas privilēģijas, donācijas, lēņa grāmatas un pirkuma dokumenti, bet visiem jāuzdod arī apdzīvoto un postā pamesto arklu skaits. Lai varētu izdarīt revīziju, ģenerālgubernātors uzaicina attiecīgās personas būt mājās ap 23. augustu un turpmākās dienās un uzrādīt dokumentus, kā arī dot atbildes uz revidentu jautājumiem²³. 25. jūlijā Bengts Uksenšerna rakstīja Rīgas gubernātoram, lai zemes tiesneši un atsevišķi ziņneši revīzijas paziņojumu izsūta mācītājiem publicēšanai no kanceles. Ap 9. vai 10. augustu Rīgā sasaukama revidentu instruēšanas sapulce²⁴. Kā redzam, revīzijas izsludināšana bija rūpīgi pārdomāta: muižu valdītājiem izsūtīja apkārtrakstu, bet zemniekus par revīziju informēja no kanceles.

Revidentu komisiju organizēšanu arī uzsāka jūlijā. Katrā komisijā paredzēja 3—4 locekļus, no kuŗiem vienu vai divus bija nodomāts izraudzīt no zemes tiesnešu vidus. Pēdējie darbā piedalījās ne visai labprāt²⁵. Tiesneši žēlojās, ka viņiem esot ļoti daudz darba zemes tiesās un konsistorijās. Pārtraucot revīzijas laikā tiesu darbību, vēlāk nāksoties grūti likvidēt sastrēgumu un panākt nokavēto. Sevišķi neapmierināti bija tiesneši, ka viņiem kā revīzijas komisijas locekļiem jādod īpašs zvērests. Tiesneši norādīja, ka viņi jau devuši savu amata zvērestu un ka jauns zvērests tikai šim vienam pienākumam būtu lieks. Vai tiesnešus no zvēresta atsvabināja, nav zināms. Revidentu nozvērīnāšana bija nolikta 10. augusta instruēšanas sapulcē Rīgā.

²² EKA LRKkA XVIII, 8, 34. lpp. Oto fon Sakss ģenerālgubernātoram 1638. g. 4. jūlijā un RA RR 1638. g. 14. jūl. karaliene Bengtam Uksenšernam.

²³ VA (SPB) Vidzemes ģenerālgubernātorā 1638. g. registrātūra 24. jūl.

²⁴ VA Vidz. ekon. pārvalde vol. 230.

²⁵ EKA LRKkA XVIII, 8, 67a un sek. lpp. Engelbrechts fon Mengdens ģenerālgubernātoram 1638. g. 3. augustā.

Ja tiesneši ne visai labprāt piedalījās revīzijā, tad turpretim bija citi, kas paši piedāvājās²⁶. Ģenerālgubernātors ar komisiju sastāvu bija apmierināts, ko viņš vairākkārt apliecināja ziņojumos karalienei, valdības locekļiem, Akselim Uksenšernam u. c. Instrukciju un revidējamo muižu sarakstu līdz ar pavadrakstu revidentiem nosūtīja 4. augustā. Pie instrukcijas kā svarīgākā revīzijas dokumenta kavēsīmies atsevišķi. Pavadvēstulē ģenerālgubernātors rakstīja²⁷: zinot un pazīstot adresāta spējas, viņš, ģenerālgubernātors, to esot izraudzījis par revidentu. Sarakstā minēto muižu revidēšanai revidentiem jāsapulcējas kādā vietā, par ko viņiem savstarpēji jāvienojas, ap kādu 23. datumu (bija domāts 23. augusts, bet tā kā pavadrakstu izsūtīja 4. augustā, vēstules tekstu „ap kādu 23. datumu nākošā mēnesī“ varēja arī attiecināt uz 23. septembri). Tālāk ģenerālgubernātors uzaicināja revidentus rūpīgi iepazīties ar instrukcijas jautājumiem un, kur vajadzīgs, pašiem konstatēt prasīto. Viss noskaidrotais čakli uzrakstāms, visur jāizturas bezpartejiski un tā, lai „ar labu sirdsapziņu varētu priekšniecībai atbildēt...“ Kā redzams, ģenerālgubernātors no savas puses bija darījis visu, kas bija viņa spēkos, lai revīzija labi izdotos. Diemžēl, nezinām, par ko sprieda revidentu instruēšanas sapulcē, bet atreferētā sarakstīšanās liecina, ar kādu rūpību apsvēra visus jautājumus.

1638. GADA REVĪZIJAS INSTRUKCIJA²⁸.

Revīzijas instrukcija precizēja un noteica revidentu uzdevumu, tādēļ tā ir nevien svarīga un neatvietoājama revīzijas izpratnei, bet arī svarīgākais dokuments avotu kritikai.

²⁶ EKA LRKKA XVIII, 8, 34. lpp. Oto fon Saksa 4. jūl. raksts un 21. jūl. rakstā minētā ģenerālgubernātora 15. jūlija atbilde.

²⁷ VA vol. 230 un 1638. g. ģen.-gub. reģistrātūra (SPB). Vienas pavadvēstules oriģināls (datēts ar 1638. g. 8. augustu) atrodas VA Vidzemes revīzijas Nr. 26 (īpašumu titulu dokumenti) 1051. lpp.

²⁸ Viens instrukcijas oriģināls ar Bengta Uksenšernas parakstu un zīmogu atrodas VA, 1638. g. īpašumu titulu dokumenti Nr. 26 (vecais kārtojums: Revision der Güter-Besitztitel 1638. Nr. 145), 1055.—1058. lpp. Instrukcijas noraksti saglabājušies vairākos eksemplāros. Revīzijas protokolos divi vietās: KA, Jordrev. handl. Nr. 19 1.—4. fol. un Nr. 20 599.—600. fol. Noraksts atrodas arī ģenerālgubernātora reģistrātūrā VA 1638. g. 4. augustā. Kāds instrukcijas eksemplārs bijis arī Gadebuša ricībā, sk. *Livländische Jahrbücher* III, 1.

Instrukcijai ir trīs daļas: 1) īpašuma titulu revīzija: jautājumi par muižas valdītāju, par novada muižām, baznīcām, 2) ziņas par zemniekiem, 3) arkla noteikšanas principi.

Par muižas valdītājiem instrukcija uzdeva ievākt šādas ziņas: 1) Muižas valdītāja vārdu, viņa izcelšanos un „stāvokli“ (Herkommen undt Condition). Kā redzams no atbildēm, ar šo jautājumu vēlējās ievākt ziņas par muižnieku tautību, resp. vai tas vidzemnieks, vai zviedrs. 2) Kas muižu valdījis agrāk un poļu laikos un ar kādām tiesībām. 3) Ar kādām tiesībām muiža pieder tagadējam valdītājam un vai viņš par to var uzrādīt karalienes Kristīnas apstiprinājumu. Instrukcijas 4. un 5. punkts noteic, ka revidentiem no visiem uzrādītiem dokumentiem jāpieprasa divi apstiprināti noraksti, kas jāsalīdzina ar oriģinālu un jāiesūta kamerai. (Šie noraksti un arī daži iesniegtie oriģināli divos sējumos vēl uzglabājušies: viens sējums VA, otrs KA.) Kas nevarēja uzrādīt dokumentus vai kam nebija pie rokas noraksti, tiem bija tie jāiesniedz 6 nedēļu vai 6 mēnešu laikā atkarībā no tā, vai muižas valdītājs atrodas Vidzemē, vai ārzemēs. Sestais instrukcijas punkts uzdeva revidentiem rūpīgi noskaidrot, vai stārstijās un citos valsts novados neatrodas muižnieku muižas, zemes, pļavas, meži, ezeri, zvejas iespējas un zemnieki, kas nebūtu vēl piešķirti, vai kas agrāk nebūtu pie attiecīgās muižas piederējuši un tagad donācijas grāmatā nebūtu sevišķi minēti.

Tālāk revidentiem bija jānoskaidro, cik agrāk bijis un cik tagad revīzijas laikā katrai muižai ir atsevišķu muižu, zemes, ciemu, zemnieku un arklu, par pēdējiem jāievāc ziņas, kas tie par arkliem, cik apdzīvotu un cik postā. Ko šeit ziņu devēji noklusētu, tas konfiscējams fiskam par labu. Saskaņā ar instrukcijas 8. punktu bija jāievāc ziņas par ezeriem, dīķiem, upēm un citām zvejai noderīgām vietām, kas pieder muižai. Devītais punkts paredzēja jautājumu par krogiem, dzirnavām un jaunu dzirnavu celšanu. Desmitais punkts: revidentiem jānoskaidro, vai dzimtkungs, lēņa vīrs vai nomnieks nav ierīkojis vai nodomājis ierīkot kādu jaunu muižu. Par jauniekārtotām muižām jāatzīmē muižas vārds un, cik zemnieku agrāk apdzīvojuši muižas vietu. 11. punkts: revidentiem uzdots uzzināt muižu robežas un tās aprakstīt. Saskaņā ar instrukcijas 12. punktu revidentiem muižās un no vecākiem zemniekiem bija jāinformējas, kam agrāk un kam tagad pieder patronāta tiesības, kas uztur baz-

Ja tiesneši ne visai labprāt piedalījās revīzijā, tad turpretim bija citi, kas paši piedāvājās²⁶. Ģenerālgubernātors ar komisiju sastāvu bija apmierināts, ko viņš vairākkārt apliecināja ziņojumos karalienei, valdības locekļiem, Akselim Uksenšernam u. c. Instrukciju un revidējamo muižu sarakstu līdz ar pavadrakstu revidentiem nosūtīja 4. augustā. Pie instrukcijas kā svarīgākā revīzijas dokumenta kavēsīmies atsevišķi. Pavadvēstulē ģenerālgubernātors rakstīja²⁷: zinot un pazīstot adresāta spējas, viņš, ģenerālgubernātors, to esot izraudzījis par revidentu. Sarakstā minēto muižu revidēšanai revidentiem jāsapulcējas kādā vietā, par ko viņiem savstarpēji jāvienojas, ap kādu 23. datumu (bija domāts 23. augusts, bet tā kā pavadrakstu izsūtīja 4. augustā, vēstules tekstu „ap kādu 23. datumu nākošā mēnesī“ varēja arī attiecināt uz 23. septembri). Tālāk ģenerālgubernātors uzaicināja revidentus rūpīgi iepazīties ar instrukcijas jautājumiem un, kur vajadzīgs, pašiem konstatēt prasīto. Viss noskaidrotais čakli uzrakstāms, visur jāizturas bezpartejiski un tā, lai „ar labu sirdsapziņu varētu priekšniecībai atbildēt...“ Kā redzams, ģenerālgubernātors no savas puses bija darījis visu, kas bija viņa spēkos, lai revīzija labi izdotos. Diemžēl, nezinām, par ko sprieda revidentu instruēšanas sapulcē, bet atreferētā sarakstīšanās liecina, ar kādu rūpību apsvēra visus jautājumus.

1638. GADA REVĪZIJAS INSTRUKCIJA²⁸.

Revīzijas instrukcija precīzēja un noteica revidentu uzdevumu, tādēļ tā ir nevien svarīga un neatvietoama revīzijas izpratnei, bet arī svarīgākais dokuments avotu kritikai.

²⁶ EKA LRKkA XVIII, 8, 34. lpp. Oto fon Saksa 4. jūl. raksts un 21. jūl. rakstā minētā ģenerālgubernātora 15. jūlija atbilde.

²⁷ VA vol. 230 un 1638. g. ģen.-gub. reģistrātūra (SPB). Vienas pavadvēstules oriģināls (datēts ar 1638. g. 8. augustu) atrodas VA Vidzemes revīzijas Nr. 26 (īpašumu titulu dokumenti) 1051. lpp.

²⁸ Viens instrukcijas oriģināls ar Bengta Uksenšernas parakstu un zīmogu atrodas VA, 1638. g. īpašumu titulu dokumenti Nr. 26 (vecāis kārtojums: Revision der Güter-Besitztitel 1638. Nr. 145), 1055.—1058. lpp. Instrukcijas noraksti saglabājušies vairākos eksemplāros. Revīzijas protokolos divi vietās: KA, Jordrev. handl. Nr. 19 1.—4. fol. un Nr. 20 599.—600. fol. Noraksts atrodas arī ģenerālgubernātora reģistrātūrā VA 1638. g. 4. augustā. Kāds instrukcijas eksemplārs bijis arī Gadebuša rīcībā, sk. *Livländische Jahrbücher* III, 1.

Instrukcijai ir trīs daļas: 1) īpašuma titulu revīzija: jautājumi par muižas valdītāju, par novada muižām, baznīcām, 2) ziņas par zemniekiem, 3) arkla noteikšanas principi.

Par muižas valdītājiem instrukcija uzdeva ievākt šādas ziņas: 1) Muižas valdītāja vārdu, viņa izcelšanos un „stāvokli“ (Herkommen undt Condition). Kā redzams no atbildēm, ar šo jautājumu vēlējās ievākt ziņas par muižnieku tautību, resp. vai tas vidzemnieks, vai zviedrs. 2) Kas muižu valdījis agrāk un poļu laikos un ar kādām tiesībām. 3) Ar kādām tiesībām muiža pieder tagadējam valdītājam un vai viņš par to var uzrādīt karalienes Kristīnas apstiprinājumu. Instrukcijas 4. un 5. punkts noteic, ka revidentiem no visiem uzrādītiem dokumentiem jāpieprasa divi apstiprināti noraksti, kas jāsalīdzina ar oriģinālu un jāiesūta kamerai. (Šie noraksti un arī daži iesniegtie oriģināli divos sējumos vēl uzglabājušies: viens sējums VA, otrs KA.) Kas nevarēja uzrādīt dokumentus vai kam nebija pie rokas noraksti, tiem bija tie jāiesniedz 6 nedēļu vai 6 mēnešu laikā atkarībā no tā, vai muižas valdītājs atrodas Vidzemē, vai ārzemēs. Sestais instrukcijas punkts uzdeva revidentiem rūpīgi noskaidrot, vai stārstijās un citos valsts novados neatrodas muižnieku muižas, zemes, pļavas, meži, ezeri, zvejas iespējas un zemnieki, kas nebūtu vēl piešķirti, vai kas agrāk nebūtu pie attiecīgās muižas piederējuši un tagad donācijas grāmatā nebūtu sevišķi minēti.

Tālāk revidentiem bija jānoskaidro, cik agrāk bijis un cik tagad revīzijas laikā katrai muižai ir atsevišķu muižu, zemes, ciemu, zemnieku un arklu, par pēdējiem jāievāc ziņas, kas tie par arkliem, cik apdzīvotu un cik postā. Ko šeit ziņu devēji noklusētu, tas konfiscējams fiskam par labu. Saskaņā ar instrukcijas 8. punktu bija jāievāc ziņas par ezeriem, dīķiem, upēm un citām zvejai noderīgām vietām, kas pieder muižai. Devītais punkts paredzēja jautājumu par krogiem, dzirnavām un jaunu dzirnavu celšanu. Desmitais punkts: revidentiem jānoskaidro, vai dzimtkungs, lēņa vīrs vai nomnieks nav ierīkojis vai nodomājis ierīkot kādu jaunu muižu. Par jauniekārtotām muižām jāatzīmē muižas vārds un, cik zemnieku agrāk apdzīvojuši muižas vietu. 11. punkts: revidentiem uzdots uzzināt muižu robežas un tās aprakstīt. Saskaņā ar instrukcijas 12. punktu revidentiem muižās un no vecākiem zemniekiem bija jāinformējas, kam agrāk un kam tagad pieder patronāta tiesības, kas uztur baz-

nīcu, kādi īpašumi senāk piederējuši un tagad pieder baznīcai, kas tagad valda agrākos baznīcas īpašumus, kas tagad uztur baznīcu un mācītāju, un beidzot, cik agrāk piederējuši un cik tagad zemnieku (mācītāja ļaužu) pieder pie katras baznīcas (draudzes). Saskaņā ar instrukcijas 13. punktu bija jāievāc arī ziņas, cik junkuru, namnieku un zemnieku pieder pie katras draudzes un cik baznīcas jāapkalpo katram mācītājam.

Salīdzinot ar iepriekšējo privilēģiju revīziju jautājumiem, 1638. g. revīzijas jautājumos nekā jauna nav. Atbildes parasti ir visai šabloniskas. Piemēram, par muižu valdītāju izcelšanos un tautību bieži sastopama atbilde, ka muižas valdītājs visiem pazīstams un sīkāks apraksts būtu lieks. Jautājums par to, vai stārstijās un citās muižās nav nelikumīgi pievienotas kādas mājas u. c., spriežot pēc atbildēm protokolos, nevienu šādu nelikumību neatklāja. Par robežām atbildes ir ļoti vispārīgas; parasti min tikai, ka muižas novads ir tik un tik jūdzes plats un garš.

Ziņas par zemniekiem pirmām kārtām bija jāievāc no vagoniem un pagastu vecākiem, kurus paredzēja nozvērināt. Vagoniem un pagastu vecākiem bija jāliecina: 1) cik zemnieku dzīvojuši pagastā agrāk un cik tagad; 2) no kāda pagasta ir katrs zemnieks un kāds viņa vārds; 3) vai viņš ir muižas dzimtcilvēks, vai ienācis no citurienes un cik ilgi valda savu zemi; 4) cik arklu katram ciemam un katram zemniekam no senākiem laikiem un tagad; cik arklu apdzīvotu un cik neapdzīvotu, un vai tie ir mestra, vai vācu arkli; 5) cik katrs zemnieks agrāk un tagad devis un dod no šāda arkla kunga vai desmito tiesu un cik pilda kļaušas kājām vai ar zirgu; 6) cik katrs zemnieks izsējis ziemājus un vasarāju; 7) cik katram zemniekam dēlu, viņu vārds un vecums; 8) cik katram zemniekam zirgu, vēršu un govju; 9) vai zemniekam ir piedzīvotāji (Lostreiber) un kā zemi viņi lieto. Instrukcijas otrās daļas 10. pants nosaka, ka jaunsaimniekiem, kas valda zemi jau trīs gadus, nosakāms zināms arklu skaits pēc viņu spējām (Vermögen) un, cik viņiem turpmāk jāmaksā staciņš. Tiem zemniekiem, kas zemi valda tikai divus vai vienu gadu, staciņš jāmaksā pēc viena vai trīs gadiem. Noslēdzot šo instrukcijas daļu, noteikts, ka tādā gadījumā, ja konstatētu vagonu vai pagastu vecāko nepareizās licības, un ja lieta pietiekoši svarīga, revidentiem jānododas uz zem-

nieku ciematiem, jāapskata viņu zeme, jānovērtē un jāsniedz pareizas ziņas.

Trešā instrukcijas daļā ir trīs panti. Pirmais pants nosaka, ka revidentiem pēc tam, kad viņi ievākuši par zemniekiem visas prasītās ziņas, jānoteic katram saimniekam viņa arklu skaits, pēc kuŗa turpmāk ņems staciņu un prasīs jātnieku dienestu. Bet, turpina instrukcija, šinī zemē arkli ir visai dažādi — vācu, mestra, Pletenberga un poļu, kas viens no otra ievērojami atšķiras. Tāpat dažos novados no arkla zemniekiem jādod kunga tiesa un jāpilda pilnas (nedēļas) klaušas, citur turpretim ņem desmito tiesu un klaušas ir jāpilda mazāk. Bez tam katrā vietā zeme ir citāda labuma. Visus šos apstākļus ņemot vērā, ātrumā gan nevarēs panākt pilnīgu vienādību. Tomēr revidentiem jāpieliek vislielākās pūles, lai novados, kur pastāv vācu arkli, kur maksā kunga tiesu vai desmito un kur zemniekam ir tik daudz ļaužu un citu labumu (Nutzunge), lai varētu kungam no šāda vācu arkla dot pienācīgo, parasto (landübliche) kunga tiesu un visu gadu pildīt klaušas ar zirgu visu nedēļu (bez tam dodot vasarā otrinieku), tur šāds zemnieks skaitāms par pilnu vīru (veselu arklinieku) un viņam jāmaksā staciņš par vienu arklu. Kur pastāv Pletenberga, mestra un poļu arkli, revidentiem rūpīgi jāapsver, cik zemnieku dzīvo uz šāda arkla un cik viņi dod kunga tiesu un pilda nedēļas klaušas. Tad atkarībā no šiem apsvērumiem un zemnieka mantas un spējām šie lielākie arkli pārvēršami parastos vācu arklos.

Instrukcijas otrais punkts nosaka, ka pēc tam, kad katrā muižā arkli noteikti, revidentiem jāizsniedz muižniekam vai viņa vietniekam izvilkums no revīzijas ar atzīmi, cik arklu katram zemniekam nolikts, lai viņš zinātu, cik tam jāmaksā staciņš un jāpilda jātnieku dienests. Trešais pants paredz parasto klauzulu, ka revidentiem visur jāievēro karaliskās majestātes intereses arī tādās lietās, kas tieši instrukcijā nebūtu paredzētas.

Instrukcijas noslēgumā teikts, ka pēc paveiktās revīzijas revidentiem jāiesūta parakstīta un apzīmogota revīzijas grāmata līdz ar uzmetumu.

Salīdzinot 1638. gada instrukcijas ekonomiskos jautājumus ar iepriekšējo revīziju instrukcijām, gūstam ieskatu par to, kas šai revīzijai bija kopējs un ar ko tā atšķīrās no iepriekšējām revīzijām.

8. TABULA.

(Romiešu cipari apzīmē revīzijas instrukcijas daļu, arābu — pantu. Sīkie arābu cipari apzīmē panta numurēto rindkopu.)

Revīzijas jautājumi (1)	1638. (2)	1630. (3)	1627. (4)	1624. (5)
Tagadējo un agrāko muižas apmēru salīdzinājums	I,7	(10)	reģistrē	4,13
Zemnieku māju postažas	I,7	48	—	3
Ezeri, diķi, upes, zvejas iespējas	I,8	8	"	23
Krogī, dziļnavas	I,9	4 ⁹ ,9	"	14,21
Jaundibinātās muižas	I,10	11	—	—
Muižu robežas	I,11	12	"	22
Baznīcas	I,12,13	1,2	"	27
Agrākais un tagadējais zemnieku skaits	II,1	—	—	13
Zemnieka vārds	II,2	4	"	1
Dzimtclivēks vai ārpagastnieks	II,3	4 ¹ ,2	"	2
Zemnieka arkls	II,4	4 ³	"	1
Kunga tiesa un klausas	II,5	4 ⁴	"	1,5,8,11
Zemnieku sējumi	II,6	4 ⁵	—	—
Dēli	II,7	reģistrē	"	1
Vajīnieki un kalpi	II,9	4 ¹⁰	"	1
Dzīvais inventārs	II,8	reģistrē	"	1
Jaunsaimnieku staciņš	II,10	—	—	—
Vagaļu staciņš	II,11	—	—	—
	Šaubu gadījumā revidentiem personīgi jāapskata zemnieku ciemati			
Revīzijas jautājums vai uzdevums				
Arkla definīcija	III,1	—	—	—
Revīzijas izvilumi	III,2	—	—	—
Fiska intereses	III,3	13	—	—
Savāktais staciņš	—	4 ⁶ ,7,7	ziņas ievāc	—
Vācu amatnieki, brīvzemnieki	—	4 ⁹	—	20
Robežu strīdi	—	12	—	—
Izrentētās muižas	—	10	—	—
Muižu apstrādātās zemnieku postažas	—	8	reģistrē	15
Muižu sējumi un ražas	—	—	"	6—8
Mēri, svāri, kaudzes tiesa	—	—	"	9,10
Muižkungu nolēsumi	—	—	—	16—19
Muitas	—	—	—	25

Salīdzinājums liecina, ka 1638. gada revīzijas instrukcijai par paraugu izlietota 1630. gada revīzijas instrukcija. Atsevišķi instrukcijas panti pat pilnīgi saskan vai atšķiras tikai ar nelieliem redakcionālas dabas grozījumiem vai iespraudumiem. Piemēram, 1638. gada instrukcijas I, 6. pants gandrīz pa vārdam norakstīts no 1630. g. instrukcijas 3. panta. Tāpat 1638. gada revīzijas 3.—5. pants labi saskan ar 1630. g. revīzijas 4¹⁻⁴ panta rindkopām. Raksturīgi, ka 1638. g. instrukcijā minēta nevien zemnieku kunga tiesa, bet arī

desmitā tiesa, kamēr 1630. gadā runā vienīgi par kunga tiesu. Ļoti tuva saskaņa arī starp 1638. gada instrukcijas 9. un 1630. g. revīzijas 4¹⁰. pantu. Pēdējā tikai uzdod arī ievākt ziņas par valnieka sievu un bērniem. Faktiski 1638. gada revīzijā bieži vien arī šādas ziņas deva, kaut gan instrukcijā par to sevišķi nav minēts.

Atšķirība starp 1638. gada revīzijas un iepriekšējo revīziju instrukcijām ir visai prāva. 1624. gada instrukcijas jautājumi, kuŗu nolūks bija kontrolēt okupācijas karaspēka iecelto muižkungu darbību, protams, vēlāk, kad muižas bija izlēnotas, bija lieki. 1638. gada revīzijas instrukcijā, atšķirībā no 1630. gada instrukcijas, arī vairs nav jautājumu, kas kontrolētu staciņa ievākšanu. Staciņa ievākšana bija pilnīgi noorganizēta un, kā redzams no Vidzemes virsgrāmatām (EKA un KA) un speciāllēsumiem, kontrole bija iespējama arī bez šādas aptaujas. Kaut arī, atšķirībā no 1630. gada instrukcijas, 1638. gadā neprasa ziņas par amatniekiem un brīvzemniekiem, 1638. gada revīzijā faktiski šādas ziņas ievāca. Ir ļoti raksturīgi, ka šī jautājuma trūkst, jo zviedru laikos brīvzemnieki kā atsevišķa kārta, saplūstot ar pārējiem zemniekiem, sāk izzust. 1638. gada revīzija vispār cenšas iznīcināt privilēģētos zemniekus, nosakot, ka arī vagariem jāmaksā staciņš, un normējot jaunsaimnieku brīvgadus uz trim. 1638. gada revīzija arī vairs tieši neprasa, vai muiža pievienojusi zemnieku ciematu postažas saviem laukiem, bet šāds jautājums ietilpst instrukcijas I, 7. pantā (tagadējo un agrāko muižas apmēru salīdzinājumā) un I, 10. pantā (jautājums par jaundibinātām muižām).

Svarīgākais jauninājums 1638. gada revīzijas instrukcijā ir arkla definīcija. 1630. gada revīzijas instrukcija arī runā par jauniem arkliem, kuŗus revidenti it kā noliek zemniekam, personīgi novērtējot viņa spējas un pārmērijot laukus. Tomēr jāšaubās, vai darba steigā revidenti kādu zemnieku ciematu apskatīja, nemaz nerunājot par mērījumiem. 1638. gada revīzijas instrukcija to tieši apliecina ar frazi: „...pilnīgu vienādību steigā gan nevarēs panākt...“, acīmredzot, vadoties no pieredzējumiem 1630. gada revīzijā. Kā jau konstatējām, 1630. gada revīzijā arklu nolīdzināšanu izdarīja pēc notikušās revīzijas, nosakot jauno arklu kopskaitu katrai muižai un visam novadam kopā. Liekas, ka kamerkolēģija tieši šī iemesla dēļ nebija apmierināta ar iepriekšējo revīziju un ka prasība pēc zemes grāmatas, kas būtu sastādīta pēc zviedru parauga, saprotama tā, ka arklu skaits jānosaka katram

zemniekam individuāli. Zviedrijas zemes grāmatās katram zemniekam bija savs individuāls „mantal“. 1638. gada revīzijas instrukcija, dodot arkla legālo definīciju, līdz ar to arī noteica, ka saskaņā ar šo definīciju katram zemniekam jānoliek noteikts arklu skaits. Jāpasvītro, ka šinī arkla legālā definīcijā ietilpināta kā zemnieka kunga tiesa, tā kļaušas un zemnieka vispārējās spējas un viņa inventārs. Tas sevišķi svarīgi, jo nevien mūsu vecākā zinātniskā literatūra, bet pat jau 1687. gadā oficiāli šo 1638. gada arkla definīciju iztulkoja tā, ka bijis jāņem vērā vienīgi zemnieku kļaušas²⁹. Ar 1638. gada instrukciju par legālu Vidzemes arklu noteica mazo vācu arklu. Šim arklam vajadzēja pielīdzināt visus pārējos arklus: mestra, poļu un Pletenberga arklu. Kamerālā grāmatvedībā arī rēķinājās vienīgi ar šo arklu. Tomēr muižu iekšējā dzīvē turpināja skaitīt agrākos arklus. Instrukcija nedod noteiktus norādījumus, kādā veidā dažādo lielumu arkli pielīdzināmi legālam arklam, bet tas bija revidentiem pašiem jānoskaidro, salīdzinot lielāko arklu valdītāju spējas un pienākumus ar legālo arklu vīru spējām un pienākumiem.

Revīzijas instrukciju papildina ģenerālgubernātorā 1638. g. 4. augusta paskaidrojums³⁰, kurā lasām, ka instrukcijas pirmā pantā vārdi „herkommen oder condition“ nozīmējot, ka revidentiem jājautā, vai muižas īpašnieks ir iekšzemnieks — vidzemnieks — vai svešnieks un vai viņš kronim kalpojis, vai vēl atrodas kroņa dienestā. Septītā punkta klauzula par konfiskāciju attiecoties vienīgi uz uzdodamām muižām, ciemiem un zemniekiem, jo tos ikviens muižturis zināšot. Turpretim uz vācu un poļu arklu starpību šī klauzula neattiecoties. Par šo starpību gan jājautā muižnieku, bet revidenti paši to varēšot novērtēt, spriežot pēc zemnieku sējumiem, kunga tiesas un darba. Par devīto pantu paskaidrots, ka pēc krogiem un dzirnavām taujā tādēļ, lai karaliskā majestāte arī šinī ziņā gūtu jo labāku ieskatu par katru muižu. Pie 11. punkta teikts, ka robežas noskaidrojamas vienīgi tādēļ, lai gūtu pilnīgu ieskatu par kunga tiesas apmēru. Šī paskaidrojuma pēdējā teikuma daļa ir visai neskaidri rediģēta „...alss welche dadurch an Ihre Gerechtigkeit nichts abgeht...“ Par mācītāja ļaudīm lasām, ka sta-

²⁹ VA Vidz. bruņ. archīvs vol. 230., 131. un sek. lpp. 1687. g. 7. febr. instrukcija revīzijai.

³⁰ VA Vidzemes ekonomijas pārvalde vol. 230., 16. un sek. lpp. un 1638. gada ģenerālgubernātorā reģistratūra.

ciņš nav jāuzliek mācītājiem, bet gan viņu zemniekiem. Līdz šim mācītāji esot no zemniekiem gan ievākuši staciņu, bet to paturējuši sev. Tagad mācītāju ļaudis revidējami kā visi pārējie zemnieki, un arī viņiem staciņa maksāšanai noteicams zināms arkluskaits. Par vagonu un pagastu vecāko zvērestu paskaidrots, ka izlietojama paskaidrojumam pievienotā iepriekšējās revīzijas zvēresta formula. (1638. gada revīzijas zvēresta formula ierakstīta revīzijas Alūksnes protokolā.) Ka revidentiem pašiem jāiepazīstas ar zemnieku apstākļiem un jānovērtē viņu zeme, par to paskaidrojumā teikts, ka šī noteikuma izpratne nebūšot grūta un ka no iepriekš teiktā revidenti to sapratīšot un izpildīšot.

Kā redzam, paskaidrojumā būtiskais attiecas uz revidentu lomu arklus novērtēšanā. Nevis muižturīiem ir galvenā atbildība par dažādo arklus starpību novērtēšanu, bet gan pašiem revidentiem. Bez tam mūsu avotu kritikai ir svarīgs arī paskaidrojums par zvērestu. Šinī ziņā 1630. gada instrukcija bija rediģēta visai neskaidri. No vienas puses tā noteica, ka katrs atsevišķs zemnieks nozvērīnāms, bet no otras puses, ka ziņas ievācamas no vagoniem un pagastu vecākiem. 1638. gada instrukcijas paskaidrojums nepārprotami nosaka, ka nozvērīnāmi vienīgi vagoni un pagastu vecākie. Tomēr praksē arī šinī revīzijā bija gadījumi, kur nozvērīnāja visus zemniekus.

REVĪZIJAS KOMISIJAS.

1638. gada 23. septembrī ģenerālgubernātors Bengts Uksenserna rakstīja karalienei, ka revīzijai viņš no zemturīiem izraudzīšot labākos lietpratējus, lai uzzinātu zemes patiesos apstākļus³¹. Nākošajā gadā, desmitā martā, ziņojot par veikto revīziju, ģenerālgubernātors atkal piemetina, ka revīziju izdarījuši saprātīgākie no muižniekiem un nemuižniekiem, kādus vien ģenerālgubernātoram izdevies sadabūt³². Tā kā revidenti pašrocīgi parakstījuši revīzijas protokolus, varam viegli konstatēt visu revidentu vārdus. Vidzemes latviešu daļā darbojušās pavisam desmit komisijas. (Sk. karti.)

1. Bukultu, Rīgas, Doles, Salaspils, Ikšķiles un Ropažu no-

³¹ RA Livonica 1935. II vol. 67.

³² Turpat — vol. 68.

2. KARTĀMI
 1638. gada arklu revīzijas komisiju maršruti un darbības rajoni (datumi vien)

vadus revidēja Indriķis Klēbeks (Hindrich Klebeck)³³, Jānis Simansons Rīss (Johan Simonsson Riess) un Jukums Kipēns (Joachimus Kippen). Pēdējais bija komisijas sekretārs³⁴. Komisija iesāka savu darbu 1638. gada 1. septembrī Bukultos, kur strādāja arī 2. septembrī. 3. septembrī tā jau darbojās Daugavgrīvā, 4.—6. — Spilvē, 7. sept. Jumpravmuižā (kreisā Daugavas krastā pretī Dolei), 8. sept. Daugavas otrā pusē Rumbulā, 9. sept. Dolē, 13. sept. Stopiņos, 11. un 12. sept. Salaspilī, 15. un 16. septembrī Ikšķilē, noslēdzot maršrutu 18. septembrī Ropažos. 1. un 2. septembrī revīzijā piedalījās tikai Klēbeks un Kipēns, 3. septembrī bez tam vēl Jānis Simansons Rīss un Bērenis Viļumsons. Par Rīsu minēts, ka tas piedalās majora Patriķa Uglebija (Patrich Ugleby) vietā³⁵.

2. Krimuldas, Turaidas, Siguldas, Nītaures un Mālpils novadus revidēja zemes tiesnesis Gerhards Ulens-Volfs (Gerhardt Ulent-Wollf) un Rīgas pils tiesas piesēdētājs Hermanis Potasts (Hermannus Potthast). Komisijas maršruts un datumi protokolā nav atzīmēti. Par to nevar arī spriest pēc kārtības, kādā protokoli iesieti (Nītaure, Turaida, Krimulda, Sigulda, Mālpils). Protokols parakstīts Rīgā 30. oktobrī.

3. Liepupes, Nabes, Limbažu, Vainižu, Augstrozes un Straupes novadus, kā arī Ķirbižus Vecsalacas novadā revidēja Kokneses zemes tiesnesis un ritmeistars Oto fon Mengdens³⁶ (Otto von Mengden), Tērbatas zemes tiesas piesēdētājs Albrechts Bilavs³⁷ (Albrecht Bylow), kapteinis Ansis Simansons Rīss (Hans Simonsson Ryss) un komisijas sekretārs Lauris Grellis (Laurentio Grellly).

³³ 1626. gadā Indriķis Klēbeks ir leitnants Oke Tota (Åke Tott) pulkā. Sk. *Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och breivexling* (Stockholm: 1907.), 111. lpp. Vai tā ir tā pati persona, neizdevās noskaidrot. Revīzijas laikā viņš ir Praulienas un Lazdonas muižu īpašnieks. Hagemester, op. cit., I, 224.

³⁴ Jukums Kipēns, vēlāk Leionfelds (Leyonfeld), hof tiesas piesēdētājs, iegūst 1645. gadā Beiļa muižu (Beyenhof). Hagemester, op. cit., I, 257.

³⁵ ARL 19, 18.

³⁶ Oto fon Mengdens (1600.—1681.) 1629. un 1634. Vidzemes bruņniecības uzdevumā bija Stokholmā. 1634. viņu ievēlēja par landmaršalu. 1643. g. nodibinātā Vidzemes zemes padome ir lielā mērā M. nopelnis. Šinī padomē par vienu no landrātiem ievēlēja arī Mengdeni. Sk. „Mengdens (Mengden): 2.“ *Latviešu konversācijas vārdnīca* 14. sēj. (1936.)

³⁷ Albrechts Bilavs cēlies no Prūsijas, Tērbatas zemes tiesas piesēdētājs, bija muižas īpašnieks Alūksnes novadā (Buchholzhof). Hagemester, op. cit., I, 251.

Komisija savu darbību iesāka 6. sept. Nabē, turpināja Liepupē no 7.—9. septembrim un pārcēlās 9. sept. uz Limbažiem. Komisija, kā liekas, Limbažos palika līdz 13. vai 14. septembrim. Šādu pieņēmumu apstiprina fakts, ka 12. septembrī revidēja Pāli, kas atrodas vairāk kā 20 km uz ziemeļiem no Limbažiem, un tai pašā dienā arī Ozolmuižu (Eckhoff), kas atrodas tikai dažus km uz rietumiem no Limbažiem. 13. septembrī revidē Oto fon Mengdena īpašumu Ozolmuižā (Lappier). Ļoti iespējams, ka komisija ieradās šinī muižā un tad turpināja ceļu uz Dikļiem, ko revidēja 14. sept., un Ķieģeļiem, ko revidēja 15. septembrī. Sprēstiņus revidēja 17. sept., Vainižus 18. sept., Roperbekus un Katvari 20. septembrī, bet Augstrozi 21. septembrī. Palūkojoties uz Vidzemes ceļu karti, redzam, ka tāds maršruts nav nedz lietderīgs, nedz tik īsā laikā veicams. Iespējams, ka no Dikļiem komisija devās tieši uz Augstrozi, uz kuriem bija aicināti muižu īpašnieku pilnvarnieki un zemnieki. Iespējams arī, ka komisija uz Augstrozi devās tieši no Limbažiem. No Augstrozes komisija devās tālāk uz Lielstraupi, ko revidēja 23. un 24. septembrī, un Mazstraupi, ko revidēja līdz 27. septembrim. Ja nupat aprakstītais maršruts pareizi rekonstruēts, tad gūstam mūsu avota kritikai ļoti svarīgu atziņu, proti, ka liecinieku nopratināšana nenotika visās revīzijas muižās, bet tos aicināja kopā lielākos centros, reizēm no visai liela attāluma. Protams, liecību drošību tas mazina.

4. Cēsu, Valmieras, Burtnieku, Trikātas un Raunas novadus revidēja Fridrihs Vilhelms Patkuls³⁸, Indriķis Patkuls (Hindrich Pattkull)³⁹ un Mārtiņš Hendēzijs (Martinus Hendesius)⁴⁰. Komisija darbību sāka 10. septembrī Cēsīs, kur palika līdz 15. septembrim. 18. septembrī komisija ieradās Valmierā, 24. septembrī Burtniekos, 28. septembrī revidēja Dūri un Briedi, 30. septembrī Sauļus. Acīm redzot, šīs vietas komisija neapmeklēja, bet revīzija notika Burtniekos. 2. oktobrī revidēja Ēveli. 3. un 4. okt. Trikātu. 6. oktobrī

³⁸ Fridrihs Vilhelms Patkuls kalpojis pirms revīzijas kā ritmeistars zviedru armijā Vācijā, revīzijas laikā Ķieģeļu un Pāpenes muižu īpašnieks. ARL 19, 277 un Hagemester, op. cit., I, 101., 103., 290. lpp.

³⁹ Indriķis Patkuls 1649. gadā ir zemes tiesnesis Rīgas apriņķī. Hagemester, op. cit., I, 152. lpp.

⁴⁰ Mārtiņš Hendēzijs, vēlākais muižnieks Erenprijs, bija Narvas pilsētas sekretārs, vēlāk hofitiasas piesēdētājs. Viņš bija kopā ar Viļumu Simsoniju, Jonasu Traneju, Gothardu Vellingu u. c. 1630. gada arklu revīzijas komisijā, kas revidēja Rīgas, Pērnavas un Kokneses apriņķus. Liljedahl, op. cit., 336. lpp.

komisija ieradās Smiltēnē, kur turpināja darbus 7. oktobrī. Blomi revidēja 8. oktobrī, bet Raunu no 10. līdz 13. oktobrim, kur arī komisijas darbs noslēdzās.

5. Abiem nupat minētiem apgabaliem ir robežas ar Alojas draudzi. Šo draudzi revidēja tikai 1639. gada pavasarī. Tas ir vienīgais tāda veida izņēmums, jo visur citur latviešu Vidzemes daļā revīziju pabeidza jau 1638. gada rudenī. Vai šo draudzi kāda komisija bija izlaidusi, vai arī revīzija pirmo reizi nebija izdarīta pietiekoši rūpīgi, par to norādījumu trūkst. Iespējami abi gadījumi, jo 1640. gada 18. martā Bengts Uksenšerna žēlojās kamerkollēģijai, ka Ingrijā un Vidzemē revīziju esot izdarījušas vairākas komisijas, bet ne visas strādājušas pietiekoši rūpīgi⁴¹. Lai nu kā, pamatojoties uz ģenerālgubernatora 1639. gada 12. februāra rīkojumu, Gerhards fon Levenvolde⁴², Evalds fon Fītinghofs⁴³ un mums jau pazīstamais Jukums Ķipēns ieradās 1639. gada 23. martā Ungurpilī un veica Alojas draudzes revīziju vēl tai pašā dienā.

6. Rūjienas novadu un Vecsalacu revidēja Ernests fon Mengdens, Kaspars Pogavs (Caspar Pogaw) un Bērtulis Krūss. Šī komisija revīzijas noslēgumā⁴⁴ konstatē, ka zemnieki, uzdodot sējumus un desmito tiesu, kā arī ļaužu skaitu un lopus, min skaitļus, kas ir tikai puse, trešdaļa vai ceturtdaļa no patiesā skaita. Tādēļ komisija neesot arklus noteikusi, vadoties no liecībām, bet spriežot pēc tā, ko komisijas locekļi paši un pēc citiem drošiem pamatiem konstatējuši („dem augenschein und andern gewissern fundamenten nach“). Ja tagad atzīmējam uz ceļa kartes datumus, kad šī novada dažādās muižās izdarītas revīzijas, tad tomēr gūstam iespaidu, ka komisija revīzijas jautājumus uz vietām noskaidrojusi tikai mazā mērā. 23. oktobrī revidēta Plātere un Naukšēni, 24. okt. Lode un Ēriņi, no 25.—28. oktobrim Košķele, 31. oktobrī Nurmi un Mazsalaca. Savienojot ar līniju punktus ar vienādu datumu, iegūstam zvaigzni, kuŗas stari radiāli izplešas uz visām pusēm no Rūjienas 15—20 km radijā. No tā puslīdz droši varam spriest, ka komisija neieradās liecinieku nopratināšanai minētajās

⁴¹ KA Kammarkollegii arkiv. Ankomna bref.

⁴² Gerds fon Levenvolde bija pārvaldnieks (Statthalter) Turaidā un Rīgas apriņķa zemes tiesnesis. Hagemester, op. cit., II, 260. lpp.

⁴³ Evalds fon Fītinghofs, Vecmuižas (Sussikas) īpašnieks. Hagemester, op. cit., I, 154. lpp.

⁴⁴ ARL 19, 154.

muižās, bet ka lieciniekus aicināja uz Rūjienu. Tas mazina komisijas deklarācijas nozīmi.

7. Vidzemes latviešu daļā darbojās arī Volmārs Šlipenbachs, Grots Fitinghofs, Ditmars Meiers, Konrads Betchens. Šī komisija darbojās galvenām kārtām Vidzemes Igaunijas daļā, par ko zināmu norādījumu jau dod pats komisijas sastāvs: Šlipenbachs bija Bornuses (Bornhusen) īpašnieks, Meiers — Tērbatas birģermeistars, Betchens — tiesas piesēdētājs. Latvijas daļā šī komisija revidēja Ērgemes novadu: 2. oktobrī Ērgemi, 3. oktobrī Borgu, 4. oktobrī Lugažus.

8. Kokneses, Bērzaunes un Cesvaines novadus revidēja Pēteris Antonijs (Peter Antonii)⁴⁵, Abrāms Larsons Hiršs⁴⁶ un Miķelis Ēriksons. Komisija savu darbību iesāka Lielvārdē 10. septembrī. Šīs komisijas maršrutam vislabāk varam izsekot pēc atzīmēm protokolā, jo protokolā vienmēr šķiro revidēto muižu no komisijas atrašanās vietas (piem., „in Caltzenow wegen Fettelhoff Revision gehalten den 1 Octobris Anno 1638“ ARL 18, 79 „in Laudohn wegen Lubahn Revision gehalten den 3. Octobris Anno 1638“ ARL 18, 128). (Komisijas maršrutam pēc attiecīgiem datumiem var izsekot pievienotā kartē.) Attālākā vieta, ko šī komisija sasniedza 9. oktobrī, bija Tirza. No turienes komisija devās atpakaļ, nobeidzot savu darbību Lodē 14. oktobrī. Cik varam konstatēt, šī komisija bija darbojusies visilgāk un bija noceļojusi visgarāko ceļa gabalu.

9. Suntažu, Zaubes, Skujenes, Piebalgas un Madlienas novadus revidēja Ansis Braunšveigs-Brandess (Hans Braunschwigk Brandes), Svens Hansons Stongs (Suen Hansson Stång) un Kornelijs Bildsteins⁴⁷. Komisija savu darbību sāka 5. septembrī Suntažos. (Kartē atzīmēti datumi, kad revidētas muižas, par kurām protokolā minēts datums.) Vai visas šīs muižas arī tanī datumā apmeklētas, par to protokolos nav norādījumu. Revīzijas komisija darbu nobeidza Lauberē 24. septembrī.

⁴⁵ Pēteris Antonijs (1600.—1675.), vēlākais Lofelds, 1633. g. bija Rīgas pils tiesas piesēdētājs (sk. EKA 1633. g. virsgrāmatu Vidzemei). 1634. gadā Rīgas apakškonsistorijas piesēdētājs, revīzijas laikā — Tērbatas pils tiesas piesēdētājs (sk. Liljedahl, op. cit., 541. lpp.).

⁴⁶ Abrahams Larsons Hiršs, vēlākais Kronhjorts (Cronhiort), kapteinis, Iršu muižas īpašnieks. Hagemester, op. cit., I, 213, lpp.

⁴⁷ Kornelijs Bildsteins 1632. un 1634. gadā bija Kokneses pils un kara pārtikas noliktavu grāmatvedis (proviantskrivaren). Liljedahl, op. cit., 498. lpp.

10. Alūksnes, Gulbenes un Gaujienas novadus revidēja Maurics fon Gersdorfs, Hermanis Libsdorfs, Kristis Langenbergs. Komisija savu darbību iesāka Alūksnē 27. augustā. Par komisijas turpmāko maršrutu un revīzijas datumiem protokolā trūkst norādījumu.

REVĪZIJAS AVOTI, METODES UN SISTEMA.

Revīzijas komisiju locekļi savai darbībai saņēma nevien sīku instrukciju, bet viņus aicināja arī uz instruēšanas sapulci, kur uzdevumus iztirzāja mutes vārdiem. Par instruēšanas sapulces dalībniekiem mums ziņu nav, bet spriežot pēc tā, ka vairāki revidenti, ierodoties savā nozīmētā rajonā, raksta, ka pārējie komisijas locekļi nav ieradušies, jādoma, ka visi revidenti šinī sapulcē nepiedalījās. Revīzijas rajoni komisijām bija sadalīti jau iepriekš, katrai komisijai izsniedzot muižu sarakstu, kuŗas jāapmeklē. Alūksnes komisija, piemēram, žēlojas, ka dažas kameras piesūtītā sarakstā minētās muižas neesot atrodamas⁴⁸, citas muižas ierakstītas nepareizā novadā, kādēļ revidenti uzskata par savu pienākumu sastādīt pareizu muižu sarakstu. Protams, rodas jautājums, vai nav iespējams, ka revīzijā kāda muiža izlaista. Tas tomēr maz ticams. Visas muižas bija jau agrāk apzinātas un to liktenis noteikts ar karaļa lēņu grāmatām vai rīkojumiem. Bez tam instrukcijas I, 6. jautājums un arī jautājums par muižas robežām noderēja kontrolei. Neuzņemtas palika vienīgi Rīgas pilsētas jurisdikcijai pakļautās muižas. Galvenie revīzijas avoti ir tie paši, kas konstatējami iepriekšējās revīzijās: muižnieku vai viņu vietnieku liecības, zemnieku un vagonu liecības, vaku grāmatas, donācijas raksti, privilēģijas un revidentu personīgie konstatējumi, varbūt, arī mērījumu dati. Uz jautājumiem, kas ietilpst īpašumu titulu revīzijā, atbildes revidentiem, protams, deva muižnieki vai, parasti, muižkungi. No tiem, kam bija attiecīgie dokumenti — privilēģijas un donācijas raksti — norakstus ievāca tūlīt. Kam dokumentu nebija pie rokas, tiem uzdeva tos iesniegt instrukcijā paredzētā termiņā. Ievācot ziņas par zemniekiem, vispirms nozvērīnāja vagonus. Zvēresta formula bija tā pati, kas 1630. gada revīzijā⁴⁹. Zvēresta latviskais teksts un vācu tulkojums ierakstīts Alūksnes protokolā:

⁴⁸ ARL 1638. Nr. 20, fol. 123.

⁴⁹ Sk. 42. lpp.

Uff die Puncten darauff die Cubiaßen und Eltesten eydtlich befragdt werden sollen, haben sie erstlich folgend den Eydt auff Lettisch ablegen mußen.

Formula Jurandi uff Teusch

Ich N: schwer bey dem allmechtigen Gott, das ich uff alle puncten, woruber ich von dem H. Revisorer befragdt werde, die reehne wahrheit, niemandt zu liebe oder leide, aussagen will, und nichts darin verschweigen, so wahr Gott mich, mein weib und Kindt, Acker, Viehe und alle das meinige helfen und gesegnen soll.

Uff Lettisch albo.

Es N: Shwere by Tewam Auxtam, ka es usse weisims letims kote kunge man weitzes, taisne un pattese, ne venam in nulibe (pārrakstīšanas klūda — domāts „Milibe“. E. D.) eller Enaidibe grib issateit die daisne man Tews pallice manne seva, berne Tirumme, Lupe un wusse kas man pieter⁵⁰.

Nav noskaidrots, vai latviešu zvēresta tekstu tulkojis pirmais mums zināmais latviešu mācītājs Jānis Kapuns, kas 1630. gadā darbojās Straupē⁵¹, vai cits.

Revidenti parasti atzīmēja protokolā tā vārdu, kas zvērestu devis. Komisija, kas revidēja Lielvārdē, pirms nozvērīnāšanas parasti apjautājās zvērīnāmam, vai viņš zviedru laikos bijis pie dievgalda. Šīs aptaujas rezultātā visbiežāk revidentam nākas konstatēt, ka zvērētājs zviedru laikos pie dievgalda nav bijis, bet tikai poļu laikos. Tomēr zvērīnātais esot zinājis, ka nepatiess zvērests viņam mūžīgi un laicīgi miesai un dvēselei kaitēs⁵². Vinkelmuižā (ARL Nr. 18, fol. 20) revidenti konstatē, ka zemniekiem nevar uzticēt zvērestu dot, tai vietā viņiem piekodina teikt patiesību un tad pra-

⁵⁰ ARL, 121. un 122. fol. A. Švābe pēc kāda cita noraksta šo zvēresta formulu iespiedis savā *Latvju kultūras vēsturē, I.* (Rīgā: 1921.), 6. lpp.

⁵¹ VA, Vidz. arklu revīzijas Nr. 3, fol. 154.

⁵² Šos ierakstus nevar interpretēt tā, ka zemnieki negribēja dot zvērestu luterticīgiem mācītājiem, bet katoļu priesteriem (sk. R. Klaustiņš, „Vai latvju zemnieks zviedru laikos ēdis tīru rudzu maizi“, *Brīvās Zemes illūstrētais pielikums* 1934. g., 186. lpp.). Mācītāji un priesteri zemnieku nozvērīnāšanā vispār nepiedalījās.

tina. No tā varam spriest, ka revidenti pirms liecinieka nozvērīnāšanas atgādināja sekas, kas ar nepatiesu liecību saistītas. Muižās, kur vagarā nebija, zvērīnāja vienu vai vairākus vecākos zemniekus⁵³, vai arī visus zemniekus⁵⁴. Dažos gadījumos nevienu nezvērīnāja, motīvējot šādu rīcību ar to, ka zemnieku esot maz un viņu kungu tiesa niecīga⁵⁵. Vienā gadījumā nozvērīnāja melderi (Sējas muižā, fol. 183). Mujānos revīzijas laikā vagaris bija aizbraucis uz Rīgu, savā vietā atstājot brāli. Tā kā pēdējais nekādas ziņas nezināja dot, viņu nezvērīnāja⁵⁶. Protams, ka visas prasītās ziņas par zemniekiem vagari nezināja⁵⁷. Tās ievāca tieši no zemniekiem, saicinot tos revīzijas vietā un visu zemnieku klātbūtnē vai pa vienam nopratinot. Alūksnes komisija, kas nopratināšanu apraksta sīkāk nekā pārējās komisijas, savā protokolā raksta: „Pēc tam (t. i. pēc zvērīnāšanas) vagari atbildēja uz minētiem (t. i. instrukcijas) punktiem, kā seko. Par pārējo ikviens zemnieks atsevišķi ieaicināts un izteicies, kā turpmāk sīkāk un plašāk redzams.“

Turaidā nozvērīna divus tagadējos un vienu agrāko vagari un pēc tam nopratina zemniekus, kā liekas, no vagariem vispār ziņas par pārējiem zemniekiem neprasot. Jumpravmuižā atzīmēts, ka zemnieki pratināti vagaram klāt esot (Bern Timson vorgefordertt neben dem Starost examiniret... ARL Nr. 18, fol. 14).

Vaku grāmatas kā revīziju avots izlietotas divējādā nozīmē: pirmkārt, vairākās vietās varam konstatēt, ka zemnieki saukti uz nopratināšanu tādā kārtībā, kā tie bija ierakstīti vaku grāmatā (sk. revīzijas protokola un vaku grāmatu salīdzinājumu rezultātus). Tādā gadījumā, bez šaubām, zemnieku izteicienus kontrolēja ar ierakstiem vaku grāmatās. Otrkārt, vaku grāmatas ziņas tieši ierakstītas protokolā. Vairums ierakstu par postažām revīzijas protokolā pamatojas galvenā kārtā uz atzīmēm vaku grāmatās. Rozbeķu muižā daļu postažu uzdod, bet pārējās esot apaugušas un tās nevarot uzdot vaku grāmatas trūkuma dēļ⁵⁸. Līdzīga atzīme

⁵³ Pabažos, fol. 183; Bīriņos, fol. 179; Memekül, fol. 165.

⁵⁴ Šķirstiņos, fol. 256; Pulkarnē, fol. 100.

⁵⁵ ARL, Nr. 18, fol. 221, 246.

⁵⁶ ARL, Nr. 19, fol. 400.

⁵⁷ Cēsu lībiešu pagasta vagaris liecina, ka par zemnieku sējumiem nekā nezinot teikt, jo zemnieki sējot nevienādi, pēc savām spējām; fol. 344.

⁵⁸ ARL, Nr. 19, fol. 314.

par Dikļiem, kur min daļas postažu vārdus, bet nemin arklu skaitu⁵⁹. Meņģeles muižā īpašnieks liecina⁶⁰, ka par to, cik zemnieki un kādi arkli bijuši senāk, nekā nevarot teikt, jo vecās vaku grāmatas nav saglabājušās. Vaku grāmatas dati bija vajadzīgi nevien par postažām un agrāko zemnieku skaitu, bet arī lai gūtu ziņas, kur zemnieki nezināja, ko liecināt. Ozolu muižas zemnieks, piemēram, nezina, cik viņa zemei arklu. No veciem zemniekiem viņš esot dzirdējis, ka esot ceturtdaļa, bet kas tā par ceturtdaļu, to viņš nezina⁶¹. Turaidā visi Paigala ciema zemnieki liecina, ka nezinot, kāds viņiem arklu skaits, jo visi esot jaunsaimnieki⁶². Tādi gadījumi varēja būt vairāki, kas visi nemaz nav dokumentēti. Kā revidenti rikojās, kad zemnieks liecināja vienu, bet vaku grāmatas uzrādīja ko citu, pēc protokoliem nevaram spriest. Tomēr vienā gadījumā varam konstatēt, ka priekšroku dod zemnieka liecībai. Ikšķiles pils zemnieks Mārtiņš Šepers pēc muižkunga ziņām valda 1½ klaušu zemes, bet Šepers liecina, ka ledus viņam nodarījis pavasarī daudz posta un ka viņam tikai viena klaušu zeme. Revidenti nolemj viņam pierakstīt vienu klaušu zemi⁶³. Buļļu pārceltuves valdītāja Spandkava atraitne neko nezina liecināt, bet 12 pārceltuves zemniekus ieraksta protokolā pēc revidentiem priekšā celtā „kataloga“⁶⁴.

Vaku grāmata revīzijas instrukcijā nebija noteikta kā revīzijas avots, un tās lietošana tādēļ bija tikai subsidiāra. Protams, muižnieks centās vaku grāmatas celt priekšā komisijai zemnieku liecību pārbaudei, kur tas viņam bija izdevīgi. Kāds nomnieks ir nelaimīgs, ka nevar zemnieku liecību pārbaudīt⁶⁵. Viņš muižas arklu skaitu pats nezina, bet tā kā zemnieki liecina, ka esot trīs arkli, viņš lūdz šo skaitu protokolēt ar rezervi, lai tas nekaitētu viņa principālam, t. i. muižas īpašniekam. Muižnieki nevien neuzticējās zemnieku liecībām, bet daudzās vietās viņi bija arī principiālā opozīcijā pret pašu revīziju. Pērnavas grāfiene Magdalena fon Turna uzskatīja kā prestiža jautājumu, lai revidenti nepratinātu zemniekus.

⁵⁹ Ibid., fol. 275.

⁶⁰ Ibid., fol. 166.

⁶¹ ARL, Nr. 19, fol. 271.

⁶² Ibid., fol. 161.

⁶³ Ibid., fol. 112.

⁶⁴ ARL Nr. 19, fol. 45.

⁶⁵ Ackerstorff Hof., fol. 207.

1630. gadā viņa bija pretojusies revīzijai⁶⁶ un arī šoreiz atteicās aicināt uz revīziju zemniekus⁶⁷. Pati grāfiene 1638. g. 14. septembrī raksta ģenerālgubernātoram: „... es pati kā šīs vietas valdniece esmu sastādījusi vārdisku arklu sarakstu ar to uzlabojumiem, ko lūdzu no manis pieņemt. Es taču labāk un patiesāk varu ziņot Karaliskai majestātei, nekā nezinātājs un neapzinīgs nabaga zemnieks. Tādēļ zemniekus uz revīziju neaicināšu.“ Revidentiem, nākot talkā ģenerālgubernātoram, pēc tam, kad grāfienei bija dotas izlasīt visas revidentu pilnvaras, izdevās beidzot ar lielām grūtībām izdarīt Pērnavas grāfistes arklu revīziju, kā tas bija paredzēts instrukcijā.

Zīmīgi, ka grāfiene revidentiem necēla priekšā vaku grāmatu, bet gan speciāli šim nolūkam sastādītu zemnieku sarakstu. Gluži tāpat mēģināja rīkoties kādas citas Igaunijas Vidzemes muižas nomnieks — J. Millers, Oberpālenā⁶⁸. Revidenti bija pieprasījuši vaku grāmatas: „...daß uns daß Wackenbuch alß ein Richtschnur dieser Starostey Einwohner und unterthanen fürgeleget und auszugegeben werde, damit wir in halth unserer Instruction und darauff geleisteter Eydespflichten desto richtiger und bequemer mit d Revision verfahren und weder Ihr K. K. und dero Chronen, noch deß H. Feltmarschalckß Excellenz nicht verkürtzet werden möchten.“ Uz šo pieprasījumu Millers atbildējis, ka viņš baidoties vaku grāmatas oriģinālu uzrādīt, bet viņš izgatavošot apliecinātu norakstu, ko iesniegšot revidentiem. Pēc ilgāka laika solītā noraksta vietā revidenti saņēma tikai zemnieku vārdu sarakstu. Šī vilcināšanās iesniegt vaku grāmatu kavējot revidentus darbā. Sūdzības atspēkošanai Millers aizrādīja, ka bez muižas valdītāja ziņas vaku grāmatu nevarot dot, jo revīzijas instrukcija neparedzot, ka tas būtu jādara. Revidentiem visu laiku esot bijis pa pilnam darba ar zemnieku pratināšanu un nevarot runāt par darba kavēšanu. Bez tam izgatavotais zemnieku saraksts esot pareizs, un viņš, Millers, gan revidentiem klāt esot, gan viens pats bargi aizrādījis zemniekiem, ka jāsniedz pareizas ziņas.

⁶⁶ Liljedahl, 330. lpp.

⁶⁷ EKA LRKkA XVIII, 6. Ernesta fon Mengdena 1638. g. 17. septembra ziņojums ģenerālgubernātoram un turpat LRKkA, XVIII, 8., 158. lpp. 1. nov. Ernesta fon Mengdena ziņojums ģenerālgubernātoram.

⁶⁸ 1638. g. 5. un 6. septembra vēstules VA 1638. g. īpašuma titulu dokumenti 26. nr., 1069.—1073. lpp.

Arī komisija, kas revidēja Cēsu novadu, ziņo par grūtībām⁶⁹. Komisija esot visur centusies ievērot karaliskās intereses, bet zvērināto zemnieku un vagmaņu vieglprātība un muižkungu viltība revīziju kavējusi. Šeit domāts revīzijas protokolā atzīmētais gadījums Rāmuļos. Muižkungs bija pavēlējis zemniekiem, kas valda pusarklu, uzdot tos revīzijā par ceturtdaļarkliem⁷⁰.

Pērnavas apriņķī Miķelim Engelhartam arī iznāca smags konflikts ar muižniekiem. Engelharts piesūtīja ģenerālgubernātoram veselu lamu vārdu leksikonu, kurus pret viņu lietojis Aleksandrs fon Esens⁷¹. Izprast muižnieku opozīciju un spriest par to, kādēļ liecību kollīzijas gadījumā revīzijas komisijas deva priekšroku zemnieku liecībām, varam pēc šāda apsvēruma. Zemnieks nebija ieinteresēts sniegt nepareizas ziņas kroņa revīzijas komisijai. Staciņu muižkungs no viņa ievāca tik un tā pēc tā arklu skaita, kas viņam patiesībā bija. Turpretim muižkungam bija interese panākt, lai revīzija ierakstītu zemniekus ar mazāku arklu skaitu; jo tad, pirmkārt, staciņa starpību muižnieki varēja paturēt sev, un, otrkārt, zemnieks taču varēja maksāt tikai noteiktu, aprobežotu daudzumu, kas pārsniedza viņa ražas atlikumu virs eksistences minimuma. Kā šo pārsniegumu savā starpā sadalīja muižnieks un kronis, tas zemniekus neinteresēja, bet muižnieku gan. Tas lūk bija muižnieku opozīcijas cēlonis, kādēļ viņi bija pret visu, kam sakars ar kroņa tiesu. Uz šo apsvērumu, liekas, bija dibināta arī revīzijas instrukcijas katēgoriskā prasība, ka liecības katrā ziņā jāievāc no zemniekiem resp. zemnieku kārtas muižu ierēdņiem — vagmaņiem. No otras puses, instrukcija prasīja, lai tādā gadījumā, ja vagmaņu un vecāko liecības tiktu atzītas par nepareizām, revīdenti paši pārlicinātos par strīdīgo jautājumu tieši zemnieku ciematos. Techniski tas bija iespējams tikai atsevišķos gadījumos, kur zemnieku ciemats atradās turpat tuvumā, bet Rūjienā⁷² un Sa-

⁶⁹ EKA, LRKKA, XVIII, 7., 50. lpp. Fridrihs Vilhelms Patkuls, Indriķis Patkuls, Mārtiņš Hendēzijs ģenerālgubernātoram 1638. g. 20. oktobrī.

⁷⁰ KA, ARL, 19, fol. 365.

⁷¹ EKA, LRKKA, XVIII, 7., 52. lpp. 1638. g. 12. decembrī.

⁷² „Unter allen Pauren ins Gemein, weiln durch den augenschein und andere beweiß erfunden, ds Sie mehrertheils, in ihrer außsage, so wohl der ausath und zehend alß Ihr Gesinde und Vieh betreffend zum offtern deß 2. 3. und 4ten theilß falliret; ja meyneyde gethan: hat man die Hakhenzahl auch nicht so gar demselben, sondern dem augenschein und andern gewißern fundamenten nach richten müssen.“ ARL Nr. 19, 593. fol.

lacā⁷³ šis noteikums pamudina revidentus runāt par zemnieku blēdībām un apšaubīt viņu liecības. Revidenti ar savu norādījumu, ka šo blēdību dēļ viņi bijuši spiesti paši pārliecināties par ziņu pareizību, protams, pasvītro savu lielo centību, kas arī ir šī apgalvojuma īstais pamats. Rūjienā par to, kā jau augšā minējām, varējām viegli pārliecināties. Salacā lietas apstākļi ir citi. Revidentu norādījums, ka zemnieki Vecsalacā dodot desmito tiesu tik daudz, cik viņi izsēj, cenzdamies uzdot savus sējumus, cik iespējams, mazākus, protams, ir pamatots. Visumā par revidentu personīgiem novērojumiem jāsaaka, ka īsā laika un darba steigas dēļ to vērtība nav liela. Šie personīgie novērojumi arī samērā reti protokolēti. Izņēmums no teiktā par revidentu novērojumu vērtību varētu būt vienīgi revidentu personīgi ievāktās ziņas par Ikšķiles Turkalnes (Bandemirshof) zemnieku (106. fol.) un revidentu personīgā apskate Vitmacheram piešķirtā Steinhölmē (58. fol., 19. nr.).

Par izņēmumu uzskatāms viens gadījums, kur konstatējams tieši pretējais, t. i. ka zemniekus nemaz nepratina. Par Pēterā Grotēna zemniekiem (Zaubē) ziņas dod rentnieks, jo zemnieku esot pārāk maz un viņu tiesa pārāk zema, lai viņus zvērinātu un pratinātu⁷⁴.

Revīzijas avoti noteica tās darba metodes. Kaut gan visām revīzijas komisijām bija piesūtītas vienādas instrukcijas un lai gan instruēšanas sapulce bija kopēja un, kas varbūt vēl svarīgāk, sastāvs puslīdz vienāds, tomēr katras komisijas darbā vērojamas savas īpatnības.

Vispirms ir tīri ārējas atšķirības. Protokolu rakstībā ir divi veidi: pēc viena saskaņā ar instrukcijas jautājumiem ievāktās ziņas raksta tekoši, vai nu apzīmējot, vai neapzīmējot, vai atdalot instrukcijas atsevišķo jautājumu atbildes. Pēc otra veida ziņas ieraksta ailēs, tā dodot atbildes uz instrukcijas jautājumiem viegli pārskatāmā tabulā. Tabulas rakstības veidu redzam 2., 6. un 10. komisijas protokolos. Alūksnes un Gulbenes revidenti tabulas veidā ierakstījuši visus jautājumus, kas zīmējās uz zemniekiem, tādā

⁷³ „Und weiln man in erfahrung bracht, ds die außath, der Pauren außage nach, mehrern theils mit dem Zehendschnith übereinkommet; hatt mann darauß, jedoch andere der Pauren hinderlistig hinterhaltene vorthail, bey nebst, theilß auch durch den augenschein observierend, eine gewiße Hakhenzahl vermüge habender Instruction angesetzt.“ ARL Nr. 19, 525. fol.

⁷⁴ ARL Nr. 18, fol. 221.

pašā kārtībā, kā šie jautājumi paredzēti instrukcijā: zemnieku vārds un izcelšanās, cik ilgi dzīvojis novadā; vecie un jaunie arkli; kunga tiesa; kļaušas; sējumi; dēli un to vecums; mājlopi; piemītņi. Gandrīz tikpat siks ailējums ir Krimuldas revidentu protokolos: zemnieku vārds un izcelšanās, dēli un to gadi, arklu skaits, sējumi, lopi, kļaušas (šinī ailē reizēm arī ieraksta kalpus un valīniekus). Kā redzam, šī tabula Krimuldā nav tik pilnīga un aiļu kārtība neatbilst jautājumu kārtībai instrukcijā. Rūjienas novadā protokolos arī rakstīts tabulas veidā, bet ailes ir tikai sējumiem, lopiem un veciem un jauniem arkliem. Pārējās ziņas par zemniekiem, viņu vārdi u. c. ierakstītas kopējā, pirmā ailē.

Suntažu revidentu (9. komisijas) protokols pēc ārējā izskata atgādina liecinieku nopratināšanas protokolu tolaiku tiesā. Atsevišķā rindā ar tekošu numuru rakstīts zemnieka vārds. Tad nākošā rindā seko atbilde uz instrukcijas 1.—4. jautājumu (kas zīmējas uz zemniekiem), tad nākošā rindā atbilde uz 5. jautājumu, tad uz 6., tad uz 7. un 8.

Pārējās komisijas protokolus rakstījušas tekoši. Ziņas par zemniekiem parasti rakstītas tā, ka katras saimniecības aprakstu sāk ar jaunu rindu, un saimnieka vārdu raksta ar lielākiem burtiem. Gandrīz visas komisijas ievācamās ziņas protokolējušas tādā kārtībā, kādā jautājumi minēti instrukcijā. Izņēmums ir pirmās un piektās komisijas protokols. Šajos protokolos ziņas par lopu skaitu vienmēr minētas pirms ziņām par sējumiem un pienākumiem. Tā kā arī piektā komisijā darbojās Jukums Kipēns, jādomā, ka tā viņa ietekme.

Protokolu rakstības veids ietekmējis arī to saturu. Komisijas, kas liecības ierakstīja tabulās, bija spiestas ievākt ziņas par visiem tabulā minētiem jautājumiem. Pilnīgākā tabula ir Alūksnes komisijai, jo tā visiem jautājumiem, kas zīmējās uz zemniekiem, bija paredzējusi pa ailei. Rakstot viegli pārskatāmā tabulā, tūdaļ bija redzams, ja nejaušības dēļ atbilde uz kādu jautājumu bija izlaista. Tabulām vēl otra priekšrocība: ievēkot svītriņu, atzīmētas arī zemnieku negatīvās atbildes, piemēram, ja zemnieks paskaidroja, ka viņam nav vēršu, attiecīgā ailē ievilka svītriņu. Sevišķi svarīgs šāds negatīvs konstatējums attiecībā uz zemnieku radiem un gājējiem, lai gūtu pārliecību, ka visi cilvēki tiešām pierakstīti. Bez Alūksnes komisijas tikai vēl Cēsu komisija sistēmātiski atzīmējusi

protokolā, ka attiecīgam zemniekam vairāk cilvēku nav (nekā protokolā minēts).

Kā redzam, protokoli, kas rakstīti tabulu veidā, ir pilnīgāki par tiem, kas rakstīti tekoši. Kaut gan var domāt, ka, no otras puses, tabula varēja pamudināt revidentu ierakstīt kādā ailē arī izdomātas atbildes, lai tikai nepaliktu tukša vieta, tomēr, ņemot vērā dažādo atbilžu saskaņu savā starpā tieši novados, kur protokoli rakstīti tabulu veidā, maz ticams, ka revidenti būtu ļāvuši vaļu savai fantazijai.

Nevien protokolu formā, bet arī to saturā starp dažādām komisijām vērojamas īpatnības. Zemnieku sējumu reģistrācijā vērojama dažādība. Otrā, septītā un astotā komisija konsekventi reģistrē vienīgi rudzus, miežus un auzas⁷⁵. Sestā un devītā komisija bez šīm labībām reģistrē arī linus. Piektā komisija Alojā reģistrē rudzus, miežus, kviešus un linus. Trešā, ceturtā, piektā, desmitā un pa daļai sestā komisija lauku kultūras reģistrē vispilnīgāki: rudzus, miežus, auzas, kviešus, griķus, linus un zirņus⁷⁶. Pirmā komisija atsevišķās lauku kultūras reģistrē dažādi, kā pagadās. Šī komisija arī sējumu daudzumus neregistrē precīzi. Nevienā dai sējumu reģistrēšanai var būt divi izskaidrojumi: vai nu zemnieki sēja tikai tieši tādas kultūras, kas reģistrētas, vai arī komisijas visas kultūras neregistrēja. Tā kā atsevišķas komisijas reģistrēja tikai noteiktu lauku kultūru skaitu, varam droši apgalvot, ka tās komisijas, kas reģistrēja tikai nedaudzās kultūras, visus zemnieku sējumus neregistrēja. Vienīgi zīmējoties uz līnīm, mums no šāda sprieduma jāatturas, jo kā tagad, tā senatnē tos audzēja tikai noteiktos rajonos. Par laimi, tās kultūras, ko visas komisijas neregistrēja: kvieši, zirņi, griķi — bija samērā mazsvarīgas un neaizņēma lielas platības. Turpretim galvenās kultūras: visas trīs labības, reģistrētas bez izņēmuma visos novados. Rudzi, piemēram, reģistrēti arī novados, kur slapjās zemes dēļ tos sēja visai mazos daudzumos (Nabē). Mājlopu reģistrācijā vienīgā dažādība ir tā, ka dažas komisijas reģistrē arī teļus (Uksenšernas Vidzemes muižās). Turpretim tas, ka dažos novados vērši ir reģistrēti, bet citos nav, iz-

⁷⁵ Izņēmums ir Laicēni Turaidas novadā, kur otrā komisija reģistrēja arī kviešus un linus.

⁷⁶ Izņēmums ir Nabē, kur trešā komisija reģistrēja vienīgi rudzus, miežus un auzas.

skaidrojams ar patiesiem apstākļiem. Vērši Vidzemes latviešu daļā visvairāk sastopami Igaunijas pierobežā.

Diemžēl, korespondence, kas raksturo revīzijas gaitu un metodes, ir visai trūcīga, bet tieši pašu revidentu vēstules un liecības par revīziju mums varētu dot visvērtīgākos norādījumus revīzijas kritikai.

Instrukcijā revidentiem bija palikuši vairāki nenoskaidroti jautājumi. Viena no lielākām 1638. gada revīzijas atšķirībām no iepriekšējām revīzijām bija tā, ka šoreiz, nolīdzinot arkļus, pašā revīzijas laikā katram saimniekam vajadzēja individuāli noteikt viņa arkļu skaitu. Turpretim 1630. gadā arkļu nolīdzināšanu izdarīja pēc revīzijas, katrai muižai nosakot kopējo reducēto vai pavairoto arkļu skaitu. 1638. gada arkļu revīzijas instrukcija par arkļu gan deva legālu arkļa definīciju, bet zemnieku spēju novērtēšana bija atstāta revidentu pašiniciatīvai. Tas izriet nevien no pašas instrukcijas, bet arī no instrukcijas paskaidrojuma. Kā redzam no Engelbrechta Mengdena 1638. g. 3. augusta raksta ģenerālgubernātoram⁷⁷, revidentiem arkļu noteikšana bija grūts uzdevums. „Zemes tiesnešiem“, raksta Mengdens „Latvijā lielas grūtības sagādā arkls, un viņi domā, ka pēc dotās instrukcijas nespēs to noteikt. Esmu viņiem tādēļ devis padomu, labi iepazīties ar instrukciju. Tad viņi redzēs, ka viss galu galā atstāts viņu labākai sirdsapziņai. Ja viņi izpildīs instrukciju un iekārtos darbu tā, lai pavalstniekus lieki neapgrūtinātu un lai kronim pieaugtu arkļu skaits, tad viņi būs apmierinājuši savu sirdsapziņu, un kronis būs savu nolūku panācis. Nav noliedzams, ka zemē ir jūtams uzlabojums (t. i. pieaudzis arkļu skaits. Ref.), un kronim vairosies aizsardzības (līdzekļi) un ienākumi.“ Šis kompetentais norādījums revidentiem nevien ne deva konkrētākus norādījumus, kā izdarīt arkļu novērtēšanu, bet liekot viņiem vadīties no instrukcijas gara, nevis burta, padarīja revidentu atbildību vēl lielāku, visu arkļa novērtēšanu, kas taču bija revīzijas galvenais uzdevums, atstājot pilnīgi revidentu sirdsapziņai.

Par grūtībām arkļu nolīdzināšanā Latvijā (t. i. Vidzemes latviešu daļā, kā vārdu pa vārdam raksta Bengts Uksenšerna karalienei: „uthi Kåkenhusesche, Rygesche och Wendische Creitzen, som älliest kallas Lättlandh“) runā arī ģenerālgubernātors⁷⁸ savā 1638. g. 23.

⁷⁷ EKA LRKkA XVIII, 8 67. un sek. lpp.

⁷⁸ RA Livonica 1935. II, 312.

septembra rakstā karalienei. Izsakot cerību, ka jaunā revīzija pavairoš kā staciņu, tā jātnieku dienestu, viņš konstatē, ka Latvijā starp dažādiem novadiem ir ļoti lielas arķlu, sējumu un kunga tiesas atšķirības. Viņš nav varējis īsti noteikt arķlu un tādēļ uzdevis revidentiem noskaidrot zemes īstos apstākļus. Lai to sekmīgi veiktu, revidentu amatam izraudzīti labākie lietpratēji (förnämbste Husshållare), un cerams, ka varēs panākt taisnīgu vienlīdzību. Līdzīga satura vēstuli Bengts Uksenšerna nosūtīja arī Akselim Uksenšernam⁷⁹.

Paši revidenti, kā redzējām, nebija tik optimistiski noskaņoti un pilnīgi apzinājās grūtības un atbildību, kas viņiem uzlikta. Raksturīga ir Volmera Šlipenbacha vēstule ģenerālgubernātoram no Vilandes⁸⁰. Viņš no revidenta amata atlūdzies, bet, nesapņēmis piekrišanu, sācis 15. septembrī revīziju. Tomēr rodoties neskaidrības. Kā $\frac{1}{8}$ arķlinieki, tā $\frac{1}{4}$ arķlinieki un pusenieki pildot visi vienādas nedēļas klaušas, turklāt no $\frac{1}{4}$ arķliniekiem ņemot tikpat lielu desmito tiesu kā no $\frac{1}{2}$ arķliniekiem. Revidenti nezinot, vai arķla noteikšanai pēc zemnieku spējām pamatā likt zemnieku klaušas vai viņu sējumus, cik mucas tādā gadījumā skaitīt uz vienu arķlu un vai rudzu, miežu un auzu sējumi skaitāmi par vienādiem. Šlipenbachs lūdz rakstisku atbildi. Diemžēl, to neizdevās atrast. Šlipenbachs, acīmredzot, bija pārpratis instrukcijā vārdu „vermögen“, piešķirot šim vārdam tikai „spēju“ jēdzienu, t. i. zemnieku spējas pildīt klaušas un dot desmito tiesu. Patiesībā instrukcijā šis vārds tulkojams „manta un spējas“, kā redzam no instrukcijas teiciena „... dess pauren vermögen an Volck undt andre Nutzunge ...“.

Grūtības ar arķlu bija nevien revidentiem, bet arī muižkungiem. Gaujienas muižkungs Svens Bengtsons 1638. g. 8. augustā raksta ģenerālgubernātoram, ka saņēmis mandātu par revīziju⁸¹. Par arķlu viņš zem zvēresta nekādas ziņas nevarēšot dot, jo kamēr viņš, Svens Bengtsons, esot amatā, viņam neesot izdevies uzzināt, cik liela zeme ir Gaujienas zemniekiem, vai viņiem zemes pietiek, vai trūkst. Nekādi dokumenti (vaku grāmatas) par to

⁷⁹ RA Oxenst. saml. 1638. g. 24. sept. Bengts Uksenšerna Akselim Uksenšernam.

⁸⁰ EKA LRKka XVIII, 7. Šlipenbachs ģenerālgubernātoram 1638. g. 16. septembrī.

⁸¹ EKA LRKka XVIII, 8.

arī neesot uzglabājušies. Viņš esot vairākkārt griezies pie sava kunga, valsts maršala, lai izsūta mērnieku. Tagad maršals kopā ar valsts mantzini (Reichs Schatzmeister) pieņēmuši mērnieku, kas Krimuldā jau sācis darbus. Bengtsons lūdz izdarīt revīziju tikai tad, kad Gaujienā būs izdarīti mērījumi, ko paspēšot vēl tajā pašā mēnesī. Kā redzam, dažos novados 1638. gada revīzijas protokoli tiešām pamatojās uz mērījumu datiem. To lasām arī kādā piezīmē lielās redukcijas laikā⁸². Ja svarīgākais revidentu uzdevums, zemnieku arklū nolīdzināšana, bija atstāts gandrīz pilnīgi pašu revidentu iniciatīvai, tad, neapstājoties pie jautājuma, cik konsekventi katra atsevišķa komisija šo uzdevumu savā darbības rajonā veica, tomēr jau a priori varam spriest, ka samērā lielā komisiju skaita dēļ atsevišķu komisiju arkli savā starpā nesaskanēja. Šo teorētisko spriedumu pilnīgi apstiprina atzīmes revīzijas protokolā, kas liecina, ka pēc revīzijas pabeigšanas vēl arklū skaits nolīdzināts un saskaņots dažādo novadu starpā. Par Nabī var konstatēt, ka komisija pilnīgi atteikusies arklū skaitu noteikt. Protokolā⁸³ ir atzīme, ka Nabē zemniekiem ir gan veseli un pusarkli, bet ka zeme ir tik slihta, smilšaina un purvainā, ka labība tur dod ļoti zemas ražas. Tādēļ arklū noteikšana ar ģenerālgubernātorā atļauju atlikta līdz revīzijas protokola iesūtīšanai (ģenerālgubernātorā kancelejā?). Zem šī ieraksta ar citu rokrakstu pierakstīts, ka, lai gan Nabē konstatēti 16 $\frac{1}{2}$ arklū un zemnieki ikdienas sūta 21 darbinieku, sliktās zemes dēļ viņiem arklū skaits noteikts uz 10 arkliem 1638. gadā un uz 11 arkliem 1641. gadā.

Ar to pašu rokrakstu Turaidā pierakstīts, ka revīzijas konstatētos 46 arkliem zemnieku trūcības un daudzo jaunsaimnieku dēļ samazina uz 38 arkliem 1638. gadā un 40 arkliem 1641. gadā⁸⁴.

Krimuldā (175. fol.) atkal ar to pašu rokrakstu vēlāk pierakstīts, ka 49 $\frac{1}{4}$ arklū zemnieku trūcības un daudzo jaunsaimnieku dēļ attiecīgi samazināti uz 40 un 45 arkliem. Siguldā (191. fol.) atkal ar to pašu rokrakstu, minot tos pašus motīvus, arklū skaits samazināts no 61 uz 39 resp. 50 arkliem. Kā liekas, atkal ar to pašu

⁸² VA Vidz. ekonomiju pārvalde vol. 230., 131. un sek. lpp. instrukcijā 1687. g. revīz. nosaka, ka šai, 1687. gada revīzijai izlietojami arī 1638. gada revīzijas uzmērījumi.

⁸³ ARL Nr. 19, fol. 223.

⁸⁴ Ibid. fol. 163.

rokrakstu, bet šoreiz zviedru valodā pierakstīta piezīme, ka trīs protokolā reģistrētus zvejniekus novērtē par vienu arklu. Ar to pašu rokrakstu izdarīti arī ciematu un arklu skaita saskaitījumi atsevišķās protokola lapaspusēs, pierakstot zviedru valodā dažādas atzīmes.

Reducējot visam novadam arklu skaitu, varēja rīkoties divējādi: pirmkārt, salīdzinot dažādo novadu apstākļus, uz vispārējā iespaida pamata samazināt vai pavairot attiecīgo arklu skaitu. Otrs ceļš bija daudz komplicētāks, bet arī daudz drošāks — izskatīt zemnieku sarakstu un, novērtējot katra atsevišķa zemnieka apstākļus, centies noteikt viņa arklu skaitu un tad šos atsevišķos datus summēt pa visu novadu. Kā redzams no vēlākām piezīmēm revīzijas protokolos, 1638. gada revīzija apstrādāta pēc otrā paņēmiena. Siguldā, Turaidā, Allažos, Koknesē u. c. muižās protokola kreisā malā pierakstīts skaitlis, kas pie protokola nepieder, bet, acīmredzot, nepazīmē neko citu, kā pārlaboto arklu skaitu. Dažreiz vairākiem ciematiem, savelkot ar iekavu, pierakstīts viens kopējs arklu skaits. (Šīs atzīmes vēlāk, lielās redukcijas laikā sagādāja grūtības komisijai, kas vēlējās salīdzināt ciematu arklu skaitu, jo uzskatīja, ka šie ciemati pieder viens pie otra. Patiesībā šie ciemati nav pušelnieki, bet tikai ērtības labā, arklus reducējot, apvienoti.) Revīzijas protokola statistiskā apstrādājumā par dažiem novadiem ir dots materiāls pirms izlabojuma un pēc izlabojuma, t. i. arklu skaita redukcijas. Diemžēl, lielāko tiesu protokolos šīs atzīmes par arklu skaita redukciju trūkst, un tādēļ vairākos novados mūsu protokola materiālā statistiskajā apstrādājumā konstatētais arklu skaits atšķiras no arklu skaita, kuŗu galīgi noteica atsevišķām muižām un visam novadam un pēc kuŗa vēlāk iekasēja staciņu un citas reālnastas.

Sekojošā tabulā salīdzināts revīzijas komisiju faktiski reģistrētais un galīgi noteiktais arklu skaits 1641. gadā. (Kā jau aizrādīts, 1638. gadam konstatēto arklu skaitu nākošiem trim gadiem papildināja ar jaunsaimnieku arkliem, kam trīs atļautie brīvgadi bija pagājuši.) Faktiski reģistrētais arklu skaits šinī tabulā ir katram zemniekam individuāli atzīmētā arklu skaita saskaitījums. Tā tad šinī skaitā ietilpst arī jaunsaimnieki, un, ja pēc revīzijas arklu skaits vairs nebūtu grozīts, šim arklu skaitam vajadzēja būt arī 1641. gadā. Muižās, kur bija atzīmēts arklu skaits, individuāli ark-

lus reducējot, kā jau minēts, skaitīti šie izlabotie arkli. Par Rīgas apkārtnes novadiem ziņas par faktisko revīzijā konstatēto arklu skaitu mums nav, tādēļ šie novadi sarakstā nav minēti.

9. TABULA.

1638. gada revīzijas arklu skaits.

Novads (1)	Faktiskais revīzijā no- tektais arklu skaits, ieskaitot jaunsaimniekus (2)	Reducētais un galīgi no- tektais arklu skaits 1641. gadam. (3)	Starpība %	
			vairāk (4)	mazāk (5)
Alūksne	120 ⁵ / ₈	126 ³ / ₄	5	—
Augstroze	26 ³ / ₈	33	26	—
Allaži	46 ³ / ₈	47 ⁵ / ₈	2	—
Aloja	16	22 ³ / ₄	42	—
Bērzaune	208 ¹ / ₂	195 ¹ / ₄	—	*)
Burtnieki	223 ⁵ / ₈	180 ³ / ₈	—	19
Cēsis	77 ¹ / ₄	74 ¹ / ₂	—	4
Cesvaine	101 ³ / ₈	97	—	4
Ergeme un Lugaži	55 ³ / ₈	73	32	—
Gaujiena	73 ⁵ / ₈	67 ³ / ₄	—	8
Gulbene	44 ⁷ / ₁₆	41 ¹ / ₈	—	7
Koknese	174 ³ / ₈	157 ¹ / ₂	—	10
Krimulda	100	87	—	13
Limbaži	83 ³ / ₄	100 ¹ / ₄	20	—
Liepupe	16 ³ / ₈	24 ⁷ / ₈	50	—
Mālpils	44 ³ / ₈	41 ⁵ / ₈	—	6
Madliena	48 ³ / ₈	55	14	—
Mujāni un Evele	53 ⁷ / ₈	51 ³ / ₄	—	4
Nītaure	48 ¹ / ₄	45	—	6
Nabe	17	11	—	35
Piebalga	88 ⁵ / ₈	90 ¹ / ₄	2	—
Rūjiena	118 ¹ / ₈	126 ¹ / ₂	7	—
Rauna	166 ¹ / ₂	154 ³ / ₄	—	7
Skujene	91 ⁵ / ₈	85	—	7
Straupe	48 ³ / ₈	48	—	—
Suntaži	65 ¹ / ₄	64 ³ / ₄	—	1
Sigulda	64 ³ / ₄	65	1	—
Turaida	79 ¹ / ₄	73 ³ / ₄	—	7
Trikāta	57 ⁵ / ₈	54 ³ / ₈	—	5
Vainiži	17 ¹ / ₄	28	62	—
Valmiera	101 ¹ / ₂	103	2	—
Vecsalaca	24 ⁵ / ₈	25 ³ / ₄	4	—

* Faktiskais arklu skaits aplēsts, pielīdzinot 2 kļaušu zemes vienam arklam, jo tā varēja iegūt rezultātu, kas aptuveni līdzīgs reducētam arklu skaitam. Salīdzinājums tādēļ nav vietā.

Tabulā otrās un trešās ailes skaitļu rindas ir salīdzināmas, jo abas attiecas uz 1641. gadu. Otrās ailes skaitlis iegūts, summējot katram ciematam individuāli noteikto arklu skaitu, turpretim trešās ailes skaitlis ir attiecīgā novada muižām pēc revīzijas noteiktais arklu kopskaits.

Vislielākās starpības (19—64%) ir Augstrozē, Alojā, Ērgemē, Limbažos, Liepupē, Vainižos, kur arklu skaits paaugstināts, un Burtņiekos un Nabē, kur arklu skaits pazemināts.

Arklu nolīdzināšana 1638. gada revīzijā tā tad notika divējādā veidā. Pirmkārt, revīzijas komisijas reducēja uz legālo, instrukcijā definēto arklu to arklu, kas zemniekam bija vaku grāmatās un par ko viņš maksāja kunga tiesu. Otrkārt, pēc pabeigtas revīzijas ģenerālgubernatora kancelejā protokolus vēlreiz skatīja cauri un noteica atsevišķām muižām arklu skaitu, ko tām turpmāk skaitīs. Turpmāk, analizējot 1638. gada arkla platību pūrviētās, redzēsim, ka šīs otrreizējās arklu nolīdzināšanas nolūks bija izlīdzināt nesaņāšanas atsevišķu komisiju darbībā un saskaņot to darba rezultātus. Kādi bija šo abu nolīdzināšanas manipulāciju rezultāti, redzams no šāda piemēra. Revīzijas komisija Uksenšernas Burtņieku muižas arklu skaitu samazināja par 15%. Galīgi nosakot arklu skaitu, to atkal samazināja par 14%⁸⁵. Tomēr arī ar šo vairākkārtīgo arklu nolīdzināšanu pilnīgu vienādību starp atsevišķo novadu arkliem neizdevās panākt, kā to redzēsim turpmāk.

Kā redzam no saglabātiem 1638. gada revīzijas materiāliem⁸⁶, revīzijas protokolus apstrādāja tālāk, pārrakstot tos atsevišķās grāmatās, kur minēja vienīgi zemnieku vārdu un viņa arklu skaitu. No šīs grāmatas visus ierakstus, arī zemnieku vārdus, pārrakstīja otrā grāmatā, kur zemnieku ciematu un arklu skaitu saskaitīja pa muižām. Beidzot saskaitījuma rezultātus pārrakstīja trešā grāmatā. Abas pirmās grāmatas sauca par kōpiju grāmatām, bet trešo par vaku grāmatu jeb Vidzemes 1638. gada revīzijas izvilcumu (Extract af Livlands Revision 1638). Šinī pēdējā grāmatā pa novadiem ierakstīti muižu valdītāju vārdi, donācijas datums, muižu

⁸⁵ No 313 revīzijā reģistrētiem ciematiem vaku grāmatā un revīzijas protokolā kopēji ir 277 ciemati. Pēc vaku grāmatas šie 277 ciemati ir 207 $\frac{1}{4}$ arkla, bet pēc revīzijas protokola 176 $\frac{1}{4}$ arkla. Visi 313 ciemati galīgā arklu skaitā 1641. gadā ir 154 arkli. Samazinājums tā tad patiesībā ir lielāks, nekā šeit aplēsts.

⁸⁶ KA Östersjöprovinsernas jordrevisionshandlingar.

nosaukumi un atsevišķi arklu un ciematu skaits 1637.—1641. gadā. Izvilkami saglabāti nevien KA, bet arī EKA un VA. 1637. gada ciematu skaits un arklu skaits pamatojas uz 1630. gada revīzijas datiem.

Visi vaku grāmatas skaitļi saskaitīti kopā pa novadiem. Novadu nosaukumi, ciematu un arklu skaits minētos gados savukārt pārnesti pa apriņķiem uz atsevišķu lapu un saskaitīti. Tādā pašā veidā beidzot pārnesti un saskaitīti dati par atsevišķiem apriņķiem, iegūstot ciematu un arklu skaitu pa visu Vidzemi (1637. un no 1638. līdz 1641. gadam).

Pēdējā kopsavilkuma rezultāti ir šādi: Tērbatas, Rīgas, Pērnavas un Kokneses apriņķos (tā tad Vidzemes latviešu un igauņu daļā) bija:

10. TABULA.

(1)	Ciematu (2)	Arklu (3)
1637. gadā	7986	2871 ³ / ₄
1638. gadā	11063	4044 ⁷ / ₁₆ *
1639. gadā	11056**	4109
1640. gadā	11055	4229 ¹ / ₈
1641. gadā	11055	4343 ⁷ / ₁₆

Šie 1641. gada 4343 arkli ir visnotaļ daudzināti literātūrā. Tikai, lai vēl lieku reizi norādītu uz literātūrā bieži sastopamo nepareizību, kur 1638. gada revīziju dēvē par 1638.—1641. gada revīziju, jāpasvītro, ka 1641. gadā, kā arklu, tā ciematu skaits nav visfaktiskais, bet gan aplēstais, saskaitot 1638. gadā konstatēto vecsaimnieku un jaunsaimnieku arklu resp. ciematu skaitu. Citiem vārdiem, ja augšējais savilkums būtu bez kļūdām (kāds tas tomēr nav), tad mēs varētu teikt, ka 1638. gadā revīzija konstatēja vecsaimniekiem

* Saskaitot Hagemeistera minētās muižās 1638. gada arklu skaitu, iegūst 3975 arklius. Juhan Vaser, *Die grosse livländische Güterreduktion* (Tartu: 1931.), 338. lpp.

** Doles novada: Mazjumpravas, Ņengaraga un Akmeņraga 17 ciematus ar 5 arkliem turpmāk neskaita kopējā arklu skaitā, konstatējot, ka šīs muižas pakļautas pilsētas jurisdikcijai.

4044 arkļus un jaunsaimniekiem 299 arkļus. Pati revīzija noslēdzās 1638. gadā, kaut gan tikai 1640. gadā visus materiālus nosūtīja uz Zviedriju. Revīzija visai ātri bija paveikta, un jau 1638. gada novembrī ģenerālgubernātors varēja ziņot karalienei, ka revidenti savu darbu veikuši, bet vēl nav iesnieguši protokolus⁸⁷.

1639. gada martā jau bija noskaidroti pirmie rezultāti un ģenerālgubernātors ziņoja karalienei un kamerai, ka jaunā revīzija arkļu skaitu Vidzemē palielinājusi⁸⁸. Karaliene jau februārī bija pieprasījusi, lai revīzijas protokolus nosūta uz Zviedriju, bet 9. maijā Uksenšerna atbild, ka to varēs izdarīt tikai ar jūliju. Tad viņš centīšoties nosūtīt revīzijas protokolu, kōpijas, donācijas un privilēģiju norakstus un citas ziņas, kas zīmējas uz revīziju⁸⁹. Kameras kollēģijai Bengts Uksenšerna tai pašā dienā nosūtīja īsu revīzijas savilkumu, no kura redzams, cik arkļu pēc jaunās revīzijas ir katrā novadā. Līdz ar to Uksenšerna nosūta īsu „bilanci“ par staciņu, bet pašu revīzijas protokolu ar pielikumiem sola nosūtīt pēc 5—6 nedēļām⁹⁰. Par spīti šim solījumam, revīzijas protokolu līdz ar „vaku grāmatu“, kas sastādīta pēc šiem protokoliem, Bengts Uksenšerna kameras kollēģijai nosūtīja tikai 1640. gada 18. martā, kur to saņēma tā pašā gada 24. aprīlī⁹¹. Pavadrakstā Bengts Uksenšerna ziņo, ka Ingrijas revīziju vēl nevarot nosūtīt, jo tā neesot vēl pabeigta⁹².

Lielais darbs bija galīgi veikts, un lai gan jau revīzijas laikā to kritizēja un arī vēlāk konstatēja vairākus trūkumus, pēc šīs revīzijas iekasēja nodokļus, sadalīja publiski tiesiskās nastas un prasīja jātnieku dienestu apaļus piecdesmit gadus līdz pat lielajam kadastram. Tā ir pietiekoša liecība par 1638. gada revīzijas svarīgumu.

⁸⁷ RA Livonica 1935. II, 312 Bengts Uksenšerna karalienei 1638. g. 27. nov.

⁸⁸ RA Liv. 1935. II, vol. 68. Bengts Uksenšerna karalienei 1639. g. 10. martā un tai pašā dienā kamerai, KA Kammarkollegii arkiv. Ankomna bref 1639. fol. 28.

⁸⁹ Turpat Bengts Uksenšerna karalienei 1639. g. 9. maijā.

⁹⁰ KA Kammarkollegii arkiv. Ankomne bref. 1639. fol. 37 un 38. Bengta Uksenšernas 1639. g. 9. maija raksts kameras kollēģijai un Haralda Bengtsona 1639. g. 10. maija raksts.

⁹¹ KA Kammarkollegii arkiv. Ankomna bref. Vol. 97. sūtījuma pavadraksts.

⁹² Ingrijas 1638. gada revīzijas vēsturi sk. C. Öhlander, *Bidrag till kända- dom om Ingermanlands historia och förvaltning 1, 1617—1645* (Uppsala: 1898.).

ZEMNIEKI UN 1638. GADA ARKLU REVĪZIJA.

Savu fiskālo nolūku 1638. gada revīzija panāca pilnīgi. Vidzemes kopējais arklū skaits tika paaugstināts gandrīz par 50%. Tā sekas bija, ka par tikpat daudz palielinājās arī staciņš. Pēc 1638. g. revīzijas arklū skaitu 1641. gadam noteica uz 4343 arkliem. Kā redzams no ierakstiem Vidzemes virsgrāmatā (EKA), pirmos revīzijai sekojošos gados dažām muižām arklū skaitu samazināja uz muižtuņu lūgumiem. Muižtuņi savus lūgumus parasti motivēja ar to, ka daži zemnieki vai nu nodeguši, vai aizbēguši. Šos lūgumus parasti izpildīja, kāpēc arklū skaits sekojošos gados nedaudz svārstās. Starpība tomēr ļoti niecīga. Daži citi arklū skaita reducējumi ir svarīgāki: piemēram, par Rīgas patrimoniālmuižām, kas bija ieskaitītas kopējā arklū skaitā, atskaita jau sekojošā gadā 5 arkļus. Daži atskaitījumi bija arī Vidzemes Igaunijas daļā, un galīgais arklū skaits Vidzemē nostabilizējās uz 4249 arkliem. Šis arklū skaits (ar nelieliem labojumiem) palika līdz 1690. gadam, t. i. 50 gadus — labākā liecība par 1638. gada revīzijas lielo nozīmi.

Pēc oficiālā arklū skaita kronis ņēma staciņu no zemniekiem, un muižniekiem pēc šī arklū skaita bija jāpilda jātnieku dienests.

Kā veidojās šinī laika sprīdī staciņš, esmu jau raksturojis citā vietā⁹³. Tādēļ šeit tikai pakavēsimies pie dažiem svarīgākiem momentiem. Revīzijas laikā staciņu ņēma 2 mucas rudzu, 2 mucas miežu, 1 mucu auzu un 1 parmisu siena no arkla. Sienu parasti atvietoja ar naudu (vienu vecdālderu). 1641. gadā staciņam pievieno t. s. baļķu naudu $\frac{1}{4}$ vecdālderu no arkla, ko 1648. gadā paaugstina uz 16 ērēm. 1639. gadā sāka ņemt šķūšu naudu $\frac{1}{2}$ dālderu zviedru sudrabnaudā no arkla. Ar 1648. gadu šķūšu naudu un baļķu naudu ņem kopīgi $\frac{2}{3}$ vecdālderu no arkla, jo abas šīs nodevas bija līdzīgas. Zemnieki tās parasti samaksāja ar 2 karolīniem. 1672. gadā noliktavās noteica lietošanai jaunu mēru, kas staciņu katrai labībai palielināja par $1\frac{1}{2}$ kapi (1 kape = $\frac{1}{32}$ mucas; 1 muca = 2 pūri). Staciņu no zemniekiem ievāca muižnieki un nodeva tālāk kronim. Tā kā muižnieki staciņu ievāca vairāk nekā vajadzēja nodot, valsts noliktavās un rentejā šis nodoklis ienāca ļoti kārtīgi. Neražas gados to tiesu, ko muižnieki nevarēja ievākt

⁹³ Autora, „Vidzemes zviedru laiku finances“. *Veltījums*, 71. un sek. lpp.

no zemniekiem, viņi nodeva paši no saviem labības krājumiem. Vienīgi pirmā ziemeļu kara laikā no 1658. līdz 1660. gadam stacīņu nevarēja ievākt, jo ienaidnieks bija okupējis lielāko daļu Vidzemes. Bez šiem kārtējiem nodokļiem no oficiālā arķlu skaita ievāca arī ārkārtējos nodokļus: kontribūcijas, subsidijas un „palīdzības“. Šie nodokļi bija diezgan prāvi, un to iekasēšana veicās gausāk. Perioda beigās, pēc pirmā ziemeļu kara agrākais ārkārtējais nodoklis — armijas uzturs — kļūst par pastāvīgu nodokli, ievērojami pārsniedzot stacīņu.

Zemnieku attiecības pret valdību raksturo zemnieku sūdzības un iesniegumi revīzijas komisijām. Par šīm sūdzībām varam spriest tikai tik daudz, cik tās protokolētas. Tomēr nevar šaubīties, ka sūdzību skaits bijis daudz lielāks.

Gulbenes zemnieks Jēkabs Nikļiņš⁹⁴ sūdzas, ka viņam esot maz zemes, bet pļavu nemaz neesot. Revīzijas komisija nolemj, ka viņa zemei jāpievieno 1 postaža. Tādus piemērus varētu sameklēt vairāk, bet šis pilnīgi privātā rakstura sūdzības mūs mazāk interesē. Svarīgāka ir Krimuldas⁹⁵ zemnieku sūdzība par to, ka viņu kunga tiesa paaugstināta. Šī sūdzība liecina, ka zemniekiem pret valdības ierēdņiem bija zināma uzticība. Gaujienas zemnieki⁹⁶ sūdzas, ka iepriekšējā, 1630. gada arķlu revīzijā Valentīns Trosts arķlu skaitu visam novadam esot noteicis otrtik lielu, nekā tas bijis pirms tam. Kungi to esot izmantojuši un arī kunga tiesu ņēmuši otrtik. Kā revidenti reaģēja uz šo sūdzību, nav zināms. Ļoti svarīgs fakts mūsu tiesību vēsturē ir Smiltenes Blomes zemnieku liecība⁹⁷, ka viņiem agrāk bijis jāšūta no Jāņiem līdz Miķeļiem otrinieki, bet kāds zemnieks, Pēteris Brande, sūdzoties zemes tiesā, esot panācis šīs nepareizi uzliktās klaušas atcelšanu. Šī liecība pierāda, ka A. Švābes tezei, ka zemnieki sūdzēja nevien svešu muižnieku, bet arī savu, ir arī tieši pierādījumi — pretēji vācu vēsturnieku apgalvojumam. Zemnieku pienākumi un tiesības lielā mērā dibinājās uz ieradumu tiesībām, un kungs patvaļīgi vecās tradīcijas bez zemnieku piekrišanas nedrīkstēja grozīt. Jo spilgti to apliecina

⁹⁴ ARL Nr. 20, fol. 168.

⁹⁵ ARL Nr. 19, fol. 172.

⁹⁶ ARL Nr. 20, fol. 186.

⁹⁷ ARL Nr. 19, fol. 479.

kunga mēģinājums noteikt liekas klaušas Uksenšernas Vidzemes muižās. Arī šis mēģinājums beidzās ar neveiksmi⁹⁸.

Var rasties arī jautājums, vai zemnieki par lietām, kam sakars ar Vidzemes arklu revīzijām, nesūdzējās arī tiesā. Pārlūkojot Vidzemes galma tiesu aktu sarakstus (VA), nekādus norādījumus par šādām sūdzībām neizdevās atrast. Tomēr rūpīgi studējot pašus aktus, varbūt izdosies sastapties ar vienu otru šāda rakstura prāvu, kas bez šaubām palīdzēs atrisināt daudzus vēl neskaidrus jautājumus. Zemnieku neapmierinātība varēja izpausties nevien sūdzībās, bet arī dumpjos.

Samērā maz liecības mums saglabājušās par zemnieku dumpjiem zviedru laikos. 1639. gada 22. jūlijā ģenerālgubernātors ziņo karalienei⁹⁹, ka viņš esot saņēmis vairākus ziņojumus, ka Alūksnes novadā izcēlies zemnieku dumpis. Viņš esot uzdevis saķert dumpja vadoņus un „ņemt tos pie galvas“. Kaut gan neizdevās atrast par šo dumpi tuvākas ziņas, tomēr liekas, ka šis Alūksnes dumpis radās revīzijas dēļ. Alūksnes novadā 1638. gadā arklu skaitu ievērojami paaugstināja, un ļoti iespējams, ka tāpat kā 1630. gadā Gaujienā muižturī to izmantoja kunga tiesas paaugstināšanai.

Šo pārskatu par 1638. gada revīziju noslēdz divas statistikas tabulas. Pirmā tabula rāda zemnieku ciematu slāņojumu dažādās arklu katēgorijās. Šī tabula, kaut aptuveni, rāda zemnieku pieņākumus kā pret kroni, tā pret kungu, un zemnieku slāņojumu novadā atkarībā no viņu mantas. Tabulas dati labāka pārskata dēļ attēloti kartogrammā 99. lpp.

Kartogrammā attēlots nevien ciematu slāņojums pa arklu katēgorijām, katrā atsevišķā novadā, bet arī ciematu kopskaits atsevišķos novados. Tas panākts novadu reprezentējošo aplū laukumus attēlojot ciematu skaitam proporcionālā lielumā. Tādēļ arī tiem novadiem, kam arklu grupējums nav zināms (Rīgas un apkārtnes novadi), kartogrammā tomēr iezīmēts attiecīgais aplis.

Otrā tabulā sargrupētas muižas pēc zemnieku ciematu skaita, kas šīm muižām bija pakļauti. Par muižu šeit uzskatīta katra kunga saimnieciska vienība, kas revīzijā reģistrēta atsevišķi, neatkarīgi no tās īpašnieka un neatkarīgi no tā, vai muižai bija pašas saimniecība, vai nebija.

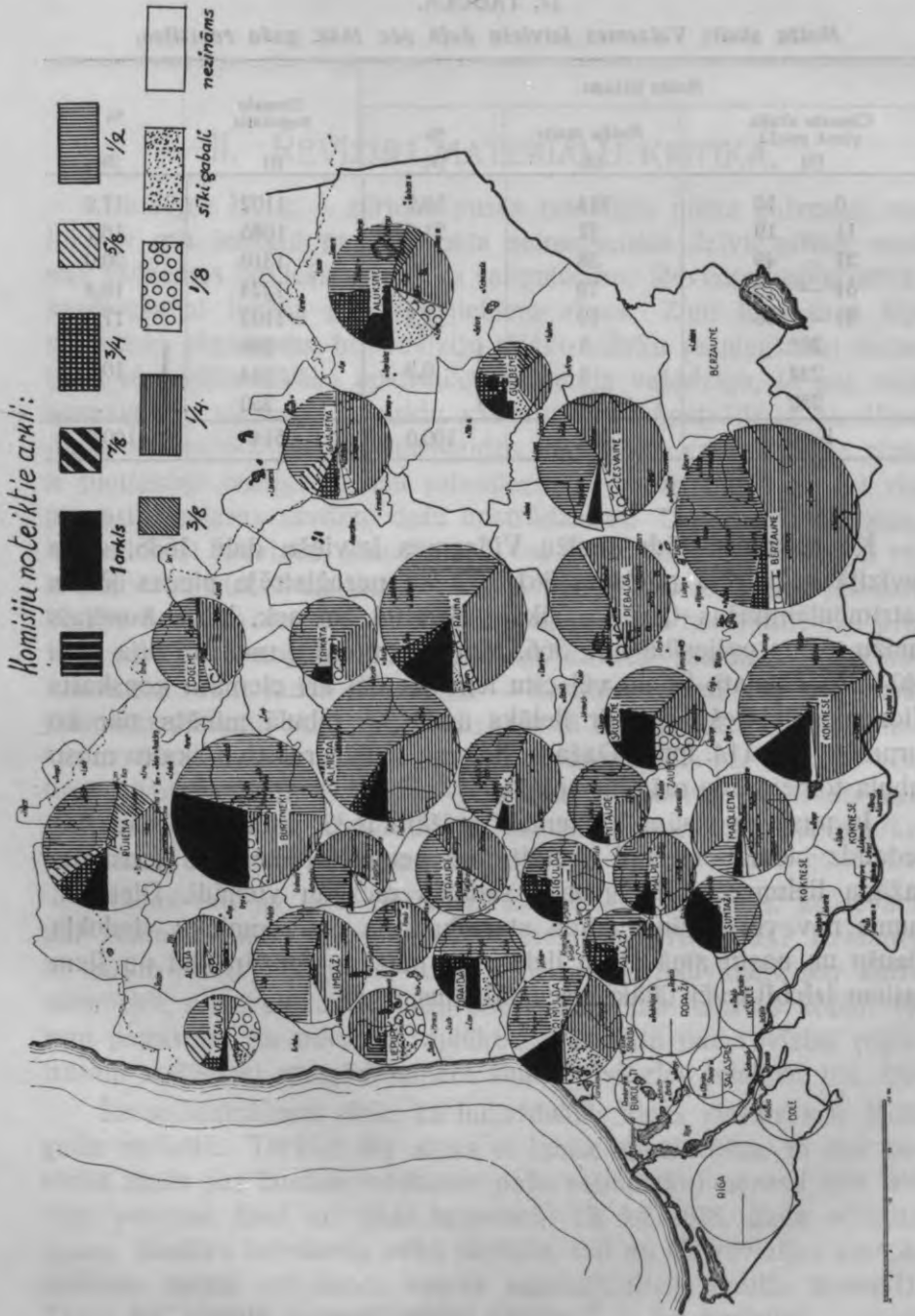
⁹⁸ Sal. 126. lpp. un autora *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas* 85. lpp.

⁹⁹ VA 1639. g. ģenerālgubernātora reģistrātūra.

11. TABULA.

Vidzemes 1638. g. revīzijas arklu kategorijas (ciematu skaits).

(1)	$1\frac{1}{4}$	$1\frac{1}{2}$	$1\frac{1}{8}$	1	$\frac{7}{8}$	$\frac{3}{4}$	$\frac{5}{8}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{3}{8}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{8}$	$\frac{1}{16}$	Sīki gab.	Nezināmi	Kopa	Faktiskie arkli	1641. g. arkli
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)	(18)
Alūksne	—	—	—	29	—	34	—	87	12	64	17	—	—	32	275	$120\frac{5}{8}$	$126\frac{3}{4}$
Augstroze	—	—	—	1	—	—	—	26	—	46	7	—	1	4	85	$26\frac{3}{8}$	33
Allaži	—	—	—	15	—	11	—	30	—	32	1	—	2	—	91	$46\frac{3}{8}$	$47\frac{5}{8}$
Aloja	—	—	—	—	—	—	—	—	—	62	4	—	1	—	67	16	$22\frac{3}{4}$
Bērzaune	—	—	—	1	—	17	—	232	—	310	10	—	8	—	578	$208\frac{1}{2}$	$195\frac{1}{4}$
Bukulti	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	70	—	$19\frac{7}{8}$
Burtnieki	—	—	—	108	—	3	—	184	—	78	15	—	1	2	391	$223\frac{5}{8}$	$180\frac{3}{8}$
Cēsis	—	—	—	8	—	6	—	89	—	81	—	—	—	—	184	$77\frac{1}{4}$	$74\frac{1}{2}$
Cesvaine	—	—	—	10	—	3	—	98	—	153	15	—	8	—	287	$101\frac{3}{8}$	97
Dole	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	90	—	24
Ergeme	—	—	—	5	—	—	—	68	—	61	8	2	—	4	148	$55\frac{3}{8}$	73
Gaujiena	—	—	—	—	—	12	19	26	44	90	6	—	7	—	204	$73\frac{5}{8}$	$67\frac{3}{4}$
Gulbene	—	—	—	14	—	13	—	22	9	24	2	1	7	—	92	$44\frac{7}{16}$	$41\frac{1}{8}$
Ikšķile	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	100	—	$35\frac{5}{8}$
Koknese	—	—	—	52	—	9	—	171	—	119	3	—	1	—	356	$174\frac{3}{8}$	$157\frac{1}{2}$
Krimulda	—	—	—	32	—	10	—	85	2	68	2	—	35	—	234	100	87
Limbaži	—	—	—	1	—	1	—	120	—	86	4	—	4	7	223	$83\frac{3}{4}$	$100\frac{1}{4}$
Liepupe	—	—	—	—	—	—	—	8	—	38	23	—	16	—	85	$16\frac{3}{8}$	$24\frac{7}{8}$
Mālpils	—	—	—	13	—	—	—	21	10	64	9	—	3	1	121	$44\frac{3}{8}$	$41\frac{5}{8}$
Madliena	—	—	—	2	—	—	—	21	—	139	9	—	1	1	173	$48\frac{3}{8}$	55
Mujāni un Ēvele	—	—	—	18	—	—	—	54	—	35	1	—	1	—	109	$53\frac{7}{8}$	$51\frac{3}{4}$
Nītaure	—	—	—	10	—	—	—	61	—	29	4	—	—	—	104	$48\frac{1}{4}$	45
Nabe	—	—	—	7	—	—	—	18	—	4	—	—	—	—	29	17	11
Piebalga	—	—	—	—	—	2	1	102	5	130	9	—	—	1	250	$88\frac{5}{8}$	$90\frac{1}{4}$
Rūjiena	2	—	1	18	2	23	10	97	27	47	9	—	1	47	284	$118\frac{1}{8}$	$126\frac{1}{2}$
Ropaži	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	81	—	$21\frac{3}{4}$
Rauna	—	—	—	45	—	11	—	163	1	120	11	—	14	—	365	$166\frac{1}{2}$	$154\frac{3}{4}$
Rīga	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	175	—	$28\frac{7}{8}$
Skujene	—	—	—	53	—	—	—	54	—	33	27	—	—	—	167	$91\frac{5}{8}$	85
Straupe	—	—	—	1	—	—	—	59	—	67	9	—	8	7	151	$48\frac{3}{8}$	48
Salaspils	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	76	—	$22\frac{3}{8}$
Suntaži	—	1	—	36	—	—	—	51	—	9	—	—	—	—	97	$65\frac{1}{4}$	$64\frac{3}{4}$
Sigulda	—	—	—	22	—	16	1	35	—	40	9	—	6	—	129	$64\frac{3}{4}$	65
Turaīda	—	—	—	31	—	9	—	69	—	28	—	—	12	—	149	$79\frac{1}{4}$	$73\frac{3}{4}$
Trikāta	—	—	—	12	—	—	—	70	—	41	3	—	1	—	127	$57\frac{5}{8}$	$54\frac{3}{8}$
Vainīži	—	—	—	—	—	—	—	22	—	25	—	—	—	—	47	$17\frac{1}{4}$	28
Valmiera	—	—	—	4	—	9	—	138	—	87	—	—	—	—	238	$101\frac{1}{2}$	103
Vecsalaca	—	—	—	3	—	6	—	13	10	15	25	—	4	4	80	$24\frac{5}{8}$	$25\frac{3}{4}$

3. KARTOGRAMMA.

Vidzemes novadu ciematu skaits dažādās arku kategorijās pēc 1638. gada revīzijas.

12. TABULA.

Muižu skaits Vidzemes latviešu daļā pēc 1638. gada revīzijas.

Muižu lielums			Ciematu kopskaits	%
Ciematu skaits vienā muižā (1)	Muižu skaits (2)	% (3)		
0 — 10	214	59,2	1102	17,0
11 — 19	77	21,3	1085	16,7
21 — 49	38	10,5	1310	20,0
51 — 79	19	5,3	1224	18,8
81 — 138	10	2,8	1103	17,0
206	1	} 0,9	206	} 10,5
234	1			
250	1			
Kopā	361	100,0	6514	100,0

Kā redzams, tādu muižu Vidzemes latviešu daļā 1638. gada revīzijā reģistrēja pavisam 361. Tā ka neregistrēja piecas Rīgas patrimōniālmuižas (par ko sīkāki sk. 104. un sek. lpp.), kopējais muižu skaits patiesībā bija 366. Minētām piecām muižām bija kādi 240—250 ciemati. Šī un vēl citu iemeslu dēļ arī ciematu kopskaits Vidzemes latviešu daļā ir lielāks nekā 12. tabulā minēts, par ko turpmāk (sk. 114. lpp.). Dažādu lielumu muižu relatīvo skaitu mūsu tabula tomēr rāda arī šīnī veidā.

Ja puse no visām Vidzemes muižām 1638. gadā bija sīkas, ar nedaudz ciematiem, tad pretēji tam zemnieku ciematu kopskaits dažāda lieluma muižu grupās sadalās diezgan vienādi. Diemžēl, mums nav vēl zināms, kāda starpība bija no zemnieku viedokļa kļaušu un nastu ziņā starp lielām un mazām muižām, lai no šiem datiem izlobītu vēl tālākus secinājumus.

II. REVĪZIJU MATERIĀLU KRITIKA.

Studējot 17. g. s. pirmās puses revīzijas, mūsu galvenais nolūks ir gūt ieskatu par laikmeta saimniecisko dzīvi, pirmā vietā par Vidzemes latviešu zemnieka saimniecību. Revīzijas savu mērķu sasniegšanai ievāca par zemniekiem ziņas. Ziņu ievākšana bija statistisks skaitījums, bet revīziju tālāko mērķu sasniegšanai statistiskā materiāla sīkāka apstrādāšana nebija vajadzīga, ja par tādu neuzskatām ciematu un arklu saskaitīšanu. Apstrādājot savāktos datus statistiski, mums jānoskaidro, pirmkārt, vai savāktās ziņas ir pietiekoši svarīgas mūsu saimniecības vēsturei, tā tad, vai vispār attaisnojama savākto datu apstrādāšana. Otrkārt, ja šīs ziņas ir pietiekoši svarīgas, jānoskaidro, vai šīs ziņas ir pareizas un vai ir reģistrēti visi saskaitāmie fakti. Citiem vārdiem, mums jāizdara liecību ticamības kritika un jāanalizē apliecināto faktu attiecība pret visu parādības kopumu. Ja izrādītos, ka visi skaitāmie fakti nav saskaitīti, rodas jauns uzdevums — noskaidrot, vai iespējams trūkumus papildināt. Ar revīzijas kritiku tā tad sapratīsim uzdevumu, kas no vienas puses šaurāks, bet no otras plašāks par parasto vēstures avotu kritiku. Šaurāks — jo nenodarbosimies ar teksta kritiku, plašāks — jo noskaidrosim nevien liecību ticamību, bet arī to pilnību un interpolēšanas iespējas.

Kādas tad nu bija statistiski apstrādājamās ziņas, ko ievāca par zemniekiem 17. g. s. pirmās puses arklu revīzijās? Protams, te varam runāt vienīgi par ziņām, ko ievāca individuāli par katru zemnieku resp. ciematu. Turpretim ziņas, kas minētas kopēji visam pagastam, te nevaram aplūkot. Pārskatu par revīzijā reģistrētām statistiski apstrādājamām ziņām atvieglos schēma, 102. lpp.

Šis salīdzinājums rāda, ka individuālās ziņas visvairāk ir 1638. gada revīzijā. Turklāt šīs ziņas ir labāk specificētas, jo šinī revīzijā ziņas par ļaudīm (atskaitot pašu saimnieku) parasti min arī viņu vecumu, kaut arī tikai aptuveni. Tā kā 1638. gada revīzija aptver plašāku teritoriju nekā pārējās, tad no šīs revīzijas apstrādāšanas varam arī daudz vairāk sagaidīt (lielā skaitļa likums!). Tādēļ šinī nodaļā galvenā vērība veltīta tieši šai revīzijai.

13. TABULA.

17. g. s. pirmās puses arklu revīzijās par katru ciematu individuāli ievāktu ziņu salīdzinājums.

1601 (1)	1624 (2)	1627 (3)	1630 (4)	1638 (5)
Domēņu zemnieku ciematu arklu skaits	Ciematu arklu skaits	Ciematu arklu skaits	Ciematu arklu skaits	Ciematu arklu skaits
	klaušas	klaušas	klaušas	klaušas
	dēli	dēli un meitas	vīri	kunga tiesa
	mājlopi	mājlopi	mājlopi	saimnieka radi (vīrieši) un gājēji (vīrieši), miņot vecumu
			sējumi	mājlopi sējumi

Par to, vai revīziju un pirmā vietā 1638. gada revīzijas savāktās ziņas ir pietiekoši svarīgas, lai tās tālāk apstrādātu, nevar būt šaubu. Revīzijas taču reģistrēja ciematus un iedzīvotājus (kaut arī tikai vīriešus), bet iedzīvotāju skaits ir svarīgākais kvantitatīvais priekšstats saimniecības vēsturē. Iedzīvotāju skaitam saimnieciskā dzīvē ir divējāda nozīme. Pirmkārt, tas nosaka vajadzību apmēru, kas ir jāapmierina (pieprasījumu), un, otrkārt, rāda, cik ir to, kas var piedalīties šo vajadzību apmierināšanā. Citiem vārdiem (kā šo atziņu formulē Hekšers¹), iedzīvotāju problēma kā degpunktā koncentrē divus galvenos saimnieciskās dzīves pamata faktorus — no vienas puses, nosakot pieprasījuma raksturu, un, no otras puses, darba raksturu. Iedzīvotāju skaits nosaka abu šo faktoru skaitlisko lielumu.

Ja saimniecības vēstures uzdevums ir tēlot saimnieciskās dzīves attīstību, izpētījot šīs attīstības cēloņsakarību, tad neapšaubāmi visvērtīgākais fons šādam tēlojumam ir iedzīvotāju skaita attīstība. No šī viedokļa varētu likties, ka iedzīvotāju skaita konstatējums vienā vai tikai dažos atsevišķos momentos nav sevišķi nozīmīgs.

¹ Eli F. Heckscher, *Den ekonomiska historiens aspekter* (Stockholm: 1930), 48. lpp.

Bez šaubām, daudz vērtīgāki būtu konstatēt iedzīvotāju skaita at-
tīstību gadu pēc gada. Bet tā kā mums (un nevien mums) nav
materiāla, kas rādītu šo kontinuitāti, tad jāapmierinās ar iedzīvo-
tāju skaita konstatējumiem atsevišķos momentos. Ja ar mūsu re-
vīzijas materiāliem izdotos noteikt Vidzemes iedzīvotāju skaitu
 kaut 1638. gadā, jau tad vien šis darbs būtu attaisnots. Bet revī-
ziju materiāls dod ziņas arī par Vidzemes zemnieku sējumiem,
mājlopu skaitu, arklu kategorijām, kļaušām un nodevām. Šis sta-
tistiskais materiāls nevien palīdzēs atrisināt ražošanas un patēriņa
problēmas, bet atsegs arī saimnieciskās dzīves struktūru. Jautā-
jums par to, vai savāktās ziņas ir pietiekoši svarīgas laikmeta
saimnieciskās dzīves raksturošanai, tā tad jāatbild apstiprinoši.
Patiesībā revīzijās reģistrētais materiāls ir gandrīz visas tās pašas
ziņas, kādas ievāc modernā lauksaimniecības statistika.

Jautājumu par revīzijas ziņu pareizību un pilnību iztirzāsim
kopēji.

REVĪZIJU TERRITĒRIJA.

Tā kā mums svarīgi iegūt ziņas par iespējami plašāku Latvijas
territēriju, tad, kritiski novērtējot Vidzemes arklu revīzijas, vis-
pirms jājautā, cik plašu apgabalu tās aptvēra. Ja neskaitām 1601.
gada revīziju, kam patiesībā cits raksturs nekā pārējām, tad neap-
šaubāmi, ka plašāku novadu aptvēra 1630. un 1638. gada revīzija.
Bet, diemžēl, 1630. gada protokoli nav visi saglabājušies, un tādēļ
pirmā vietā izvirzās 1638. gada revīzija, kuŗas protokoli ir pilnīgi
uzglabāti. Trešā vieta šai ziņā ierādāma 1624. gada revīzijai, bet
ceturtā paliek 1627. gada revīzija.

Pārbaudīsim, vai plašākā, 1638. gada revīzija aptvēra visu
tagadējo Vidzemi, proti, vai revīzijas protokolā uzņemtas visas mui-
žas. Tā kā muižu reģistrēšana bija jau tūdaļ, zemi iekāŗojot, viens
no svarīgākiem darbiem, ko veica okupācijas vara un ko vairāk-
kārt atkāŗtoja gan sekojošās revīzijās, gan ārpus tām, tad varam
teikt, ka agrākās muižas bija noteikti zināmas un ievestas reviden-
tiem līdzdotos sarakstos. Par jaundibinātām muižām revīzijas in-
strukcijā bija attiecīgs jautājums, un nav ticams, ka tās varētu no-
klusēt. Atliek vienīgi muižas, kuŗas negribēja reģistrēt. Vienīgās
muižas Vidzemes latviešu daļā, kas saskaņā ar karaļa privilēģiju
bija atsvabinātas no staciņa, bija Rīgas pilsētas t. s. patrimōniālās

muižas. Turpretim kroņa muižu zemnieki (Koknesē, Daugavgrīvā) maksāja staciņu kā visi pārējie. Rīgas patrimoniālmuižas bija divējas: vienas, kas tādas bija bijušas jau 1630. gada revīzijas laikā, otras, kas bija iegūtas pēc šīs revīzijas. Pēdējās tad nu bija ievestas komisijas sarakstos kā revidējamas. Šīs muižas bija Mazjumprava (Klein-Jungferhoff vai Blommendall), kuŗu pilsēta bija pirkusi 1636. gadā², un Mestra sala (Hermeister eller Flugels Hoff), ko Gustavs II Ādolfs 1632. gadā pilsētai bija dāvinājis³. 1630. gadā revīzijas šinīs muižās bija notikušas, arī 1638. gadā revidenti šinīs muižās ieradās, bet pilsētas pilnvarnieks Melchior Fuksis atteicās ziņas dot un, atsaucoties uz pilsētas privilēģijām, paskaidroja, ka muižas uzskatāmas par ietilpstošām pilsētas teritorijā un pakļautām pilsētas jurisdikcijai⁴. Ka Rīgas patrimoniālmuižas nav revidētas nedz 1599., nedz 1638. gadā, Rīgas pilsēta paskaidroja arī 1682. gadā Lichtonam⁵. Rīgas patrimoniālmuižas, kas tādas bijušas jau 1630. gadā, bija: Piņķu muiža, Honighof (Holmhof), Heidhof. Par šīm muižām nedz 1630. gadā, nedz 1638. gada revīzijā nekas nav minēts. Turpretim par Mepenhof'u 1638. gada revīzijas protokolā minēts (58. lpp.), ka rentnieks atteicies dot ziņas.

Mums tā tad vajadzētu papildināt 1638. gada statistiskos datus par 5 muižām. A. Bulmeringa publicētās Rīgas Landfogtejas muižu dokumentos ir vaku grāmatas par Piņķiem, Mazjumpravu, Godelhof un Salasmuižu (Holmhof) apskatāmā laikmetā. Heidhof u. c. neminētās muižas, liekas, bija tik niecīgas, ka praktiski varam uzskatīt saglabātās vaku grāmatas par pietiekošām, lai papildinātu trūkstošās ziņas. Diemžēl, vaku grāmatās no datiem, kas mūs interesē, ir tikai ciematu skaits. Lielākai tiesai ciematu bez tam gan minēts arī arklu skaits, bet tā kā par Rīgas novada pārējo muižu arkliem revīzijas komisija ziņas neievāca, arī šie dati mūsu nolūkiem nenoder. Ciematu skaits (skaitot pušelniekus par vienu ciematu) minētās muižās ir šāds⁶:

² A. Bulmering, *Vier Bücher der Landtvogtei der Stadt Riga*, III (Rīga: 1931.), 59. lpp. Par Rīgas patrimoniālmuižām raksta arī A. Tobien, *Die Agrargesetzgebung Livlands im 19. Jahrhundert* (Berlin: 1899), I, 14. un sek. lpp.

³ A. Bulmering, op. cit., 59. lpp.

⁴ ARL 53. un sek. fol.

⁵ A. Bulmering op. c. 30. lpp.

⁶ Saskaitīts pēc A. Bulmeringa op. cit., 81.—322. lpp.

14. TABULA.
Rīgas patrimoniālapgabala muižu ciematu skaits.

Arkli (1)	Piņķi (2)	Mazjumprava (3)	Salasmuiža (4)	Godelshof (5)	K o p ā (6)
1	14	17	9	9	49
$\frac{3}{4}$	1	1	—	1	3
$\frac{1}{2}$	44	26	26	20	116
$\frac{1}{4}$	13	1	2	14	30
$\frac{1}{3}$	—	2	1	—	3
$\frac{2}{3}$	—	—	1	—	1
?	—	25	—	14	39
Kopā	72	72	39	58	241
Iebūvieši	1	—	5	3	9

Ziņas par Piņķiem zīmējas uz 1641. gadu, par Salasmuižu uz 1643. gadu, Godelshof'u uz 1645. gadu, Mazjumpravu uz 1636. gadu.

Revīzijā Rīgas pils novadā saskaitīja 82 lauksaimnieku ciematus un 93 zvejnieku ciematus, kopā 175 ciematus. Šis skaitlis tā tad būtu jāpapildina ar 241 ciematu. Kopā Rīgas pils novadā tā tad būtu 416 ciemati. Pēdējais skaitlis ir puslīdz drošs. Turpretim, ja mēs vēlētos papildināt arī pārējās ziņas, tad vienīgā iespēja mums ir proporcionāli attiecināt mums zināmās ziņas par 82 ciematiem uz 241, par ko šīs ziņas trūkst. Šāds paņēmieni būtu nepareizs, jo tas nozīmētu analogijas secinājumu uzskatīt par pierādījumu. Ja tādā veidā arī vēlāk papildināsim mums trūkstošos datus, tad rezultāts uzskatāms par vērtējumu ar nenoteiktu drošības pakāpi. Katrā ziņā šāds papildinājums, liekas, drīzāk būs par zemu nekā par augstu, jo domājams, ka Rīgas muižu zemnieki, kas tiesiski bija labāki nostādīti nekā pārējie zemnieki Rīgas novadā, bija arī turīgāki. Revīzija Rīgas pils novada 173 (faktiski 175) zemniekus novērtēja uz $28\frac{7}{8}$ arkla. Rīgas muižu 241 ciematu varam vērtēt uz 140 arkliem. Tomēr šos datus nevaram izlietot, lai pierādītu teikto, ka Rīgas pilsētas zemnieki bija turīgāki (tādēļ, ka viņi valdīja lielākus arkļus) un nevaram arī šos arkļus saskaitīt, jo nezinām šo abu veidu arkļu saturu, resp., vai tie ir vienveidīgi, vai dažādi.

Par citām revīzijā eventuāli neuzņemtām muižām nekādus norādījumus neizdevās atrast. Pieņemot, ka revīzijas protokolā ievestas visas muižas, un mēģinot kritiski novērtēt revīzijas protokola

ziņas par šīm muižām resp. zemniekiem, izdarīts protokolu salīdzinājums ar vaku grāmatām par tām muižām, kuņām šie dokumenti vēl bija sameklējami.

REVĪZIJAS PROTOKOLA SALĪDZINĀJUMI AR VAKU GRĀMATĀM.

REGISTRETĀ CIEMATU SKAITA KRITIKA.

Vislabākais līdzeklis mūsu avota kritikā būtu iespēja salīdzināt kritizējamo avotu ar kādu otru, neatkarīgu avotu. Tāds neatkarīgs avots ir vaku reģistri un vaku grāmatas. Vaku grāmatu nolūks bija dot muižas īpašniekam datus par zemnieku beriem. Radniecisks avots vaku grāmatām ir vaku protokoli. Šos dokumentus sastādīja, turot vakas, un tajos atzīmēja nevien berus, kas paredzēti nākošam gadam, bet arī panākto vienošanos starp muižnieku un zemnieku par nākošā gada klaušām. Kā redzam, šo dokumentu nolūks bija privātsaimniecisks, kamēr revīziju nolūks bija publiski tiesisks. Vaku grāmatas un vaku protokolus sastādīja muižas ierēdņi, revīzijas protokolus valsts ierēdņi un pilnvarnieki. Abu avotu — revīzijas protokolu un vaku grāmatu resp. protokolu — neatkarība dažos gadījumos ir tikai vienpusīga. Tanīs gadījumos, kad revīzijas protokola pamatā ir nevien zemnieku liecības, bet arī vaku grāmatas, protams, revīzijas protokols piemērojas vaku grāmatai. Nekad tomēr nevar būt otrādi, t. i. vaku grāmata nevar būt atkarīga no revīzijas protokola. Ja tā, tad rodas jautājums, cik ticamas ir vaku grāmatas un vaku protokolu ziņas. Šajos dokumentos dot nepareizas ziņas bija ieinteresēti, pirmkārt, zemnieki, jo kam izdevās noslēpt savus ienākumus vai mantību, tas varēja cerēt uz beru un klaušu samazinājumu. Otrkārt, varēja būt gadījumi, ka pats ziņu ievācējs bija ieinteresēts ierakstīt dokumentā nepareizas ziņas. Ja muižkungam, kam par ievāktiem beriem bija jānorēķinās ar savu pilnvaras devēju, muižnieku, izdevās ierakstīt vaku reģistros nepareizas ziņas, viņš varēja piesavināties starpību starp faktiski ievākto darbu un nodevām un oficiālo, par ko muižkungam bija jānodod nolēsums savam pilnvaras devējam. Ar abām šīm iespējamībām praksē bija pastāvīgi jāstopas, un sakarā ar to bija arī izstrādāti attiecīgi kontroles paņēmieni. Pret zemnieku nepareizām ziņām nodrošinājās ar to, ka vakas turēja publiski. Katra nepareiza deklarācija apdraudēja pārējos novadu

maksātājus un kļaušu pildītājus, jo tā varēja pavairot viņu nastas. Tā veselīgs paš aizsardzības instinkts no vienas puses un skaudība no otras puses pamudināja kaimiņus celt iebildumus pret nepareizām deklarācijām. Pret muižkungu korrupcijām nodrošinājās trejādi: 1) muižkungam bija jādod amata zvērests⁷, 2) muižkungus bieži mainīja un pārcēla⁸, 3) muižkunga darbību kontrolēja ar burtkokiem, rijnieku un vagaru liecībām un šaubu gadījumā saaicināja uz nopratināšanu visus zemniekus. Lauksaimniecības rokas grāmatas autors Neidenburgs paredz 74 jautājumus, kas tādos gadījumos prasāmi zemniekiem⁹. Šie līdzekļi gan korrupciju nenovērša, bet, mazākais, panāca to, ka dokumentācija vaku grāmatās un vaku protokolos bija, cik iespējams, pareiza. Šaubas par vaku grāmatu un vaku protokolu pareizību tādēļ ir nevietā. No tā varam secināt, ka revīzijas protokolu dati, kas saskan ar vaku grāmatām un vaku protokoliem, pat tādā gadījumā, ja vaku grāmatas un vaku protokoli būtu izlietoti revīzijas protokola sastādīšanā, ir pareizi. Protais, ja šie dokumenti nav izlietoti revīzijas protokolu sastādot, tad saskaņas gadījumā ticamība arī ir nodibināta.

Grūtības sagādā vienīgi vaku grāmatu sameklēšana. Šie dokumenti kā pilnīgi privāttiesiska rakstura un pēc toreizējiem uzskatiem bez kādas vēsturiskas vērtības saglabājušies nelielā skaitā. (Kad vaku grāmatas nebija vairs tikai privāttiesiski dokumenti, kā piem., Vidzemes lielās redukcijas laikā, tos arī uzglabāja daudz rūpīgāki.) Turklāt mūsu nolūkam nepieciešamas vaku grāmatas, kas, cik iespējams, tuvas revīzijas laikam, jo nedaudzos gados saimnieku vārdi varēja mainīties tik lielā mērā, ka identificēšana kļūst neiespējama. Pārmeklējot lielāku skaitu valsts un privāto

⁷ Autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas 1624.—1654.*, 146. un sek. lpp. zvēresta teksts... „Ingleichen will ich keine Vermögene für Unvermögenden setzen, und meinen Vorteil dadurch suchen, besonderen wie es sich in der Wahrheitt verhellet angeben“...

⁸ Ibid. 52. lpp.

⁹ Ibid. 51. lpp. Piemēra dēļ minams Liezeres un Mēdzūlas zemnieku pratināšanas protokols 1644. g. jūlijā (RA Tottska Saml. vol. 44) Böndernes Bekännelse... 4. Widhare äre allasamans Löserske och Meselouske Wackerne iämpte Starosterne tilsparede, om flere Gesinde Karlar eller besatte Bönder woro förhandne än som uthi Wackenboken äre optäknade och förlösne worden, Så skulle de det säga och bekänna; de sedhe och bekände i gemen widh deres Samwetn, at icke een Karll, myckit mindre ett heelt Gesinde wara fördolt eller underslagit wordet.

archīvu Latvijā, Igaunijā un Zviedrijā, izdevās atrast vaku grāmatas, kas par 1638. gadu atļauj salīdzināt 21% no visiem Vidzemes ciematiem.

Pirms pārejam pie 1638. gada arklu revīzijas salīdzinājuma ar attiecīgām vaku grāmatām, salīdzināsim Uksenšernas muižu vaku grāmatas ar 1624. gada un 1630. gada revīzijām.

Par 1624. gadu Uksenšernas muižu grāmatās bija atrodama arklu un ciematu skaita specifikācija Valmieras septiņiem pagastiem un Mujānu diviem pagastiem¹⁰. Muižu grāmatas dati pilnīgi saskan ar revīzijā reģistrētiem ciematiem, arklu skaitu un postā pamestiem arkliem¹¹. Diemžēl, salīdzināto ciematu skaits ir pārāk mazs (228), lai šo konstatējumu attiecinātu arī uz citiem novadiem.

1630. gada revīziju tieši ar Uksenšernas muižu saimniecības grāmatām nevaram salīdzināt, jo, diemžēl, par šīm muižām trūkst revīzijas protokolu. Vienīgi, izlietojot zemes grāmatas kopsavilkumu¹² un tur minēto ciematu un arklu kopskaitu, varam abās vietās minētos datus mēģināt salīdzināt. Rezultāti ir šādi:

15. TABULA.

1630. gada revīzijā konstatēto ciematu un arklu skaita salīdzinājums ar muižu grāmatu datiem.

M u i ž a (1)	1630. gada zemes grāmatā		Uksenšernas muižu saimniecības grāmatās			
	ciemati (2)	arkli (3)	1630. gadā		1631. gadā	
			ciemati (4)	arkli (5)	tiesas arkli (6)	staciņa arkli (7)
Cēsis	52	29 ³ / ₄	57	46 ³ / ₄	51 ¹ / ₄	50 ¹ / ₄
Trikāta	43	26	57	35 ¹ / ₄	51 ¹ / ₂	44
Valmiera	130	74 ¹ / ₂	107	75	86	72 ¹ / ₄
Mujāni	29	16	37	22 ¹ / ₂	23 ¹ / ₂	21 ¹ / ₂
Burtnieki	114	94 ¹ / ₄	126	106 ³ / ₄	132	103 ³ / ₄
Kopā	368	240 ¹ / ₂	384	286 ¹ / ₄		

¹⁰ Autors, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas*, 30. lpp.

¹¹ VA, Vidzemes arklu revīzijas 1. nr. Valmierā nepareizi saskaitīti 125¹/₄ arkli, jābūt 125³/₄. Autors darbā, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas*, 30. lpp. izlabojamas šādas iespieduma kļūdas: Mellupes pagastā 1624. gadā ir 31 ciemats (iespiests 30), Mūrmuižas pagastā ir 3¹/₈ postažas arkli (iespiests 3¹/₈). Izdarot šos labojumus, dati abās vietās saskan.

¹² Joh. Ax. Almquist, *Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630*. III. 4.

Kaut gan 1630. gada zemes grāmatas kopsavilkumi bieži vien ir kļūdaini, kā to redzējām 44. lapaspusē, tomēr no šī salīdzinājuma varam spriest, ka 1630. gada revīzija, mazākais kanclera muižās, neregistrēja nedz visus ciematus, nedz arī visus arkļus. Jāpaskaidro, ka ceturtnā un piektnā ailē ir minēti zemnieku ciemati un arkli, kas patiesi pildīja visus pienākumus pret muižu — kā klaušas, tā kunga tiesu. Šinīs skaitļos neietilpst mācītāja ļaudis, vagari, leidiņieki, brīvzemnieki, trūcīgie un no pienākumiem atbrīvoti zemnieki, jaunsaimnieki, jātniekiem un pārvaldniekiem izlēnotie arkli un, protams, arī ne postažas. Grūti iedomāties, vai vēl varētu kaut ko atskaitīt, lai dabūtu mazākos revīzijas (2. un 3. ailes) skaitļus. Vienīgais izskaidrojums paliek, ka 1630. gada revīzijā visus ciematus neregistrēja. Šo pieņēmumu apstiprina 1631. gada Uksenšernas muižu grāmatās minētie divējie arkli: tiesas arkli un staciņa arkli, vai vēl labāki 1633. gada trējādie arkli. Minētā gadā Uksenšernas muižu grāmatās skaitīja $392\frac{1}{4}$ paturētos arkļus, 298 staciņa arkļus un 239 revīzijas staciņa arkļus¹³. Viens skaitlis par otru mazāks, bet fisks ienākumus guva no vismazākā arkļu skaita, tā tad tikai 61% resp. 80% no tā, ko tas varētu saņemt pēc abiem lielākajiem skaitļiem. Pirmais arkļu skaits bija tas, no kuŗa muižas ievāca kunga tiesu un klaušas, otrs — arkļu skaits, no kuŗa ievāca no zemniekiem staciņu tālāk nodošanai kronim, bet trešais — arkļu skaits, no kuŗa staciņu faktiski nomaksāja. Turklāt vēl paliek atklāts jautājums, vai muižas necentās ievākt staciņu no pirmā arkļu skaita. Vienīgi ņemot vērā, ka zemnieki neražas un citu apstākļu dēļ vienmēr palika muižai parādā, daudz maz varētu attaisnot šo parādību. Sīkāk nekavējoties pie šīs lietas, šeit tikai konstatēsim, ka 1630. gada revīzijā visus faktiski apdzīvotos ciematus neregistrēja. Vai tas bija vienīgi Uksenšernas muižās, vai arī citur un vai šai parādībai nebija arī legāli iemesli, to varēs noteikt tikai tad, kad būs izdarīti vēl plašāki salīdzinājumi.

1638. gada revīzijas protokola salīdzinājums ar vaku grāmatām par ciematu skaitu, arkļiem un klaušām dod šādu ainu¹⁴:

¹³ Autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas* 34. lpp. (pēdējais skaitlis bez Otepejas).

¹⁴ Atsevišķo novadu salīdzinājumu, pēc kuŗa sastādīts šis kopsavilkums un uz kuŗa pamatoti turpmākie secinājumi, sk. I. pielikumā.

16. TABULA.

1638. gada revīzijas datu salīdzinājums ar vaku grāmatu datiem.

Novads (1)	Ciematu skaits		Ciematu skaits, kas revīzijā		Arklu salīdzinājums (6)	Klaušu salīdzinājums (7)
	pēc revīzijas (2)	pēc vaku grāmatām (3)	nav (4)	ir vairāk (5)		
Alūksne . . .	169	172	8	5	Dažāda rakstura.	Saskan kopējā daudzumā.
Burtnieki . . .	313	348	71	36	36% no ciematu skaita arkli samazināti; 74% negrozīti.	64% zirdzīnieku pēc revīzijas vairāk; ja ņem vērā atvietojumus, klaušas saskan.
Cēsis	113	141	32	4	27% negrozīti, pārējiem samazināti.	Protokolā nav ņemti vērā atvietojumi.
Evele	37	46	12	3	64% negrozīti, pārējiem samazināti.	Saskan.
Gulbene	47	53	12	6	Dažāda rakstura.	Saskan kopējā daudzumā.
Koknese	90	82	10	18	30% ciematiem arklu skaits paaugstināts.	
Mazstraupe . .	12	13	3	2	Visiem ciematiem arklu skaits pazemināts.	Saskan.
Mujāni	72	74	3	1	36% negrozīti, pārējiem samazināti.	21% saskan.
Ropaži	70	69	2	3		
Trikāta	116	154	46	8	53% negrozīti, pārējiem samazināti.	Revīzija uzrāda mazāk.
Valmiera	238	259	39	18	46% negrozīti, pārējiem samazināti.	
Kopā	1277	1411	238	104		

Salīdzinājuma rezultāti iegūst svarīgu nozīmi ar to, ka no 6514 revīzijas protokolā reģistrētiem ciematiem vaku grāmatās un līdzīgos dokumentos izdevies identificēt 1277 ciematus, bet, piešķaitot 66 ciematus Mēdzulā un Liezerē (sk. I. pielikumu), pat

1343, t. i. gandrīz 21% no visa reģistrētā ciematu skaita. Šis lielais salīdzināto ciematu skaits atļauj dažus secinājumus vispārināt.

Vispirms salīdzinājumā duras acīs nesaskaņas ciematu skaitā. Pirmkārt, no ciematiem, kas ierakstīti vaku grāmatās, revīzijas protokolā nav ierakstīti 16,8%. Revīzijas protokolā neierakstīto ciematu grupējums rāda, ka gandrīz 38% ir jaunsaimnieki, nepilni 8% ir trūcīgie zemnieki. Par trūcīgiem uzskatīti tikai tie zemnieki, kas noteikti par tādiem apzīmēti vaku grāmatās. Bez tam vaku grāmatās ierakstīti, bet revīzijas protokolā nav reģistrēti daudzi tādi saimnieki, kas kļaušas nepilda un nodevas nedod, neminot iemeslu. Bez šaubām, arī tie daudzos gadījumos uzskatāmi par trūcīgiem. Tādēļ varam teikt, ka apmēram puse no visu ciematu skaita, kas nav reģistrēti revīzijas protokolā, ir jaunsaimnieki un trūcīgie zemnieki. Kā izskaidrot parādību, ka daļa jaunsaimnieku revīzijas protokolā ir uzņemti, daļa nav? Šķiet, ka atbilde pa daļai meklējama mūsu tiesību vēsturē vēl nepilnīgi noskaidrotā galvojuma institūtā. Varam konstatēt, ka 16. g. s. beigās Kurzemes hercoga muižās prasīja, lai divi vecsaimnieki galvotu par jaunsaimnieku, ka tas savas nodevas un kļaušas pildīs kārtīgi. Galvniekiem par to bija uzlikta subsidiāra atbildība¹⁵. Kādā 1646. gada aktā par zemes ierādīšanu jaunsaimniekiem Trikātas Vijciema pagastā minēts, ka saraksts sastādīts par tiem, kas uzņēmuši zemi un muižai devuši drošu galvojumu¹⁶. Kā redzam, galvojuma institūts bija nevien Kurzemē, bet arī Vidzemē, tā tad samērā plaši izplatīts. Ļoti labi varam iedomāties, ka muiža tos jaunsaimniekus, kas uz zemes gan bija apmetušies, bet galvojumu vēl nebija devuši, gan ierakstīja vaku grāmatās, bet vēl nerēķinājās ar viņiem kā ar saviem pavalstniekiem. Arī paši jaunsaimnieki sevi vēl neuzskatīja par piederīgiem pie muižas. Tādēļ viņus uz revīziju nedz aicināja, nedz arī viņi nāca. Muižniekam tas katrā ziņā bija izdevīgi, jo katrs revīzijas protokolā neierakstīts zemnieku ciemats bija muižniekam ieguvums. Teikto pierāda ieraksts revīzijas protokolā par diviem jaunsaimniekiem Šlukuma muižā¹⁷: „vēl divi jaunsaimnieki, kas ieradušies no Krievijas, 1638. gadā apmetušies viņa robežās, viņu

¹⁵ E. Blese, „Pārskats par studijām Prūsijas valsts archīvā Karaļaučos 1929. g. vasaras komandējuma laikā“. *Latvijas universitātes raksti, filoloģijas un filosofijas fakultātes serija* (Rīgā. 1929.), I. 1, 55. lpp.

¹⁶ Autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas*, 117. lpp.

¹⁷ ARL, Nr. 20, fol. 150.

(zemnieku) vārdus viņš (muižas valdītājs) nezina, tomēr viņš atļāvis viņiem iesēt rudzus uz galvojumu, bet galvojums vēl nav saņemts, tādēļ šie zemnieki ir nedroši“.

Šis ieraksts revīzijas protokolā ir jo sevišķi ievērojams tādēļ, ka līdzīgi paskaidrotāji ieraksti šinī dokumentā ir samērā reti. Teiciens, ka muižas valdītājs nezina zemnieku vārdus, liecībā nebūt nenozīmē, ka šie zemnieki nebūtu ierakstīti vaku grāmatās. Ja jau deva atļāuju sēt rudzus, gan jau tad zemnieku vārdus zināja. Jādomā, ka liecības devējs tikai gribējis savam ziņojumam piešķirt lielāku nozīmi, proti, ka šie zemnieki ir tik sveši (un nedroši), ka pat to vārdus nezina. Protams, ja zemnieki ieradušies pēc pagasta (sanāksmes), tad arī iespējams, ka viņi vēl nav ierakstīti vaku grāmatā. Pagastā turpretim visus pierakstīja vaku protokolā un vēlāk vaku grāmatā, vienalga, vai viņi bija galvojuši, vai ne. Tā varētu izskaidrot, ka daļa jaunsaimnieku gan ir vaku grāmatā, bet nav uzņemti revīzijā.

Otra lielākā grupa, kas konstatējami revīzijas protokolā neuzņemto starpā, ir trūcīgie zemnieki. Kā jau minēts, trūcīgo zemnieku bija daudz vairāk nekā tie 8%, kas noteikti par tādiem apzīmēti. No muižas viedokļa trūcīgie zemnieki bija tādi, kas nevarēja dot nodevas vai pildīt klaušas. Mums ir daudz liecību, ka trūcīgie zemnieki, jādomā, pēc muižas spiediena atstāja savu zemi un aizgāja svešumā vai palika tai pašā pagastā par vaļniekiem. Tā tad arī bija „nedroša“ zemnieku katēgorija. Revīzijas komisijas ar savu vairāk reālo nekā stingri formālo pieeju, pievienojoties muižas valdītāja viedoklim, uzskatīja par lieku šos saimniekus ierakstīt revīzijas protokolā. Par to netieši liecina ieraksti protokolā, kur vēlākā arklu skaita pazemināšana motivēta ar to, ka revīzijas protokolā ierakstīts daudz trūcīgo zemnieku. Ja revidentiem arī bija tāds viedoklis, tad viņiem nemaz neatmaksājās sevišķi trūcīgos zemniekus reģistrēt — arklu skaitā tos tik un tā nevarēja ņemt vērā. Par pārējiem zemniekiem, kas nebija reģistrēti un ko nevaram ietilpināt abās minētās katēgorijās, varam pieņemt, ka tur bija tādi, kas nebija ieradušies uz revīziju, ko muižu valdītājam izdevās noslēpt un kas bija izlaisti, protokolu pārrakstot, vai nebija pierakstīti revidentu paviršības dēļ. Vairākos gadījumos protokolā lasāms, ka tik un tik zemnieki nav ieradušies un vagaris vai muižkungs par viņiem var ziņot tikai viņu vārdus un arklu skaitu. Mums nav nekādas garantijas, ka šādas piezīmes vienmēr

protokolētas. Par zemniekiem, kas būtu noslēpti, spriežot pēc liecību ievākšanas tehnikas, kur pratināja muižkungu, zvērinātu vāgari un pašus zemniekus, jāsaka, ka varbūtība, ka zemnieki būtu noslēpti, ir diezgan maza. Protokola pārrakstīšanā izlaistos ciematus varam konstatēt divos gadījumos. Revīzijas komisija, kas revidēja Bērzauni, katras muižas protokola noslēgumam mēdza pievienot vēl atsevišķu zemnieku sarakstu, minot viņu vārdus un arklus skaitu. Salīdzinot šos sarakstus (kas nosaukti par izvilkumiem no protokola) ar protokolu, varēja konstatēt, ka protokolā izlaisti divi zemnieki¹⁸. Tāpat Lielvārdē izlaists viens zemnieks. Acīmredzot, šie zemnieki protokola uzmetumā ir bijuši, bet pārrakstot izlaisti. Tā kā pārējās komisijas šādus izvilkumus nav sastādījušas, šīs kontroles iespējas, diemžēl, nav. Dažas komisijas mēdza ievākt no vāgāra ziņas, cik pagastā ir zemnieku. Pārbaudot šos skaitļus, izlaidumus neizdevās konstatēt.

Grūtāk izskaidrot, kādēļ no visiem ciematiem, kas salīdzināti un reģistrēti, 8,9% revīzijā ir tādi, kas savukārt nav ierakstīti vaku protokolā. Izskaidrojuma mēģinājumu esmu jau devis citā vietā¹⁹: tie varēja būt jaunsaimnieki, kas uzņēmuši ciematus pēc vaku grāmatas sastādīšanas (pavasārī) un pirms revīzijas (rudēnī), tie varēja būt ciemati, kas vaku grāmatā ierakstīti ar citu vārdu, nekā saimnieks pats lietoja. Vēl varam minētiem izskaidrojuma mēģinājumiem pievienot to, ka vaku grāmatā bija ierakstīti vienīgi tie zemnieku ciemati, no kuriem leidu, kunga tiesu un klaušas saņēma muižas valdītājs. Bez šiem zemniekiem muižai bija vēl tādi, kas bija izlēpoti tālāk vai nodoti pagaidu ekspluatācijai jātņiekam, mācītājiem vai kā pensija un atlīdzība. Piemēram, Valmieras Palmēnu pagastā jātņiekam izlēpotie zemnieki revidēti kopīgi ar pārējiem šī pagasta zemniekiem. Tidō archīvā par Palmēnu pagastu 1638. gadā ir divas vaku grāmatas. Vienā no tām šie jātņieku zemnieki ir ierakstīti, otrā nav. Raksturīgi, ka jātņieku zemnieki nav ierakstīti vaku grāmatā, kur ir atzīmes par zemnieku kunga tiesu (otrā vaku grāmatā šīs atzīmes trūkst). Pēdējā iespējamība varētu būt vēl muižkungu ļaunprātība. Visos šajos iespējamajos gadījumos vaku grāmatā neierakstīto ciematu procents samazinātos tikai tad, ja viens un tas pats ciemats būtu ierakstīts ar dažādiem vārdiem.

¹⁸ ARL, Nr. 20, 118. Bērzaunē Reinis Snikeris (Schmickerein) un Ansis Skurans (Hāns Skurran). Lielvārdē 11. fol. izlaists Pēteris Kiris (Peter Kyre).

¹⁹ Autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas*, 107. lpp.

Salīdzinātās muižās neierakstīto ciematu skaits, noapaļojot un izsakot procentos, ir šāds:

17. TABULA.

1638. gada revīzijā konstatēto ciematu skaita procentuālā atšķirība no vaku grāmatās ierakstīto ciematu skaita.

(1)	Neierakstīto ciematu skaits, kas ir vaku grāmatā, bet nav revīzijas protokolā, procentos (2)	Ciematu skaits, kas ir revīzijas protokolā, bet nav vaku grāmatā, procentos (3)
Alūksnē	5	3
Burtniekos un Vecatē	20	11
Cēsis	22	3
Evelē	29	9
Gulbenē	22	13
Koknesē	12	20
Mazstraupē	23	17
Mujānos	4	1
Ropažos	3	4
Trikātā	30	7
Valmierā	15	8
Vidēji, sverot pēc ciematu skaita	16,8	8,9

Raksturīgi, ka tieši Uksenšernas muižās diferences ir vislielākās. Muižu pārvaldnieka Lēdeburna 1638. g. 29. septembra mazliet neskaidrie vārdi ziņojumā kancleram, ka viņš, Lēdeburns, revīzijā panācis, ka zemnieki var palikt pie sava un kronis savu saņemt²⁰, būs izskaidrojami nevien tā, ka ciematu arklu skaitu centās uzdot, lai kopsummā tas nepārsniegtu muižu „paturēto” arklu skaitu (sk. 109. lpp.), bet arī tā, ka revidentiem uzdeva, cik iespējams, mazāk jaunsaimnieku un trūcīgo zemnieku, no kuriem muiža nekā neguva.

No iztīrījuma varam secināt, ka revīzijā uzrakstītie 6514 ciemati nav visi. Pirmkārt, pieskaitāms 241 Rīgas patrimoniālmuižu ciemats, un, otrkārt, jānovērtē ciematu skaits, kas varētu būt revīzijā neuzņemts. Piekalkulējot vidējo aptuveno skaitli — 20% (238 no 1277), iegūsim ciematu skaitu, kas būs tuvāks īstenībai nekā skaitījuma konstatētais, proti, 8100 ciematus (noapaļojot).

Šis vērtējums ir katrā ziņā minimālais. Revīzijas protokolā un Rīgas muižu vaku grāmatās saskaitāmo 6755 ciematu skaits kriti-

²⁰ Sarakstīšanās par revīziju starp kancleru un viņa uzticības personu Vidzemē atreferēta autora darbā *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas*, 105. un sek. lpp.

zējams vēl no cita viedokļa. Rodas tīri modernas statistikas problēma, proti, skaitāmā objekta definīcija. Kas ir ciemats? Revīzijas protokolā ir divēji apmetņu apzīmējumi: ciemi un ciemati (Dorff, Zehmat). Cimos zemnieki vienmēr specificēti pa ciematiem. Ciemu lielums ir visai svārstīgs — sākot ar divi ciematiem līdz 10 un vairāk (Vangažos — Allažu novadā ir 11 ciemati). Tā kā šinī darbā neiztirzājam apmetņu vēstures (Siedlungsgeschichte) jautājumus, ciemu skaits mums nav jākonstatē un ciema definīcijas dažādība mums grūtības nesagādā, turpretim ciematu skaits gan. Vidzemē, sevišķi Rīgas tuvumā, gar Daugavu un Alūksnē 17. g. s. sākumā vēl bija pilnos ziedos pušelniecība²¹. Rodas jautājums, vai pušelnieku sētas, kam „viens un tas pats mājas vārds, daudzas kopīgas ēkas un nedalīti meži, pļavas un ganības“ (A. Švābe, *Pagasta vēsture*, 119. lpp.) un kas muižai pilda kļaušas un dod nodevas kopēji, bet kam dalīti mājlopi un tīrumi, ir dažādi ciemati vai nav. Cik var vērot no protokola, revidenti šo jautājumu izšķīruši dažādi. Reizēm neapšaubāmi pušelnieki, kas kļaušas pilda kopā, kam vienāds māju vārds, parādīti katrs ar saviem sējumiem, bet piezīmēts, ka kļaušas pilda un nodevas dod kopēji²². Citur turpretim pušelnieku sējumi un mājlopi parādīti kopēji²³.

Saskaitot protokola datus, šie pušelnieki, kam sējumi un lopi reģistrēti kopēji, skaitīti par vienu ciematu, jo nav nekādu iespēju konstatēt, cik katram no viņiem sējumu un lopu. Starp šiem kopā skaitītiem pušelniekiem neapšaubāmi daļa ir arī tādu, kas pamatoti būtu uzskatāmi par patstāvīgiem ciematiem, un ja būtu iespēja šo daļu konstatēt, kopējais ciematu skaits vēl pieaugtu. Tomēr tā kā šādas iespējas nav, apmierināsimies ar reģistrēto ciematu skaitu.

Salīdzinājums ļauj spriest nevien par ciematu skaitu, bet arī par ciematu arkliem.

²¹ Šī institūta ģenezi un nozīmi vispusīgi raksturojis A. Švābe, *Pagasta vēsture* (Rīgā: 1926.), 118. un sek., 277. un sek. lpp.

²² Krimuldā pušelniekus uzrāda ar kopēju arklu skaitu, bet pārējās ziņas reģistrē individuāli. Piemēram, ARL, Nr. 19, fol. 173. kurzemnieks Miķelis Storgs (Michel Storg) un polis Indriķis Storgs (Heinrich Storg) valda kopā 1 arklu; sējumi, desmitā tiesa un lopi minēti atsevišķi; pierakstīta piezīme: „Diese beide halten den Haken zusammen.“

²³ Piemēram, Lielvārdē Pēteris un Jānis Kalnosis valda 1/2 arklu (ARL, Nr. 18, fol. 6), turpat Ansis un Berns Grundiņš abi ir kurzemnieki, bet Ansis uz zemes dzīvo desmit gadus, Berns trīs gadus.

ARĶĻU SKAITA SALĪDZINĀJUMS UN ARĶĻU NOLĪDZINĀŠANAS KRITIKA.

Pirmā arĶĻu revīzija, kuŗas uzdevums bija nolīdzināt arĶĻus, izejot no individuālā zemnieku ciemata, bija 1638. gada revīzija. Salīdzinot ar iepriekšējām revīzijām, tas bija liels progress. 1624. gadā arĶĻu revīzijā aprobežojās tikai ar to, ka no arĶĻu skaita, par kuŗu bija jāmaksā staciņš, izskaitīja brīvzemnieku, pagastu vecāko un trūcīgo zemnieku arĶĻus²⁴. 1630. gadā jau gāja soli tālāk un pēc revīzijas reducēja atsevišķu novadu dažāda lieluma arĶĻus — mestra arĶĻu skaitu palielinot, Vidzemes arĶĻu skaitu samazinot²⁵. Bez šaubām, šādi nolīdzinātie arĶĻi bija un palika dažādi, jo tikai individuāli salīdzinot katru ciematu ar kādu pieņemtu standartu, varēja cerēt uz daudz maz taisnīgu arĶĻu nolīdzināšanu. Šādu ceļu gāja 1638. gada revīzija.

Revīzijas komisiju uzdevums šinī revīzijā bija arĶĻus nolīdzināt, pieskaņojot legālam, instrukcijas definīcijā noteiktam arĶĻam. Pilnīgi saprotams, ka arĶĻu dažādības dēļ arĶĻu skaitu atsevišķiem ciematiem vajadzēja mainīt. No šī viedokļa mūsu kritikas uzdevums par 1638. gada revīziju būtu noskaidrot: 1) cik labi novērtējumā izdevies ierindot zemniekus legālā arĶĻa kategorijās, 2) cik labi izdevies nolīdzināt dažādu novadu arĶĻus. Saskaņā ar legālā arĶĻa definīciju zemnieku ciematu ierindošanā dažādās arĶĻu kategorijās bija jāņem vērā 1) ļaužu skaits un 2) zemnieka manta un spējas. Ja ļaužu skaits un zemnieka manta un spējas atļāva pildīt nedēļas klaugas un vasarā dot otrinieku, kā arī dot tik lielu kunga tiesu, cik parasti dod no viena vācu arĶĻa, tad tāda zemnieka saimniecību vajadzēja ierakstīt protokolā par vienu arĶĻu. Par to zemnieku novērtēšanu, kam tik lielas spējas un tik daudz ļaužu nebija, instrukcija neko nenosaka. Tas tomēr nekādas grūtības neradīja, jo praksē mazāk turīgiem zemniekiem jau arī pie līdzšinējiem arĶĻiem skaitīja arĶĻa daļas. 16 g. s. šķirošana arĶĻa daļās bija tik sīka, ka, piemēram, skaitīja zemniekus ar $\frac{5}{16}$ arĶĻa. Nav domājams, ka tik sīkam un it kā precīzam dalījumam sīkās un komplicētās arĶĻa daļās būtu reāls pamats. Tā ir tikai viduslaikiem raksturīga tieksme pēc sīkiem skaitļiem. Zviedru kamerālā grāmatvedībā šī manija uz detaļētiem skaitļiem izpaužas tādējādi, ka labības noliktavās, kur apgrozījumi bija vairāki desmit tūkstošu pūru, simtiem un tūkstošiem pūru lielās partijas izgrāmatotas,

²⁴ Sk. 33. lpp.

²⁵ Sk. 52. lpp.

minot stopa desmitdaļas. Arklu skaitījumos 1638. gada revīzijā tāda tukša sīkumainība nav konstatējama. Revīzijā zemniekus ierindoja veselo, trīs ceturtdaļu, pusarkla, ceturtdaļas un astotdaļas arkla kategorijās. Bez tam vēl skaitīja dārza gabalus vai minēja, ka zemniekam ir mazs gabals, dažas pūrvietas, retāki $\frac{1}{16}$ arkla vai taml. Ir tikai izņēmums, ka dažos novados (Alūksnē, Gaujienā, Gulbenē, Krimuldā, Mālpilī, Piebalgā, Rūjienā, Vecsalacā) Vidzemes ziemeļos skaitīja $\frac{3}{8}$ arkla, Gaujienā un Rūjienā arī $\frac{5}{8}$ arkla (pa vienam ciematam arī Siguldā un Piebalgā). Rūjienā bez tam vēl nedaudz ciematu ir $1\frac{1}{4}$, $1\frac{1}{8}$ un $\frac{7}{8}$ arkla kategorijās. Visās šinīs arklu kategorijās revīzijas komisija ierindoja reģistrētos ciematus, rīkojoties pēc „savas labās sirdsapziņas“, kā to aizrādīja Engelbrechts Mengdens. No tabulas (sk. 98. lpp.) redzams, kādās arklu kategorijās komisija ierindoja ciematus dažādos novados.

Rodas jautājums, vai ciemati arklu kategorijās pareizi ievietoti. Atbildot uz šo jautājumu, būtu tai pašā laikā atbildēts uz jautājumu, cik labi izdevies nolīdzināt arklus dažādo novadu starpā. Diemžēl, izejot no paša revīzijas materiāla, uz šo jautājumu nevaram atbildēt. Arklu noteicot, ņēma vērā lielumus, kurus nevaram tieši salīdzināt. Klaušas un kunga tiesu varētu saskaitīt tikai, izsakot to vērtību naudā. Lielās redukcijas laikā tā arī tiešām darīja, lietojot sevišķas takses²⁶. Ja, lietojot šīs takses, aplēšam 1638. g. protokolētās klaušas un kunga tiesu, tad tomēr nekādu viengabalainu ainu negūstam (pusarklinieku klaušu un kunga tiesas vērtība Vidzemes vidienā teritoriāli lielākā daļā ir 16—18 vecdālderī, Ropažos un Ikšķilē tā augstāka, bet citos novados zemāka; viszemākā tā ir Alūksnē, Gulbenē un Lubānā). Iemesli ir vairāki. Pirmkārt, 1687. un 1696. gada natūrālo nodevu un klaušu takse nav proporcionāla. — Natūrālās nodevas un klaušas bija novērtētas neproporcionāli zemu. (Tā kā par lielo kadastru trūkst speciālu pētījumu, diemžēl, jākonstatē, ka neko vairāk par lietotām taksēm nevaram teikt.) Otrkārt, kā redzēsim turpmāk, protokolā reģistrētās klaušas, vietām arī kunga tiesa, nemaz neatbilda īstenībai. Treškārt, tos arklus, ko bija noteikušas revīzijas komisijas, vēl grozīja, kopējo arklu skaitu gan paaugstinot, gan samazinot. Tabulā minētais ciematu skaits atsevišķās arklu kategorijās tā tad nav galīgs, bet to mainīja. Kāds bija

²⁶ Takses iespēstas arī A. Švābes, „Zemes attiecību un zemes reformu vēsture Latvijā“, *Latvijas agrārā reforma*, izdevēja Zemkopības ministrija (Rīgā: 1930.), atsevišķs novilkums, 107. lpp.

ciematu grupējums pa atsevišķām arklu katēgorijām pēc šī grozījuma, to nezinām, jo revīzijas motīvu un nolūku dēļ tas nevienu neinteresēja. (Fiskam interesēja tikai katras muižas kopējais arklu skaits, nevis tā grupējums, un nav arī saglabājies materiāls, kas atļautu restaurēt ciematu galīgo grupējumu.)

Kritika tā tad jāmeklē ārpus revīzijas materiāla. Interesanti būtu pārbaudīt muižnieku iebildumus pret revīziju, bet kaut gan literatūrā minēts, ka tādi iebildumi esot sūtīti lielā skaitā, daudz tādu neizdevās atrast²⁷. Engelbrechts Mengdens kādā 1640. gada iesniegumā karalienei min šādus iebildumus²⁸ (Mengdens raksta nevis kā muižnieks, bet kā ierēdnis): arklu revīzija Tērbatas apriņķī un Vidzemes apgabalos, kur runā igauņu valodu, ir labi izdevusies, bet Rīgas un Kokneses novados nevarēja no instrukcijas tik cieši vadīties²⁹. Šinīs novados ir mazi arkli un zemnieki maz dod kunga tiesu, bet pilda lielas kļaušas. Šinīs novados tad arī celti iebildumi pret arklu noteikšanu. Būtu nepieciešams, raksta tālāk Mengdens, minētos novados izdarīt jaunu revīziju, zemi pārmērīgot ar kārti. Šo novadu muižnieki esot ar mieru turēt vienu jātnieku ik uz 15 ciematiem, kas ik dienas pilda kļaušas. Turpretim staciņa ņemšanai muižnieki lūdz noteikt 30 ciematus, kas ik dienas pilda kļaušas, par vienu arklu, jo šeit zemnieki nedod pusi no tās kunga tiesas, ko arklinieks dod Tērbatas apgabalā. Par šādu ierosinājumu Mengdens dod arī savu spriedumu; jātnieku dienestu tā varētu aplēst, jo tad zemes aizsardzība kļūst vēl labāka, nekā to panāca pēdējā revīzija. Turpretim staciņš iznāktu visai mazs, un lēsumos nebūtu skaidrības. Mengdena ierosinājums šinī lietā ir šāds. Tā kā Tērbatas apriņķī pilnā vīra (arklinieka), kas ik dienas pilda kļaušas ar vienu zirgu vai pāri vēršu, sējumus vērtē uz 10 mucām rudzu, 10 mucām miežu un 10 mucām auzu, tad Latvijā (in Lettland) minētos novados par arklinieku būtu skaitāms tas, kuŗa sējumus var vērtēt uz 5 mucām rudzu, 5 mucām miežu un 5 mucām auzu. Latvijā no šādiem zemnieka sējumiem muižnieks ņem divus nedēļas kļaušiniekus. Tādēļ, ja, salīdzinot ar Tērbatas arkliem, šo zemnieku nodevas arī būtu tikai puse, tad tomēr to izlīdzinātu divkāŗšais darbs. Jātnieku

²⁷ RA, Livonica, 1935, II, vol. 68. Engelbrechta fon Mengdena 1640. g. 11. maija ziņojuma karalienei 6. p.

²⁸ Sīkāki pie šiem iebildumiem kavēsimies turpmāk.

²⁹ "...der Königl. Cammer Instruction so genau nicht nachgelebet werden können und demnach grosse beschwer und lamention gemacht worden..."

dienests būtu tikpat liels, karaliskais staciņš tikai nedaudz samazinātos, un muižnieki būtu apmierināti.

Mengdena vēstulē nav nepārprotami formulēts teikums, ka pie instrukcijas *nevarēja* (nicht können) cieši turēties. Šo teikumu var arī saprast, ka *nevajadzēja* cieši turēties, tādā gadījumā vēstules saturs iznāk cits.

Lai pārbaudītu Mengdena apgalvojumu par arklu starpību dienviņu Vidzemē un ziemeļaustrumos (Tērbatas apriņķī), salīdzināsim divus ciematus, kas novērtēti par vienu arklu.

18. TABULA.

Divu pilnu vīru salīdzinājums.

Berns Timsons Jumpravmuižā (1)		Broše Mūrnieks Alūksnē (2)
I. Kunga tiesa		
Rudzi	4 pūri Rīgas mērā	5 pūri Rīgas mērā
Mieži	4 " " "	5 " " "
Auzas	2 " " "	5 " " "
Medus	1 pods	—
Apiņi	1 "	1/4 poda
Lini	1 "	1/4 "
Kaņepāji	1 "	atvieta ar 2 siekiem rudzu
Aitas	1	" " 1 podu linu
Siens	2 vezumi	" " 16 grašiem naudas
Vaku nauda	10 mārkas	" " 2 podiem linu
Cūku	8 "	—
Maiss	1	1
Kvieši	—	2 sieki
Zirņi	—	2 "
Alus	—	atvieta ar līniem 1/4 poda
Sviests	—	1/4 poda
Vistu nauda	2 kastrēti gaiļi	8 graši
Olu nauda	—	2 "
Vēršu nauda	—	15 "
Tikli	—	1/4 poda
Saites	—	1 pods
II. Klaušas		
Istenieks:	ik nedēļas	ik nedēļas
Otrinieks:	no Vasaras svētkiem līdz Miķeļiem	atvieta ar 10 podiem linu
III. Sējumi		
Rudzi	5 pūri latv. mērā = 8 ² / ₃ Rīgas mērā	8 pūri latviešu mērā = 13 ¹ / ₃ Rīgas mērā
Mieži	3 " " " = 5 " "	6 " " " = 10 " "
Auzas	4 " " " = 6 ² / ₃ " "	8 " " " = 13 ¹ / ₃ " "
Kvieši	—	3 sieki
Linseklas	—	5 "
Zirņi	—	3 "

Sinī salīdzinājumā jāievēro, ka Koknesē, kur ietilpst arī Jumpravmuiža, kopējais arklu skaits samazināts par 10%, bet Alūksnes novadā paaugstināts par 5%.

Salīdzinājums rāda, ka abiem arkliniekiem jādod aptuveni vienādas nodevas un jāpilda vienādas klaušas; abi ir ienācēji; abiem 3 zirgi; Timsonam ir 4 govīs, Mūrniekam — 6 govīs; Timsonam viens 7 gadus vecs dēls, Mūrniekam 3 darba spējīgi padēli. Šie dati, acīmredzot, noderējuši par pamatu, lai abiem zemniekiem noliktu vienādu arklu skaitu. Turpretim sējumi ir dažādi. Timsonam ir 20 pūrvietas apstrādātu tīrumu, bet Mūrniekam 34 pūrvietas.

Būtu metodoloģiski nepareizi, attiecināt vēlāko arklu korektīvu (—10% un +5%) uz šo individuālo gadījumu, tikai jāievēro, ka pūrvietu skaits arklā Jumpravmuižā ir patiesībā lielāks, bet Alūksnē mazāks (sīkāk par pūrvietu skaitu arklā sk. 176. lpp.). Nepretendējot uz to, ka izvēlētie saimnieki būtu sava novada tipiskākie pārstāvji, tomēr var apgalvot, ka arklu novērtēšana abos apgabalos notikusi pēc vienādiem principiem — vadoties no tā, ko zemnieks pēc savām spējām un mantas var dot kungam saskaņā ar attiecīgā apgabala parašām. Ka abu salīdzināto apgabalu sējumos ir tik liela difference, būtu izskaidrojams tikai divējādi: 1) ar starpību zemes labuma ziņā, jo kaut gan izsētais sēklas daudzums ir dažāds, raža ir aptuveni tā pati; 2) ar to, ka Jumpravmuižas zemnieka dzīves standarts ir tuvāks eksistences minimumam kā Alūksnē, t. i. Jumpravmuižas zemnieks ir vairāk apspiests. Pirmais izskaidrojums neder, jo difference ir pārāk liela. Ja pieņemam otru iespējamību, tad labākam dzīves standartam Alūksnē ar laiku vajadzēja izpausties iedzīvotāju skaita pieaugumā (mazāk pozitīvu kavēkļu, lietojot Maltusa terminoloģiju) un arklu skaita pieaugumā. 1688. gada arklu revīzija tiešām arklu skaitu Alūksnē palielināja, bet Koknesē samazināja. Pirms 1688. gada revīzijas zinātniska apstrādājuma, protams, nevar apgalvot, ka šī samazināšanās un pieaugums jau ir pietiekošs pierādījums teiktajam. Šis piemērs tomēr jau tagad nepārprotami pierāda, ka revīzijas komisijas nevadījās no tā, vai zemnieks vienā novadā ir vairāk apspiests nekā otrā. Komisijas arī no tā nemaz nevarēja vadīties, lai nesagrautu deklarētos revīzijas vienlīdzības principus. No Mengdena vēstules izriet, ka muižnieki labprāt būtu vēlējušies, lai kronis zemniekus novērtētu saudzīgāki tur, kur paši muižnieki tos bija bargāki novērtējuši. Protams, ka kronim tāds viedoklis nebija pieņemams.

Kāds cits iesniegums apgaismo arklu vēlāko nolīdzināšanu. 1638. g. 1. novembrī ģenerālgubernātoram par Raunas revīziju raksta kāds Gerhards Kuriks³⁰. Revīzija Raunā 13. oktobrī esot pabeigta un viss pareizi pieteikts un pierakstīts, varbūt, vispareizāki kā jebkur citur. Agrāk Raunā (neskaitot Smiltēni, Dzērbēni un Drustus) esot bijuši noteikti 56¹/₄ arkla, tagad 70. No tik liela arklu skaita zemnieki nevarēšot staciņu samaksāt, jo daudzi no pierakstītiem zemniekiem esot tādi, kas gadiem neko nav devuši. Vēstules autors norāda arī uz muižas valdītājas lieliem parādiem un lūdz arklu skaitu pazemināt. Smiltenei un Dzērbenei arklu skaitu varētu atstāt, kāds tas noteikts. Ja tagad skatāmies, kā šīnī gadījumā patiesi rīkojās, tad konstatējam, ka Raunas pils bez Smiltēnes, Dzērbēnes un Drustiem komisijā bija novērtēta uz 78¹/₈ arkla. Galīgo arklu skaitu 1641. gadā noteica uz 73 arkliem. Kaut gan izdarīts neliels pazeminājums, tomēr iesniegtais lūgums nav izpildīts. Acīmredzot, motīvi par muižas valdītājas parādiem (kas vēstulē minēti pirmā vietā) un par to, ka zemnieki no tik liela arklu skaita nevarēs samaksāt staciņu, nebija pietiekoši, lai arklu skaitu pazeminātu zem 70 arkliem.

Par arklu vēlāko nolīdzināšanu izsakās arī ģenerālgubernātors Bengts Uksenšerna kādā 1640. gada vēstulē kameras kollēģijai³¹. Ingriju un Vidzemi esot revidējušas vairākas komisijas, kas nav visas rīkojušas vienādi čakli un nav visu to ievērojušas, ko vajadzēja pēc taisnības ievērot. Tā kā konstatējamās dažas kļūdas, nākošajā (1641. gada) vasarā ģenerālgubernātors nosūtīšot divus vai trīs vīrus uz tiem novadiem, kur varētu domāt, ka kronim pāri nodarīts, lai viņi šīs lietas nokārtotu. Iztirzājot arkla jēdzienu, redzēsīm, ka arklu platība dažādos novados bija dažāda. Arkla nolīdzināšana, ko izdarīja pēc revīzijas, arklu platību dažādību nedaudz nivelēja. Tomēr mums vēlreiz jāatceras, ka 17. g. s. arkls nav platības mērs, bet gan kadastrāla vienība³².

Zemnieku ierindošana atsevišķās arklu katēgorijās notika visur tā, kā to paredzēja instrukcija. Tā kā revīzijas galīgais nolūks ne-

³⁰ EKA LRKka XVIII, 8, 154. lpp.

³¹ KA Kammarkollegii arkiv. Ankomna bref 1640. Vol. 97. 1640. g. 18. martā.

³² Pretēji A. Tobīna nepierādītam apgalvojumam (*Die Agrargesetzgebung Livlands im 19. Jahrhundert I*, 60 lpp.), ka arkls līdz 1693. gadam bijis platības mērs, esmu pierādījis (*Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas*, 21. un sek. lpp.), ka arkls bija kadastrāla nodokļu vienība ar mainīgu platību.

maz nebija zemnieku ierindošana vienā vai otrā arklu katēgorijā, bet gan galīgā arklu skaita noteikšana visai muižai, tad šo secinājumu nemaz neapgāž tas, ka vēlāk arklu skaitu muižai mainīja, tā sašķobot iepriekšējo zemnieku ierindošanu arklu katēgorijās. Šī operācija bija vajadzīga, lai novadus nolīdzinātu savā starpā, t. i. tā kalpoja vēl rūpīgākai arklu nolīdzināšanai. Jāatzīst, ka šī nolīdzināšana izdevusies apmierinoši un atbilst prasībām, kādas uzstādīja instrukcija³³.

KLAUŠU REĢISTRĀCIJAS KRITIKA.

Klaušas tāpat kā kunga tiesu fiksēja katram saimniecības gadam uz priekšu pagasta sanāksme³⁴, saskaņojot zemnieka pienākumus ar viņa spējām. Katrai pārmaiņai bija nepieciešama zemnieku piekrišana³⁵. Klaušu pieskaņošana zemnieku spējām izpaudās ļoti dažādās kombinācijās. Darbinieks pildīja klaušas gan ar zirgu, gan kājām, gan pārmaiņus ar zirgu un kājām, atvietoja klaušas gan ar naudu, gan liniem, gan naudu un liniem, gan pildīja klaušas, bet daļu atvietoja. Burtniekos un Vecatē pēc 1638. gada vaku sarakstiem konstatējamas 19 dažādas kombinācijas (neskaitot tos, kas nestrādāja, un nezināmos). Alūksnē tanī pašā gadā šo kombināciju skaits sasniedz 32. Kaut gan klaušu un to atvietojumu veidu skaits lielākai daļai saimniecību bija daudz mazāks (Burtniekos un Vecatē, arī Alūksnē 8 klaušu veidi bija reprezentēti katrs tikai ar vienu saimniecību), tomēr šī lielā dispersija rāda individuālo pieeju katrai saimniecībai. Vēlreiz jāpasvītro, ka klaušu sadalījums mainījās gadu no gada. Šo maiņu ietekmēja nevien zemnieka spēju pārkār-

³³ Literātūrā līdz šim izteiktas citas domas: A. Tobien, *Die Agrargesetzgebung*, 55. lpp.: „ohne daß jedoch auch diese (t. i. 1638. g. revīzija) eine allgemeine Uebereinstimmung der bäuerlichen Leistung sicherte“. Zemnieku nodevām un klaušām jaunais arklu skaits tieši bija pieskaņots. J. Ekarta spriedums par 1638. g. revīzijas rezultātu jau citēts.

A. Transehe-Roseneck, *Gutsherr und Bauer in Livland* (Strassburg: 1890), 39. lpp.: „Auch diese Revision erfüllte nicht ihren Hauptzweck, einen gleichheitlichen Steuermodus für das ganze Land zu schaffen“. Tieši šo nolūku revīzija panāca vislabāk, mazākais revīzijai tuvākiem gadiem.

³⁴ Tidō archīvā Uksenšernas Vidzemes muižu pagastu protokoli un Valmieras darbu grāmata.

³⁵ A. Švābe, *Pagasta vēsture*, 335. lpp. A. Bulmerincq, *Die Besiedelung der Mark der Stadt Riga 1201—1600* (Rīga: 1921), 45. lpp. Autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas*, 85. lpp., 5. piezīme.

tojumi, bet lielāki vai mazāki kļaušu atvietojuņi naudā bija atkarīgi arī no labības cenām. Kļaušas atvietoja pēc taksēm, kuŗu lielumu noteica ierašas. Ja labības cena pārsniedza šo taksī, zemnieki labprāt atvietoja kļaušas ar naudu³⁶. Tā kā muižnieki leīdu varēja iekasēt daudz ātrāk, nekā saņemt no tirgotāja samaksu par komisijā nodoto labību, par ko vēl bija jāpiemaksā uzglabāšanas izdevumi³⁷, daudzos gadījumos arī muižniekam bija izdevīgi saņemt atvietojuņmu naudā, kaut par mazāko taksī.

1638. gadā revīzijas komisijas, fiksējot kļaušas, rīkojušās dažādi.

Šinī ziņā vērojamas dažādo komisiju īpatnības, un līdz ar to katrā novadā mainās arī revīzijas materiāla noderīgums mūsu pētījumiem par šo jautājumu. Dažas komisijas kļaušas pierakstījušas pie katra ciemata atsevišķi. Citas komisijas, turpretim, sākot jaunu pagastu, protokolā atzīmē kļaušas, cik pildāmas par katru arkla kategoriju, un tad vēlāk, reģistrējot katru ciematu, min vienīgi „pilda pilnas kļaušas“ vai arī „pilda kļaušas kā citi“. Tikai tiem ciematiem, kas kļaušas nemaz nepilda, vai kur visai liela atšķirība, katram ciematam par to atzīmē atsevišķi. Neapšaubāmi, ka patieso stāvokli labāk attēlojušas komisijas, kas kļaušas reģistrēja katram ciematam atsevišķi. Kopējas atzīmes par kļaušām ir par Aloju, Bērzauni, Burtņiekim, Cēsīm, Cesvaini, Koknesi, Mujāņiem ar Ēveli, Nītauri, Piebalgu, Raunu, Skujeni, Trikātu, Valmieru, Zaubi u. c. Individuālas atzīmes ir par Allažiem, Alūksni, Ērgemi, Gaujienu, Gulbeni, Krimuldu, Liepupi, Mālpili, Limbažiem, Nabi, Rūjienu, Siguldu, Straupi, Turaidu, Vecsalacu u. c. novadiem. Saproņams, ka, salīdzinot vaku grāmatas par tiem novadiem, kur protokolā nav atzīmētas kļaušas individuāli, starpība starp protokolā rakstīto un vaku grāmatā atzīmēto ir visai prāva. Piemēram, Burtņiekos un Vecatē pēc revīzijas uzrādīti 64% zirdzīnieku vairāk, nekā faktiski muižā strādāja, Cēsīs protokolā nav ņemti vērā atvietojuņi, Mujānos tikai 21% ziņu saskan. Trikātā revīzijas protokolā atzīmētas mazāk kļaušas, nekā muiža patiesībā ņēma. Turpretim Gulbenē un Alūksnē, kas protokolā atzīmē individuālas kļaušas, ir tikai sīkākas nesaskajas, bet kļaušu kopsomma pēc abiem dokumentiem saskan. Šī individuālā vai kopējā pieeja jāpatur prātā, ja

³⁶ Autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas*, 93. lpp.

³⁷ Autora, „Rīgas labības tirdzniecība zviedru laikos“, *Izglītības ministrijas mēnešraksts*, 1936. g.

gribam pēc revīzijas protokoliem spriest par zemnieku kļaušu nastas smagumu. Līdz šim literatūrā zemnieku nastas smagums apspriests vienīgi pēc oficiālām revīzijām, kas, kā no augšējā izriet, ir metodoloģiski nepareizi.

Apsverot individuālo un kopējo pieeju protokolā zemnieku kļaušām, iespējams arī pārbaudīt šini darbā izteikto apgalvojumu, ka 1638. gada revīzijā, novērtējot arkļus, komisijas un arī vēlākie revīzijas materiāla apstrādātāji nevadījās vienīgi no zemnieku kļaušām, t. i., ka apgalvojums, ka par pilno vīru uzskatīja to, kas pilda nedēļas kļaušas, nav pareizs. Patiesībā tā bija tikai augšējā robeža, kuŗu turklāt, ierindojot zemniekus arkļu katēgorijās, kas mazākas par arkļu, bieži pārkāpa. Novados, kur kļaušas reģistrēja individuāli, nav gandrīz iespējams arkļu pēc pildāmām kļaušām noteikt. Piemēram, Liepupē 3 dienu kļaušu pildītāji nav vispusarlinieki, kā to sagaidīs tie, kas aizstāv tezi, ka arkļu skaitu noteica pēc kļaušām, bet šie ciemati reģistrēti ar $\frac{1}{4}$ arkļa. Te varētu tūlīt aizrādīt, ka Liepupē konstatētais arkļu skaits ir vēlāk paaugstināts par 50%. Bez šaubām, vēlākā arkļu skaita pacelšana izdarīta pa daļai lielo kļaušu dēļ, bet tas nebija vienīgais motīvs. To redzam, izvēloties tādus novadus, kur vēlākie korriģējumi ir visai niecīgi. Piemēram, Rūjienā nedēļas kļaušinieki ir ierindoti $\frac{1}{4}$, $\frac{3}{8}$, $\frac{5}{8}$, $\frac{3}{4}$ un pilno vīru katēgorijās, turklāt visus šos piemērus var redzēt vienā protokola lapaspusē, tā ka nav pieļaujama arī doma par komisijas eventuālo pārskatīšanos vai nejaušību³⁸. Tādu pašu ainu vērojam Vecsalacā, kur nedēļas kļaušas (5 dienas) pilda pilnais vīrs, $\frac{3}{8}$ arlinieks un pusenieks³⁹. Allažos piemēra dēļ varam minēt Salatu Juri, kam atzīmēts $\frac{1}{2}$ arkļa, un Klugu Ansi, kam atzīmēts $\frac{1}{4}$ arkļa, abi pilda kļaušas trīs dienas, un galīgā novērtējumā viņu arkļu skaits palicis tas pats⁴⁰. Tāpat kā līdzīgus piemērus varētu minēt Krimuldu (ARL 19. nr., 174. fol.), Mālpili (turpat 204. fol.), Siguldu (turpat 188. fol.). Turaidas novadā visi zemnieki Lēdurgā, kas pilda kļaušas ik dienas, valda tikai $\frac{1}{2}$ arkļu (turpat 164. fol.). Ērgemē vairāki ciemati, kas valda $\frac{1}{4}$ arkļa, pilda nedēļas kļaušas, bet tā kā arī Ērgemē galīgais arkļu skaits paaugstināts par 33%, šo novadu kā illūstrāciju arkļu un kļaušu dispersijai neminēsim. Novados, kur kļaušas individuāli neregistrēja, ir

³⁸ ARL Nr. 19, fol. 573.

³⁹ ARL Nr. 19, fol. 527.

⁴⁰ ARL Nr. 19, fol. 201.

visai īpatnējs stāvoklis. Vagaris vai muižkungs, uzdodot kļaušas, teiksim, par pilnu arklu, taču minēja šīs kļaušas par to arklu, kādu viņš zemniekam skaitīja. Ja komisija tagad novērtēja ciematam citu arklu skaitu un pierakstīja klāt „pilda pilnas kļaušas“ vai „pilda kļaušas no pusarkla“, tad, ievērojot to, ka kļaušas nebija vienīgais mērogs arkla noteikšanai, paliek neskaidrs, vai šīs „pilnās kļaušas“ u. tml. zīmējās uz veco arklu, vai uz jauno. Apgalvot, ka atzīme „pilda pilnas kļaušas“ nozīmē, ka attiecīgais zemnieks pilda pilnas kļaušas, kādas paredz legālā arkla definīcija, t. i. sūta vienu zirziniņu ik nedēļas, būtu pilnīgi nepareizi, jo, kā redzējām, novados, kur kļaušas ir atzīmētas individuāli, nedēļas kļaušas varēja arī pildīt mazākas zemes valdītāji. Tāpat neskaidra tādā gadījumā ir, piemēram, tāda atzīme, kā „pilda kļaušas no arkla“. Nav nosakāms, vai šeit domāts legālais arkls, vai tas arkls, kas zemniekam skaitās vaku grāmatā un par kuŗu protokola sākumā pateikts, cik dienas pilda kļaušas.

Protokola liecības par kļaušām ir nepilnīgas arī jautājumā par otriniekiem. Cēsu Āraišu pagasta vecākais liecina, ka otriniekus sūtot no Jāņiem līdz Miķeļiem, bet par viņiem parasti samaksājis. Pārējos pagastos un citās Uksenšernas muižās minēts tikai, ka otrinieku sūta vai, ka tas jā sūta. No Uksenšernas muižu pārvaldnieka sarakstīšanās ar kancleru tomēr zinām, ka viņa Vidzemes muižās saimnieki otriniekus nemaz nesūtīja, un kad muižu pārvalde pagastā ierosināja, ka turpmāk otrinieki būtu sūtāmi, saimnieki tam nepievienojās⁴¹. Tāpat no muižu grāmatām redzam, ka otrinieku vietā zemnieki maksāja īpašu piemaksu pie kunga tiesas: otrinieka miežus, linus, apiņus, iesalu un alu (bet ne citus produktus — vienīgi alu un tā izejvielas, kā arī linus). Liecība, ka otriniekus parasti samaksā, tā tad jā saprot, ka otrinieku vietā zemnieki dod papildu nodevas. Turpretim liecības par pārējām Uksenšernas muižām, ka zemnieki sūta otriniekus, ir pilnīgi nepareizas. Šīs nepareizās liecības var ļoti vienkārši izskaidrot. Muiža uzskatīja, ka tai ir tiesības otrinieku saņemt (zemnieki bija citās domās), un lai nerastos precedents, pēc kā vēlāk varētu spriest par pretējo, lika šīs savas tiesības fiksēt protokolā. Ja mēs tagad, nezinojot lietas faktiskos apstākļus, sāktu skaitīt, cik otriniekus zemnieki it kā sūtīja, tad mūsu aplēsums būtu pilnīgi nederīgs, jo neat-

⁴¹ Šīs svarīgās vēstules nesaīsinātu tekstu sk. autora *Uksenšernas Vidzemes muižu grāmatas*, 85. un sek. lpp., 5. piezīmē.

bilstu īstenībai. Šo īstenību zinām tikai tādēļ, ka mums par šīm muižām ir pieejamas grāmatas, kas rāda, kā lietas patiesi bija. Par citām muižām tādu grāmatu nav, un tādēļ arī nevaram neko spriest par otrinieku sūtīšanu vai nesūtīšanu šinīs muižās. Tikai vēl jāpiezīmē, ka minētā vēstulē Uksenšernas muižu pārvaldnieks otrinieku nesūtīšanu Uksenšernas Vidzemes muižās uzskata par izņēmumu, jo citās muižās otriniekus sūtot. Augšējie spriedumi par kļaušām pilnā mērā attiecināmi arī uz citām revīzijām. Pietiek kritiski aplūkot dažus ierakstus 1624. gada un 1630. gada revīzijas protokolos, lai konstatētu, ka trafaretie ieraksti „pilda kļaušas ik nedēļas“, kaut gan tie pierakstīti individuāli atsevišķiem ciematiem, tomēr daudzos gadījumos izsaka kaut ko pilnīgi neiespējamu. Kā var saimnieks, kam nav nedz gājēju, nedz ģimenes locekļu, nedz vairāk par vienu zirgu, pildīt katru dienu muižas kļaušas savā maizē?

Savelkot sacīto par kļaušām, varam secināt: 1) Oficiālās arklu revīzijas protokolos fiksētās kļaušas nedod iespēju konstatēt zemnieku kļaušu darbu faktiskos apmērus, ja tās nav individuāli attiecinātas uz katru atsevišķu zemnieku. Arī tad, ja tās it kā būtu individuāli attiecinātas, ir jāuzmanās, sevišķi, ja formulējums ir neskaids un arklu skaits vēlāk mainīts. 2) Vienmēr pārbaudāms jautājums, vai protokolā nav ierakstīta kāda vēlamība faktiskā stāvokļa apraksta vietā. 3) 1638. gada revīzijā kļaušu darbs nav bijis vienīgais pamats jaunā arkla noteikšanai.

REĢISTRĒTĀS KUNGA TIESAS KRITIKA.

Novērtējot kritiski 1638. gada protokolā atzīmēto kunga tiesu vai desmito tiesu, vispirms jākonstatē, ka tāpat kā kļaušas arī no-devas reģistrētas divējādā veidā. Dažas komisijas reģistrēja kunga tiesu atsevišķi katram ciematam, dažas turpretim kopēji pagasta sākumā. Sakārtojot novadus pēc viena un otra veida, sadalījums ir gandrīz tāds pats kā kļaušām. Desmitā tiesa, kas mainījās individuāli atkarībā no ražas vai sējuma, protams, vienmēr fiksēta atsevišķi katram ciematam. Tāpat kā par kļaušām jāliecina, ka tur, kur kunga tiesa nav minēta individuāli, vienmēr paliek neatbildēts jautājums, vai šī kunga tiesa attiecas uz jauno arklu, vai uz iepriekšējo. Bet neatkarīgi no tā paliek vēl otra, vairāk principiālas dabas grūtība. Kunga tiesa, kas reģistrēta revīzijas protokolā, vienmēr ir tā, ko zemniekam vajadzēja maksāt, arī tad, ja kunga

tiesa minēta katram ciematam individuāli. Ar klaušām, kā redzējām, bija citādi, individuāli minētās klaušas nebija tās, kas bija jāpilda, bet gan tās, ko patiesībā pildīja. Reģistrējot kunga tiesu, protokolā ar to, ko zemnieks patiesi maksā, nekad nerēķinājās, izņemot vienīgi, kad zemnieks kaut kādu iemeslu dēļ nekā nemaksāja vai retos gadījumos, kur pierakstīta atzīme, ka zemnieks lielāko tiesu palicis parādā. No Uksenšernas muižu grāmatām redzam, ka šie parādi bija sevišķi prāvi neražas gados, bet arī pārējos gados ievērojami, un ka pēc zināma laika parādus vajadzēja vienkārši norakstīt. Piemēram, 1641. gadā (neražas gads) Uksenšernas muižas atlaiž piekto daļu no kunga tiesas rudziem, bez tam vairāk kā piekto daļu zemnieki paliek parādā. Līdz 1644. gadam atlikušais parāds vairāk kā divkārtšojies, un tas arī jānoraksta. Tās pašas muižu grāmatas rāda vēl citas nesaskaņas starp to, kas minēts nevien revīzijas protokolā, bet arī vaku grāmatā, un starp to, kas patiesībā bija. Zemnieki nebūt nenobēra tādu labību, kas bija minēta vaku grāmatā resp. revīzijas protokolā, bet pavisam citu, vai nodeva labības vietā linus, vai pat naudu. Šie t. s. atvietojumi dažos gados pavairo vai samazina līdz 20% attiecīgās nodevas daudzumu. Bez tam, kā redzam no Uksenšernas muižu grāmatām, muiža guva rēgulāru, kaut arī ne visai lielu (4—5% no kunga tiesas) ienākumu no tā, ko zemnieki sēja postāžās. Uksenšernas muižas ņēma kunga tiesu, bet desmito tiesu ņēma no tā, ko zemnieks sēja postā pamesto kaimiņu ciematu laukos. Revīzijas protokolā par kādu desmito tiesu nav minēts ne vārda. Tāpat revīzijas protokolā nav nekas minēts par kaudzes tiesu. Protokolā arī nekas nav minēts par trūcīgo tiesu, kas figūrē muižu grāmatās. Uksenšernas muižās dažas nodevas neņēma no arkla, bet no vīru skaita. Revīzija tādu terminu nemaz nelieto. Visi šie faktori starpību starp to, ko zemniekam vajadzēja maksāt, un to, ko viņš patiesi maksāja, padara tik lielu, ka šinī darbā nemaz nav salīdzināta protokolā atzīmētā kunga tiesa ar vaku grāmatās atzīmēto kunga tiesu, kas bija gan tuvāka īstenībai, bet tomēr to nesasniedza.

Ļoti interesanta ir parādība, ka revīzijas protokolā sējumi gandrīz vienmēr uzdoti lauku pūros, bet kunga tiesa — Rīgas pūros. No tā gribētos secināt, ka par kunga tiesu liecināja nevis zemnieki, bet muižnieks vai muižkungs. Tā varētu izskaidrot arī, ka Mazstraupē kunga tiesa revīzijai uzdota mazāka, nekā tā patiesībā bija. Tāpat varētu izskaidrot to, ka Alūksnē pagasta ve-

cākā liecībā kunga tiesa ir minēta lauku pūros (ARL Nr. 20, fol. 122), bet atzīmēs pie ciematiem kunga tiesa uzdots Rīgas mērā, kamēr sējumi reģistrēti lauku mērā.

Tāpat kā par kļaušām, arī par revīzijas protokolā reģistrēto kunga tiesu secinājums ir negatīvs, — pēc revīzijas protokola nevar noteikt, cik patiesi berus deva. Vienīgais izņēmums ir desmitās tiesas novadi, bet arī tikai par vienu gadu, citus gadus bija cits daudzums.

Turpretim, ja interesējamies par to, cik vajadzēja kunga tiesu dot un cik kļaušas pildīt, tad, protams, varam (kaut gan arī vietām ar grūtībām) to pēc protokola uzzināt. Tāds skaitlis raksturotu vienīgi robežu, līdz kurai muižnieks teorētiski varēja zemnieku ekspluatēt. Faktiski šo robežu nekad nerasniedza.

SEJUMU DAUDZUMA KRITIKA.

Atšķirībā no 1624. gada revīzijas 1638. gada revīzijā neregistrēja muižu sējumus, bet atzīmēja tikai to, ko zemnieki sēj savos laukos. Tas pilnīgi saprotams, jo 1624. gadā viens no revīzijas nolūkiem bija kontrolēt muižkungu nolēsumus tāpēc, ka valsts ņēma sev visus muižu ienākumus. 1638. gadā visas muižas (izņemot nedaudzās kroņa muižas) bija privātās rokās, un fiskam muižu sējumi vairs neinteresēja. Turpretim zemnieku sējumi to interesēja, lai varētu novērtēt katra zemnieka spējas un pareizi ierindot attiecīgā arkla kategorijā. Arī 1630. gada revīzija šo pašu motīvu dēļ bija reģistrējusi sējumus. Spriežot pēc Tidö archīvā uzglabātā 1630. gada revīzijas kopsavilkuma par Rīgas apriņķi, kur redzams, ka saskaitīti arī sējumi, ļoti iespējams, ka galīga arklu noteikšana 1630. gada revīzijā lielā mērā pamatojās uz reģistrētiem sējumiem. Tā kā 1638. gada revīzija arklu skaitu nenoteica kopēji, bet gan individuāli (arī vēlākos korrigējumus izdarīja, vispirms pārļabojot atsevišķu zemnieku arklus), tad, saprotams, arī revīzijas materiāla kopsavilkumos sējumi nav saskaitīti.

Par saviem sējumiem vienmēr liecināja tikai paši zemnieki. Vagaři un muižkungi te nekādas ziņas nevarēja dot, kas vairākkārt apliecināts ar ierakstiem protokolā. Šī iemesla dēļ ar nedaudziem izņēmumiem (Rīgas tuvumā un dažās muižās Rūjienas novadā) sējumi uzdoti lauku resp. latviešu pūros. Turpretim kunga

tiesa, kā jau aizrādīts, bieži vien uzdota Rīgas pūros⁴². Vairākos novados, kur noteikti atzīmēts, ka kunga tiesu min Rīgas mērā, nekas nav minēts par to, kādā mērā reģistrēti zemnieku sējumi. Bet tieši šis apstāklis, ka sevišķi pasvitrots, kādā mērā dod kunga tiesu, mums atļauj secināt, ka zemnieku sējumi bija uzdoti lauku mērā. Sējumu saskaitījumos vienmēr pieņemts, ka domāti lauku mēri, izņemot, ja ir sevišķi minēts, ka sējumi reģistrēti Rīgas mēros.

Lielā kadastra laikā revīzijas komisiju uzdevums bija arī izmērīt un protokolēt, cik liels ir pūrs, ar ko muiža ņem kunga tiesu⁴³. Kā redzams pēc šiem pārbaudes materiāliem⁴⁴, šie pūri gandrīz katrai muižai citādi, kaut gan bieži vien tos visus dēvēja par Rīgas pūriem. Zemnieka pūru lielā kadastra laikā nepārbaudīja. Gluži tāds pats uzdevums bija arī 1624. gada revīzijas komisijai, jo tikai tā varēja kontrolēt muižkungu — kroņa ierēdņu nolēsumus. 1638. gada revīzijā nebija nedz laika, nedz vēlēšanās izdarīt šādu pārbaudi. Vienīgi tikai dažos gadījumos ir atzīmēta attiecība starp lauku pūru un Rīgas pūru (piem., Alūksnē 2:3). No Uksenšernas muižu grāmatām zinām, ka Uksenšernas muižās lauku pūri attiecās pret pareizo Rīgas pūru, kā 3:5, t. i. Rīgas pūrs bija mazāks. Šī attiecība ir ņemta, pārlēšot 1638. g. revīzijas protokolā minētos Rīgas pūrus lauku pūros. Šādas attiecības bija noteiktas ar Ērika Uksenšernas 1649. g. 9. janvāra instrukciju Uksenšernas Vidzemes muižu pārvaldniekam⁴⁵.

Nevar būt šaubu par to, ka lauku pūri dažādos novados bija dažādi, sevišķi, ja mēs gribētu pieiet ar tagadnes stingro prasību. Tomēr jāievēro, ka senatnē zemnieku mēri bija daudz stabilāki nekā pilsētnieku mēri. Cik sauju vai taml. dabisko vienību mēru

⁴² Piemēram Turaidā, Krimuldā, Mālpilī. Turpretim desmito tiesu Siguldā ņem lauku mērā.

⁴³ G. v. Buddenbrock, *Sammlung der Gesetze, welche das heutige livländische Landrecht enthalten* (Rīga: 1821), II, 2. 1259. lpp., 1687. g. instrukcijas 28. un 29. §.

⁴⁴ KA Lifland 1690, Revisionsjordebok Nr. 6.

⁴⁵ Autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas*, 181. lpp. noteikumu 31. pants. Šie noteikumi, kas par mēriem fiksēja tikai pastāvošās parašas, noteica, ka Rīgas pūrā skaitāmi seši Rīgas sieki, bet lauku pūrā — 10 Rīgas sieki. Kā redzam no Tīzenhauzena muižu grāmatām, arī Bērzaunē 1589. gadā starp lauku mēru (zinßmaße) un Rīgas mēru bija apmēram tādas pašas attiecības: 60 lauku mēri pielīdzināti 90 Rīgas pūriem. Sal. *Des Bannerherrn Heinrich von Tiesenhausen des Aelteren von Berson ausgewählte Schriften und Aufzeichnungen* (Leipzig: 1890), 78. lpp. Lauku pūru aplēsam par 110 l.

ietilpa kādā lauku mērā, to noteica un sargāja tradīcijas, kā to vēl tagad redzam, kad grāvracis rokamā grāvja platumu izmērī plaukstām un sprīžiem. Ja arī būtu bijušas svārstības uz vienu vai otru pusi, lielā skaitlī šīs svārstības izlīdzinās. Tādēļ sējumus varam saskaitīt un savstarpēji salīdzināt.

Bez šīs formālās problēmas ir otra būtiska, proti, vai zemnieku uzdotie sējumi ir pareizi. Nav šaubu, ka zemnieki, lai izvairītos no kunga tiesas maksājumiem, labprāt sējumus noslēpa, ierīkojot slepenus tīrumus mežā. Uksenšernas Vidzemes muižu grāmatās soda labības izgrāmatojumi no tiem, kas „aizliegtā kārtā sējuši postāžās“, arī apliecina, ka šādi slepeni sējumi bijuši⁴⁶. Protams, ka zemnieks arī valdības revīzijas komisijai muižas ierēdņa klātbūtnē savus slepenos sējumus neuzdeva. Mums nav nekādu iespēju noteikt, cik plaši šie sējumi bija, jo kā katra kontrabanda, arī šī statistiski nav tverama. Salīdzinot ar reģistrētiem sējumiem, sevišķi lieli apsētie tīrumi nevarētu būt, mazākais, novados, kur ņēma kunga tiesu. Kur bija paraša ņemt desmito tiesu, tur slepenie tīrumi, jādoma, bija lielāki, uz ko aizrāda protokolā arī Rūjienas revīzijas komisija.

Tam, ka visus sējumus neregistrēja, varēja vēl būt cits iemesls. Nītaures stārasts Matīss Leimanis, kam divi dēli, viens 18, otrs 20 gadu vecs, uzdod 1638. gada revīzijas komisijai savus sējumus un pēc tam piemetina, ka viņš nezina, cik viņa bērns sējis⁴⁷. Tāda liecība Vidzemes latviešu daļā ir tikai viena pati, bet tā ļoti raksturīga, ja salīdzinām to ar ģenerālgubernātora 1639. g. 6. decembra patentu⁴⁸. Šinī patentā, kas vēršas arī pret bēgļu kustību, ir šāda fraze: „Tagad zemnieku dēli uzdrošinājušies no saviem tēviem atšķirties, kā arī brāļi un svaini atstāj savus brāļus un svainus, kas valda ciematu un kam jādod tiesa kungiem, staciņš un citi uzlikumi karaliskajai majestātei (atstāj), lai apmestos pirtīs pašu maizē. Viņi tomēr turpina lietot daļu tīrumu un pļavu, kas pieder pie ciemata, bet zemniekam vairs nav iespējams iztikt ar savu darbu, un viņam beidzot jāiznīkst. Tādēļ ar šo noteikts un pavēlēts, ka turpmāk nevienu par iebūvieti nepielaidīs, izņemot svešus pārbēdzējus, izdienējušus kalpus un audzēkņus. Visiem pā-

⁴⁶ Piemēram, autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas* 231. lpp. atzīmētais gadījums.

⁴⁷ ARL Nr. 19, fol. 154.

⁴⁸ VA ģenerālgubernātora 1639. gada reģistrātūra fol. 341, Nr. 344.

rējiem, kā saimniekiem, tā kalpiem jāpaliek ciematā, izņemot, ja kungi viņus noliek uz atsevišķas zemes.“

Generālgubernatora rikojums liecina, ka parādība, ko min Leimaņa ziņojums, nebija retums. Bez šaubām, 1638. gada revīzijas komisijas centās uzzināt visus zemnieku sējumus, jo arkla novērtēšanai taču bija svarīgi nevien paša saimnieka, bet visi sējumi. Arī generālgubernatora patents norāda, ka saimniekam bija jāpilda pienākumi par visu ciematu neatkarīgi no tā, vai viņam bija iebūvieši, vai ne. Kādi panākumi bijuši šiem revīzijas komisiju centieniem, nevaram citādi novērtēt, kā vērojot, vai reģistrētos sējumos nav lielas svārstības. Atsevišķos novados sevišķi lielas svārstības sējumos tomēr nav vērojamas. Varēja būt, ka zemnieks nemaz pats labi nezināja, cik pūrus viņš izsējis. Minētie sējumi, kaut gan tie reizēm uzdoti pat sieku daļās, varēja būt tikai vērtējumi. Šinī ziņā sējumu reģistrācijas rezultāti ir daudz nedrošāki, nekā zemnieka dēlu, gājēju un mājlopu reģistrācija. Pēdējos bija daudz vieglāk formulēt konkrētā skaitli nekā sējumus. Ka uzdotos sējumos nav lielas svārstības, varam izskaidrot tā, ka zemnieki, gaidot savu kārtu, pārrunāja uzstādītos jautājumus savā starpā un arī nosprieda eventuālo atbildi tik vispārējam jautājumam, kādu komisija uzdeva par sējumiem. Tā izskaidrojams arī, ka vairākos pagastos ziņas par sējumiem konkrēti min tikai pirmais zemnieks, bet pārējie liecina, ka sējot tikpat daudz.

Cik pavirša ir formula „sēj kā citi“, redzam kādā piemērā Salaspilī (ARL Nr. 19 fol. 85). Pēteris (Nr. 7) sējot tikpat daudz, kā Bluiki (Nr. 3), bet tā kā minēti arī abu šo saimnieku sējumi, redzam, ka tie nebūt nesaskan.

Bez sējumu reģistrācijā raksturotām kļūdām, kas izrietēja no nepareizībām zemnieku liecībās, ir otra kļūdu kategorija, par kurām ir atbildīgas revīzijas komisijas. Attēlojot 1638. gada komisiju darbības īpatnības, norādīts, ka vairākas komisijas reģistrēja tikai galvenās lauku kultūras, bet sīkās atstāja neregistrētas. Ka tā ir tikai reģistrējuma nepilnība, kas neatbilst īstenībai, redzams vairākās vietās. Piemēram, Krimuldā kvieši sējumos nav minēti, bet desmitai tiesai „griež“ arī pa vienam pūram vai puspūram kviešu. Tāpat Zaubē un Bērzmuižā⁴⁹ sējumos minēti vienīgi rudzi, mieži un auzas, bet kunga tiesai jādod no arkla 1 pods kaņepāju, 1 pods linu un 1 pūrs kviešu, no pusarkla puse no tā. Kaut gan zinām, ka

⁴⁹ ARL Nr. 18, fol. 213.

kunga tiesas produktus bieži atvietoja ar naudu vai citām naturālīgām, nevaram šaubīties, ka minētā novadā zemnieki audzēja ir kaņepes, ir linus, ir kviešus. Komisiju, kas darbojās Zaubē, pazīstam jau kā diezgan paviršu savu pienākumu izpildītāju, kas divdesmit dienu laikā izskrēja savus piecus novadus. Retāki būs gadījumi, kur komisijas protokolēja zemniekam lielākus sējumus, nekā tie patiesībā bija. Ikšķilē konstatējam ierakstu: „viņš varētu izsēt... (seko konkrētie skaitļi), ja viņš spētu (wan Er das vermügen hette)⁵⁰.

Visu 1638. gada komisiju uzrakstījumos ir kāda nepilnība, kas sevišķi traucē to izmantošanu: lielākai tiesai jaunsaimnieku un trūcīgo zemnieku sējumi nemaz nav minēti. Parasti nemin arī to sīko zemnieku sējumus, kas valda vienīgi dārza gabalus. Retāki ir gadījumi, kur sējumi nav protokolā atzīmēti, neminot nevienu no raksturotiem iemesliem. Lai gūtu pārskatu par ciematu skaitu, kuŗos sējumi nav minēti, apakšējā tabulā aplēsts šo ciematu procents no visu reģistrēto ciematu skaita, sakārtojot novadus pēc dabūtā procenta lieluma.

19. TABULA.

Ciematu procents, par kuŗiem 1638. gada revīzijā nav reģistrēti sējumi.

Novada nosaukums (1)	Sējumus nemin % (2)	Komisijas nr. (3)	Novada nosaukums (1)	Sējumus nemin % (2)	Komisijas nr. (3)
Rīga	68	1	Alūksne	12	10
Bukulti	53	1	Vainiži	10	3
Ikšķile	40	1	Nītaure	9	2
Liepupe	26	3	Sigulda	9	2
Krimulda	24	2	Madliena	9	9
Ropaži	23	1	Augstroze	8	3
Skujene	20	9	Valmiera un Mujāni	8	4
Aloja	20	5	Limbaži	7	3
Mālpils	19	2	Cesvaine	6	8
Rūjiena	19	6	Salaspils	5	1
Gulbene	19	10	Suntaži	5	9
Turaida	18	2	Burtnieki	4	4
Cēsis	18	4	Bērzaune	4	8
Piebalga	15	9	Koknese	3	8
Trikāta	14	4	Dole	3	1
Nabe	14	3	Ērgeme	3	7
Rauna	13	4	Gaujiena	0	10
Straupe	12	3	Allaži	0	2
Vecsalaca	12	6			

⁵⁰ ARL Nr. 19, fol. 109.

Komisija, kuŗu vienkārŗības dēļ apzīmējam ar pirmo numuru, sējumus reģistrējot, mēdza konkrētos skaitļus minēt tikai pirmam vai nedaudziem pagasta zemniekiem, bet pārējiem pierakstīja: „sēj kā...”. Gadījumos, kur šādas atzīmes nebija, skaitīts, ka ciematam sējumi nav minēti. Bez tam komisijas darbības rajonā bija daudz zvejnieku, kas guva iztiku no zvejas un kuŗu sējumi bija tik niecīgi, ka komisija tos nemaz neregistrēja. Turklāt arī pārējo faktu reģistrācijā šis komisijas darbs nebija seviŗki rūpīgs. Šie trīs momenti izskaidro visai lielo ciematu procentu, kam komisijas darbības rajonā nav reģistrēti sējumi. Ja pirmās komisijas darbībā seviŗki duŗas acīs lielais ciematu procents, kam nav reģistrēti sējumi, tad pārējo komisiju darbībā redzam, ka šo ciematu procents ir daŗāds, gan lielāks, gan mazāks. Tā kā visvairāk nav reģistrēti jaunsaimnieku un trūcīgo zemnieku sējumi, būtu visai grūts uzdevums noteikt, cik lieli bija šo ciematu sējumi. Kaut ko viņi sēja, bet neapŗaubāmi mazāk nekā pārējie tās paŗas arkla katēgorijas zemnieki. Tomēr pateikt, cik daudz bija šo sējumu, nevaram. Katrs pieņēmuŗs būtu patvaļīgs.

1630. gada revīzijā gan centās reģistrēt visas lauku kultūras, bet arī ŗeit ir daŗos novados īsti prāvs ciematu skaits, kam sējumus nemaz neregistrēja.

20. TABULA.

Ciematu procents, par kuriem 1630. gada revīzijā nav reģistrēti sējumi.

Novada nosaukums (1)	Sējumus nemīn % (2)	Novada nosaukums (1)	Sējumus nemīn % (2)	Novada nosaukums (1)	Sējumus nemīn % (2)
Rīga	66	Nabe	15	Ērgeme	7
Salaspils	32	Alūksne	11	Bukulti	6
Rūjiena	24	Turaida	10	Mālpils	5
Vecsalaca	20	Straupe	10	Gaujiena	4
Dole	17	Sigulda	10	Allaŗi	4
Ēvele	15	Krimulda	10	Lugaŗi	2
Smiltene	14	Limbaŗi	10	Augstroze	1
Liepupe	13	Aloja	10	Ikŗķile	1
Rauna	12	Vainiŗi	8	Ropaŗi	0
Nītaure	12	Gulbene	8		

Ja atskaita Rīgu, kur bija daudz zvejnieku, kas zemi tikpat kā nestrādāja, uz pārējiem novadiem jāattiecina arī par 1630. gada revīziju tas pats, kas teikts par 1638. gada revīziju.

Raksturotās sējumu reģistrācijas kļūdas un trūkumi ļauj secināt, ka protokolā minētais sējumu daudzums ir mazāks, nekā zemnieki patiesībā sēja. Tomēr skaitījumu rezultātus izlietot varam. Ja arī reģistrācija mums nedod zemnieku sējumu absolūto skaitli, tomēr ļoti vērtīgi ir arī relatīvie skaitļi, ko pēc šī materiāla varam aplēst, piemēram, dažādo lauku kultūru savstarpējos samērus. Turklāt sējumu reģistrācijas datus varam izlietot iedzīvotāju skaita kontrolei. Tas, ka sējumu reģistrācija nedod iespēju noteikt zemnieku sējumu absolūto skaitli, nav sevišķs trūkums, jo šo skaitli var aplēst citā ceļā, turklāt ar paņēmieni, kas atļauj aplēsumā ietilpināt arī muižu sējumus. Aplēsumu pamatā liek darba lopu — zirgu un vēršu skaitu atsevišķos novados. Par to, ka starp darba lopiem un sējumu platību pastāvēja noteikta attiecība, liecina ne vien dažādu lauku normatīvie nosacījumi, bet par to varam arī pārlicināties aplēsumu ceļā.

DARBA LOPU SKAITA KRITIKA.

Ja iepriekš minētā aplēsuma pamatā liekam darba lopu (zirgu un vēršu) skaitu, tad jo svarīgs ir jautājums, cik pareizi tie ir reģistrēti. Spriežot pēc atzīmēm revīzijas protokolā, zemnieki zirgus bieži vien pirka uz nomaksu no muižnieka vai ar muižnieka starpniecību. Muižai tā tad par šiem zirgiem ziņas bija. Neatkarīgi no tā jāievēro, ka klaušas noteica arī pēc zirgu skaita, kaut vai, lai izšķirtu, kam klaušas pildāmas kājām, kam ar zirgu. Šī iemesla dēļ darba grāmatās parasti atzīmē arī zemnieka zirgu skaitu⁵¹. Zemniekiem tādēļ nebija nekādas iespējas, nedz arī kāda vajadzība zirgu skaitu revīzijā noslēpt. Par zirgu skaitu dotās ziņas tādēļ uzlūkojamas par visai drošām. 1638. gada revīzijā vienīgi Alūksnē, Gaujienā un Gulbenē nav reģistrēti mājlopi lielākam skaitam jaunsaimnieku. Citos novados tādi gadījumi reti un mazsvarīgi. Protams, iespējams, ka revīzija neregistrēja visus iebūviešu zirgus, bet neminēto zirgu skaits nevar būt liels. Tā spriežam tādēļ, ka iebūvietis ar zirgu bija diezgan reti sastopams. Ja iebūvietim bija zirgs, viņš jau bija ticis pie galvenā zemnieka inventāra, un tā kā kara seku dēļ postažu bija pietiekoši, viņš drīz vien pārvērtās par saimnieku vai, mazākais, par pušelnieku.

Retos gadījumos reģistrēti arī kumelji, bet tam vairāk nejausības raksturs. Revīzijās reģistrētie zirgi, acīmredzot, ir tikai

⁵¹ Piemēram, Alūksnes darba grāmatās. RA Bielke saml. Nr. 38.

darba spējīgi lopi. Par revīzijās reģistrētā govju skaita pareizību jau daudz grūtāki spriest. 1638. gadā telus reģistrē tikai komisija, ko apzīmējām ar ceturto numuru (Uksenšernas muižās un Raunā), bet vai revidenti un zemnieki par govīm uzskatīja tikai slaucamās govīs, vai arī jaunlopus, par to mums materiāls nekādu norādījumu nedod. Varam tikai konstatēt, ka muižās bija pavisam niecīgs lopu skaits un ka vienīgie lopkopji bija zemnieki. No tā savukārt varam secināt, ka zemnieku lauku raža bija daudz lielāka nekā muižās — lopus turēja vairāk mēslu dēļ, nekā piena un gaļas dēļ⁵². Pēc kāda 1646.—48. gada laukkopības organizācijas plāna Uksenšernas Vidzemes muižās augstākās ražas iegūšanai uzskatīja par nepieciešamu, lai uz pūrvietas aŗamzemes būtu 3 govīs⁵³, bet lauksaimniecības rokas grāmatas autors Guberts min, ka pūrvietas nomēslošanai nepieciešami 80 vienzirgu vezumi mēslu.

Muižu saimniecībās tāds lopu skaits nebija sasniedzams. Arī zemnieku saimniecībās, kopā ar vēršiem, teļiem un zirgiem, pielīdzinot 2 no tiem 1 govij, iznāk tikai pa vienam lopam uz divām pūrvietām. Nezinot neko vairāk kā vienīgi šo faktu, arī neko nevaram spriest par zemnieku lauku ražām, kā tikai to, ka tās bija lielākas nekā muižās⁵⁴.

REGISTRETĀ IEDZĪVOTĀJU SKAITA KRITIKA.

Lai spriestu par reģistrētā iedzīvotāju skaita pareizību, nepieciešamas ziņas par iedzīvotāju sastāvu pēc vecuma. Tādas ziņas dod vienīgi 1638. gada revīzija, kādēļ arī šinī nodaļā apspriedīsim tikai tās datus.

Revīzijas instrukcijas II, 7. pants lika reģistrēt, cik katram zemniekam dēlu, kādi viņu vārdi un vecums. Instrukcijas II, 9. pants prasīja, vai zemniekam ir vaļinieki un cik, kādu zemi tie lieto. Teorētiski abiem pantiem vajadzētu aptvert visus Vidzemes vīriešu kārtas zemniekus. Sievietes nebija jāreģistrē. Praktiski tomēr jā-rēķinās ar revīzijas uzdevumu. Revīzijas nolūks bija konstatēt zemnieka spējas arkla noteikšanai, bet galvenais šo spēju faktors

⁵² Autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas*, 112. lpp.

⁵³ *Ibid.* 95. lpp.

⁵⁴ R. Klaustiņš domā, ka labākās zemnieku mājās raža bija lielāka nekā muižās, bet sliktākās zemāka. — R. Klaustiņš „Vai latvju zemnieks zviedru laikos ēdis tīru rudzu maizi.“ *„Brīvās Zemes“ Illūstrētais pielikums*, 1934. g., 194. lpp. Vairāk nekas par šo jautājumu nav rakstīts. Sal. arī autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas*, 113. lpp.

bija cilvēku resp. vīriešu darba spēks. Par darba spējīgiem uzskatīja tos, kas bija vecāki par 15 gadiem⁵⁵. Revīzijas patiesais nolūks tā tad būtu bijis sasniegts, reģistrējot vienīgi vīriešus, sākot ar 15 gadu vecumu. Revīzijas instrukcijas burts tomēr prasīja, lai pieraksta visus saimnieka dēlus, minot viņu vecumu. Par valnieku dēliem instrukcijā nekas nav minēts. No šiem apsvērumiem var secināt, ka tās komisijas, kas vairāk vadījās no revīzijas instrukcijas burtā, nepieaugušos saimnieka dēlus un tiem pielīdzināmos ģimenes locekļus reģistrēja pilnīgāki, nekā tās komisijas, kas vadījās no revīzijas nolūka. Zināmā mērā tas zīmējas arī uz valnieku reģistrāciju. Saskaitot no revīzijas komisiju protokolētiem iedzīvotājiem (vīriešiem) pa komisijām pēc vecumiem atsevišķi saimniekus, viņu ģimenes locekļus un gājējus⁵⁶, gūstam šādu ainu:

21. TABULA.

1638. gada revīzijas atsevišķo komisiju reģistrēto zemnieku grupējums.

(1)	Komisijas №										Kopā (12)
	1 (2)	2 (3)	3 (4)	4 (5)	5 (6)	6 (7)	7 (8)	8 (9)	9 (10)	10 (11)	
1. Saimnieki un viņu ģimenes locekļi	1429	1654	1315	2938	132	815	261	2256	1014	1505	13.319
2. Saimnieku ģimenes locekļi zem 15 gadiem . . .	368	431	339	647	39	224	59	493	100	507	3.207
3. Gājēji	63	227	206	611	7	16	1	35	0	122	1.288
4. Gājēji un viņu ģimenes locekļi, jaunāki par 15 gadiem	11	4	15	35	2	3	0	0	0	22	92
5. Kopā vīrieši(1.+3.)	1492	1881	1521	3549	139	831	262	2291	1014	1627	14.607
2. procentos no 1.*	25,7	26,0	25,7	22,0	29,0	27,5	22,6	21,4	9,8	33,7	24,0
3. procentos no 5.	4,2	12,0	13,5	17,2	5,0	1,9	0,4	1,5	0	7,4	8,8
4. procentos no 3.	17,4	1,7	7,3	5,7	28,0	19,0	0	0	0	18,0	7,1

⁵⁵ A. Švābe, *Pagasta vēsture*, 284. lpp.

⁵⁶ Gājējos skaitīti iebūvieši, kalpi, bandinieki, audzēkņi; saimnieka ģimenes locekļiem pieskaitīti padēli, svaini u. c. radinieki. Ja kāds radnieks tai pašā laikā ir arī saimnieka kalps, tas skaitīts pie ģimenes locekļiem. Kam protokolā gadi nav minēti, skaitīts pie pieaugušiem, izņemot dēlu dēlus, kas skaitīti pie nepieaugušiem. Pieaugušie — sākot ar 15 gadiem.

Komisijas apzīmētas ar numuriem tādā kārtībā, kā tās apcerētas 71. un sek. lpp.

* Ģimenes locekļi, jaunāki par 15 gadiem, procentos no visiem saimniekiem un viņu ģimenes locekļiem.

No šīs tabulas varam nepārprotami konstatēt, ka revīzijas komisija, kas darbojās Suntažu, Zaubes, Skujenes, Piebalgas un Madlienas novados (apzīmēta ar 9. numuru), nevien nav reģistrējusi gājējus, bet nav arī rūpīgi uzrakstījusi par 15 gadiem jaunākus saimnieku ģimenes locekļus. Mums nav nekāda pamata pieņemt otru iespējamību, ka šīs iedzīvotāju grupas tur nemaz nav bijušas. Arī Kokneses, Bērzaunes un Cesvaines komisija (Nr. 8), jādomā, nebūs reģistrējusi visus bērnus. Minētās nepareizības abu minēto komisiju darbībā varam konstatēt pēc pirmā acu uzmetiena. Tā kā viena vai otra iedzīvotāju slāņa neregistrēšana atkarājas nevien no komisijas, bet arī no lieciniekiem, pārbaudīsim materiālu no šī viedokļa un pēc tam atgriezīsimies vēlreiz pie komisiju darbības analīzes. No iedzīvotāju statistikas zināms, ka iedzīvotāju vecumu uzbūvē vienmēr vērojama zināma likumība. Izdalot no visiem iedzīvotājiem atsevišķā grupā tos, kas jaunāki par 15 gadiem, novērojams, ka tautās, kur iedzīvotāju skaitam ir tendence vairoties, šī grupa būs relatīvi lielāka, bet tautām, kur šāda tendence nav novērojama, samērā mazāka. Svārstības, protams, var būt arī vienā un tanī pašā tautā dažādos laika sprīžos. Lielā mērā šīs svārstības ietekmē arī ārējie faktori — karš, sērgas, bads, kuņus Maltuss nosauca par pozitīviem kavēkļiem (pretēji atturībai un netikumam, kuņus viņš nosauca par preventīviem kavēkļiem). Kaut gan mūsu demogrāfiskai statistikai, mazākais Vidzemē, ir materiāls, kuņus var uzskatīt par vecāko Eiropā, šis materiāls vēl pilnīgi neapstrādāts. Tomēr arī neapstrādātā un kritiski pietiekoši vēl nepārbaudītā veidā šis materiāls dod iespēju novērtēt 1638. gadā Vidzemē reģistrēto iedzīvotāju skaitu un spriest par šī skaitījuma rezultātu noderīgumu demogrāfiskai statistikai. Protams, jāpatur prātā, ka ar tik stingrām prasībām, kā modernai tautas skaitīšanai, šim vecākam materiālam pietiek nevaram.

Mēģinājums noteikt Vidzemes zemnieku skaitu par vecāko laiku (ja neskaita galīgi neizdevušos mēģinājumus novērtēt 13. g. s. iedzīvotāju skaitu) attiecas uz 1710. gadu, un to izdarījis H. f. Bruinings⁵⁷. Šo mēģinājumu kritizējis J. Bērziņš, bet pats devis tik kļūdainas tabulas, ka arī pret viņa kritiku zūd visa uzticība⁵⁸.

⁵⁷ H. v. Bruiningk, „Über die Verheerungen durch die Pest auf dem flachen Lande in Livland 1710.“ *Sitzungsberichte der Ges. f. Gesch. und Altertumskunde*, 1912. (Rīga: 1914).

⁵⁸ J. Bērziņš, „Mēra postījumi Vidzemē 1710. gadā,“ *Valsts archīva raksti* B. I. Serija (Rīga: 1935.).

Lielaļs kadastrs dod iespēju konstatēt Vidzemes zemnieku skaitu 1690. gadā, bet šis materiāls vēl neapstrādāts. Vienīgi par 8 draudzēm savilkumu devis A. Švābe⁵⁹. 18. gadu simteņa daudzo arklu revīziju materiāli nav apstrādāti. Par laiku, sākot ar 19. g. s. otro pusi, mūsu rīcībā ir Vidzemes statistiskās komitejas publikācijas, kas sniedz arī iedzīvotāju skaitu aplēsumus, bet, sākot ar 1881. gadu, tautas skaitīšanas dati.

Lai varētu kritiski novērtēt 1638. gada skaitījuma rezultātu, jāraksturo vispārējos vilcienos daži augšā pieminētie iedzīvotāju skaita konstatējumi.

1710. gadā Vidzemē plosījās mēris. Lai noskaidrotu mēra upuru skaitu un radītu bazi saimniecības pārkārtošanai, Vidzemes ekonomiskais vietnieks uzdeva mācītājiem un muižniekiem ziņot par mērī mirušiem un dzīviem palikušiem Vidzemes iedzīvotājiem. Pēc šiem ziņojumiem sastādīts īss saraksts⁶⁰. Sarakstā ir ziņas par visām muižām, izņemot Rīgas pilsētas jurisdikcijai pakļautās. Ziņas ir grupētas šādi: darbam derīgie vīrieši, sievietes, darbam nederīgie un vecie vīrieši un sievietes, bērni, kas nevar strādāt, no citurienes pienākušie, mērī mirušie. Uzglabātais saraksts ir uzmetums, un tanī daudz labojumu. Par Rīgas un Cēsu apriņķiem, t. i. Vidzemes latviešu daļu, sarakstā ir arī kopējs saskaitījums. Šo saskaitījumu nepārbaudot izlietojis Bruinings, bet tā kā sarakstā par vairākām muižām nav minēts mērī mirušo skaits, Bruinings ir apmēram novērtējis, cik šinīs muižās varētu būt miruši. Bruinings publicētie skaitļi ir 50.248 personas, kas mērī pārdzīvojušas, un 73.132 personas, kas mērī mirušas. Dzīvo skaitā neietilpst no citurienes klāt pienākušie, jo par tiem sarakstā nav dots saskaitījums. Mērī mirušo skaitu Bruinings papildina ar 3950, kas kopā ar saskaitītiem būtu 77.082, bet kopā ar dzīviem 127.330.

Ja saskaitām saraksta atsevišķos skaitļus, iegūstam citu rezultātu: 51.068 dzīvos (ieskaitot klāt nākušos 567) un 72.894 mirušos, kopā 123.962. Ja saraksta oriģinālskaitījumam pieskaitām klāt nepieskaitītos 567 svešos, tad kopējā summa ir 123.947, tā tad atšķirība pavisam niecīga. Vērtīgākais materiālā ir grupējums pēc vecuma, izdalot atsevišķi bērnus (zem 15 gadiem), un avotā kritikai būtu jāiziet tieši no šī grupējuma. (Tādēļ liels trūkums, ka ne viena, ne otra publikācija šo grupējumu nedod.) Ja salīdzinām šī zi-

⁵⁹ A. Švābe, *Pagasta vēsture*, 284. lpp.

⁶⁰ VA Ekon. pārv. arhīva IV. B. 52 vol. 1.

ņojuma rezultātus ar 1715. gada Vidzemes revīzijas rezultātiem⁶¹, gūstam šādu ainu (abu dokumentu oriģinālskaitījums):

22. TABULA.
Iedzīvotāju skaits Vidzemē 18. g. s. sākumā.

G a d s	Vīrieši	Sievietes	Bērni	K o p ā	Bērnu procents no visiem iedzīvotājiem
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1710.	18.569	17.732	13.947	50.248	27,7
1715.	21.708	21.937	23.089	66.734	34,6

Laikā no 1710./11. gada līdz 1715. g. bija pienākuši klāt 3872 ārpagastnieki. Atskaitot šos ārpagastniekus no 1715. gada iedzīvotāju skaita, dabiskais pieaugums 5 gados būtu it kā 12.624 personas jeb, aplēšot pēc procentu formulas⁶², — gadā 4,6%.

Kaut gan tas ir visai īss laika sprīdis, tomēr varam apgalvot (lai gan ir zināma likumība, ka pēc tādām lielām katastrofām, kāds bija mēris, iedzīvotāju skaitam ir tendence strauji vairoties), ka šis vairošanās temps ir par strauju. Ja salīdzinām 1715. gada zemnieku skaitu — 66.734 ar 1863. gada⁶³ zemnieku skaitu — 361.720, tad pieaugums pēc tās pašas formulas ir 1,15% gadā. Ja 1715. gada skaitļus atzīstam par ticamākiem, tad jādomā, ka 1710. gada dzīvo skaits ir uzdots par zemu. Spriežot pēc bērnu procenta, tas pilnīgi iespējams. Diemžēl, 148 gadi no 1715. gada līdz 1863. gadam nav pilnīgi vienveidīgi, jo šī perioda beigu posmā notiek Vidzemes zemnieku emancipācija. Nezinām, cik plaša pēc tam bija zemnieku pārvietošanās un kāda tā bija visas Vidzemes apmērā, bet 1841. gadā E. f. Tīzenhauzens iesniegumā Vidzemes bruņniecības komisijai zemnieku pārvietošanos apzīmē par neticami plašu⁶⁴.

⁶¹ VA Ekonomijas pārvaldes arch., IV, B 23, 17. vol. Tabelle oder Specification von denen laut der letzten General Inquisition von 1715 bey den Güther befindlichen Menschen wornach 1716 die General Revision eingerichtet worden. 1716. gada revīzijas dati dod zemākus skaitļus: 17.732 vīriešus, 17.273 sievietes, 21.740 bērnus. Bet par vīriešiem un sievietēm atzīmēts, ka viņi ir darba spējīgi. Sk. VA l. c., vol. 56, 755.—57. lpp.

$$^{62} K = k \left(1 + \frac{P}{100} \right)^t$$

⁶³ Fr. v. Jung-Stilling, *Material zu einer allgemeinen Statistik Livland's und Oesel's* (Rīga: 1864). Tabula 1b. Lai skaitļi būtu salīdzināmi, 1863. gadā skaitīti vienīgi zemnieku kārtas iedzīvotāji.

⁶⁴ Raksta izvilckumu citē B. Ābers, „Vidzemes zemnieku „putna brīvība“ pēc 1819. g. likuma“. *Tieslietu ministrijas vēstnesis*, 1936., Nr. 3, 481. lpp.

Tas, ka perioda beigu posmā lauku iedzīvotāju skaits Vidzemē pieaug ievērojami lēnāk, liek domāt, ka zemnieku emancipācija iedzīvotāju pieaugumu mazināja. Jādomā, ka vainojama nevis dabiskā, bet gan mēchaniskā iedzīvotāju kustība. (1847. gadā lauku iedzīvotāju skaits Vidzemē⁶⁵ minēts 325.077, bet 1863. gadā 377.473. Gada pieaugums tā tad 0,9%.) Tā kā pieejamie skaitļi tomēr nav kritiski pārbaudīti, no galīga secinājuma jāatturas. Šie dati mums tomēr noder, lai varētu novērtēt 1638. gada skaitījuma rezultātus.

Spriežot pēc mēra upu skaitījuma datiem, pirms mēra, 1710. gadā Vidzemē zemnieku skaits bija (ar Bruininga interpolāciju) 127.330. Mūsu skaitījums 1638. gadam deva 14.607 vīriešus. Pieņemot, ka sievietes ir tikpat, zemnieku skaits 1638. gadā Vidzemē būtu 29.214. Pēc procentu procentu formulas aplēsts pieaugums laikā no 1638. līdz 1710. gadam ir 2,06% gadā. Tagadējās Zviedrijas teritorijā par laiku no 1620. līdz 1720. gadam, t. i. apmēram to pašu periodu, ir aplēsts 2,7%₀ pieaugums, t. i. apmēram astoņas reizes mazāks nekā Vidzemē⁶⁶. Lai gan šo skaitli par Zviedriju uzskata par pārāk mazu, tomēr varam puslīdz droši apgalvot, ka pieauguma skaitlis par Vidzemi ir par lielu. Jāņem vērā, ka laikā no 1638.—1710. g. Vidzemē bija divas katastrofas, kas mazināja iedzīvotāju skaitu. Pirmais ziemeļu kaŗš gadu simteņa vidū un bada gadi gadu simteņa beigās⁶⁷ radīja smagu saimniecisku depresiju. Bez tam priekš 1710. gada mēra lielais ziemeļu kaŗš, jādomā, krietni vien bija mazinājis zemnieku skaitu. Ja vidējais pieaugums — 2,06% — uzskatāms par pārāk lielu, tad iemesls varētu būt vai nu 1638. gadam konstatētais pārāk zemais vai 1710. gadam pārāk augstais iedzīvotāju skaits. Liekas, ka šinī gadījumā būs bijuši abi iemesli kopā. Ja 1710. gada dzīvo skaits uzskatāms par zemu uzdotu, tad mirušo skaits liekas pārāk liels. Muižnieku interesēs bija parādīt dzīvo skaitu mazāku, bet tik plašās sērgās mirušos gan nekad nevar precīzi saskaitīt. Gandrīz vienmēr, sērgu upu skaitu novērtējot, to mēdz pārspilēt.

⁶⁵ Jāievēro, ka šoreiz nav zemnieku skaits, bet visu lauku iedzīvotāju skaits. Abi skaitļi pēc Fr. Jung-Stilling, *Material zu einer allgemeinen Statistik Livlands und Oesels* (Rīga: 1866), III, 3. lpp.

⁶⁶ E. Heckscher, *Sveriges Ekonomiska Historia* (Stockholm: 1935—), I, 2, 383. un sek. lpp.

⁶⁷ Autora, „Latviešu zemnieku turība septiņpadsmitā gadu simtenī“, *Senatne un Māksla*, 1937., IV., 50. lpp.

Jau redzējām divu komisiju darbībā, ka 1638. gadā reģistrēts mazāk iedzīvotāju: neregistrēti bija palikuši bērni un gājēji. Abas šīs iedzīvotāju kategorijas ir tādas, par kurām rodas šaubas, vai arī citas komisijas tās pilnīgi reģistrējušas. Šaubas pastiprina 1638. gada datu un pieejamo 1690. gada skaitļu salīdzinājums.

Aplēšot to saimnieku ģimenes locekļu skaitu, kas ir jaunāki par piecpadsmit gadiem, procentos no visa saimnieku un viņu ģimenes locekļu skaita un tāpat to gājēju procentu, kas jaunāki par 15 gadiem, no visu gājēju skaita, salīdzinājums ir šāds:

23. TABULA.
Bērni procentos no kopējā iedzīvotāju skaita 1638. un 1690. gadā.

(1)	1638 (2)	1690* (3)
Saimnieku ģimenes locekļu	24 ⁰ / ₀	36,2 ⁰ / ₀
Gājēju	7,1 ⁰ / ₀	49 ⁰ / ₀
	Kopā vidēji	22,5 ⁰ / ₀ 37 ⁰ / ₀

Salīdzinājumā durās acīs, ka 1638. gadā reģistrēto starpā sevišķi zems mazgadīgo gājēju procents, bet arī saimnieku saimē tas nav augsts. 1710. gadā, kā redzējām, bērnu procents pēc mūsu ziņām bija 27,7%, ko uzskatījām par pārāk zemu, jo 1715. gadā bērnu procents ir 34,6. Gribot negribot jāsecina, ka 1638. gada revīzijā reģistrētais bērnu skaits ir par mazu. Ar šādu negatīvu secinājumu tomēr nevaram apmierināties, un mums jānoskaidro, vai kļūdaino skaitli nevaram papildināt. No revīzijas protokola salīdzinājuma ar vaku grāmatām redzējām, ka salīdzinātās ziņas visrūpīgāk bija reģistrējusi komisija, kas darbojās Alūksnē, Gulbenē un Gaujienā. Bērnu procents šinīs novados ir: Alūksnē 32,9%, Gulbenē 38,6%, Gaujienā 27,4%. Kā redzam, šie procenti ir jau daudz tuvāki vēlākos piemēros (1690. un 1715. gadā) konstatētam.

Ja pieņemam, ka bērnu skaits 1638. gadā bija 33% no pieaugušo skaita, tad no vienas puses šis pieņēmums šķiet diezgan patvaļīgs, bet no otras puses tas pamatojams ar to, ka apmēram tāds bērnu skaits bija nevien tūdaļ pēc lielās katastrofas 18. g. s.

* Sk. A. Švābe, *Pagasta vēsture*, 284. lpp.: Āraišos, Burtniekos, Evelē, Matīšos, Salacā, Trikātā, Valmierā un Cēsīs 1690. gadā pēc lielā kadastra A. Švābe saskaitījis 7478 saimnieku saimes locekļus, no tiem 2712 jaunākus par 15 gadiem, un 366 iebūviešus, no tiem 179 jaunākus par 15 gadiem.

sākumā, bet arī 1638. gadā tanīs novados, kur reģistrācija izdarīta visrūpīgāk. Pieņemot, ka bērni ir 33% no visu zemnieku skaita, visu reģistrēto zemnieku (vīriešu) skaits palielināms par 2270, t. i. no 14.607 uz 16.877, bet nesamazinot reģistrēto bērnu skaitu novados, kur bērnu vairāk par 33%, vīriešu skaits būtu 16.927. Pieauguma procents gada laikā līdz 1710. gadam tādā gadījumā noslīd no 2,06% uz 1,86%.

Atliek vēl otra nedrošā, t. i. eventuāli pietiekoši rūpīgi nesa-skaitītā šķira — iebūvieši. Diemžēl, lai pārbaudītu šīs zemnieku grupas reģistrācijas pilnību, mums nav iespējams konstruēt tādu normālu skaitli, kā iedzīvotāju vecuma grupām, jo nav nekādu pamatu, kas ļautu vienu vai otru iebūviešu samēru ar saimniekiem uzskatīt par normālu. 1690. gadā saskaitītās 8 draudzēs iebūvieši ir tikai 4,6%, t. i. nedaudz vairāk kā puse, salīdzinot ar 1638. gadā saskaitītiem 8,8% (neskaitot piekalkulētos bērnus). Sava loma te būs likumdošanai, jo jau tūdaļ pēc 1638. gada revīzijas sāka izdot likumus, kuŗu nolūks bija kalpus pārvērst par saimniekiem⁶⁸.

Gājēju skaitu varētu kontrolēt, pārbaudot, vai uzdotās klausas iespējams pildīt. Piemēram, Turaidas novadā Bērents Imišs it kā pilda klausas ik nedēļas, bet viņš atzīmēts kā vienīgais ciemata apdzīvotājs. Protams, iespējams, ka klausas kā gane vai citādi pildīja kāda sieviete (revīzija sievietes neregistrē) un kļūdas dēļ nav pierakstīts, ka klausas pilda kājām, bet tā kā saimniekam divi zirgi, bet sējumi tikai 6 pūri, jādomā, ka ciematā nav reģistrēti visi vīrieši. Līdzīgus piemērus var sameklēt vairākus (piem., Lugažos, 318. fol.).

Bet, kā jau noskaidrots, atzīmes par klausām protokolā nav drošas, un tādēļ, ja arī vienā otrā gadījumā būtu iespēja gājēju skaitu kritizēt, plānveidīgi apstrādāt no šī viedokļa materiālu neatmaksājas. Turklāt nav zināms, vai palicis neminēts gājējs, vai ģimenes loceklis.

Revīzijā reģistrēto iebūviešu skaita kritizēšanai jāmeklē citi salīdzinājumi. Zemnieku saimniecībās ražoto labību ļoti mazā mērā veda tirgū, bet to izlietoja pašu iztikai un beriem. Ja pieņemam, ka zemnieku sējumi revīzijā ir relatīvi pareizi reģistrēti un ka vidējā raža Vidzemē visos novados bija puslīdz vienāda, tad

⁶⁸ 1639. gada 6. decembra patents VA. ģenerālgubernatora registrātūra. 1686. gadā noteica kalpu maksimu ciematos. A. Švābe, *Pagasta vēsture*, 287. lpp.

sējumu daudzums zemnieku laukos dod iespēju spriest par to, vai zemnieku skaits ir pareizi reģistrēts. Ja arī nemeclēsīm starp šīm rindām matēmatisku korrelāciju, tad tomēr, mazākais par galējībām, varēsīm izdarīt zināmus secinājumus.

24. TABULA.

1638. gada revīzijā reģistrēto iedzīvotāju skaita salīdzinājums ar uztura labības sējumiem.

Novada nosaukums	No kopēja ciematu skaita sējumus nemin (procentos)	Uz 100 reģistrētiem zemniekiem izsēti rudzi un mieži pūros ¹⁾	Uz 100 zemniekiem, papildinot zemnieku skaitu ar bērniem līdz 33 % ²⁾ , izsēts pūros ²⁾	Gājēju % no zemnieku skaita, kas papildināts līdz 33 % ar bērniem ²⁾	Bērnu % no visiem reģistrētiem vīriešiem ¹⁾	Gājēju % no visiem reģistrētiem vīriešiem ¹⁾	Gājēju un bērnu % no visiem reģistrētiem vīriešiem ¹⁾
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Rīga	68	40	33	7,4	19,1	6,7	25,1
Rauna	13	116	98	15,0	20,8	12,6	32,7
Liepupe	26	117	105	4,5	25,1	3,9	28,5
Straupe	12	126	118	15,3	28,7	12,5	39,5
Krimulda	24	131	114	23,5	22,5	18,3	40,7
Trikāta	14	134	103	28,2	12,5	25,9	37,1
Augstroze	8	138	128	24,5	31,4	18,6	49,1
Ikšķile	40	139	138	3,7	32,8	3,8	35,3
Vainiži	10	147	122	15,8	19,0	15,1	31,7
Cēsis	18	149	124	19,8	18,9	18,0	35,0
Burtnieki	4	151	130	18,9	22,1	15,8	36,9
Allaži	0	158	144	11,1	26,6	8,5	34,7
Valmiera	8	166	136	23,7	17,9	20,7	37,9
Limbaži	7	167	134	17,1	16,6	14,7	31,0
Turaída	18	168	146	13,3	22,6	10,3	32,8
Guļbene	19	168	166	14,8	38,6	13,4	48,7
Nabe	14	169	152	14,1	25,0	12,5	35,9
Mālpils	19	170	150	7,0	24,3	5,9	29,7
Nitaure	9	173	150	5,9	22,9	4,6	47,5
Aloja	20	181	173	4,8	29,5	5,0	33,1
Sigulda	9	183	157	16,6	30,4	13,3	31,9

¹⁾ Aplēsts pēc nepapildinātiem protokola datiem.

Sestā ailē aplēsts kā saimnieku, tā gājēju bērnu procents. Septītā ailē ietilpst kā pieaugušie gājēji, tā viņu bērni. Astotā ailē ietilpst pieaugušie gājēji, viņu bērni un saimnieku bērni. Tādēļ astotā aile nav tikai divu iepriekšējo aiļu summējums.

²⁾ Aplēsts pēc papildinātiem protokola datiem ar bērnu skaitu līdz 33%.

Ceturtais ailes skaitļi aplēsti, ņemot tos pašus sējumus, no kuriem aplēsti otrās ailes dati, bet zemnieku skaitam piekalkulēts („iekš simta“) 33% bērnu.

24. tabulas turpinājums.

Novada nosaukums	No kopējā ciematu skaita sējumu nemin (procentos)	Uz 100 reģistrētiem zemniekiem izsēti rudzi un mieži pūros ¹⁾	Uz 100 zemniekiem, papildinot zemnieku skaitu ar bērniem līdz 33%, izsēts pūros ²⁾	Gājēju % no zemnieku skaita, kas papildināts līdz 33% ar bērniem ³⁾	Bērnu % no visiem reģistrētiem vīriešiem ¹⁾	Gājēju % no visiem reģistrētiem vīriešiem ¹⁾	Gājēju un bērnu % no visiem reģistrētiem vīriešiem ¹⁾
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Vecsalaca . .	12	202	185	10,7	26,6	8,5	34,6
Salaspils . .	5	220	212	2,0	30,4	1,5	31,9
Gaujiena . .	0	225	208	5,0	27,4	4,3	31,1
Bērzaune . .	4	227	192	10,4	20,8	12,3	22,1
Alūksne . .	12	228	224	8,8	32,9	7,0	39,0
Cesvaine . .	6	229	174	0,7	11,8	0,7	12,4
Koknese . .	3	230	214	3,3	27,9	2,4	30,3
Dole . . .	3	245	208	1,0	20,9	1,0	21,9
Madliena . .	9	304	221	0	7,8	0,0	7,8
Rūjiena . .	19	307	283	0,8	27,2	0,9	27,8
Ērgeme . .	3	312	271	0,3	22,5	0,4	22,9
Skujene . .	20	377	277	0	8,7	0,0	8,7
Ropaži . . .	23	397	327	7,6	18,5	6,9	33,0
Piebalga . .	15	450	335	0	10,3	0,0	10,3
Suntaži . .	5	527	403	0	12,6	0,0	12,6

Ja neskaita Rīgu, lielākais ciematu procents, kam nemin sējumu, ir Ikšķilē. Ja papildinām šo ciematu sējumu proporcioniāli sējumiem pārējos novada ciematos, tad uz 100 iedzīvotājiem pēc papildināšanas ar bērniem līdz 33%, sējumu ir 230 pūru. Ja Alūksnē neskaita jaunsaimniekus, kas nemin sējumu, tad aplēstais sējumu daudzums uz 100 iedzīvotājiem mainās no 224 uz 237 pūriem. Arī pārējiem novadiem salīdzinājumu traucē ciemati, par kuŗu sējumiem trūkst ziņu. Lai šo traucējumu novērstu, varētu rīkoties divējādi: piekalkulēt klāt sējumu par tiem ciematiem, kas sējumu nemin, vai neskaitīt šo ciematu iedzīvotājus. Izdarot vienu vai otru no šiem aplēsumiem, mēs varētu salīdzināt gājēju procentu no visiem iedzīvotājiem ar sējumiem uz katru iedzīvotāju. Tomēr arī augšējās tabulas daudz vienkāršākais aplēsums atļauj izdarīt interesantus secinājumus. Pieņemot, ka bērnu skaits visos novados sasniedza, mazākais, 33% no kopējā iedzīvotāju skaita (novados, kur tas patiesībā augstāks, atstājot augstākos skaitļus), tabulas ceturtā aile rāda, cik pūru rudzu un miežu tādā gadījumā būtu izsēts uz 100 iedzīvotājiem. Ar šo sējumu daudzumu tad salīdzini-

nāts valinieku procents no kopējā iedzīvotāju skaita (abi skaitļi papildināti ar bērnu skaitu). Rezultātā redzam, ka novados, kur sējumi pārsniedz 200 pūrus, valinieku procents noslīd zem 10%. Tādi novadi ir Salaspils, Gaujiena, Alūksne, Cesvaine, Koknese, Dole, Madliena, Rūjiena, Ērgeme, Skujene, Ropaži, Piebalga, Suntaži un ar augšā minēto korrigējumu arī Ikšķile. Šinī sarakstā gandrīz varētu ietilpināt Aloju, Nītauri, Bērzauni un Vecsalacu. No otras puses, tiem novadiem, kur šādā veidā aplēstais vidējais sējumu daudzums ir no 100—200 pūru, gājēju procents svārstās no 11—28. Liepupē, Raunā un Rīgas novadā ir neproporcionāli maz sējumu, un tādēļ tos šinī aplēsumā nevaram ņemt vērā⁶⁹.

Ka mazais gājēju procents tik lielā novadu skaitā korrelē ar lieliem sējumiem uz vienu iedzīvotāju, ir pietiekošs pierādījums, ka te nav nejaušība. Tā kā nav iemesla domāt, ka sējumi reģistrēti vairāk tieši novados, kur gājēji reģistrēti mazāk, secinājums var būt tikai viens — gājēji šinīs novados reģistrēti mazāk, nekā tie patiesībā bija.

Raksturīgi, ka visvairāk sējumu uz vienu iedzīvotāju ir tieši pēc devītās komisijas ievāktām ziņām, jo šī komisija savā maršrutā neregistrēja neviena gājēja, kas, protams, nesaskanēja ar patiesiem apstākļiem.

Tā tad, ja būtu reģistrēti arī neregistrētie gājēji, tad sējumu daudzums uz katru vīrieti nepārsniegtu vairs 200 pūrus (šis skaitlis minēts tikai piemēra dēļ, jo nav nosakāms, kur īsti ir robeža), bet būtu zemāks un vairāk līdzinātos pārējiem novadiem, kur gājēju ir lielāks procents. Tas pilnīgi saprotams, jo gājēji lielāko tiesu dzīvoja saimnieka maizē un nevien palīdzēja maizi ražot, bet arī to patērēt.

Pierādījums, ka vairākos novados gājēji nav pilnīgi reģistrēti, ir tikai destruktīvs. Šī kritika būtu daudz vērtīgāka, ja varētu atrast drošus pamatus, lai aplēstu, kāds ir neregistrētais gājēju skaits. Diemžēl, mūsu rīcībā tagad esošais materiāls to neatļauj. Nav nekāda pamata domāt, ka gājēju skaitam visos novados, kaut aptuveni, jābūt vienādam. Arī kritizējot reģistrēto gājēju skaitu, pieņemām, ka sējumi uz vienu personu var svārstīties no viena līdz diviem pūriem. Šī svārstība ir tik liela, ka tā neatļauj aplēst gājēju

⁶⁹ Šinī aplēsumā pilnīgi pielaujams rīkoties ar vidējiem aritmētiskiem — sējumiem un gājēju skaitam ir samērā maza izkliede.

skaitu. Varam tikai aptuveni vērtēt, ka kādi 1300 gājēji (tikai vīrieši), to skaitā kādi 400 bērni, varētu būt izlaisti. Svārstību robežas šim vērtējumam pieļaujamas ļoti lielas.

Neskaitot Rīgas patrimoniālās muižas, zemnieku skaits Vidzemē 1638. gadā tā tad būtu vērtējams:

Saskaitīti	14.607 vīrieši
Nepieskaitīti bērni	2.320
Nepieskaitīti gājēji	1.300
Nepieskaitīti Gaujienas un Gulbenes jaunsaimnieki	159
Kopā	18.386 vīrieši vai 36.772 zemnieki.

Salīdzinot šo skaitli ar Bruininga datiem 1710. gadam — 127.330, šajos 72 gados, apļēst procentuālo pieaugumu gadā pēc salikto renšu formulas, gada pieaugums būtu 1,74% gadā. Tāds pieaugums normālā attīstībā ir gan iespējams, bet ņemot vērā karus un bada gadus, starplaikā, tomēr vēl par lielu, no kā secināms, ka mūsu augšējais vērtējums būtu vēl palielināms — par cik, tas nav nosakāms. Skaitot 1638. gadā Vidzemē 37.000 zemniekus, bet kopā ar Rīgas patrimoniālapgabalu ap 38.200, mums tomēr jau ir kāds, kaut arī vēl pārbaudāms, pieturas punkts daudz svarīgu jautājumu risināšanai.

Jāpiezīmē, ka Rīgas iedzīvotāju skaits, salīdzinot ar Vidzemes zemnieku skaitu, 1710. gadā pirms mēra bija 8%⁷⁰, salīdzinot ar visu iedzīvotāju skaitu, vēl mazāks. 1847. gadā Rīgas iedzīvotāju skaits no lauku iedzīvotāju skaita ir kādi 16%⁷¹. Diemžēl, nevaram konstatēt, kāds procents bija 1638. gadā, jo par šo gadu Rīgas iedzīvotāju skaita vērtējuma nav. Tas jānožēlo, jo kaut arī Rīgas saimniecības rajons nebija vienīgi Vidzeme, tomēr Rīgas iedzīvotāju skaits būtu nevien labs kontroles līdzeklis aplēstam Vidzemes zemnieku skaitam, bet atsegtu arī svarīgas lappuses mūsu saimniecības vēsturē.

⁷⁰ 1710. gadā Rīgā iedzīvotāju skaits vērtējams uz 11.355—10.110 personām. Sk. autora, „Rīgas pilsētas iedzīvotāju skaita attīstība 250 gados“, *Senatne un Māksla*, 1936., III, 56. lpp.

⁷¹ Fr. Jung-Stilling, *Material*, III.

1638. GADA ARKLU REVĪZIJAS KRITIKA LAIKMETA DOKUMENTOS.

Ja 17. g. s. pirmo arklu revīziju kritika jau parasti izpaudās tā laika darbinieku motivējumos par jaunas revīzijas nepieciešamību, tad 1638. gada revīzijai nākošā sekoja tikai pēc 50 gadiem. Tādēļ mums jāmeklē šīs revīzijas kritika laikmeta liecībās citur.

Kritiku par 1638. gada arklu revīziju 17. g. s. senrakstos varam a priori sagaidīt divos gadījumos: pēc revīzijas pabeigšanas muižnieku iebildumos, un, kā no valdības, tā no muižnieku puses, uzsākot jaunu revīziju (1688.).

Vācu rakstnieki, kas piemin 1638. gada revīziju, vienmēr daudzina muižnieku iebildumus pret šo revīziju. Šiem apgalvojumiem ir gaužam maz pamata⁷², un tie lielāko tiesu radušies kā analogijas secinājumi — ja jau bija iebildumi pret lielo kadastru un redukciju, tad vajadzētu būt arī iebildumiem pret 1638. gada revīziju. Vienīgais reālais šajos apgalvojumos ir karalienes Kristīnas 1643. gadā muižnieku deputācijai dotā rezolūcija. Šinī 4. jūlijā rezolūcijā, kurā ir 15 panti, septītais pants runā par 1638. gada arklu revīziju⁷³. Rezolūcijas 7. panta saturs šāds: „Karaliskai majestātei bijis iemesls izteikties par nevienlīdzībām, kas radušās pagājušā arkla revīzijā, kaut gan neviens no tiem, kas revīzijā piedalījušies,

⁷² Interesanti izsekot, kā apgalvojums par daudziem muižnieku iebildumiem pārgājis jaunākā literātūrā. 1827. gadā fon Hagemeisters par 1638. g. revīziju raksta: „Allerdings mochte Willkühr oder falsche Anwendung der gegebenen Vorschriften hiebei Manchen verletzt haben, indem die Ritterschaft sich veranlaßt fand, deshalb Beschwerde zu führen. Die vormundschaftliche Regierung erklärt diese in ihrer Resolution von 4ten Juli 1643 für begründet und versprach Abhülfe; indessen erfolgte keine.“ („Über die ehemalige und itzige Bedeutung eines livländischen Hakens und die verschiedenen Hakenrevisionen“ *Livländische Jahrbücher der Landwirtschaft* (Dorpat: 1827.) 3. Band, 1. Stück, pag. 11. (Šo Hagemeistera spriedumu 1876. gadā J. Ekards pārveido šādi: „Als die Kommission (sic!) im Jahre (sic!) 1641 festgestellt hatte, daß es in Livland 4343 Haken gebe, erhoben sich gegen diese Aufstellung so zahlreiche (pasvītrojums mans) ritterschaftliche Reklamationen, daß die für die unmündige Königin Christine fungierende vom Grafen Axel Oxenstierna geleitete vormundschaftliche Regierung am 4. Juli 1643 die Berechtigung derselben anerkennen und Abhilfe versprechen mußte.“ (Julius Eckardt, *Livland im achtzehnten Jahrhundert* (Leipzig: 1876), 85. lpp.) Citi autori tad jau paši pilnīgi pārliecināti par savu vārdu patiesību runā par neskaitāmiem iebildumiem pret revīzijas rezultātu.

⁷³ Rezolūcija iespiesta Budenbroka, *Sammlung der Gesetze, welche das heutige livländische Landrecht enthalten*, (Riga: 1821.), II, 1, 186. lpp. Rezolūcijas noraksts RA 1643. g. zviedru reģistrātūrā, 729. un sek. fol.

nav vainojami. Tomēr izrādās, ka šī revīzija nav visur pareizi notikusi un ka tā nav iekārtota ar tādu vienādību, kas zīmētos uz visiem vienlīdzīgi. Ja deputācija domā, ka (revīzijai) varētu atrast citus līdzekļus, lai viņi iesniedz par to karaliskai majestātei rakstītu priekšlikumu, ko varētu apsvērt un apdomāt, kā šo priekšlikumu realizēt."

Šo rezolūciju novērtējot, pirmkārt jāzina, ka divi no pieciem deputācijas locekļiem, kas bija iesnieguši karalienei sūdzību, 1638. gada revīzijā bija aktīvi piedalījušies revīzijas komisijās (Oto fon Mengdens un Indriķis fon Klebeks). Par to, ka pilnīgu vienādību revīzija steigā nevarēs panākt, minēts jau instrukcijā pirms revīzijas. To pašu apliecina arī ģenerālgubernātors 1640. g. 18. marta rakstā⁷⁴ kameras kollēģijai, solot uz vienu otru vietu nosūtīt mērniekus. Tāpat jau atreferētais E. Mengdena priekšlikums noteikt Latvijā (Vidzemē) arklus pēc zemnieku sējumu platības, runā par nevienlīdzībām revīzijā. Kā redzējām, šīs revīzijas iznākuma nevienlīdzības cēlonis bija tas, ka muižnieki zemniekus vienā vietā ekspluatēja vairāk, otrā mazāk. Revīzija arklus novērtēja pēc zemnieku spējām. Lai noteiktu šīs spējas, kaut arī ne vienīgais, tad tomēr viens no galveniem momentiem bija tas, cik zemnieks pilda klaušas un maksā kunga tiesu muižai. Ar šīm „spējām“ noteiktais arklu skaits saskanēja, un te nekādu nevienlīdzību nevaram saskatīt. Ja turpretim apsveram, ka zemnieki savos pienākumos pret muižu tika nevienlīdzīgi izmantoti, tad, protams, arī arklu novērtējums ir nevienlīdzīgs. Valdība tomēr te nekā nevarēja darīt. Ja tā būtu ņemusi vērā, ka zemnieki savos pienākumos pret muižu faktiski nav vienlīdzīgi un būtu centušies šo nevienlīdzību novērst, tad rezultāts būtu bijis pilnīgs absurds: jo vairāk muižnieks zemnieku ekspluatē, jo saudzīgākam jābūt kronim. Citiem vārdiem, kronis būtu izsniedzis muižniekiem prēmiju par zemnieku ekspluatēšanu. Te arī meklējama principiālā starpība starp 1638. gada un 1688. gada revīziju. Pēdējā nevien konstatēja zemnieka kunga tiesu un viņa klaušas, nevien novērtēja viņa mantu un sējumus, lai redzētu, vai zemnieka arklu skaits noteicams tikai pēc kunga tiesas un klaušām, vai grozāms, kā to darīja 1638. gadā, bet valdība arī normēja zemnieka pienākumus. To darīja tādējādi, ka zemnieka zemi saskaņoja ar viņa pienākumiem. Zemes labumu novērtēja vai

⁷⁴ KA Kammarkollegii arkiv. Ankomne Breff 1640, vol. 97, sk. 67. un 94. lpp.

nu pieskaņojot pienākumiem, pieliekot vai atņemot pa gabalam, vai arī grozot nodevas un kļaušas. Tā varēja rīkoties reducētās kroņa domēnēs 1688. gadā, bet ne muižnieku valdīšanā nodotos lēņos 1638. gadā. Pilnīgi aplams apgalvojums par muižnieku sūdzībām, kas it kā piespiedušas valdību deklarēt, ka revīzija nav izdarīta taisnīgi. Valdības ierēdņi jau pirms revīzijas paredzēja, ka to nevarēs visur vienādi labi izdarīt, bet pēc revīzijas centās trūkumus novērst, gan saskaņojot konstatētos arklū skaitus pa atsevišķiem novadiem, gan izdarot vēlāk sikākus grozījumus. Jāievēro, ka visās revīzijās komisijās piedalījās arī viens muižnieks, kas, protams, aizstāvēja savas kārtas intereses. Muižniekiem revīzijā nepatika pavisam kas cits — revīzija paaugstināja arklū skaitu par kādiem 50%, un staciņu, ko zemnieks maksāja vienmēr no sava faktiskā arklū skaita, par šiem 50% muižnieks vairs nevarēja paturēt sev, bet tas bija jānodod kronim. Muižnieki interesējās tikai par saviem ienākumiem, bet par to, kā panākt vienlīdzīgu zemnieku aplikšanu dažādos novados, viņiem bija maz daļas. To spilgti redzam lielā kadastra laikā. Kad valdība centās panākt zemnieku vienlīdzīgu novērtēšanu, muižnieki cēla vislielākos iebildumus pret paredzētiem zemnieku zemes mērījumiem, tai vietā ieteicot rīkoties tāpat kā 1638. g. revīzijā — nopratinot vienīgi zemniekus un pārlūkojot vaku grāmatas⁷⁵. Maz ticams, ka muižnieki 35—40 gadu laikā būtu aizmirsuši, ka viņi paši par šo 1638. gada revīziju sūdzējušies. Šis apstāklis liecina, ka 1643. gadā muižnieku deputācijas iesniegtā sūdzība bija tikai epizode. Bija taču izdevīgi sūdzēties par lietu, kur bija zināms, ka valdības ierēdņiem pašiem ir iebildumi.

Muižnieku deputācija neņēma vērā, ka šie valdības ierēdņu iebildumi nebija sevišķi svarīgi. Mazākais, ne tik svarīgi, lai izdarītu jaunu revīziju, kā tas, piemēram, notika Ingrijā. Tur 1638. gada revīzija bija cietusi galīgu neveiksmi, un to vairākkārt nācās atkārtot. Muižnieku kritika par Vidzemes revīziju tiecās pēc arklū skaita samazināšanas, bet valdībai bija pilnīgi pretējs viedoklis. Šis valdības viedoklis sevišķi spilgti formulēts karalienes 1640. g. 18. septembra instrukcijā jaunieceltajam Vidzemes komisāram Engelbrechtam fon Mengdenam⁷⁶. Instrukcijas 21. pants nosaka: komisāram jāievāc ziņas par visiem uzlabojumiem zemē. Ja muižās pieaug

⁷⁵ A. Švābe, *Zemes attiecību... vēsture Latvijā*, 106. lpp.

⁷⁶ RA Livonica 1935. II vol. 408.

zemnieku skaits un līdz ar to privātie ienākumi, tad vajadzētu arī augt kroņa ienākumiem. Tas jāsaprot tā, ka nav tūdaļ jāsarīko jauna revīzija, bet (komisāram) jāuzmanās, lai gadījumā, ja tādu revīziju sarīkotu, viņš varētu nākt ar saviem padomiem, uz kuriem varētu dibināties.

Valdībai muižnieku priekšlikumi, kuŗu nolūks bija arķlu skaita samazināšana, fiskālu motīvu dēļ nebija pieņemami.

Pirms apskatām lielā kadastra laikā izteiktos spriedumus par 1638. gada revīziju, interesanti pakavēties pie kāda nedatēta, uz 1664. gada jūniju attiecināma iesnieguma, kur raksturotas iepriekšējās Vidzemes arķlu revīzijas⁷⁷.

Iesniegumā minēts, ka kopš 1638. gada līdz iesnieguma dienai zeme devusi staciņu pēc 1638. gada revīzijas arķliem. Šie arķli noteikti pēc īpašnieku-muižturķu vai zemnieku pašu liecībām. Liecības pierakstītas istabā pie galda (t. i., nepārbaudot ziņas dabā). Ja ziņas, salīdzinot ar 1601., 1624. un 1630. gada revīzijas ziņām, esot redzams, ka daudzās vietās ir otrtik liela un pat lielāka starpība. Tā kā par šīm starpībām nekas neesot paskaidrots, varētu domāt, ka vai nu zeme 1638. gadā nav bijusi tik bieži apdzīvota, kā iepriekšējo revīziju laikā, vai arī, ka revidenti, kas bija vairākās grupās un revidēja dažādus novadus, nav ņēmuši vērā, ka ir dažāda lieluma arķli, bet visus pierakstījuši par vācu arķliem. Lai būtu kā būdams, 1638. gada revīzijā nekas neesot minēts par iepriekšējām revīzijām (šis apgalvojums ir maldīgs. ED), kas bijušas „Ad acta“ un kuŗas vajadzējis likt pamatā, jo zeme visās iepriekšējās revīzijās revidēta pēc karaļa pavēles: 1600. un 1602. gadā pēc karaļa Kārļa pavēles, tikko viņš bija zemi iekāŗojis, un 1624. un 1630. gadā pēc karaļa Gustava Ādolda pavēles.

Par arķlu lielumu nevienā revīzijā nekas neesot teikts. Vienīgi 1630. gadā par Kokneses apgabalu un novadiem gar Daugavu esot specificēti sējumi, kas tomēr esot visai dažādi un nekur nesasniedzot 30 pūrus uz arķla.

Pēc tam rakstā iztīrā arķlu (pie šīs raksta daļas vēl atgriezīsimies) un ierosina sarīkot jaunu revīziju, izdarot mērījumus un sastādot kartes.

Raksta autors, acīmredzot, nav ievēŗojis, ka 1630. gadā konstatēto arķlu skaitu vēlāk reducēja un staciņu ņēma vienīgi no reducētā arķlu skaita. Raugoties no fiska interešu viedokļa, autors

⁷⁷ Tidō archīvā.

atzīst par nepareizu, ka 1638. gadā arklu skaits iznācis mazāks nekā iepriekšējās revīzijās nereducētais arklu skaits. Kā vienīgo attaisnojumu viņš atzīst iespējamību, ka 1638. gadā zemē būtu bijis mazāk iedzīvotāju.

Šis piemērs rāda, ka valdībai tuvu stāvošās aprindās 1638. gada faktiskos apstākļus jau 1664. gadā vairs nezināja. Tādēļ nav nekāds brīnums, ka 1687. gadā valdības izdotajā instrukcijā 1638. gada revīzija novērtēta pilnīgi nepareizi. Maldīgās domas par 1638. gada revīziju ievada pēc Vidzemes landtāga lēmuma⁷⁸ karalim iesniegtais priekšlikums, datēts ar 1681. g. 19. augustu⁷⁹. Pakavēsimies vienīgi pie iesnieguma daļas, kas runā par 1638. gada revīziju un pie (Lichtona komisijas) atsaukšanas par šo iesniegumu⁸⁰, un arī tikai pie tās atsaukšanas daļas, kas piemin 1638. gada revīziju. Iesniegumā apgalvots, ka 1638. gada arklu revīzijā vienā arklā bijis ne mazāk kā 180 mucas vietas zemes. Tas esot redzams no tā, ka pēc šīs revīzijas 4200 arkliem atbilst pāri par 15.000 apdzīvotu ciematu (1638. g. revīzija reģistrēja 4343 arkļus un 11.055 ciematus). Ka arklam atbilst 180 mucas vietas, iesniegumā pierādīts šādi: lai no arkla pildītu nedēļas klaušas ar diviem darbiniekiem(!), uz šī arkla jābūt 4, mazākais 3 ciematiem. 3 ciematos ir, mazākais, 30 ēdēji, kas gadā patērē 90 mucas rudzu maizes. No šiem ciematiem jādod 10 mucas rudzu kunga tiesas un 2 mucas staciņa kronim, kā arī apmēram 6 mucas mācītājam, ķesterim, kontribūcijai, armijas uzturam un karaspēkam, kas atrodas pārgājienos. No revīzijas arkla tā tad gadā, atskaitot sēklu, jāiegūst 108 mucas rudzu. Lai ražotu 108 mucas, nepieciešamas 36 mucas vietas tīrumu, jo nevar skaitīt, ka izauga vairāk kā trešais grauds. Trīs ciematiem tā tad vajaga 108 mucas vietas tīrumu. Tā kā šinīs 108 mucas vietās dažās vietās tomēr būtu ieskaitāma arī meža zeme, šiem trim ciematiem pietiktu 90 mucas vietas tīrumu. Skaitot klāt tikpat daudz nepieciešamo meža zemi, kopā uz arkla būtu nepieciešamas 180 mucas vietas.

Lai izprastu šī iesnieguma argumentāciju, jāievēro, ka te runā vienīgi par rudziem. Pieņemts, ka katrs ciemats apsēj ar rudziem

⁷⁸ C. Schirren, *Die Recesse der livländischen Landtage 1681—1711*. Dorpat, 1865, 52. un sek. lpp.

⁷⁹ Autora, „Divi lielā kadastra dokumenti“, *Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls*, 1 (1937.), 114. un sek. lpp.

⁸⁰ *Ibid.*, 117. un sek. lpp.

caurmērā 12 mucas vietas. Protams, prezumējams, ka otras 12 mucas vietas apsētas ar citām kultūrām, bet 12 mucas vietas atstātas atmatā. Citiem vārdiem, novērtējums, ka vienam arklam nepieciešamas 90 mucas vietas, saprotams tā, ka 60 mucas vietas ir apsētas, bet 30 mucas vietas atmatā. Tā kā šie dati attiecināti arī uz 1638. gada revīziju, pārbaudīsim, kā tie saskan ar to, ko revīzija faktiski konstatēja Vidzemes latviešu daļā. Vislielākā arkla platība Vidzemē bija Alūksnē — pilnā arklā 14 mucas vietas, pusarklā apm. 7,3 mucas vietas, $\frac{1}{4}$ arklā ap 5,3 mucas vietas, ja skaita tikai reģistrētos sējumus⁸¹. Citur šie skaitļi ir daudz mazāki. Tā tad vidēju 60 mucas vietu sējumu vietā maksimāli konstatējamas tikai 14 mucas vietas. Vēl spilgtāki redzam šī apgalvojuma aplamību, ja apsveram, cik zirgu vajadzētu, lai apstrādātu aplēstās arklu platības. Vidzemes latviešu daļā 1638. gadā konstatēja 2605 arkļus, tas tā tad būtu (60 reiz) 156.300 mucas vietas. Ja skaitām, ka zemnieks ar vienu zirgu var iestrādāt 6 mucas labības⁸², tad šīs platības apstrādāšanai vajadzētu 26.050 zirgu. Revīzija turpretim reģistrēja tikai 9488 zirgus un 976 vēršus, un ar šiem lopiem apstrādāja nevien zemnieka zemi, bet arī muižu zemi. Ar šo pārbaudi jau pietiek, nemaz nemēģinot pārbaudīt, cik ciematu, cik ēdēju bija uz viena arkla un cik no katra arkla faktiski pildīja klaušas. Aplēsums par to, ka vienam arklam atbilst 180 mucas vietas, Lichtona komisijas atsauksmē par minēto muižnieku iesniegumu nav kritiski pārbaudīts. Šinī atsauksmē nenodarbojas ar vēsturi, bet tai vietā vairāk kavējas pie muižnieku argumentācijas, ka jauna arklu revīzija būtu sarīkojama vienīgi tādējādi, kā pārbaudītu vaku grāmatas un nopratinātu zemniekus. Atsauksmē uz šo priekšlikumu atbildēts, ka šādi izdarītā revīzijā gan arī varētu panākt saskaņu ar fiska interesēm, bet nepanāktu tādu vienlīdzību un samēru (egalitet och proportion), kas vajadzīga pašu muižu un muižnieku labā. Tāds pats trūkums bijis 1638. gada revīzijai, kas dibinājusies tikai uz zemnieku nedēļas darbu. Arī šī revīzija nav panākusi pareizu samēru. Iemesls ir šāds: muižnieki, kam nav iespējas iekārtot muižu saimniecības, saviem zemniekiem uzliiek lielu kunga tiesu un prasa maz klaušu. Turpretim tie, kas var ierīkot muižas vai pat vairā-

⁸¹ Aplēsuma pamatus, resp. labības daudzumu, kas skaitīts uz 1 pūrvieta, sk. 190. lpp.

⁸² Pierādījums 189. lpp. Jāievēro, ka tur vairs nerunā par mucām, bet par pūriem. 1 muca ir 2 pūri.

kas (blakus muižas), labāk prasot no zemniekiem kļaušas. Ja tagad revīzija dibinātos vienīgi uz kunga tiesu, tad lielās muižas un tās, kur ir vairāk blakus muižas, tiks zemāki novērtētas nekā tās, kas kļaušu darbu tik daudz neizmanto. Šī iemesla dēļ būtu jāņem vērā kā nodevas, tā kļaušas, visu pārvēršot naudā un aplēšot jauno arklu skaitu proporcionāli zemnieku pienākumiem. Otrs veids būtu, ja neizietu no zemnieku pienākumiem pret muižu, bet gan no tā, ko muiža gūst. Muižas ienākumus (intraderna — t. i. ienākumus no kļaušām un kunga tiesas) varētu aplēst naudā un, piemēram, 50 vai 60 vecdāldeņus noteikt par vienu arklu. Par to, kā muižnieks pienākumus pēc tam sadala zemnieku starpā, kronim tad vairs nebūtu jāinteresējas. Tā praksē esot noticis arī līdz šim. 1638. gada arklu revīzija esot noteikusi arklu skaitu pēc zemnieku nedēļas kļaušām, bet muižturī pēc tam pienākumus zemniekiem sadalījuši pavisam citādi. Te radusies starpība starp revīzijas arkliem, no kuŗiem muižturis atbildīgs par kroņa tiesu, un maksāšanas arkliem, no kuŗiem muižturis ievāc no zemniekiem, kā kroņa tiesu, tā arī kunga tiesu. Maksāšanas arkli dažādos novados ir dažādi. Dažās vietās tie attiecas pret revīzijas arkliem kā 12 pret 6, dažās kā 12 pret 7, 8 vai arī vairāk, vai mazāk. Piemēram, Allažos revīzijā noteikti 47 arkli, bet tie ienesot (1681. gadā) 1000 vecdāldeņus rentes, turpretim Laiss, kam revīzijā noteikti 34 arkli, ienesot 5200 vecdāldeņus rentes. Ja arklu noteiktu uz 50 vecdāldeņiem, tad Allažos būtu 20 arkli, bet Laissā 104. Abi šie novadi esot galējības, kas šinī ziņā līdz tam (1681. gadam) konstatētas.

Šinī atsauksmē izteiktās domas par 1638. gada arklu revīziju atkārtojas arī Kārļa XI pazīstamajā 1687. g. 7. febr. instrukcijā⁸⁹: „Tagad pastāv liela arklu un no tiem maksājamo nodokļu, kā arī pildāmā jātnieku dienesta nevienlīdzība. Tā (t. i. nevienlīdzība) lielāko tiesu radusies tādēļ, ka 1638. gadā sarīkotā revīzija, nosakot nodokļus, pamatojusies vienīgi uz to zemnieku darbu, kas toreiz patiesi zemei bijis, noliekot vienu arklu uz diviem darbiniekiem (sic!). Bez tam toreiz zeme pa daļai bijusi tukša un neapdzīvota, bet kopš tā laika daudz kultivēts un zemnieku skaits jūtami pieaudzis. Nevar šaubīties, ka viņi (t. i. 1638. gada revidenti) nav izlietojuši pareizo metodi un veidu, lai noteiktu ciematu un zemes labumu un spējas.“

⁸⁹ Daudzos norakstos, starp citu arī VA Vidzemes ekonomijas pārvalde, Vol. 230. 131. un sek. lpp.

Visi citi un atreferētie piemēri jautājumā, kas mūs interesē, apgalvo tikai vienu: 1638. gada revīzija pamatojas tikai uz zemnieku klaušu darbu un tikai uz to. Tā spriež muižnieki, tā raksta karalis savā instrukcijā. Tādēļ nav nekāds brīnums, ka šī versija vēl līdz šai dienai iesakņojusies literātūrā. Kārļa XI darbība mūsu zviedru laikmetā ir visvairāk pētīta (tas nenozīmē, ka viņa darbība vislabāk izpētīta), un katrs vēsturnieks, kas ar zviedru laikiem nodarbojies, arī lasījis 1638. gada instrukciju. No tās tad arī bez kritikas pārņemts Kārļa XI spriedums par 1638. gada revīziju. Ka muižnieki, aizstāvot savas intereses, arī mēdz apgalvot to pašu, tas tikai it kā pastiprināja šīs versijas ticamību. Liekas, ka karalis savā instrukcijā spriedumu par 1638. gada revīziju pārņēmis tieši no šī muižnieka iesnieguma, jo viņš runā par diviem darbiniekiem.

Arī ar 1638. gada instrukcijas legālā arkla definīcijas neskaidro formulējumu izskaidrojams, ka literātūrā muižnieku un Kārļa XI spriedumu par 1638. gada revīziju tik viegli pārņēma. Pavirši izlasot šo formulējumu un nezinot sīkāk, kā revīzija faktiski norisinājās, kā arī neiepazīstoties ar revīzijas materiāliem, tiešām varēja rasties iespaids, ka legālā arkla pamatā ir vienīgi klaušas, vai — sevišķi kritiski pārbaudot instrukcijas izteicienus — klaušas un nodevas. Nepazīstot pašu revīzijas materiālu, tiešām grūti ievērot, ka instrukcija paredz arī to, ka jāņem vērā zemnieka spējas un manta.

No raksturotām 17. g. s. kritikām par 1638. gada revīziju vērtīgākā ir 1664. gada iesniegumā atreferētā. Revīzijas lielākais trūkums tiešām bija, ka tā bija izdarīta „istabā pie galda“ un lielā steigā. Ja revidenti nebūtu zemniekus aicinājuši pie sevis, bet paši ieradusies pie zemniekiem, rezultāti gan būtu bijuši citādi.

III. VIDZEMES ZEMNIEKU SAIMNIECĪBA REVĪZIJU LAIKĀ.

ĻAUDIS.

Spriežot pēc 1638. gada revīzijas materiāla, Vidzemes zemnieku skaitu minētā gadā aplēšam šādi:

Revīzijā reģistrēti vīrieši	14.607
Event. mazāk reģistrēti bērni	2.320
Mazāk reģistrēti gājēji	1.300
Jaunsaimnieki Gaujienā un Gulbenē	159
Rīgas patrimoniālmuižās	723
Kopā	19.109

Pieņemot, ka sievietes būtu tikpat, cik vīrieši, kopējais zemnieku skaits vērtējams uz 38.218 vai noapaļojot 38.200. Ja mēs vēl pieņemam, ka kādus 10% no visiem ciematiem 1638. gada revīzijā neregistrēja, tad šo skaitli varētu palielināt uz 42.000. Vidzemes iedzīvotāju skaits, protams, bija lielāks, jo augšējā saskaitījumā neietilpst muižnieki, namnieki, mācītāji, jātņieki un prāvais kaŗavīru skaits. Kaŗavīros ietilpst arī somu kolōnisti. Šo iedzīvotāju ģimenes nekādā ziņā nebija mazākas, ja ne lielākas, par zemnieku ģimenēm. To varam teikt arī par kaŗavīriem, jo pēdējie pat savās kaŗa gaitās parasti devās ar visu ģimeni, kur nu vēl, novietojoties pilnīgi iekaŗotā provincē.

Saimniecības vēsturnieku neinteresē vienīgi kvantitatīvie dati par zemniekiem, bet arī zemnieku sociālais un saimnieciskais slāņojums. Šis pēdējais jautājums ietilpst arī tiesību vēsturnieku interešu aplokā, tādēļ tas (arī par 17. g. s.) samērā labi noskaidrots. Sevišķi te jāaizrāda uz A. Švābes daudziem darbiem.

Šeit tādēļ aprobežosimies tikai ar vispārēju zemnieku atsevišķo slāņu raksturojumu, pirmām kārtām balstoties uz vēl neizmantotās 1638. gada arklu revīzijas materiāliem.

Plašākais un turīgākais zemnieku slānis bija saimnieki un viņu ģimenes locekļi. Saimnieks ciematā varēja būt viens vai vairāki (pušelnieki). Vārds „saimnieks“ ir viens no nedaudziem latviešu

vārdiem, kas vienā gadījumā ierakstīts revīzijā¹. No saimniekiem sevišķi izdalāmi brīvzemnieki². Apskatāmā laikmetā brīvzemnieki stingri jāšķiro divās katēgorijās. Pirmā no tām bija īstie brīvzemnieki, kas varēja uzrādīt privilēģijas, kas maksāja kungam naudu un nepildīja nekādas kļaušas. Viņi tikai turēja kara zirgu un reizēm nogādāja vēstules. Tie bija leimaņi. Zviedriski šos zemniekus sauca par Stadge Bänder (arī Stadga Bänder). Otrā brīvzemnieku katēgorija bija tie, kas sava trūcīguma dēļ vai tādēļ, kā dzīvoja tālu no muižas³, nevarēja pildīt kļaušas un par to maksāja leidu naudā vai linos, retāki citos produktos. Zviedriski šos zemniekus sauca par Arbets Penninge Bänder. Vācu terminoloģijā abas šīs zemnieku katēgorijas neizšķir. Parastās kļaušas nepildīja nevien brīvzemnieki, bet arī vagari, bisenieki, amatnieki un tiesneši (Rechtfinder). Arī zvejnieki visbiežāk kunga tiesas vietā maksāja naudu, reizēm pat solidāri⁴. Īpatnējs stāvoklis ir Rīgas apkārtnes sīko muižiņu zemniekiem, kas strādā uz pusgrauda⁵.

Visus saimniekus neatkarīgi no viņu augšā raksturotā dalījuma šķiroja dzimtļaudīs un ārpagastniekos (Erbbauer, Fremder). Starpību rāda Cēsu Jura muižas zemnieku paskaidrojums: „Bekennen das ihr keiner eine Erbpaur sondern, teils von 20, theils von 10, etzlich minder Jahr alda gewohnt.“ Dzimtļaudis bija tēva dēli, kas ciematu bija mantojuši. Turpretim ārpagastnieki bija ienācēji nevien no tuvākiem kaimiņiem, bet arī no Kurzemes, Lietuvas, Polijas, Sāmsalas, Igaunijas vai Krievijas.

Dzimtcilvēka vārds bija arī viņa ciemata vārds, turpretim ienācēja vārds reizēm bija nenoteikts — gan viņa uzvārds, gan vecais ciemata vārds. Vēl 1688. gada 30. janvāra reglāments cīnās pret šo parādību⁶. Reglāmenta 32. pants nosaka, ka domēņu rentniekiem, kā arī zemniekiem jāpanāk, lai zemnieki, kas uzņemas jaunu ciematu, pieņemtu šī ciemata vārdu, nepaturot savu agrāko vārdu.

¹ ARL Nr. 19, fol. 202.

² Sal. A. Švābes, „Lapa no brīvzemnieku vēstures zviedru laikos“, *Izglītības ministrijas mēnešraksts* 1921. g. Nr. 5.

Autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu grāmatas*, 15. un 115. lpp.

³ Allažos 1638. gadā neviens Vangažu ciema zemnieks nepilda kļaušas, bet maksā katrs 2 vecdālderus un 10 podus līnu, jo viņi dzīvojot tālu, bet... „viņiem pienākas pildīt kļaušas“.

⁴ Daugavgrīvā 37 zvejnieki maksā 3000 Rīgas mārkas „eins vor alles“.

⁵ Piemēram, Dreiliņu muižā, Franča Hudes muižiņā u. c.

⁶ VA, Vidz. ekonomijas pārvalde, Vol. 230, 368. lpp.

Tā novērsiņot neērtības vaku grāmatās, un attiecīgo ciematu varēšot identificēt.

Revīzija vēl šķiro zemniekus jaunsaimniekos un vecsaimniekos. Jaunsaimniekiem pieskaitīja tos, kas valdīja ciematu mazāk par trīs gadiem. Saskaņā ar instrukciju šiem jaunsaimniekiem trīs gadus staciņš nebija jādod. Trīs gadu termiņš bija arī parastais laiks, ko muižas valdītājs deva zemniekam, lai tas iedzīvotos, neprasot šinī laikā nedz kļaušas, nedz kunga tiesu. Tomēr ir konstatējami gadījumi, kad šo brīvlaiku saīsināja. Ja jaunsaimnieks ieņākot atrada jau iesētus laukus, ko viņa priekšgājējs aizbēgot bija atstājis, visi pienākumi parasti bija jāpilda ar pirmo ražu. Jaunsaimnieku starpā bija daudz bēgļu, kas, meklējot labākus dzīves apstākļus un bēgot no cietsirdīgiem kungiem vai muižkungiem, bija ieradušies no citurienes. Bēgšana bija zemnieka cīņas līdzeklis ar muižnieku. Parasti bēgšanas cēloņi bija ekonomiskas dabas, retāk noziegumi (piemēram buršana). Valdība pret šo kustību cīnījās, izdodot mandātus, bet tos maz klausīja⁷. 1639. gada 6. decembra patents⁸ nosaka, ka neviens saimnieks, iebūvietis, audzēknis, kalps vai kalpone nedrīkst no saviem kungiem aizbēgt, bet visiem jāpaliekot tur, kur viņi dzīvo. Kalpiem un kalponēm jānostrādā savi gadi, un tikai tad viņi ar kungu atļauju var doties projām. Neviens nedrīkst dot bēgļiem patvērumu un palīdzēt aizvest viņu mantu. Vainīgo zemnieku sodīs ar asām rīkstēm, citus ar 50 vecdālderiem. Arī šis rīkojums palika lielā mērā uz papīra. Slēdzot līgumus ar ārvalstīm, abas puses apņēmas bēgļus izdot, bet parasti to neievēroja ne viena, ne otra puse. Tā bija ar krieviem, tā ar poļiem. Vidzemes bēgļu jautājumu 1636. gadā apsprieda arī valsts padome⁹. Anderss Ēriksons bija pieprasījis, kā rīkoties ar pārbēdzējiem, kas saskaņā ar līgumu jāizdod atpakaļ. Padome atzina, ka bēgļus tā kā vajadzētu atdot, bet tikai bez ģimenes, bērniem, lopiem un mantas, tikai „personas vien“. Kancelers uz to aizrādīja, ka šī iemesla dēļ ar poļiem var rasties lieli sarežģījumi, pat karš. No Vidzemes neviens (!) nebēgot projām uz Kurzemi un Lietuvu, bet no turienes gan bēgot uz Vidzemi. Tas tādēļ, ka turienes muižnieki pret saviem zemniekiem izturoties kā tiranni. Kancelers no savas puses ieteica nodot lietas izmeklēšanu

⁷ Tā konstatēts 1636. g. aprīļa mandātā EKA, LRKka, IV. l.

⁸ VA 1639. gada reģistrātūrā 341.—344. fol.

⁹ *Svenska riksrådets protokoll, 1636.* (Stockholm: 1891) VI, 525. un 592. lpp.

kā dai komisijai un no katriem divdesmit pārbēdzējiem izdot atpakaļ trīs vai četrus, piekodinot šiem bēgļiem, lai viņi vairs neatgriežas. Kādā citā sēdē kanclers ieteica gadījumā, ja kurzemnieki bēgļu lietā sūdzētos poļu karalim, ziņot viņiem, ka ģenerālgubernātoram tiks dots attiecīgs rīkojums.

1638. g. 18. aprīlī Anderss Ēriksons raksta Akselim Uksenšernam, ka Kurzemes un Zemgales muižnieki vairākkārt esot ieradušies pēc saviem zemniekiem. Viņš esot devis termiņu līdz nākošā gada Jāņiem, līdz kuram muižniekiem jāiesniedz oficiāls pieprasījums par zemniekiem¹⁰. 1637. g. 18. augustā Anderss Ēriksons ziņo karalienei, ka saskaņā ar līgumu esot nosūtījis atpakaļ uz Kurzemi 70—80 bēgļus, bet no turienes nevienu bēgli neesot saņēmis atpakaļ, kaut gan daudzi tur dzīvojoši¹¹.

Gājēju starpā revīzija atšķir: iebūviešus (Einwohner), vaļiniekus (Lostreiber), kalpus, bandiniekus (Halbknecht). Gājējiem piešķaitīti arī audzēkņi (Aufzögling). Iebūvieši dzīvoja saimnieka ciematā. Viņi strādāja kā rokpeļņi¹² un dažkārt lietoja saimnieka zemi¹³, par to maksājot¹⁴ vai strādājot uz pusgrauda¹⁵. Viņiem dažreiz ir arī mājlopi¹⁶. Iebūvieši dažādu apstākļu dēļ kļūst arī par saimniekiem¹⁷, vai nu pagaidām, vai galīgi.

Vaļinieki saimnieciskā ziņā ir daudz zemākā līmenī. Tie strādā „reizēm šur, reizēm tur par savu uzturu“¹⁸. Vaļinieki dažkārt par savu darbu lieto zemi¹⁹, reizēm nelieto²⁰. Kā jau vārds norāda, šie

¹⁰ RA Oxenst. saml.

¹¹ RA Liv. 1935. II vol. 109.

¹² ARL Bīriņos 180. fol., Vainižos 290. fol., Ādažos 187. fol.

¹³ Igatē 167. fol., Ruckes muižā (Limbaži). Cēsīs 339. fol., Trikātā 456. fol. u. c.

¹⁴ Allažos 199. fol. „Mucksan Hans hat dies Jahr einen Einwohner bekommen, welcher vor Geld arbeitet“.

¹⁵ Krimuldā 174. fol.

¹⁶ Trikātā 456. fol., Bīriņos 182. fol.

¹⁷ Kalnamuižā 294. fol., Baltā muižā 288. fol., saimnieks buršanas dēļ aizbēdzis, saimnieka vietu izpilda iebūvietis.

¹⁸ 1630. gadā revīzija Gaujienā 69. fol. (VA) Titzko Löbdriffwer... stundom her stundom der och arbetter for syn fōdha... Bērzaunē 1638. gada revīzijā: Hans Bourke hat auch 1 Looßtreiber bei sich braucht Land wo er kriegen kan...

¹⁹ ARL Nabe 220. fol.

²⁰ Turpat.

zemnieki ir kustīgākā kārtā²¹. Protams iebūviešiem un vaļiniekiem ir daudz kopēju pazīmju, un tādēļ Salaspilī (84. fol.) revīzijas komisija atzīmē: „Einwohner oder Loßtreiber“²². Nav zināms, vai tur, kur revīzijā runā par algādzi (Tagelöhner), domāts iebūvietis vai vaļinieks.

Kalpi, kā redzams no citētā 1639. gada 6. decembra patenta, salīga pie saimnieka uz vairākiem gadiem. Saimnieka uzdevumā viņi kopā ar citiem gājējiem pildīja klušas muižā un strādāja saimnieka tīrumos. Rīgas apkārtnē ar kalpiem apstrādāja arī mazākas muižas, tādā gadījumā kalpi līga ar muižturi. Rīgas pilsētas patrimoniālmuižās 1638. gadā kalpu algai noteica: 1 pelēkus vadmalas svārkus, 3 kreklus (divus pakulu un vienu linu), 1 pāri pelēku bikšu, 1 pāri vilnas zeķu, 2 pārus linu zeķu, 1 pāri kurpju, pastalas, cik var novalkāt, 3 pārus cimdu, 1 cepuri uz diviem gadiem, 1 kažoku uz diviem gadiem, 1 tūbas platmali uz 2 gadiem, 12 grašus gadā jostai un 15 mārkas gadā naudā²³. Kalpu algošanas jautājumu apgaismo vairākas prāvas. 1662. gadā kalps Matīss sūdz savu saimnieku Jēkabu, ka trīs gados esot saņēmis tikai vienus svārkus. Saimnieks aizbildinās ar grūtiem laikiem, bet tiesa nospriež, ka kalpam vēl jāsaņem: vieni svārkī, bikses, pāris zeķu, pāris kurpju un 18 mārkas naudā²⁴. 1676. gadā kā parastā kalpa alga minēti: svārkī, divi palagi, linu bikses, 2 pāri kurpju un 3 pāri zeķu²⁵, protams, uzturs presumēts klusējot. Pagaidām mums jāapmierinās ar šo piemēru, kas zīmējas uz samērā šauru novadu. Studijas plašajā zemes tiesu aktu materiālā kalpu algošanas jautājumu, bez šaubām, noskaidros daudz pilnīgāk..

Tomēr varam spriest, ka kalpus lielāko tiesu atalgoja ar natūrālijām un Rīgas apkārtnē arī naudā. Ļoti bieži par kalpiem uzdod arī radniekus, brāļus, svaiņus²⁶. Parasti jaunākus, neprecē-

²¹ No daudziem rīkojumiem, kas bija vērsti pret vaļiniekiem, pieminēsim vienu: 1638. gadā Rīgas pilsētas patrimoniālmuižās noteica, ka visiem vaļiniekiem 8 dienu laikā jāiestājas kaut kur dienestā. Kas neklausīs, tos ievietos cietumā. A. Bulmerincq, *Vier Bücher* III, 412. lpp.

²² Sal. A. Švābe, *Pagasta vēsture*, 290. lpp.

²³ A. Bulmerincq, *Vier Bücher*, 412. lpp. III; A. Švābe, *Pagasta vēsture* 288. lpp.

²⁴ *Ibid.* 858. lpp.

²⁵ *Ibid.* 874. lpp.

²⁶ Piem. 1638. g. revīzijā: Allažos, fol. 245., A. Agthe, *Ursprung und Lage der Landarbeiter in Livland* (Tübingen: 1909), 40. lpp. raksta, ka kalpi parasti (!) esot bijuši saimnieka radnieki.

jušos kalpus no 15—20 gadiem sauca par puišiem (Junge) tāpat kā tagad. 1704. gadā Pēteris Nāriņš sūdz savu aizbēgušo puisi. Tiesa nospriež, ka apsūdzētam jāpaliek dienestā, bet saimniekam bez uztura jānodod viņam 1 svārki, bikses, viens kreklis un 1 pāris kurpju, kā arī jāaizsargā, lai kalpi viņu nesistu²⁷.

Saskaņā ar ģenerālgubernātoru patentu²⁸ somiem bija aizliegts kļūt par kalpiem vai iebūviešiem. Rīkojums bija motivēts ar to, ka, iestājoties pie zemniekiem par kalpiem, somi pierodot pie zemnieku dzīves, iemācoties latviešu valodu, apprecoties, bet muižnieki viņus pēc tam padarot par saviem dzimtcilvēkiem un vergiem uz mūžīgiem laikiem. Šī parādība Vidzemē vēl neesot tik bieža, bet Igaunijā visa zeme esot pilna somiem. Tomēr ar visu šo aizliegumu 1646. gadā varam konstatēt, ka vairāku Valmieras militārās kolonijas somu kareivju dēli strādā pie zemniekiem par kalpiem²⁹. Pilnīgi saprotams, ka somi centās Latvijā kļūt par zemniekiem, jo par spīti savai „brīvībai“ somu kolonistu tiesiskais un saimnieciskais stāvoklis bija sliktāks nekā zemnieku stāvoklis³⁰.

Ja revīzijā konstatē, ka bandinieki ir tādi kalpi, kas vienu nedēļu strādā saimniekam, otru savā zemē³¹ un ³³, tad tam ir tikai lokāla un gadījuma nozīme. Bandiniekus revīzijā sauc par puskalpiem — Halb knecht, bet viņi bija divējādi: bandinieki kalpi, kas strādāja saimnieka darbā un pastāvīgā maizē, un bandinieki iebūvieši, kas tikai strādāja savus bandas laukus³² vai arī reizēm par to maksāja naudu³³.

Muižnieki labprāt necieta, ka zemnieki iznomāja zemi par naudu, un 1696. gadā valsts muižās zemniekiem viņu zemi pilnīgi

²⁷ A. Bulmerincq, l. c. 900. lpp.

²⁸ Bengts Uksensērna karalienei 1640. g. 18. martā.

²⁹ Autors, *Uksensērnas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas*, 64. lpp.

³⁰ Ibid. 66. lpp.

³¹ 1638. g. revīzijā: Apē fol. 154 „Ein halb Knecht, noch ein Knecht der das ganze Jahr bei ihm dient“.

³² A. Švābe, *Pagasta vēsture*, 294. lpp.

³³ VA 1630. gada revīzija, Vidzemes arklu revīzija Nr. 7. Gaujienā: Mentze Moysiox. Hindrich Laurentz. „...Inwānare een Ryß Iwanh arbetter een Wecke hooß bonden, den andra hemma, hooß sich och för bondens landt, med ett lytet stycke giffr der före 2 gulde hafwer een hustru heeter Maich een Ryska så som een halff drångh...“.

aizliedza iznomāt³⁴. 1638. gadā vēl varam konstatēt, ka zemnieki nomā un iznomā zemi³⁵.

1638. gadā revīzijā bieži piemin audzēkņus³⁶. Tie bija vai nu no draugiem³⁷, vai arī no svešiem, pat no ārzemēm³⁸ audzināšanā paņemti mazgadīgi bērni, kas izauguši vai nu aizgāja no saimnieka, vai visbiežāk (mazākais, spriežot pēc revīzijas) palika pie sava saimnieka par gājējiem³⁹, vai retos gadījumos uzņēma ciematu⁴⁰. Parastī audzēkņi kopā ar citiem gājējiem pildīja kunga klaušas⁴¹. Vienā gadījumā minēts, ka audzēkņim pieder zirgs un ka viņš lieto saimnieka zemi⁴².

Saskaitot revīzijas materiālu, audzēkņi pieskaitīti gājējiem.

MANTA.

Arklu revīziju materiāli atļauj spilgti tēlot zemnieku saimniecisko stāvokli. Tikai jāpatur prātā, ka pilnīgākās, 1638. gada arklu revīzijas rezultāti arī vēl attēlo kara postīgo ietekmi, nemaz nerunājot par iepriekšējām arklu revīzijām. Šo postu raksturo tas, ka novados, kur notika 1601. gada revīzija, līdz 1638. gadam bija aizgājuši bojā ap 1000 ciematu resp. 20% no 1601. gada ciematu kopskaita. Par bojā aizgājušiem ciematiem lasāmas arī atzīmes 1638. gada revīzijas protokolā. Piemēram, Vecsalacā⁴³ minēts, ka agrāk zemnieku bijis vairāk un, kaut gan tiem bijis mazāk zemes, viņi tomēr dzīvojuši labāk nekā revīzijas laikā, jo kroņa un kunga tiesa bijusi mazāka un vieglāk panesama.

Salīdzinot 1624., 1630. un 1638. gada liecības par zemnieku vērtīgāko inventāru — zirgu, redzam, ka zemnieku saimnieciskais stāvoklis pēc 1624. gada vēl turpināja pasliktināties, un tikai 1638.

³⁴ A. Švābe l. c. 290. lpp.

³⁵ Krimuldā 174. fol. „häuret bisweilen ein stickchen Landes“.

³⁶ Sal. (R. Klaustiņš), „Der lettische Aufzögling und seine soziale Stellung“, *Baltische Monatschrift* LXXII 373. un sek. lpp., un Transehe-Roseneck, *Gutsherr und Bauer*, 73. lpp.

³⁷ Cēsis, fol. 353. Jacob Kalping.

³⁸ Valmierā 387. fol., Limbažos 241. fol.

³⁹ Burtņiekos 430. fol., Valmierā 378.

⁴⁰ Šķiliņi, 202. fol., Andreß Balting... 1 aufzögling dieser will sich aufs Land setzen.

⁴¹ Raiškumā 308. fol., Cēsis 349. fol., Valmierā 387. fol., Dikļos 274. fol.

⁴² Cēsis 349. fol.

⁴³ ARL, Nr. 19, 525. fol.

gada revīzijā vērojams uzlabojums. 1624., 1630. un 1638. gada revīziju datus varam salīdzināt par šādiem novadiem:

25. TABULA.

Zemnieku ciematu un zirgu skaita salīdzinājums 1624., 1630. un 1638. gadā.

Novada nosaukums (1)	1624. gadā		1630. gadā		1638. gadā	
	ciemati (2)	zirgi (3)	ciemati (4)	zirgi (5)	ciemati (6)	zirgi (7)
Allaži	65	67	73	80	91	129
Aloja	40	61	61	78	67	93
Bukulti	47	48	48	70	70	103
Dole	76	84	96	103	90	168
Ergeme	100	114	89	89	101	130
Ēvele	40	40	41	53	37	50
Krimulda	123	168	147	173	234	348
Liepupe	65	82	70	62	85	126
Limbaži	189	244	184	186	223	366
Lugaži	44	40	42	37	47	52
Mālpils	99	111	85	73	121	128
Nabe	24	12	27	17	29	37
Nītaure	66	80	81	85	104	119
Rīga	77	29	147	60	175	100
Ropaži	51	29	31	31	81	155
Rūjiena	180	250	173	184	284	377
Sigulda	99	136	93	102	129	238
Straupe un Augstroze .	168	209	183	206	236	321
Turaida	122	162	124	117	149	232
Vainiži	57	87	39	36	47	77
Vecsalaca	56	43	64	67	80	110
	1788	2096	1898	1909	2480	3459

Šinīs novados varam konstatēt šādas pārmaiņas ciematu skaita un zirgu skaita ziņā:

26. TABULA.

Zemnieku ciematu un zirgu relatīvā skaita salīdzinājums 1624., 1630. un 1638. gadā.

(1)	Ciemati		Zirgi	
	(absolūtos skaitļos)		(pieņemot 1624. g. datus par 100)	
	(2)	(3)	(4)	(5)
1624. gadā	1788	2096	100	100
1630. gadā	1898	1909	106	95
1638. gadā	2480	3459	139	165

Ja pieņem 1630. gada zirgu skaitu par 100, tad 1638. gada zirgu skaits šajos novados ir 181.

Šajos skaitļos izpaužas kaŗa posts. Ja jau 1624. gadā zemnieku saimnieciskais stāvoklis bija stipri paputējis, tad 1630. gadā, kaut gan apdzīvoto ciematu skaits bija vairojies, tomēr turība bija mazinājusies.

Par kaŗa postu Vainiŗos uzglabājies kāds pārskats. Kapteinis Andrejs Munks pēc Gustava Horna pavēles 1628. gada 2. oktobrī reģistrēja Vainiŗos poļu nodarītos zaudējumus⁴⁴. Sarakstā pavisam minēti 47 zemnieki. Reģistrētie zaudējumi zemniekiem, kā liekas, nodarīti 1628. gada pavasara kaŗa operācijās Limbaŗu un Cēsu novados⁴⁵. Tā tad sarakstam vajadzētu raksturot zemnieku saimniecību Vainiŗos starplaikā starp 1624. un 1630. gada revīziju. Tiešām pats materiāls šim nolūkam liekas visai piemērots. Sarakstā minēts, cik daudz labības katram saimniekam atņemts, cik katram saimniekam atņemts zirgu, govju, aitu, kumeļu, vēršu, cūku, nau-
das, bišu koku, gaļas, putraimu u. c. produktu. Bez tam minēts, kādi bijuši sējumi iepriekšējā un kādi 1628. gadā un cik zirgu palicis.

No sarakstā minētiem ciematiem 1624. gada revīzijā varam atrast 24, 1630. gada revīzijā 21, bet tādu, kas būtu abās revīzijās un zaudējumu sarakstā, diemžēl, tikai 13.

Šinīs trīspadsmit ciematos pēc visiem trim dokumentiem varam konstatēt šādas pārmaiņas mantas stāvoklī:

1624. gada revīzijā reģistrēti	24 zirgi,	28 govīs
1628. gadā zemnieki zaudējuši	39 zirgus,	65 „
	paturējuši	7 zirgus,
		2 „
1630. gada revīzijā reģistrēti	15 zirgi,	6 „

Ja salīdzinām 24 ciematus, kas sameklējami ir zaudējumu sarakstā, ir 1624. gada revīzijā, tad aina ir šāda:

1624. gadā reģistrēti	40 zirgi,	56 govīs
1628. gadā zemnieki zaudējuši	68 zirgus,	121 govi

Bet salīdzinājums starp 1630. gada revīziju un zaudējumu sarakstu par 21 ciematu dod šādu ainu:

1628. gadā zemnieki zaudējuši	66 zirgus,	117 govīs
	paturējuši	11 zirgus,
		2 „
1630. gadā reģistrēti	22 zirgi,	8 „

⁴⁴ RA Bielkesaml. 39.

⁴⁵ A. von Richter, *Geschichte*, II, l. 224. lpp.

Zirgi, ko zemnieki 1628. gadā paturēja, spriežot pēc atzīmēm zaudējuma sarakstā, vairums bija aizņemti.

Šinīs pašās saimniecībās minētā 21 Vainižu zemnieka sējumi bija (pūros; aiz kūla sieki):

Labība (1)	1628. g. (pēc postījuma) (2)	1630. g. (revīzijas dati) (3)
Rudzi	24 : 4	30
Mieži	23 : 5	25 : 4
Auzas	11 : 4	16 : 5

Kritiski aplūkojot šos datus, duras acīs lielā starpība starp 1624. gada revīzijas un 1628. gada datiem par lopu skaitu. Iespējams, ka 1624. gada reģistrācijā tas novērtēts par zemu, bet 1628. gada zaudējumi uzdoti par lieliem. Šis zaudējumu saraksts tomēr pilnīgi izskaidro, kāpēc 1630. gada revīzijā tik maz reģistrēti lopi. No poļu sirojumiem Vidzemē pēc tam, kad zviedri bija šo provinci iekarojuši, latvju zemnieki smagi cieta un tik drīz neatspirga. Pieminētā zaudējumu sarakstā ierakstītais Sņiķeris, piemēram, zaudēja 7 zirgus, 9 govus, 9 aitas, 5 teļus, 2 vēršus, 12 cūkas, 4 bišu kokus, bet viņam palicis bija tikai viens zirgs. Šis ir turīgākais saimnieks visā sarakstā, bet tik daudz mantu 1638. gada revīzija neregistrē nevienam saimniekam. Turpretim 17. gadu simteņa otrā pusē Vidzemes zemnieku turība ir ievērojama un 16—20 liellopu vienam saimniekam vairs nav retums⁴⁶. 1624.—1638. gadam šāda bagātība nav iedomājama. Valdības atbildīgo ierēdņu ziņojumi karalim Gustavam II Ādolfam un karalienei Kristīnai vienmēr atgādināja zemnieku nabadzību un postu. *Novērtējot šī laikmeta saimniecisko stāvokli un revīziju liecības, vienmēr jāpatur prātā, ka tās raksturo kara un pēckara laiku un tā postu. Miera laiku apstākļu raksturošanai šie materiāli nav izlietojami.*

Starpībai zemnieku saimnieciskā stāvoklī vislabāki vajadzētu izpausties, salīdzinot 1624., 1630. un 1638. gadu arklu skaitu. Diemžēl, 1638. gadā mainīts arklu jēdziens, un tādēļ salīdzinājums ar šā gada arklu skaitu nerāda vienīgi zemnieku turības vairošanos vai mazināšanos: šāds salīdzinājums gan dod interesantu liecību par

⁴⁶ Autora „Latviešu zemnieku turība septiņpadsmitā gadu simtenī“, *Senatne un māksla* 1937. g. IV, 37. un sek. lpp.

pašu arklu. Tāpat šāds salīdzinājums rāda pārmaiņas zemnieku sociālos noslāņojumos. Salīdzinot arklu skaitu, ko reģistrēja 1624. gada revīzija, ar 1630. gada revīzijas arklu skaitu, gūstam šādu ainu:

(Paskaidrojums par 27. tabulu. Katra novada pirmo divu rindu skaitļi 2.—11. ailē rāda, cik ciematu bija 1624. g. resp. 1630. gadā attiecīgā arklu katēgorijā. Trešā rinda zem svītras rāda šo skaitļu diferenci. Piemēram: Allažos 1624. gadā bija 10 ceturtdaļarklinieku, bet 1630. gadā 12. Klāt nākuši tā tad 2.)

27. TABULA.

Ciematu skaits dažādās arklu katēgorijās 1624. un 1630. g. arklu revīzijā.

Revīzijas gads	Arklu skaits										Sīki ciemati, mazāki par 1/8 arklu un ar nezināmu arklu skaitu (11)
	2 1/2	2	1 1/2	1	3/4	1/2	3/8	1/4	1/8		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	
<i>Allaži</i>											
1624. g. .	—	—	—	22	6	13	13	10	1	—	
1630. g. .	—	—	—	31	1	22	1	12	3	3	
	—	—	—	+ 9	— 5	+ 9	— 12	+ 2	+ 2	+ 3	
<i>Aloja</i>											
1624. g. .	—	—	—	—	—	2	—	37	—	1	
1630. g. .	—	—	—	—	—	12	—	49	—	—	
	—	—	—	—	—	+ 10	—	+ 12	—	— 1	
<i>Dole</i>											
1624. g. .	—	—	—	31	5	13	—	1	—	26	
1630. g. .	—	—	1	33	3	31	—	3	4	21	
	—	—	+ 1	+ 2	— 2	+ 18	—	+ 2	+ 4	— 5	
<i>Ērgeme</i>											
1624. g. .	—	—	—	33	—	47	—	17	2	1	
1630. g. .	—	—	—	9	—	48	—	29	—	3	
	—	—	—	— 24	—	+ 1	—	+ 12	— 2	+ 2	
<i>Ēvele</i>											
1624. g. .	—	—	—	33	—	4	—	1	—	2	
1630. g. .	—	—	—	24	—	10	—	2	2	3	
	—	—	—	— 9	—	+ 6	—	+ 1	+ 2	+ 1	
<i>Krimulda</i>											
1624. g. .	—	—	—	57	10	33	—	11	—	12	
1630. g. .	—	—	—	48	13	47	2	16	5	16	
	—	—	—	— 9	+ 3	+ 14	+ 2	+ 5	+ 5	+ 4	

27. tabulas turpinājums.

Revīzijas gads	Arklu skaits									Sīki ciemati, mazāki par $\frac{1}{8}$ arklu un ar nezināmu arklu skaitu
	$2\frac{1}{2}$	2	$1\frac{1}{2}$	1	$\frac{3}{4}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{3}{8}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{8}$	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
<i>Liepupe</i>										
1624. g. .	—	—	—	—	—	22	—	31	5	7
1630. g. .	—	—	—	—	—	24	2	34	4	6
	—	—	—	—	—	+ 2	+ 2	+ 3	— 1	— 1
<i>Limbaži</i>										
1624. g. .	1	—	—	7	15	131	—	34	1	—
1630. g. .	1	—	—	11	12	125	2	29	2	2
	—	—	—	+ 4	— 3	— 6	+ 2	— 5	+ 1	+ 2
<i>Lugaži</i>										
1624. g. .	—	—	—	19	—	10	—	14	—	1
1630. g. .	—	—	—	6	—	19	—	16	—	1
	—	—	—	— 13	—	+ 9	—	+ 2	—	—
<i>Mālpils</i>										
1624. g. .	—	—	—	13	—	41	—	42	1	2
1630. g. .	—	—	—	12	—	35	—	37	1	—
	—	—	—	— 1	—	— 6	—	— 5	—	— 2
<i>Nabe</i>										
1624. g. .	—	—	—	8	—	10	1	4	—	1
1630. g. .	—	—	—	12	—	13	1	1	—	—
	—	—	—	+ 4	—	+ 3	—	— 3	—	— 1
<i>Nītaure</i>										
1624. g. .	—	—	—	25	—	32	—	2	—	7
1630. g. .	—	—	—	30	—	38	—	7	4	2
	—	—	—	+ 5	—	+ 6	—	+ 5	+ 4	— 5
<i>Ropaži</i>										
1624. g. .	—	—	—	19	—	13	—	7	2	10
1630. g. .	—	—	—	10	—	12	—	2	5	2
	—	—	—	— 9	—	— 1	—	— 5	+ 3	— 8
<i>Rūjiena</i>										
1624. g. .	—	—	—	—	—	82	—	80	17	1
1630. g. .	—	—	—	—	—	74	—	58	25	16
	—	—	—	—	—	— 8	—	— 22	+ 8	+ 15

27. tabulas turpinājums.

Revīzijas gads	Arklu skaits									Sīki ciemati, mazāki par $\frac{1}{8}$ arklu un ar nezināmu arklu skaitu (11)
	$\frac{2}{2}$	2	$1\frac{1}{2}$	1	$\frac{3}{4}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{3}{8}$	$\frac{1}{4}$	$\frac{1}{8}$	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
<i>Salaca</i>										
1624. g. .	—	—	—	—	— 1	— 29	—	22	— 3	1
1630. g. .	—	—	—	—	—	19	—	34	10	7
	—	—	—	—	— 1	— 10	—	+ 12	+ 7	+ 6
<i>Sigulda</i>										
1624. g. .	—	—	—	45	—	19	—	18	10	7
1630. g. .	—	—	—	46	—	17	—	20	3	7
	—	—	—	+ 1	—	— 2	—	+ 2	— 7	—
<i>Straupe un Augstroze</i>										
1624. g. .	—	—	—	33	— 4	— 94	—	33	— 3	1
1630. g. .	—	—	—	36	— 7	— 104	—	29	— 4	3
	—	—	—	+ 3	+ 3	+ 10	—	— 4	+ 1	+ 2
<i>Turaida</i>										
1624. g. .	1	1	—	50	1	60	—	8	—	1
1630. g. .	1	1	—	43	1	56	—	15	1	4
	—	—	—	— 7	—	— 4	—	+ 7	+ 1	+ 3
<i>Vainiži</i>										
1624. g. .	—	—	—	—	6	45	—	6	—	—
1630. g. .	—	—	—	—	—	34	—	5	—	—
	—	—	—	—	— 6	— 11	—	— 1	—	—

Nebūs lieki atgādināt, ka šeit salīdzināti tie arkli, ko abās revīzijās faktiski konstatēja. Staciņa ņemšanai, kā jau redzējām, abās revīzijās arklu kopskaitu samazināja, sevišķi zināmos novados 1630. gadā, par ko sīkāk sk. 51. lpp.

No salīdzinājuma izriet, ka Alojā, Dolē, Krimuldā, Liepupē, Nabē, Nītaurē, Straupē un Augstrozē iestājies atplaukums un klāt nākušie ciemati puslīdzīgi sadalās pa visām arklu kategorijām. Turpretim Ērgemē, Ēvelē, Lugažos, Mālpilī, Rūjienā, Sa-

lacā un Vainižos ciematu skaits samazinājies, kam par cēloni varēja būt ienaidnieku postījumi, zemnieku bēgļu kustība, varbūt arī robežu grozījumi.

Allažos, Limbažos, Siguldā un Turaidā vērojama pārkārtošanās dažādo arklu katēgoriju starpā. Ar robežu grozījumiem to varētu izskaidrot tikai pa daļai, jo ciematu skaita tendence — samazināties lielākās arklu katēgorijās un attiecīgi pieaugt zemākās arklu katēgorijās. — liecina, ka te notikusi ciematu ierindošana zemākās arklu katēgorijās. Nevaram apgalvot, ka šī ciematu ierindošana zemākā arklu katēgorijā nozīmē, ka šinīs novados būtu mainīts arkla jēdziens resp. tā apjoms. Zemnieku materiālais stāvoklis šinīs novados bija pasliktinājies, un viņi savus pienākumus pret muižu pildīja no mazāka arklu skaita nekā 1624. gadā. Šo spriedumu apstiprina tas, ka arklu redukcija 1630. gada revīzijai notika pēc tam, kad revīzija bija pabeigta, un maz ticams, ka dažos novados revīzijas komisijas arklu pielīdzināšanu un redukciju būtu izdarījušas jau iepriekš, revīzijas laikā.

No augšējā salīdzinājuma varam izlobīt vēl kādu visai svarīgu atziņu — 1630. gada revīzijā konstatētais arklis atsevišķiem ciematiem ir tikpat liels kā tie arklī, kurus ciematiem konstatēja 1624. gada revīzija. Ainu, ko dod dažādo arklu katēgoriju ciematu skaita salīdzinājums, tikai apstiprina secinājums no zirgu skaita salīdzinājuma 162.—164. lappusē.

Pēc 1624. g. un 1630. g. revīzijas ciematu arklu katēgoriju salīdzinājuma izdarīsim tādu pašu salīdzinājumu starp 1630. g. un 1638. g. arklu revīzijām. Ja augšējo salīdzinājumu izdarījām tikai par revīzijā faktiski konstatēto arklu skaitu, tad turpmākā salīdzinājumā bez tam vēl arī salīdzināts reducētais resp. atstātais arklu kopskaits attiecīgos novados.

Paskaidrojums par 28. tabulu. Katra novada pirmo divu rindu skaitļi 2. ailē rāda novadu ciematu kopskaitu, bet 3.—15. ailē parādīts, cik ciematu bija 1630. resp. 1638. g. attiecīgā arklu katēgorijā. 16. ailē pirmās divās rindās ir attiecīgi 1630. gada un 1638. gada visu ciematu arklu kopskaits. 17. ailē pirmā rindā ir 1630. gada revīzijas arklu skaits, kāds bija atstāts staciņa ņemšanai 1635. gadā, bet otrā rindā ir 1638. gada revīzijas arklu skaits, kāds bija atstāts staciņa ņemšanai 1641. gadā. (Procentuālais salīdzinājums starp šiem abējiem datiem attēlots kartogrammā 185. lpp.) Trešā rinda, zem svītras, rāda diferenci starp otrās un pirmās rindas skaitļiem.

28. TABULA.
1630. un 1638. g. revīzijā konstatēto arktu salīdzinājums.

Revīzijas gads (1)	Ciematu skaits dažādās arktu kategorijās											Kopā arktu				
	Ciematu kopskaits (2)	2 1/2 (3)	1 1/2 (4)	1 1/8 (5)	1 (6)	7/8 (7)	3/4 (8)	2/8 (9)	1/2 (10)	3/8 (11)	1/4 (12)	1/8 (13)	1/16 (14)	Sīkie gab. un nezn. (15)	faktiski 1630/1638. (16)	atsāts 1635/1641. (17)
1630. . .	73	—	—	—	31	—	1	—	22	1	12	3	1	2	46 ⁹ / ₁₆	25
1638. . .	91	—	—	—	15	—	11	—	30	—	32	1	—	2	46 ³ / ₈	47 ⁵ / ₈
Starpība .	+ 18	—	—	—	-16	—	+ 10	—	+ 8	- 1	+ 20	- 2	- 1	—	- ³ / ₁₆	+ 22 ⁵ / ₈
<i>Allazi.</i>																
1630. . .	61	—	—	—	—	—	—	—	12	—	49	—	—	—	18 ¹ / ₄	16
1638. . .	67	—	—	—	—	—	—	—	—	—	62	4	—	1	16	22 ⁸ / ₄
Starpība .	+ 6	—	—	—	—	—	—	—	-12	—	+ 13	+ 4	—	+ 1	- 2 ¹ / ₄	+ 6 ³ / ₄
<i>Aloja.</i>																
1630. . .	221	—	—	—	—	—	—	—	1	—	87	103	2	28	35 ¹ / ₄	96 ⁷ / ₈
1638. . .	275	—	—	—	29	—	34	—	87	12	64	17	—	32	120 ⁵ / ₈	126 ³ / ₄
Starpība .	+ 54	—	—	—	+ 29	—	+ 34	—	+ 86	+ 12	- 23	- 86	- 2	+ 4	+ 85 ³ / ₈	+ 29 ⁷ / ₈
<i>Alūksne.</i>																
1630. . .	70	—	—	—	—	—	3	—	43	—	22	—	1	1	29 ⁵ / ₁₆	20 ⁵ / ₈
1638. . .	85	—	—	—	1	—	—	—	26	—	46	7	—	5	26 ³ / ₈	33
Starpība .	+ 15	—	—	—	+ 1	—	- 3	—	- 17	—	+ 24	+ 7	- 1	+ 4	- 21 ⁵ / ₁₆	+ 12 ⁹ / ₈
<i>Augstroze.</i>																
1630. . .	131	—	—	—	15	—	—	—	67	—	45	—	—	4	59 ⁸ / ₄	67
1638. . .	148	—	—	—	5	—	—	—	68	—	61	8	2	4	55 ³ / ₈	73
Starpība .	+ 17	—	—	—	-10	—	—	—	+ 1	—	+ 16	+ 8	+ 2	—	- 3 ³ / ₈	+ 6
<i>Ērgeme un Lugaži.</i>																

28. tabulas turpinājums.

Revīzijas gads (1)	Ciematu skaits dažādās arktu kategorijās										Kopā arktu					
	Ciematu kopskaitis (2)	2 1/2 (3)	1 1/2 (4)	1 1/8 (5)	1 (6)	7/8 (7)	3/4 (8)	5/8 (9)	1/2 (10)	3/8 (11)	1/4 (12)	1/8 (13)	1/16 (14)	Sīkie gab. un nezn. (15)	faktiski 1630/1638, 1635/1641. (16)	atsēts (17)
Gaujiena																
1630. . .	120	—	—	—	—	—	—	—	11	—	73	28	2	6	27 ³ / ₈	45 ¹ / ₈
1638. . .	204	—	—	—	—	—	12	19	26	44	90	6	—	7	73 ⁵ / ₈	67 ³ / ₄
	+ 84	—	—	—	—	—	+ 12	+ 19	+ 15	+ 44	+ 17	- 22	- 2	+ 1	+ 46 ¹ / ₄	+ 22 ⁵ / ₈
Guļbene																
1630. . .	49	—	—	—	—	—	—	—	—	—	36	13	—	—	10 ⁵ / ₈	26
1638. . .	92	—	—	—	14	—	13	—	22	9	24	2	1	7	44 ⁷ / ₁₆	41 ¹ / ₈
	+ 43	—	—	—	+ 14	—	+ 13	—	+ 22	+ 9	- 12	- 11	+ 1	+ 7	+ 33 ¹³ / ₁₆	+ 15 ¹ / ₈
Krimulda																
1630. . .	147	—	—	—	48	—	13	—	47	2	16	5	1	15	86 ¹¹ / ₁₆	47 ¹ / ₂
1638. . .	234	—	—	—	32	—	10	—	85	2	68	2	—	35	100	87
	+ 87	—	—	—	- 16	—	- 3	—	+ 38	.	+ 52	- 3	- 1	+ 20	+ 13 ⁵ / ₁₆	+ 39 ¹ / ₂
Liepupe																
1630. . .	70	—	—	—	—	—	—	—	24	2	34	4	1	5	21 ¹³ / ₁₆	14 ¹ / ₄
1638. . .	85	—	—	—	—	—	—	—	8	—	38	23	—	16	16 ³ / ₈	24 ⁷ / ₈
	+ 15	—	—	—	—	—	—	—	- 16	- 2	+ 4	+ 19	- 1	+ 11	- 5 ⁷ / ₁₆	+ 10 ⁵ / ₈
Mālpils																
1630. . .	85	—	—	—	12	—	—	—	35	—	37	1	—	—	38 ⁷ / ₈	30 ⁵ / ₈
1638. . .	121	—	—	—	13	—	—	—	21	10	64	9	—	4	44 ³ / ₈	41 ⁵ / ₈
	+ 36	—	—	—	+ 1	—	—	—	- 14	+ 10	+ 27	+ 8	—	+ 4	+ 5 ¹ / ₂	+ 10 ⁷ / ₈
Limbaži																
1630. . .	184	1	—	—	11	—	12	—	125	2	29	2	—	2	93 ¹ / ₄	59 ¹ / ₂
1638. . .	223	—	—	—	1	—	1	—	120	—	86	4	—	11	83 ³ / ₄	100 ¹ / ₄
	+ 39	- 1	—	—	- 10	—	- 11	—	- 5	- 2	+ 57	+ 2	—	+ 9	- 9 ¹ / ₂	+ 40 ³ / ₄

28. tabulas turpinājums.

Revīzijas gads (1)	Ciematu skaits dažādās arktu kategorijās										Kopā arktu				
	2 1/2 (3)	1 1/8 (4)	1 (5)	1 1/4 (6)	7/8 (7)	3/4 (8)	5/8 (9)	1/2 (10)	3/8 (11)	1/4 (12)	1/8 (13)	1/16 (14)	Stikls un nezin. (15)	faktiski 1630/1638. (16)	atstāts 1635/1641. (17)
<i>Nabe</i>															
1630. . .	27	—	—	—	—	—	—	13	1	1	—	—	—	19 1/8	+ 4 1/8
1638. . .	29	—	—	—	—	—	—	18	—	4	—	—	—	17	11
+	2	—	—	—	—	—	—	+ 5	- 1	+ 3	—	—	—	- 2 1/8	+ 6 7/8
<i>Nītaure</i>															
1630. . .	81	—	—	—	—	—	—	38	—	7	4	—	2	51 1/4	30
1638. . .	104	—	—	—	—	—	—	61	—	29	4	—	—	48 1/4	45
+	23	—	—	—	—	—	—	+ 23	—	+ 22	—	—	- 2	- 3	+ 15
<i>Rauna un Smiltene</i>															
1630. . .	306	—	—	—	—	—	—	120	—	87	32	—	15	135 3/4	109 7/8
1638. . .	365	—	—	—	—	—	—	163	1	120	11	—	14	166 1/2	154 3/4
+	59	—	—	—	—	—	—	+ 43	+ 1	+ 33	- 21	—	- 1	+ 30 3/4	+ 44 7/8
<i>Rūjiena</i>															
1630. . .	173	—	—	—	—	—	—	74	—	58	25	—	16	54 3/8	69
1638. . .	284	—	—	—	—	—	—	10	97	27	47	9	48	118 1/8	126 1/2
+	111	—	—	—	—	—	—	+ 10	+ 23	+ 27	- 11	- 16	+ 32	+ 63 1/2	+ 57 1/2
<i>Sigulda</i>															
1630. . .	93	—	—	—	—	—	—	17	—	20	3	6	1	60 1/4	31 1/8
1638. . .	129	—	—	—	—	—	—	16	1	35	40	9	6	64 3/4	65
+	36	—	—	—	—	—	—	+ 16	+ 1	+ 18	—	+ 6	+ 5	+ 4 1/2	+ 33 3/4

28. tabulas turpinājums.

Revīzijas gads (1)	Ciematu skaits dažādās arktu kategorijās										Kopā arktu					
	Ciematu kopskaitis (2)	2 (3)	1 1/4 (4)	1 (5)	1 (6)	7/8 (7)	3/4 (8)	5/8 (9)	1/2 (10)	3/8 (11)	1/4 (12)	1/8 (13)	1/16 (14)	Sīkie gab. un neztin. (15)	faktiski 1630/1638. (16)	atskaits 1635/1641. (17)
Straupe																
1630. . .	113	—	—	—	36	—	4	—	61	—	7	4	—	1	71 ³ / ₄	31
1638. . .	151	—	—	—	1	—	—	—	59	—	67	9	—	15	48 ³ / ₈	48
	+ 38	—	—	—	- 35	—	- 4	—	- 2	—	+ 60	+ 5	—	+ 14	- 23 ³ / ₈	+ 17
Turaida																
1630. . .	122	1	1	—	43	—	1	—	56	—	15	1	—	4	80 ¹ / ₈	42 ¹ / ₄
1638. . .	149	—	—	—	31	—	9	—	69	—	28	—	—	12	79 ¹ / ₄	73 ³ / ₄
	+ 27	- 1	- 1	—	- 12	—	+ 8	—	+ 13	—	+ 13	- 1	—	+ 8	- 7 ¹ / ₈	+ 31 ¹ / ₂
Vainiži																
1630. . .	39	—	—	—	—	—	—	—	34	—	5	—	—	—	18 ¹ / ₄	16 ¹ / ₂
1638. . .	47	—	—	—	—	—	—	—	22	—	25	—	—	—	17 ¹ / ₄	28
	+ 8	—	—	—	—	—	—	—	- 12	—	+ 20	—	—	—	- 1	+ 11 ¹ / ₂
Vecsalaca																
1630. . .	70	—	—	—	—	—	—	—	19	—	34	10	—	7	19 ¹ / ₄	16 ¹ / ₈
1638. . .	80	—	—	—	3	—	6	—	13	10	15	25	—	8	24 ⁵ / ₈	25 ⁵ / ₄
	+ 10	—	—	—	+ 3	—	+ 6	—	- 6	+ 10	- 19	+ 15	—	+ 1	+ 5 ³ / ₈	+ 9 ⁵ / ₈

Šis salīdzinājums nepārprotami liecina, ka noticis pārkārtojums arklu skaitā, turklāt divējādā ziņā: samazinot vai palielinot, t. i. ciemati ar zemāku arklu skaitu ierindoti augstāka arklu skaita kategorijā vai otrādi. Bez tam, protams, nākuši klāt jaunsaimnieki. Ja klāt nākušos neņemam vērā, tad arklu skaits pavairots atsevišķiem ciematiem Raunā, Rūjienā, Alūksnē, Gaujienā, Gulbenē. Samazināts — Limbažos, Nabē, Nītaurē, Siguldā, Straupē, Turaidā, Vainižos, Ērgemē, Krimuldā, Liepupē un Mālpilī. Šinī pārkārtojumā, 1638. gadā galīgi nolīdzinot arklu skaitu, gan izdarīja grozījumus, bet tie vispārējo raksturu nemaina.

29. TABULA.

1624. un 1630. g. ciematu skaita un faktisko un atstāto arklu skaita salīdzinājums.

Novada nosaukums	Apdzīvoto ciematu skaits 1624. g.	Faktiski konstatēto arklu skaits 1624. g.	Reducētais arklu skaits 1624. g.	Apdzīvoto ciematu skaits 1630. g.	Faktiski konstatēto arklu skaits 1630. g.	Reducētais arklu skaits 1630. g.	Pieņemot 1624. g. datus par 100, 1630. gadā bija		
							ciematu	faktiski konstatēto arklu	reducēto arklu
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
Allaži	65	40 ¹ / ₂	32 ¹ / ₄	73	46 ⁹ / ₁₆	21	112	115	65
Aloja	40	10 ¹ / ₄	10 ¹ / ₂	61	18 ¹ / ₄	18 ¹ / ₄	152	179	174
Bukulti	47	?	?	48	11 ¹ / ₈	6 ⁷ / ₈	102	?	?
Burtnieki	310	220 ¹ / ₂	144 ³ / ₄	156	?	113 ³ / ₄	50	?	78
Dole	76	41 ¹ / ₂	—	96	53 ⁷ / ₈	24 ¹ / ₄	126	130	?
Ērgeme	100	61	45 ³ / ₄	89	40 ¹ / ₄	47 ¹ / ₂	89	66	104
Ēvele	40	35 ¹ / ₄	18	41	29 ¹³ / ₁₆	22	102	85	122
Krimulda	123	83 ³ / ₄	63	147	86 ¹¹ / ₁₆	39 ¹ / ₂	119	104	63
Liepupe	65	19 ³ / ₈	16 ⁷ / ₈	70	21 ¹³ / ₁₆	13 ¹ / ₄	108	110	79
Limbaži	189	94 ⁷ / ₈	69 ¹ / ₂	184	93 ¹ / ₄	47 ⁷ / ₈	98	99	69
Lugaži	44	27 ¹ / ₂	25	42	19 ¹ / ₂	19 ¹ / ₂	96	71	78
Mālpils	99	44 ¹ / ₈	33 ³ / ₄	85	38 ⁷ / ₈	23 ⁵ / ₈	86	88	70
Mujāni	43	24 ⁵ / ₈	19 ³ / ₈	29	?	16	68	.	84
Nabe	24	14 ³ / ₈	6	27	19 ¹ / ₈	4 ¹ / ₈	112	133	67
Nītaure	66	41 ¹ / ₂	32	81	51 ¹ / ₄	21 ¹ / ₂	123	123	67
Rīga	77	?	?	147	?	17 ³ / ₈	191	.	.
Ropaži	51	27 ¹ / ₂	26	31	17 ³ / ₈	10 ⁷ / ₈	61	63	42
Rūjiena	180	63 ¹ / ₈	48 ¹ / ₂	173	54 ⁵ / ₈	73 ⁵ / ₈	96	85	152
Salaca	56	21 ¹ / ₈	19 ¹ / ₂	70	19 ¹ / ₄	19 ¹ / ₈	125	91	98
Sigulda	99	60 ¹ / ₄	40	93	60 ¹ / ₄	26 ¹ / ₂	94	100	66
Straupe un Augstroze	168	91 ⁵ / ₈	65	183	101 ¹ / ₁₆	54 ¹ / ₄	109	111	83
Turaida	122	87 ¹ / ₄	65 ³ / ₄	122	80 ¹ / ₈	41 ³ / ₄	100	92	63
Vainiži	57	28 ¹ / ₂	23 ¹ / ₂	39	18 ¹ / ₄	16 ¹ / ₂	68	64	70
Valmiera	190	128 ¹ / ₄	78	130	?	74 ¹ / ₂	69	.	96

Arī 1630. gada revīzija mainīja arklu skaitu, tikai to nedarīja par atsevišķiem ciematiem, bet gan katrai atsevišķai muižai. Sekojošā tabula rāda, kādas pārmaiņas arklu skaitā atsevišķos novados notika 1624. un 1630. gada revīzijā. Faktiskais arklu skaits nozīmē to arklu skaitu, ko attiecīgā novadā tiešām reģistrēja. Reducētais arklu skaits 1624. gadā nozīmē, ka no faktiskā arklu skaita atskaitīti brīvzemnieki, vagari, mazturīgie u. c., kam staciņš nebija jāmaksā⁴⁷. Reducētais arklu skaits 1630. gadā nozīmē, ka bez šiem atskaitījumiem vēl izdarīta arklu nolīdzināšana, un tā 1630. gada revīzijas komisijas teorētiski aplēstais arklu skaits ir šī gada reducētie arkli.

Lai raksturotu zemnieku saimniecisko stāvokli, svarīgs ir jautājums, kādi bija zemnieku sējumi dažādās arklu kategorijās. Tā kā 1638. gadā zemnieku atsevišķo saimniecību sējumi vienā un tai pašā novadā vienā un tai pašā arklu kategorijā tikai maz atšķiras viens no otra, varam aplēst aritmētiski vidējos sējumus katrā arklu kategorijā pa atsevišķiem novadiem. (Reģistrētais kopējais sējumu daudzums dalīts uz ciematu skaitu, par kuņiem sējumi minēti.) Bet tā kā pēc 1638. g. revīzijas arklu skaitu novadam vēlāk mainīja, salīdzinājuma dēļ aplēsts, kādi attiecīgā arklu kategorijā būtu bijuši sējumi, teorētiski, ņemot vērā vēlāko pārkārtojumu. Šis skaits vienkārši aplēsts no pirmā skaitļa, samazinot vai palielinot sējumu daudzuma skaitli par arklu skaita samazinājuma vai palielinājuma procentu. Tā kā sējumi revīzijā reģistrēti pūros, bet mums svarīgi konstatēt sējumus pūrvietās, izsētās labības daudzums pēc tālāk aprakstītā paņēmiena pārlēsts pūrvietās. Šī sējumu platība, pastāvot trīslauku sistēmai, attiecināma uz diviem laukiem. Lai no sējumu platības iegūtu aņamzemes platību, dotie skaitļi tā tad būtu jāpalielina par 50%.

Tabula 176. lappusē sakārtota pēc svarīgākās arklu kategorijas — pusarkla.

Aplūkojot šo tabulu, varētu jautāt, cik lielā mērā aplēstā arklu platība atbilst īstenībai. Sakarā ar to jāatceras, ka platības aplēstas no revīzijas protokolā minētiem izsētiem labības daudzumiem. Ka faktiski zemnieki izsēja vairāk nekā uzdeva, kā arī pārējos reģistrācijas trūkumus esam jau apskatījuši iepriekš⁴⁸. Iespējams, ka

⁴⁷ Sk. 33. lpp.

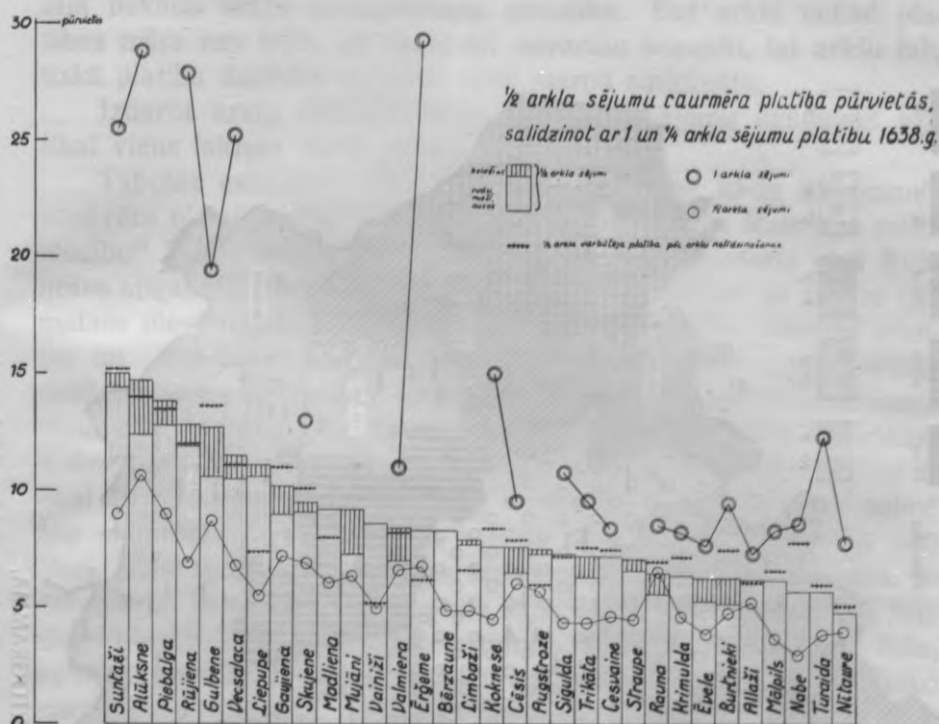
⁴⁸ Sk. 131. un sek. lpp.

30. TABULA.

1638. gada sējumu caurmēra platības pūrvietās.

Novads (1)	1 arklā		1/2 arklā		1/4 arklā	
	pēc konstatētiem sējumiem (2)	pēc reducētā arklu skaita (3)	pēc sējumiem (4)	pēc arklu skaita (5)	pēc sējumiem (6)	pēc arklu skaita (7)
Suntaži	25,4	25,6	15,0	15,1	9,0	9,1
Alūksne	28,9	27,4	14,7	14,0	10,6	10,1
Gulbene	19,4	20,8	12,7	13,6	8,7	9,3
Piebalga			13,8	13,5	9,0	8,8
Rūjiena	28,0	26,0	12,8	11,9	6,9	6,4
Vecsalaca	25,2	24,2	11,5	11,0	6,8	6,5
Gaujiena			10,2	11,0	7,2	7,8
Skujene	13,0	13,8	9,5	10,1	6,9	7,3
Mujāni			9,2	8,8	6,4	6,1
Koknese	15,0	16,5	7,6	8,4	4,5	5,0
Bērzaune			8,3	8,3	4,9	4,9
Valmiera	11,0	10,8	8,4	8,2	6,6	6,5
Cēsis	9,6	10,0	7,6	7,9	6,0	6,2
Madliena			9,2	7,8	6,1	5,2
Nabe	8,5	11,5	5,8	7,8	3,0	4,0
Trikāta	9,6	10,1	7,2	7,6	4,4	4,6
Cesvaine	8,4	8,7	7,2	7,5	4,6	4,8
Burtnieki	9,5	11,3	6,3	7,5	4,8	5,7
Sigulda	9,8	9,7	7,3	7,2	4,4	4,3
Krimulda	8,3	9,4	6,4	7,2	4,7	5,3
Allaži	7,4	7,3			5,3	5,2
Straupe			7,1	7,1	4,5	4,5
Evele	7,7	8,6	6,3	7,1	3,9	4,4
Rauna	8,5	9,1	6,5	7,0	6,5	7,0
Mālpils	8,3	8,9	6,2	6,6	3,7	4,0
Limbaži			7,9	6,3	4,9	3,9
Aloja					6,2	3,8
Turaida	12,4	13,2	5,7	6,0	3,9	4,1
Ērgeme	29,3	19,6	8,3	5,6	6,8	4,6
Liepupe			11,1	5,5	5,5	2,8
Augstroze			7,5	5,5	5,7	4,2
Nitaure	7,7	8,6	4,8	5,1	4,0	4,2
Vainiži			8,6	3,1	5,0	1,8

absolūtos skaitļos arklu platība faktiski bija lielāka. Tomēr tas augšējās tabulas nozīmi nemazina, jo nav iemesla domāt, ka vienā novadā kļūdas varētu būt ievērojami lielākas par otru. Vienīgais izņēmums te būtu tikai tie novadi, kur kunga tiesas vietā

1. DIAGRAMMA.

ņēma desmito tiesu un kur zemnieki jo sevišķi bija ieinteresēti uzdot mazākus sējumus⁴⁹. Šie novadi bija: Vecsalaca, Rūjiena, Ērgeme, daļa Gaujienas, daļa Raunas, daļa Turaidas, daļa Siguldas, daļa Krimuldas, daļa Allažu un daļa Zaubes (sk. 4. kartogrammu 119. lpp.). Tomēr, kā redzams, novadi, kur desmitā tiesa bija visvairāk izplatīta, nebūt neierindojas tabulas zemākās vietās. Tādēļ varam ar diezgan lielu pašāvību pieņemt, ka augšējā tabula arkļa platības atspoguļo relatīvi pareizi, protams, ņemot vērā, ka dati ir tikai aritmētiskie vidējie.

Ja tā, tad rodas jautājums, vai 1638. gada revīzija vispār izdarīja kādu arkļu nolīdzināšanu, jo arkls vienā gadījumā ir divpadsmit pūrvietas (astoņu pūrvietu sējas platība līdzinās divpadsmit pūrvietām aņamzemes platības), otrā — 39? Ja būtu pareizs viedoklis, ka arkls ir platības mērs, tad būtu jāatbild, ka revī-

⁴⁹ Sk. 72. piezīmi 83. lpp. un 73. piezīmi 84. lpp.

zijā nekāda arklu nolīdzināšana nenotika. Bet arklis nekad platības mērs nav bijis, un tādēļ arī nevaram sagaidīt, lai arklu faktiskā platība dažādos novados savā starpā saskanētu.

Izdarot arklu nolīdzināšanu, zemnieku sējumu daudzumi bija tikai viens faktors starp pārējiem⁵⁰.

Tabulas caurmēra datus varam illūstrēt ar kādu interesantu konkrētu piemēru. Par Kokneses pilnā vīra Jēkaba Ratmaņa saimniecību⁵¹ lasām protokolā, ka šis esot pārākais ciemats visā Kokneses apgabalā. Ratmaņi vienmēr esot bijuši stārsti un savam ciematam pievienojuši kaimiņu postažas. Arī pēc viņa pārējās mantas un „īpašībām“ Ratmaņi patiesībā vajadzētu novērtēt augstāk nekā uz vienu arklu, bet to nedara tādēļ, ka poļu laikos ciemata vietā esot bijusi muiža, ko tagad varētu atjaunot. Šim turīgākam Kokneses saimniekam pieder 6 zirgi, 6 govīs, bet viņa sējumi ir tikai 10 pūri rudzu, 9 pūri miežu un 9 pūri auzu. Ratmaņa saimē bez saimnieka ir 6 pieauguši vīrieši. Kaut gan saimniecībā seši zirgi, šādu zemnieku māju mēs tagad par sevišķi lielu nesauktu, jo nesamērīgi lielais zirgu skaits bija saimniecībai tikai nasta, kas bija jānes klaušu iekārtas dēļ, toreiz tomēr šī saimniecība bija tik liela, ka muižturis uzskatīja par vajadzīgu šo māju paņemt sev kā labāko novadā.

Par stipri teorētisko aplēsumu augšējā tabulā, kas zemnieku saimniecisko stāvokli ļauj novērtēt tikai relatīvi, labāku raksturojumu dod faktiskie skaitļi un dati par zirgu skaitu 1624., 1630. un 1638. gadā. Šie dati ir daudz drošāki nevien relatīvi, bet arī absolūti.

31. TABULA.
Ciematu grupējums pēc to zirgu skaita.
1624. gadā (visos novados).

Zirgi (1)	Ciematu skaits (2)	% (3)	Zirgu skaits (4)	% (5)
0	392	16,8	—	0
1	1.108	47,6	1.108	39,3
2	781	33,5	1.562	55,3
3	47	} 2,1	141	} 5,4
4	3		12	
Kopā	2.331	100,0	2.823	100,0

⁵⁰ Sk. 116. lpp.

⁵¹ ARL Nr. 18, 60. fol.

1630. gadā (visos novados).

Zirgi (1)	Ciematu skaits (2)	% (3)	Zirgu skaits (4)	% (5)
0	642	23,8	—	0
1	1.525	56,7	1.525	58,2
2	492	18,3	984	37,7
3	28	} 1,2	84	} 4,1
4	3		12	
5	1		5	
6	1		6	
Kopā	2.692	100,0	2.616	100,0

1638. gadā (visos novados).

Zirgi (1)	Ciematu skaits (2)	% (3)	Zirgu skaits (4)	% (5)
0	770	11,8	—	0
1	2.787	42,7	2.787	29,4
2	2.356	36,3	4.712	49,8
3	458	7,0	1.374	14,5
4	118	1,8	472	4,8
5	11	} 0,4	55	} 1,5
6	10		60	
7	4		28	
Kopā	6.514	100,0	9.488	100,0

Šos datus novērtējot, jāievēro divas lietas. Pirmkārt, zemniekiem daudz zirgu vajadzēja nodarbināt kungu gaitās. Otrkārt, jāievēro, ka zirgs nebija vienīgais darba lops. Vairākos novados lauku darbos izmantoja vēršus, sevišķi gar Igaunijas robežu, t. i. tagadējo Igauniju un toreizējo Igaunijas etnografisko robežu. Visvairāk vēršus nodarbināja Rūjienas novadā: 1638. gadā to bija 329, kamēr zirgu skaits bija 377. Samērā daudz vēršus lietoja arī Gaujienā, Vecsalacā, Ērgemē, Cesvainē un Piebalgā. Pārējos novados vēršu skaits nerasniedza 10% no zirgu skaita. Salīdzinot ar 1630. gada revīziju, 1638. gadā vēršus lauku darbos sāka mazāk lietot. Gadu simteņa vidū lauksaimniecības rokas grāmatu autori (Guberts

un Neidenburgs) silti ieteic vēršu lietošanu lauku darbos, kas liecina, ka šos darba lopus vairs tik daudz nelietoja kā agrāk.

Grupējot saimniecības pēc zirgu skaita, redzam, ka pārsvarā ir saimniecības ar vienu zirgu, bet otrā vietā ir saimniecības ar diviem zirgiem. Šīs abas saimniecību kategorijas aptver 79% no visu saimniecību skaita. Bezzirga saimniecības ir 11,8% no kopējā skaita. Salīdzinot ar iepriekšējām revīzijām, 1638. gadā arī šinī ziņā konstatējams uzlabojums. Kamēr 1624. gadā bezzirga saimniecību ir 16,8%, 1630. gadā to bija 23,8%. Vairāk par vienu zirgu 1624. g. ir 35,6% saimniecībās, 1630. g. — 19,5%, 1638. gadā — 45,5%.

Šinī salīdzinājumā jāievēro, ka katra revīzija attiecas uz citu teritoriju. Izdarot salīdzinājumu par vienu un to pašu teritoriju, kas ietilpst visās trijās revīzijās, varam salīdzināt nevien relatīvos, bet arī absolūtos skaitļus. Procentuāli arī šinīs novados zirgu skaita grupējums ir aptuveni tas pats kā visos novados, par kuriem mums pieejamas ziņas. Tas pierāda, ka saimnieciskā struktūra visos novados bija puslīdz vienāda, un ja vien mums ir dati par pietiekoši lielu novadu skaitu, tad varam šo novadu relatīvos datus attiecināt arī uz visu Vidzemi.

Sekojošā tabulā izdarīts zirgu grupējuma salīdzinājums par 1624., 1630. un 1638. gadu tajos novados, kas bija kopēji visās šinīs revīzijās.

32. TABULA.

*Ciematu grupējums pēc to zirgu skaita.**1624. gadā (tajos novados, kas ir arī 1630. un 1638. g. revīzijā).*

Zirgi (1)	Ciematu skaits (2)	% (3)	Zirgu skaits (4)	% (5)
0	331	18,5	—	0
1	857	48,0	857	41,0
2	564	31,5	1.128	53,7
3	33	} 2,0	99	} 5,3
4	3		12	
Kopā	1.788	100,0	2.096	100,0

1630. gadā (tajos novados, kas ir arī 1624. un 1638. g. revīzijā).

Zirgi (1)	Ciematu skaits (2)	% (3)	Zirgu skaits (4)	% (5)
0	412	21,6	—	0
1	1.097	58,0	1.097	57,5
2	363	19,1	726	38,0
3	21	} 1,3	63	} 4,5
4	3		12	
5	1		5	
6	1		6	
Kopā	1.898	100,0	1.909	100,0

1638. gadā (tajos novados, kas ir arī 1624. un 1630. g. revīzijā).

Zirgi (1)	Ciematu skaits (2)	% (3)	Zirgu skaits (4)	% (5)
0	376	15,2	—	0
1	994	40,0	994	28,7
2	900	36,3	1.800	52,0
3	180	} 8,5	540	} 19,3
4	26		104	
5	3		15	
6	1		6	
Kopā	2.480	100,0	3.459	100,0

Ko rāda šis arklu revīzijas materiāla statistiskais apstrādājums? Salīdzinot 1624. gada un 1630. gada ciematu grupējumu pēc zirgu skaita, redzam, ka salīdzināmos novados (par kuņiem ir visu trīs revīziju protokoli) ciematu kopskaits absolūti pieaudzis, bet zirgu skaits absolūti samazinājies. Relatīvie skaitļi rāda, ka šī absolūtos skaitļos nelielā samazināšanās tomēr nozīmē ievērojamu zemnieku turības samazināšanos. 1630. gadā bija pieaudzis to ciematu skaits, kam zirgu nemaz nebija vai kam bija tikai viens zirgs. Divzirgu ciematu skaits turpretim ievērojami samazinājies, tāpat arī mazāk nozīmīgo vairāku zirgu ciematu skaits. 1638. gadā turpretim vērojām uzlabošanos, nevien salīdzinot ar 1630. gadu, bet arī ar 1624. gadu. Palielinājies nevien divzirgu ciematu relatīvais skaits, bet lielāku nozīmi sāk arī iegūt ciemati, kam trīs un vairāk zirgu.

Šo zemnieku saimniecības atspirgšanu laikā no 1630. gadā līdz 1638. gadam redzam arī, ja salīdzinām citus abu revīziju datus.

Salīdzinājumu varam izdarīt par tiem novadiem, kas ietilpst kā 1630. gada revīzijā saglabātā materiālā, tā arī 1638. gada revīzijas datus.

Protokoli, kas saglabājušies par abām šīm revīzijām, aptver vairāk novadus, nekā salīdzinot visas trīs revīzijas. Tādēļ šeit salīdzināto ciematu skaits ir lielāks.

33. TABULA.

1630. un 1638. gada arklū revīziju salīdzinājums par tiem novadiem, kas ietilpst abu revīziju protokolos:

(1)	1630. gadā (2)	1638. gadā (3)	Pieņemot 1630. gada datus par 100 (4)
Ciematī	2.692	3.593	134
Virieši	5.199	8.842	170
Sējumi: rudzi pūros	4.324	9.017	208
mieži	3.457	6.787	196
auzas	2.295	6.574	286
Dzīvais inventārs: zirgi	2.616	5.236	200
govis	2.130	6.055	284
vērši	246	655	268

Ciematu skaits pieaudzis par trešdaļu, bet lopi un sējumi vairāk kā divkārtējušies. Dzīves apstākļi pēc pārciestām kara likstām pamazām sāka uzlaboties, lai gan vēl joprojām tie nebija uzskatāmi par spožiem.

34. TABULA.

Ciematu grupējums pēc to zirgu skaita 1638. gadā
(tajos novados, kas ir arī 1630. g. revīzijā).

Zirgi (1)	Ciematu skaits (2)	% (3)	Zirgu skaits (4)	% (5)
0	516	14,3	—	0
1	1.405	39,2	1.405	26,9
2	1.291	36,0	2.582	49,3
3	301	} 10,5	903	} 23,8
4	65		260	
5	7		35	
6	5		30	
7	3		21	
Kopā	3.593	100,0	5.236	100,0

Šis 1638. gada ciematu grupējums pēc to zirgu skaita zīmējas uz tiem pašiem novadiem, kā 1630. gada grupējums 31. tabulā. Abu šo tabulu dati tādēļ savā starpā salīdzināmi. Šis salīdzinājums rāda vēl lielāku uzlabojumu, nekā varējām konstatēt novados, par kuriem bija visu trīs arklu revīziju protokoli. Pirmkārt, zemnieku turība tajos novados, par kuriem saglabājušies visu trīs revīziju protokoli, 1630. gadā bija lielāka nekā visos novados, par kuriem mums vispār pieejami šī gada protokoli. Otrkārt, zemnieku saimniecība atplauka daudz straujāk tieši vairāk cietušos novados. Tādēļ arī redzam, ka bezzirga ciematu skaits samazinājies no 23,8% (1630. gadā) uz 14,3% (1638. gadā), tāpat kā vienzirga ciematu skaits samazinājies no 56,7% uz 39,2%. Turpretim divzirgu ciematu skaits pieaudzis no 18,3% uz 36%, bet vairāku zirgu ciematu skaits no 1,2% uz 10,5%.

Ja pieņemam 1630. gada skaitļus par 100, tad 1638. gadā bija: bezzirga ciematu — 80, vienzirga ciematu — 92, divzirgu ciematu — 263, trīs un vairāk zirgu ciematu — 1150.

Salīdzinot 1630. un 1638. gada revīzijas arklu skaitu, par kuriem bija jāmaksā staciņš, arī konstatējam, ka 1638. gadā arklu skaits, salīdzinot ar 1630. gadu, bija ievērojami paaugstināts. Tagad rodas jautājums, vai nupat izdarītie salīdzinājumi neļauj kaut ko secināt arī par arklu skaita palielināšanas motīviem. Diemžēl, atbilde ir negatīva. Iemesls ir šāds.

Augšējās tabulās sniegtais kopējais grupējums, kaut gan tam ir lielas priekšrocības, nolīdzina atsevišķo novadu īpatnības un neļauj zirgu skaitu salīdzināt ar arklu skaitu. Mēģinot izdarīt šādu salīdzinājumu, 1638. gadā varam konstatēt trīs lielas grupas $\frac{1}{2}$ arkla saimniecībās. Grupās ietilpinot tos novadus, kam $\frac{1}{2}$ arkla saimniecību relatīvais zirgu grupējums aptuveni vienāds, pirmā grupā ietilpināti Alūksnes, Augstrozes, Gulbenes, Limbažu, Suntažu un Vainižu novadi, otrā — Cēsu, Kokneses, Krimuldas, Mujānu, Siguldas, Straupes, Trikātas un Valmieras novadi. Trešā — Allažu, Burtnieku, Cesvaines, Gaujienas, Madlienas, Piebalgas, Raunas, Rūjienas un Turaidas novadi.

Ciematu procents attiecīgam zirgu skaitam redzams 35. tabulā.

6. KARTOGRAMMA.
1641. gada arkli procentos no 1635. gada arkliem.

35. TABULA.

1638. gada revīzijā reģistrēto $\frac{1}{2}$ arkla ciematu grupējums pēc zirgu skaita.

Zirgu skaits (1)	Ciematu % no kopskaita		
	I grupā (2)	II grupā (3)	III grupā (4)
0	2	3	5
1	12	23	41
2	71	62	50
3	14	11	4
4	1	1	—
Kopā	100	100	100
σ	0,67	0,68	0,66
Caurmērā zirgu vienā saimniecībā	2,01	1,80	1,53
Variabilitātes koeficients	33	38	43

Kā redzams, novadu raksturošanai caurmēra skaitļus vienā saimniecībā nevaram izlietot.

No tā izriet, ka (1) salīdzināt ciematu zirgu skaita pieaugumu ar arklu skaita pieaugumu teorētiski būtu pieļaujams tikai par šaurāku novadu; (2) ciemata zirgu skaits nav raksturīgs ciemata arklu skaitam (tabulā $\frac{1}{2}$ arkla ciemati ir ar 0—4 zirgiem).

Zirgu un ciematu grupējumu atsevišķos novados pa dažādām arklu katēgorijām sk. II. pielikumā.

SĒJUMU PLATĪBAS.

Tagad esam paraduši runāt par sējumu platībām. Modernā lauksaimniecības statistika neregistrē, cik attiecīgā laukauga izsēts, bet gan, kāda platība ar šo kultūru aizņemta. Šāds skaitīšanas veids ir samērā jauns. Vecākais paņēmieni ir izsētās labības reģistrēšana⁵² (kā to redzam arī 17. g. s. arklu revīzijās Vidzemē). Lai varētu šo vecāko statistiku salīdzināt ar modernās statistikas datiem un lai izmantotu arī vecākās statistikas materiāla apstrādāšanā priekšrocības, kas ir šim modernam paņēmienam, mēģināsim aplēst Vidzemes sējumu platības 1638. gadā. Arklu revīzija reģistrēja zemnieku saimniecībās izsētās labības un citas sēklas daudzumu. Turpretim par muižu sējumiem 1638. gada arklu revīzija klusē. Bet tā kā mēs zinām, ka muižu laukus apstrādāja zem-

⁵² Ka vēl tagad šis vecākais paņēmieni ir parasts, redzam no 1935. g. sējumu skaitīšanas instrukcijas pie likuma B, sk. 1935. g. Vald. Vēstn. 160. nr.

nieki kļaušu kārtā ar *saviem* darba lopiem (pašām muižām darba lopu bija pavisam niecīgs skaits), tad, ja būtu kādas drošas ziņas, cik ar katru darba lopu caurmērā mēdza sējumus iestrādāt un ražu novākt, mēs varētu sējumu platības noteikt pēc darba lopu skaita. Tādas ziņas tiešām ir saglabājušās nevien normatīvu noteikumu veidā, bet mēs varam uzstādītās normas arī pārbaudīt ar mūsu rīcībā esošiem faktiskiem datiem. Vispazīstamākā un literatūrā vairākkārt daudzminātā kļaušu darba norma ir 1688. g. 30. janvāra Vidzemes ģenerālrevīzijas memoriāla 38. pantā minētā: kļaušniekam, kas strādā 5 dienas nedēļā, jāizstrādā 40—50.000 kv. olektis, viņš var iestrādāt, augstākais, 70.000 kv. olektis ziemāju un tikpat vasarāja. Tas ir 8—14 pūri uz zirgu⁵³. Uksenšernas muižās ar 1649. g. instrukciju bija noteikts, ka ar nedēļas kļaušnieku jāiestrādā un jānovāc 6 pūri rudzu un 8—10 pūri vasarāja⁵⁴.

Par Rīgas pilsētas muižās parastām normām dabūjam zināt no pilsētas amatpersonu iebildumiem pret muižkungu nolēsumiem. 1636./37. g. Salas muižas nolēsumu pārbaudot, atzīts, ka „saskaņā ar ordinanci ar vienu zirgu jāievāc pa 5 pūriem no katras labības, t. i. rudzu, miežu, auzu⁵⁵. 1650. gadā atzīst, ka tanī pašā muižā ar 5 arkliem varētu iestrādāt 78 pūrus labības, „ja zemnieku zirgi kam derētu, bet zirgi barībai nedabū labību⁵⁶“. 1644./45. gadā ar katru zirgu izsēts 11 $\frac{1}{2}$ pūra, kas atzīts par maz⁵⁷. 1650./51. gadā atzīts, ka 210 pūrus var iesēt ar 12 arkliem, t. i. 17 $\frac{1}{2}$ pūra uz zirgu, bet faktiski iestrādātos 154 pūrus attiecina uz 9 arkliem, t. i. 17 pūri uz zirgu. Muižkungs ceļ iebildumus, ka tik daudz nevar iestrādāt, jo kļaušnieki kā ziemā, tā vasarā sūtāmi uz pilsētu darbos, un zirgi nodzīti, žagarus un akmeņus vedot⁵⁸. 1647./48. g. konstatē, ka ar katru zirgu iestrādāti 8 pūri, bet varētu iestrādāt 16 pūrus. Tā kā muižkungs paskaidro, ka kļaušnieki nodarbināti citos pilsētas darbos, viņam šinī gadījumā uzrēķinu netaisa⁵⁹.

⁵³ Memoriāla zviedru kopija RA Livonica 14. Reduct, u. sm. fasc. Sk. A. Švābe, *Pagasta vēsture*, 297. lpp. un *Grundriss der Agrargeschichte*, 219. lpp.

⁵⁴ Autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimn. grāmatas*, 178. lpp.

⁵⁵ A. Bulmerincq, *Vier Bücher der Landvogtei der Stadt Riga III* (Riga: 1931), 378. lpp.

⁵⁶ *Ibid.*, p. 381.

⁵⁷ *Ibid.*, p. 389.

⁵⁸ *Ibid.*, p. 390. Ar terminu arkls šeit apzīmēts īstenieks.

⁵⁹ *Ibid.*, 394. lpp.

No šiem piemēriem redzam, ka Rīgas pilsētas muižās skaitīja, ka ar vienu zirgu kļaušinieks var iestrādāt līdz 17 pūru labības, bet ka faktiski iestrādāja daudz mazāk, pat pusi no uzstādītās normas.

Kā redzējām, zemākā norma bija valdības noteiktā — 8—14 pūri, kamēr Uksenšernas muižās noteica 14—16 pūrus uz zirga, bet Rīgas pilsētas muižās līdz 17 pūriem. Pārbaudīsim tagad, cik īstenībā viens zirdzinieks varēja iestrādāt.

1637. gadā Uksenšernas Vidzemes muižās ar 377 kļaušu zirgiem iestrādāts kopā 3851³/₄ pūra sēklas, jeb 10,2 Rīgas pūri uz vienu zirgu. 1652. g. šinīs muižās ar vienu kļaušinieku zirgu iestrādāja 14,6 pūrus⁶⁰.

1665. gadā Alūksnē muižu laukos viens kļaušinieks iestrādāja ar zirgu 10,7 pūrus⁶¹.

Cik labības zemnieki ar vienu zirgu iestrādāja savos laukos, varam aplēst pēc 1638. gada revīzijas datiem par tām muižām, kur mums ir drošas ziņas, cik zirgu nodarbināja faktiski muižas kļaušās. Tādas ziņas ir par Uksenšernas muižām un par Alūksni un Gulbeni.

36. TABULA.

Zemnieku sējumu salīdzinājums ar viņu ricībā esošiem darba lopiem.

Muižas nosaukums	Ciematu skaits	Zemnieku sējumi		Zirgi un vērši*	Kļaušas pilda zirgi**	Zemnieku sējumi uz 1 atlikušo zirgu
		lauku pūros	Rīgas pūros			
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
Burtnieki un Evele . . .	287	1.741	2.901	435	99	8,6
Cēsis	109	699	1.165	195	50	8,0
Vecate	58	402	670	100	45	12,2
Mujāni	72	497	828	115	35	9,7
Trikāta	112	546	910	186	65	7,5
Valmiera	234	1.546	2.576	400	83	8,1
Alūksne	168	2.674	4.456	357	29	13,6
Gulbene	46	572	953	104	30	12,9
Kopā	1086					
Vidēji						9,9

⁶⁰ Aplēsts pēc Uksenšernas Vidzemes muižu grāmatām. Sk. autora rakstu „Muižu saimniecība“. *Latv. konvers. vārdnīcā*, 14. sēj., 28117, un autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas*, 89. lpp.

⁶¹ Aplēsts pēc Alūksnes muižu grāmatām, RA, Bielke saml. Nr. 38, sk. autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas*, 113. lpp.

* Divi vērši pielīdzināti vienam zirgam.

** TA, Uksenšernas muižu 1638. g. vaku grāmata un RA, Alūksnes un Gulbenes vaku grāmatas.

Ja ņemam vērā, ka augšējā tabulā visiem ciematiem revīzijā nav minēti sējumi, tad, interpolējot sējumus par trūkstošiem 56 ciematiem, vidēji uz vienu zirgu iegūstam 10,3 Rīgas pūrus. Vidējā sējuma — 9,9 pūru — kļūdu robeža ir 0,67 pūri, trīskārtēja kļūdu robeža — 2 pūri⁶². Ņemot vērā šīs robežas, varam pieņemt, ka zemnieku saimniecībās ar vienu zirgu iestrādāja 7,9 līdz 12 pūrus. Turpmākos aplēsumus pamatosim uz abiem šiem skaitļiem, kas raksturo robežas, kurās aplēstie skaitļi varēja svārstīties.

Tā kā Vidzemes latviešu daļā 1638. gada revīzija konstatēja 9488 zirgus un 976 vēršus, tad, skaitot divus vēršus par līdzvērtīgiem vienam zirgam, šiem 9976 darba lopiem atbilstu, mazākais, 77.810, lielākais, 119.712 pūri sėjumu. Saskaitot revīzijā reģistrētos sėjumus, konstatējam 43.911 lauku pūrus jeb 73.185 Rīgas pūrus. Tā kā no 6514 latviešu Vidzemē reģistrētiem ciematiem 756 ciemati sėjumus nav uzdevuši, tad, interpolējot šo ciematu sėjumus ar katra apgabala vidējo sėjumu daudzumu, varam pieņemt, ka reģistrētos ciematos pavisam izsēja 49.868 lauku pūrus, kas līdzinājās 83.113 Rīgas pūriem. Reģistrētais daudzums uzskatāms par zemnieku sėjumu minimumu, bet interpolētais skaitlis par šo ciematu sėjumu maksimumu kopsummā ir augstāks par augšā teorētiski aplēsto sėjumu minimumu, bet nesasniedz maksimumu. Patiesībā to jau varēja sagaidīt, un mums tiesības pieņemt, ka starpība starp teorētiski aplēsto sėjumu maksimumu un zemnieku sėjumiem, kas faktiski reģistrēti (pieskaitot interpolējumu), ir muižu sėjumi, atskaitot interpolēto sėjumu kļūdu. Ja Vidzemē pavisam bija izsēti 100.000 Rīgas pūri (vidēji 10 pūri uz darba lopu, skaitli noapaļojot) un zemnieku sėjumi bija 83.000 Rīgas pūri, tad muižu sėjumi bija 17.000 pūri jeb 17% no kopējā sėjumu daudzuma. Ja Vidzemē pavisam bija izsēti 120.000 Rīgas pūri un zemnieku sėjumi bija 84.000 Rīgas pūru, muižu sėjumus varam vērtēt uz 36.000 pūriem jeb 30%. Pamatojoties uz šiem datiem, varam mēģināt aplēst sėjumu platības. Šim nolūkam pirmām kārtām jāuzstāda normas, cik pūrvietā (0,37 ha) izsēj katru labību vai citu sēklu. Tagadējās normas tieši izlietot nevaram, jo mašīnu lietošana ievērojami grozījusi agrāk diezgan stabilās attiecības starp izsētās sēklas daudzumu un platību. Turpmākam aplēsumam izlietojam statistiķa Fr. Jung-Stillinga no

⁶² Aplēsts pēc formulas $\sigma_A = \frac{\sigma}{\sqrt{s}}$, kur $\sigma = \sqrt{\frac{\sum \lambda^2}{n}}$, λ novirziens no aritmētiskā vidējā, s un n ciematu skaits.

1873.—1879. gadam savāktos novērojumus Vidzemes zemnieku saimniecībās. Saskaņā ar šiem novērojumiem Vidzemē (ieskaitot arī igauņu daļu) vienā pūrvietā vidēji izsēja: rudzu $1\frac{7}{22}$ pūra, auzas $2\frac{1}{2}$ pūra, miežus $1\frac{0}{22}$ pūra, kviešus $1\frac{1}{4}$ pūra, linsēklas $\frac{7}{8}$ pūra⁶³. Zirņi skaitīti 0,80 pūra uz pūrvietu, bet griķi 0,45.

Saskaņā ar 1638. gada revīzijas datiem zemnieku laukos atsevišķās kultūras bija (pēc sēklas daudzuma): rudzi 36,9%, mieži 29,5%, auzas 28,7%, kvieši 0,7%, lini 2,0%, griķi 0,5%, zirņi 1,2%, dažādi (mistrs, kaņepāji, pupas) 0,5%. Muižās turpretim, spriežot pēc Uksenšernas muižu grāmatām: rudzi 44,7%, mieži 42%, auzas 12,9% un kvieši 0,4%⁶⁴.

Šie dažādie kultūru samēri zemnieku un muižas laukos ievērojami maina kopējo sējumu platību atkarībā no tā, kāds procents no visas aņzemes bija muižas laukos un kāds zemnieku laukos. Tādēļ mums jāreķinās ar abām robežām. Kopējā skaitli kultūru relatīvo samēru robežas bija:

Muižas nodarbināto darba lopu procents	Rudzu	Miežu	Auzu	Kviešu	Līnu	Griķu	Zirņu	Dažādu
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)
Ja muižās 17 $\frac{0}{0}$:	38,2 $\frac{0}{0}$	31,6 $\frac{0}{0}$	26,0 $\frac{0}{0}$	0,7 $\frac{0}{0}$	1,7 $\frac{0}{0}$	0,4 $\frac{0}{0}$	1,0 $\frac{0}{0}$	0,40 $\frac{0}{0}$
• • 30 $\frac{0}{0}$:	39,2 $\frac{0}{0}$	33,2 $\frac{0}{0}$	23,9 $\frac{0}{0}$	0,6 $\frac{0}{0}$	1,4 $\frac{0}{0}$	0,4 $\frac{0}{0}$	0,9 $\frac{0}{0}$	0,4 $\frac{0}{0}$

Šinīs abās robežās tad nu svārstās arī pūrvietu daudzums, cik ar vienu zirgu iestrādāja. Iestrādājot ar vienu zirgu 9,9 Rīgas pūrus, sējumu platība varēja svārstīties no 6,6—6,7 pūrvietām uz vienu darba lopu. Turpretim aplēšot augstāko robežu iestrādājumiem ar vienu darba lopu — 12 pūrus, sējumu platības augstākā robeža ir 8—8,1 pūrvietas. Ja tagad zinām, ka no visas aņzemes

⁶³ Fr. v. Jung-Stilling, *Ein Beitrag zur livländischen Agrarstatistik* (Rīga: 1881), 22. lpp.

⁶⁴ 1624. gada revīzijā reģistrēja arī muižu sējumus par 1620./21. gadu. Izlietojot A. Švābes statistiku (Izglītības Ministrijas Mēnešraksts, 1922., 169. lpp.), varam aplēst šo sējumu procentuālo sadalījumu. Ņemot vērā visus minētos sējumus, caurmērā sēja: rudzus 37,2%, miežus 36,8%, auzas 22,1%, kviešus 1,6%, zirņus 0,6%, griķus 1,3%, linsēklas 0,3%. Ņemot vērā tikai četras labības, sējumi bija: rudzu 38%, miežu 37,8%, auzu 22,6%, kviešu 1,6%. Tā kā tie ir kara laika dati un turklāt uzdoti apaļos skaitļos, t. i. aptuveni, uz šiem datiem balstīties nevaram.

katru gadu pēc trīslauku sistēmas apstrādāja divi trešdaļas, tad aņamzemes mazākais daudzums uz vienu darba lopu ir 9,9—10,0 pūrvietas, augstākais 12,0—12,1 pūrvietas. Pūrvietā tā tad bija aņamzemes (ieskaitot trešo atmatas lauku) platība, kur varēja izsēt caurmērā 1 pūru visus toreizējos kultūras augus tādā proporcijā, kādā tos ar tradīciju nodibinātā kārtībā sēja. Šī iemesla dēļ arī, pārlēšot ar nupat raksturoto paņēmienu atsevišķos Vidzemes novados sējumu platības dažādām arklu kategorijām (sk. 176. lpp.), redzam, ka visos novados arkli, izteikti pūrvietās, gandrīz pilnīgi saskan ar izsētās labības pūru skaitu.

Ļoti interesanti ir analizēt aņamzemes relatīvo attiecību pret zemes kopplatību atsevišķos Vidzemes novados. Ar augšā aprakstīto metodi, izejot no darba lopu skaita, varam aplēst, ka atsevišķos novados 1638. gadā bija aņamzemes procents no kopplatības, kāds redzams 37. tabulā 192. lpp.

Tabula rāda divas lietas. Pirmkārt, mums jāatzīst, ka Vidzeme 1638. gadā bija ļoti reti apdzīvota, kas noteikti uzskatāms par postīgo kaŗu sekām. Ka tas tā, par to liecina 1601. gada arklu revīzija, uzrādot ievērojami lielāku arklu skaitu. Interesanti būs salīdzināt mūsu aplēstās sējumu platības ar lielā kadastra materiāla, sevišķi karšu apstrādājumu. Mazo aņamzemes platību, salīdzinot ar tagadējiem laikiem, arī par 17. gadu simteņa otro pusi rāda šī kartografiskā materiāla apstrādājums par Igauniju⁶⁵. Otrkārt, visai interesanti konstatēt, ka relatīvi vairāk aņamzemes ir 1) Rīgas tuvumā (diemžēl, pašā Rīgas novadā revīzija bija tik nepilnīga, ka šo novadu salīdzinājumā nemaz nevaram ietilpināt), 2) gar Gauju, sevišķi tās lejas galu, 3) gar Daugavu. Ģeopolitiski tiešām zīmīgi, ka lielākais aņamzemes procents vērojams gar Vidzemes lielākām upēm (sk. kartogrammu). Ja salīdzinām aņamzemes relatīvo daudzumu Vidzemē 1877. gadā (sk. kartogrammu), tad aina ir tieši pretēja. Tie apgabali, kur 1638. gadā aņamzemes procents bija relatīvi zemāks, 1877. gadā ir uz relatīvi augstāka līmeņa. Vienīgais izņēmums ir Gaujas vidusdaļai piegulošie novadi un Burtņieki, kas savu izcilo stāvokli paturējuši arī 1877. gadā, un Lubāna, kas arī šinī gadā vēl uzrāda relatīvi vismazāko aņamzemes procentu. Mums nav vēl pietiekoši daudz materiāla, lai šo pārvērtību pilnā mērā izskaidrotu. Turpretim, kamdēļ Lubānas apgabals nav

⁶⁵ Otto Liiv, *Die wirtschaftliche Lage des Estnischen Gebietes am Ausgang des XVII Jahrhunderts*, I (Tartu: 1935), pielikuma I un II karte.

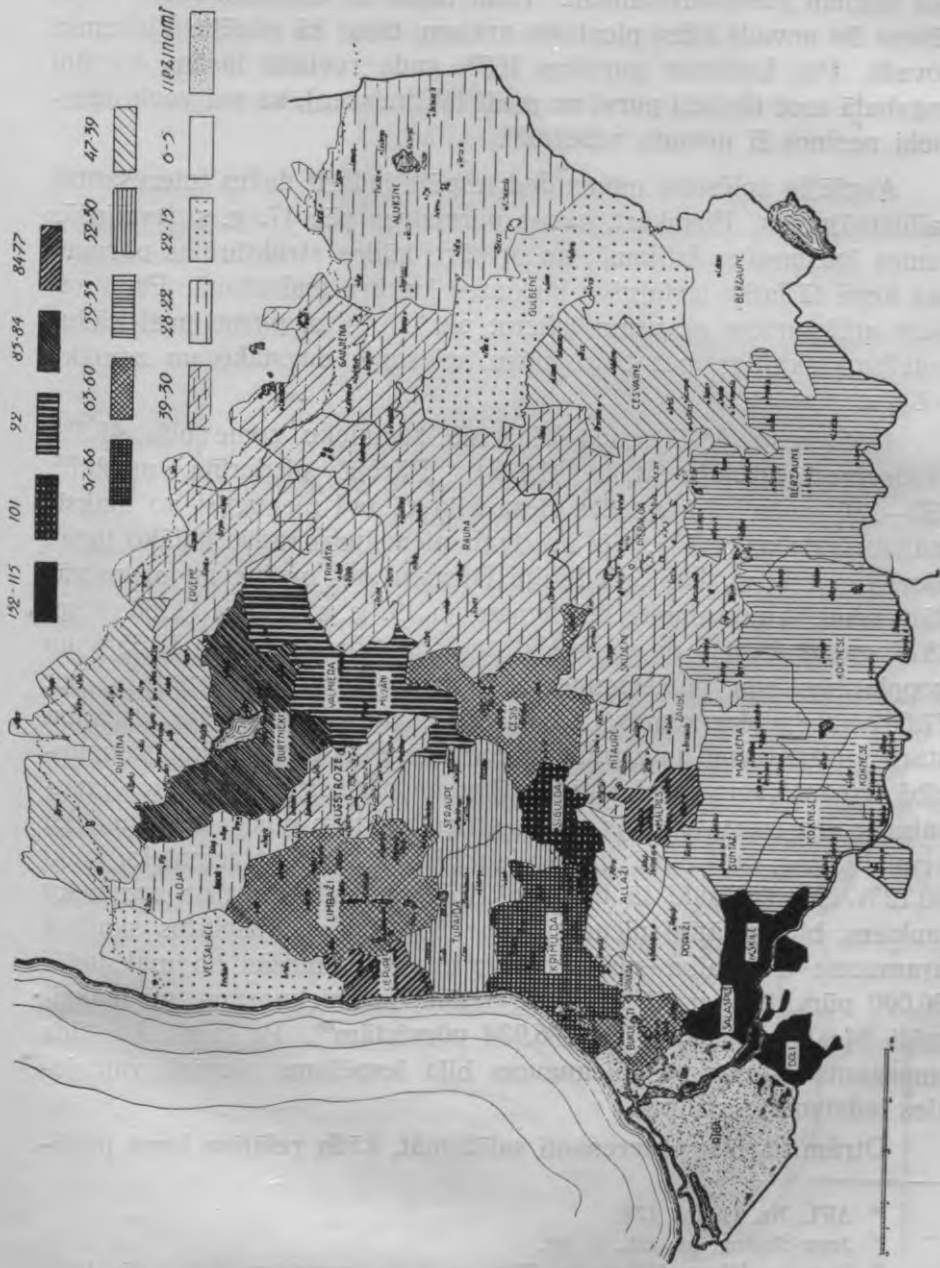
37. TABULA.

Vidzemes novadu platība un aŗamzemes procents 1638. gadā.

Novads	Platība km ² **	Darba lopu sk.	Darba lopu uz 100 km ²	Aŗamzemes % no kopplatības
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)
Salaspils	105	138	131,43	4,88
Dole	215**	168	120,00	4,46
Ikšķile	220	253	115,00	4,27
Sigulda (bez Iļķēniem)	215	217	100,93	3,75
Valmiera (ar Mujāniem un Ēveli)	625	575	92,00	3,42
Burtneki	720	606	84,17	3,13
Liepupe	150	126	84,00	3,12
Mālpils	165	128	77,57	2,88
Krīmulda	525	348	66,28	2,46
Bukulti	165	103	62,42	2,32
Limbaži (iesk. Nabi un Vainiŗus)	780	482	61,79	2,30
Cēsis	520	313	60,19	2,24
Bērzaune (bez Lubānas)	1205	702	58,26	2,17
Koknese	1385	779	56,24	2,09
Suntaži (iesk. Madlienu)	780	432	55,38	2,06
Turaida	450	232	51,56	1,92
Straupe	405	205	50,62	1,88
Iļķēni (pie Siguldas)	45	21	46,66	1,73
Allaži	290	129	44,48	1,65
Ropaži	370	155	41,89	1,56
Rūjiena	1325	541	40,83	1,52
Cesvaine	810	316	39,01	1,45
Trikāta	530	204	38,49	1,43
Nītaure	315	119	37,78	1,40
Gaujiena	735	275	37,41	1,39
Rauna	1630	573	35,15	1,31
Piebalga (iesk. Ērgļus un Skujeni)	1535	499	32,51	1,20
Ērgeme	700	223	31,86	1,18
Augstroze	385	121	31,43	1,17
Alūksne	1745	479	27,44	1,02
Zaube	185	44	23,78	0,88
Aloja	410	93	22,68	0,84
Vecsalaca	580	126	21,72	0,81
Gulbene	1140	153	13,40	0,50
Lubāna	680	38	5,58	0,21

* Autora mēŗjums ar planimetru, iezīmējot Armijas štāba ģeodaizijas topografijas daŗas 1930. gada *Latvijas kartē* (1:400.000) novadu robeŗas pēc 1686. gada Vidzemes un Igaunijas kartes (Charta öfwer Hertigdömmet Liefilandh förfärdigat Anno 1686. Karte glabājas EKA). Autora mēŗjums kopsummā devis mazāku platību par 2,3⁰/₀, nekā šī platība uzrādīta literātūrā.

** Bez Mazjumpravas 140 km². Aplēsums 4. un 5. ailē izdarīts no šīs platības.

7. KARTOGRAMMA.
Zirgu skaits uz 100 km² 1938. gadā.

sekojis vispārējai Austrumvidzemes attīstībai, mums saprotams bez liekiem paskaidrojumiem. Tikai tagad ar Lubānas ezera rēgulēšanu šis novads kļūst pieejams arklam, tāpat kā pārējie Vidzemes novadi. Par Lubānas purviem 1638. gada revīzijā lasām, ka šīnī apgabalā esot tik lieli purvi un meži (Wiltnissen), ka pat vecie zemnieki nezinot šī novada robežas⁶⁶.

Augšējie aplēsumi mums dod iespēju izdarīt dažus interesantus salīdzinājumus. Pirmkārt, kādas pārmaiņas pēc 17. g. s. iestājušās zemes īpašumu sadalījumā, un otrkārt, kādas strukturālas pārmaiņas kopš tā laika iestājušās laukaugu kultūru audzēšanā. Protams, šiem aplēsumiem nevaram izlietot par 17. g. s. pirmo pusi kādus noteiktus skaitļus, bet tikai mūsu aplēsuma augstāko un zemāko robežu.

1866. resp. 1877. gadā Vidzemē zemnieku zeme bija 41,3% (Vidzemes latviešu daļā 41,1%). Pārējā piederēja muižai⁶⁷. 230—250 gadu laikā muižas tiesa bija tā tad pieaugusi no maksimāliem 30% uz 58,9%. Šis milzīgais pieaugums radās lielāko tiesu, pievienojot zemi, kas „piederēja Dievam“ — mežus un neapstrādāto zemi. Lauksaimniecībā izmantoja 19. g. s. beigās (1866. resp. 1877. gadā) 46,01% no visas Vidzemes platības, pie kam 18,35% no kopplatības bija lauksaimniecībā izmantojamā zeme muižās, bet 27,66% zemnieku zemes. Tā kā 1638. gada procentuālā attiecība starp muižas zemi un zemnieku zemi zīmējās tikai uz lauksaimniecībā izmantojamo zemi, salīdzinājumam pārlēsisim procentos lauksaimniecībā izmantojamās zemes attiecību starp muižu un zemnieku zemi 19. g. s. otrā pusē: muižu lauki ir 39,88%, bet zemnieku lauki 60,12%. Muižu lauki tā tad kopš 1638. g., salīdzinot ar zemnieku laukiem, bija relatīvi pieauguši par 50—100%. Absolūtos skaitļos aņamzeme šīnī laika sprīdī bija pieaugusi: muižās no maksimāli 36.000 pūrvietām uz 372.195 pūrvietām, zemnieku zeme no maksimāli 84.000 pūrvietām uz 386.924 pūrvietām⁶⁸. Protams, ka tāds impozants aņamzemes pieaugums bija iespējams vienīgi, vairojoties iedzīvotāju skaitam.

Otrām kārtām, interesanti salīdzināt, kāda relatīva loma pagā-

⁶⁶ ARL, Nr. 18, fol. 129.

⁶⁷ Jung-Stilling, op. cit., 1. lpp.

⁶⁸ Dati par Rīgas, Valmieras, Cēsu un Valkas apriņķiem aplēsti pēc Jung-Stillinga, op. cit., 2. lpp.

8. KARTOGRAMMA.
 Aramzemes procentis no kopplatības 1877. gadā (pēc Jung-Stillinga).

jušos 300 gados bijusi atsevišķām laukaugu kultūrām un aŗamzemes izmantošanai⁶⁹.

38. TABULA.

Laukaugu sējumu relatīvā platība 17., 19. un 20. g. s.

(1)	Gads					
	1638.		1879.		1929.	
	zemn.saimn.	muižās	zemn.saimn.	muižās	vecsaimn.	jaunsaimn.
(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	
Rudzi	28,0	32,9	21,1	20,0	9,14	9,51
Mieži	20,9	28,8	16,0	15,4	8,94	10,49
Auzas	11,5	5,0	15,1	14,0	17,95	19,72
Kvieši u. c.	0,6	0,2	?	?	2,44	2,98
Lini	2,3	—	14,6	7,1	2,75	2,87
Kartupeļi	—	—	4,8	6,2	3,86	5,15
Zālāji	—	—	—	—	29,51	25,17
Papuve	33,7	33,0	28,4	37,3	19,58	17,43
Kopā	97,0	99,9	100,0	100,0	94,17	93,32

Šis salīdzinājums rāda lielās pārmaiņas, kas laukkopībā radušās tieši jaunākā laikā. Kamēr pagājušā gadsimta beigās uz maizes labības relatīvās platības rēķina vērojams linu sējumu platības pieaugums un no jauna klāt nākuši kartupeļi, tikmēr jaunākie dati rāda lielo lopkopības uzplaukumu. Jau 1879. g. relatīvi bija pieaugusi auzu sējumu platība, bet 1929. gadā šis pieaugums vēl lielāks. Tomēr vēl ievērojamāks ir apstāklis, ka tagad vairāk kā ceturtdaļu no visas aŗamzemes platības aizņem tīruma zālāji (āboliņš u. c.). No vispārējās lauksaimniecības vēstures zinām, kāda, vārda tiešā nozīmē, revolūcionāra nozīme bija jaunai, racionālai augu sekai, nevien aŗamzemes labākā izmantošanā (sašaurinot papuves platību), bet arī pārējo kultūru raķības celšanā un lopkopības attīstībā.

⁶⁹ 1879. g. dati pēc Jung-Stillinga, op. cit., 19. lpp. 1929. gada dati pēc V. Salnais un A. Maldups, *Lauksaimniecības produkcijas skaitīšana Latvijā 1929./1930. saimn. gadā*, 21. un 23. lpp., vispārējās 1929. g. lauksaimniecības skaitīšanas dati.

I. PIELIKUMS.

1638. GADA ARĶLU REVĪZIJAS PROTOKOLU SALĪDZINĀJUMS AR VAKU GRĀMATĀM UN VAKU PROTOKOLIEM.

Alūksne un Gulbene.

1637. g. 21. marta vaku protokols atrodas RA Bielkesaml. Vol. 37. Salīdzinājums izdarīts pēc 1936. g. vasarā pagatavotās fotokopijas. Vaku protokolā atzīmēts pa pagastiem katra zemnieka arķļu skaits, uzvārds (resp. ciemata vārds) un vārds, labības beri pūros, kļaušu atvietojums ar līniem podos un kļaušas. Bez tam pēc katra pagasta dots saraksts par postažām.

Tā kā arķļu skaits revīzijas protokolā ir dots divējāds: agrākie poļu arķļi un revīzijā no jauna noteiktie arķļi, bet vaku protokolā tikai vecie arķļi, arķļu skaits nav salīdzināts. Vaku protokolā minētais arķļu skaits ir tikai tradicionāls, kam nav nekāda sakara ar zemnieku beriem un kļaušām, un visumā tas saskan ar veco arķļu skaitu revīzijas protokolā. Salīdzinot zemnieku berus, arī konstatējama saskaņa, ja atskaita dažus sīkumus. Ciematu skaita, kļaušu un kļaušu atvietojumu salīdzinājums abos dokumentos dod rezultātus, kas sakopoti 39. tabulā 198.—199. lpp.

No vaku protokolā Alūksnē minētiem 172 ciematiem un revīzijas protokolā minētiem 169 salīdzināti attiecīgi 169 un 166 ciemati. No ciematiem, kas neietilpst revīzijā, nav identificējami 8 ciemati, bet, kas neietilpst vaku protokolā: 5. Kļaušas un kļaušu atvietojumi abos dokumentos saskan gandrīz pilnīgi, jo atšķirības, kaut gan nōmināli diezgan prāvas, pēc būtības ir pavisam mazas. Ja, piemēram, saskaitām visas kļaušas un atvietojumus, tad gūstam šādu ainu:

40. TABULA.

(1)	Neskaitot otriniekus:		Atvietojums		Amatn. (6)
	zirdzin. nedējas (2)	kājnīeku nedējas (3)	ar līniem (podos) (4)	naudā (vecdāl- deros) (5)	
Pēc vaku protok. 169 ciematos .	$29\frac{1}{3}$	$4\frac{1}{2}$	1977	25	3
Pēc reviz. protok. 166 ciematos .	$31\frac{2}{3}$	$3\frac{5}{6}$	2063	25	3

(1)	Ciematu skaits	Klaušas nepilda	Iz ned. bez otriniekiem	Iz ned. ar otriniekiem	Iz otro ned. bez otrin.	Iz otro ned. ar otrin.	1 ned. ar zirgu 1 ned. kājām	Iz nedēļas kājām	Iz otro ned.	Iz trešo ned.	Divas ned. strādā, trešo brīvs	Amatnieki	Klaušas pil															
													Po															
													30	28	27	26	25	24	23	22								
(14)	(15)	(16)	(17)	(18)	(19)	(20)	(21)																					
<i>Alūksne.</i>																												
Pēc vaku prot.	169	10	2	10	2	28	—	3	3	3	2	3	16	—	—	—	3	1	2	3								
No tiem revīzijā neietilpst	8	3	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—								
Starpības . .	63	2	1	6	1	12	—	1	1	1	1	—	7	—	—	—	2	1	1	3								
Totiesu revīzijā vairāk .	5	—	1	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—								
Starpības . .	63	—	2	8	3	5	1	—	1	—	1	—	3	2	1	2	1	—	—	—								
Pēc revīzijas protokola . .	166	5	4	12	4	21	1	2	3	2	2	3	12	2	2	2	2	—	1	—								
<i>Gulbene.</i>																												
Pēc vaku prot.	53	8	10	12	2	10	—	—	—	7	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—								
No tā revīzijā neietilpst . .	13	5	—	2	1	3	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—								
Starpības . .	27	1	6	10	—	7	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—								
Totiesu revīzijā vairāk .	6	—	1	—	1	—	—	—	—	2	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—								
Starpības . .	27	—	7	—	8	—	1	—	—	5	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1								
Pēc revīzijas protokola . .	46	2	12	—	10	—	1	—	—	11	1	1	1	—	—	1	—	—	—	1								

Tabulas iekārtas paskaidrojums: Katrā ailē ierakstīts attiecīgais ciematu skaits. Piektā un septītā ailē ierakstītie ciemati gan otrinieku klaušās parasti nesūta, bet viņiem otrinieka vietā jādod lini. Ceturtnā un sestā ailē turpretim ierakstīti tie ciemati, par kuriem noteikti minēts, ka tie otrinieku nesūta, vai arī, par kuriem nav teikts, ka tiem būtu jādod otrinieka atvietojuums. 34.—36. ailē minētie ciemati atvieto klaušās ar naudu. 3.—37. ailes saskaitījums dod otrās ailes skaitli, turpretim 38.—46. ailē ievietotie ciemati jau ietilpst kādā no iepriekšējām ailēm.

Pirmā rindā (kā Alūksnei, tā Gulbenei) ir ierakstīti dati, kas iegūti, saskaitot vaku protokolu ziņas. Otrā rindā ir dati par tiem ciematiem, kas ietilpst gan vaku protokolā, bet neietilpst revīzijas protokolā. Ceturtnā rindā ir dati par tiem ciematiem, kas savukārt ietilpst revīzijas protokolā, bet nav indentificējami vaku

BULA.

nīgi atvietotas ar liniem													Ar naudu veedālderis			Nav ieradies	Klaušas pa daļai atvietotas ar liniem									
dos													Podos													
21	20	18	14	16	15	13	12	10	9	8	7	20	15	10	20	18	15	10	8	6	5	4	3			
22	(23)	(24)	(25)	(26)	(27)	(28)	(29)	(30)	(31)	(32)	(33)	(34)	(35)	(36)	(37)	(38)	(39)	(40)	(41)	(42)	(43)	(44)	(45)	(46)		
—	9	3	—	1	25	—	11	15	—	5	1	—	1	2	5	4	1	6	7	1	1	12	—	—		
—	1	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
—	—	—	—	—	6	—	4	6	—	2	1	—	—	—	4	2	—	3	3	—	—	4	—	—		
—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—		
—	2	—	1	1	7	3	6	9	—	4	—	—	—	—	—	1	1	3**	4	1	1	2	—	1		
—	11	3	1	2	25	3	12	18	—	8	—	—	1	2	—	3	2	6	8	2	2	11	—	1		
—	1	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	—	—	—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—		
—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1	1		
—	—	1	—	—	2	—	—	—	1	—	—	1	—	—	—	1*	—	—	—	—	—	—	1	1		

* 23 podi. ** Ciemats ar 14 podiem.

protokolā. Trešā un piektā rindā ir ziņas par tiem ciematiem, kas ir identificējami abos dokumentos, bet par kuņiem katrā dokumentā ir ierakstītas citādas ziņas, pie kam trešā rindā ir ierakstītas ziņas, kādas iegūstam, saskaitot vaku protokola datus, bet piektā rindā savukārt ziņas, ko iegūstam, saskaitot revīzijas protokola datus par šiem ciematiem. Ja tagad no pirmās rindas skaitļiem atņemam otrās un trešās rindas skaitļus, bet pieliekam ceturtais un piektās rindas skaitļus, tad iegūstam sestās rindas skaitļus. No šī paskaidrojuma izriet, ka, piem., Alūksnē, konstatējams 161 ciemats, kas identificējams abos dokumentos, bet no šiem ciematiem 98 ir tādi, kam abos dokumentos ziņas par pildāmām klaušām pilnīgi saskan.

Gulbene.

Par Alūksni teiktais gandrīz pilnā mērā attiecināms arī uz Gulbeni. Tikai Gulbenē ir relatīvi lielāka starpība abos dokumentos minēto ciematu skaitā. Vaku protokolā minētais ciematu skaits ir 53, bet revīzijas protokolā 46. Revīzijā neietilpst 12 ciemati, bet vaku protokolā savukārt neietilpst 6 ciemati. Turpretim klausas un klausu atvietoјumi abos dokumentos kopsummā puslīdz saskan:

41. TABULA.

(1)	Neskaitot otrniekus: zirdzin. nedējas (2)	Klasas atvieto ar llniem (podos) (3)
Pēc vaku protokola 53 ciematos	31 ¹ / ₂	94
Pēc revīzijas protok. 46 ciematos	21	134

Jautājumam, vai vaku protokols varēja būt revīzijas protokola avots, vienīgais kritērijs mums ir ciematu uzrakstījumu kārtības saskaņa abos dokumentos. Alūksnes pils pagasta uzrakstījumos šāda saskaņa nav saskatāma, turpretim ļoti labi saskan uzrakstījumu kārtība Alūksnes Laiciema pagastā. Kalnamuižas pagastā uzrakstījumu kārtība saskan tikai atsevišķos posmos. To pašu varam teikt par Gulbeni. Visumā šī saskaņa nav pietiekoša, lai apgalvotu, ka vaku protokols bijis avots revīzijas protokolam, bet ļoti iespējams, ka tāds avots varēja būt vaku grāmata, kas sastādīta uz vaku protokola pamata.

Uksenšernas Vidzemes muižas.

Privātā Tidō archīvā par 1638. gadu saglabājušies divēji dokumenti, kas der salīdzināšanai ar revīzijas protokoliem. Pirmkārt, vaku grāmata, kas sastādītas parastā kārtībā (zemnieku arklu skaits, vārds un kunga tiesa) un, otrkārt, 1638. g. aprīļa „revīzijas grāmata“ — vaku protokols¹. Šinī pēdējā dokumentā ir zemnieku arklu skaits, zemes gabalu nosaukumi (vienam zemniekam varēja

¹ Waken: oder Revisions Buch, Nachgesetzter Starostien undt Hofe Neben Special beschreibung, wie ein Jeder Bawr dieses Jahr über zu Herren Dienst mitt der Arbeit gehorchen kan undt soll: Auch hergebrachter Gewonheit nach von Jedem Haken undt Mantall Jehrlich zu zahlen schuldig ist, waß die gantze Summa dauon beträgt ist hinden angehengtt zu finden. Gehaltten undt verfertigt In Aprill A: 1638.

būt vairāki agrākie zemes gabali; šinī dokumentā tad arī minēts katra tāda atsevišķa zemes gabala arklu skaits un nosaukums) un, kā zemnieki pilda klausas resp. ar ko tās atvieto. Saraksta burtņicas beigās, kā jau virsrakstā minēts, dotas normas, cik zemnieki no arkla maksā kunga tiesu, otrnieka tiesu un staciņu. Tālāk izdarīts savilkums, cik katra muiža izmanto klausas. Vaku grāmatas un šis vaku protokols pilnīgi savā starpā nesaskan, bet differences ir samērā nenozīmīgas. Esmu jau mēģinājis izdarīt salīdzinājumu ar revīzijas protokoliem citā vietā². Ja šeit dotie rezultāti ir citi, tad tas izskaidrojams ar to, ka, lietojot abus minētos dokumentus, varēja novērst vairākas neskaidrības, bez tam tagad ņemti vērā, kur vien tas bija iespējams, Uksenšernas muižu administrācijai nepakļautie mācītāju, jātnieku un citu ierēdņu zemnieki. Salīdzinājums izdarīts ar 1934. g. vasarā norakstītām vaku grāmatām un 1935. g. vasarā fotostatētiem vaku protokoliem.

Burtnieki un Vecate.

Par abām šīm muižām, pieskaitot Baložus, mācītāju un ierēdņu zemniekus, vaku grāmatā un vaku protokolā minēti 348 ciemati, revīzijas protokolā 313 ciemati. Starpība tomēr ir daudz lielāka, nekā abu šo skaitļu difference. Vaku sarakstos ir 71 ciemats, kas nav minēts revīzijas protokolā, revīzijas protokolā ir 36 vaku sarakstos neminēti ciemati, tā kā identificējamo vārdu abos salīdzināmos dokumentos ir 277. Revīzijā neietilpst šādas zemnieku katēgorijas, kas ir vaku sarakstos:

42. TABULA.

(1)	Arkli					Kopā arkli (7)
	1 (2)	$\frac{3}{4}$ (3)	$\frac{1}{2}$ (4)	$\frac{1}{4}$ (5)	?(6)	
Jaunsaimnieki	7	—	22	2	1	18 $\frac{1}{2}$
Trūcīgie zemnieki	2	—	4	1	—	4 $\frac{1}{4}$
Dzirnavnieks	—	—	1	—	—	$\frac{1}{2}$
Ierēdņu zemnieki	—	—	4	2	—	2 $\frac{1}{2}$
Vagaris	1	—	—	—	—	1
Vācietis	1	—	—	—	—	1
Pārējie	9	1	9	4	—	15 $\frac{1}{4}$
Kopā ciematu	20	1	40	9	1	43

² Autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas 1624.—1654.* 106. un sek. lpp.

No otras puses, revīzijā ietilpst vairāk kā vaku sarakstos šādas arklu katēgorijas:

43. TABULA.

(1)	Arkli			Kopā arklī (5)
	1 (2)	$\frac{1}{2}$ (3)	$\frac{1}{4}$ (4)	
Kopā ciemati	13	14	9	22 $\frac{1}{4}$

Abos dokumentos konstatētie arklī tomēr nav salīdzināmi. Tas nevien jāņem vērā, salīdzinot abas augšējās rindas, bet dod arī vērtīgus norādījumus mūsu avota kritikai. Ja salīdzinām arklū katēgorijas par tiem ciematiem, kas kopēji abos dokumentos — kā revīzijas protokolā, tā vaku sarakstos — tad gūstam šādu ainu:

44. TABULA.

Pēc vaku grāmatas arklī (1)	Pēc revīzijas arklī				Kopā ciematu skaits (6)	Kopā arklū skaits (7)
	1 (2)	$\frac{3}{4}$ (3)	$\frac{1}{2}$ (4)	$\frac{1}{4}$ (5)		
1	93	2	44	2	141	141
$\frac{3}{4}$	—	2	3	1	6	4 $\frac{1}{2}$
$\frac{1}{2}$	1	—	89	27	117	58 $\frac{1}{2}$
$\frac{1}{4}$	—	—	2	11	13	3 $\frac{1}{4}$
Kopā ciematu skaits 94	94	4	138	41	277	207 $\frac{1}{4}$
Kopā arklū skaits . 94	94	3	69	10 $\frac{1}{4}$	—	176 $\frac{1}{4}$

Tabulas iekārtas paskaidrojums: Tabula rāda, cik ciemati ierindoti abos dokumentos vienādās vai dažādās arklū katēgorijās. Pirmā rindā (horizontālā virzienā) ir ierakstīts attiecīgais ciematu skaits, kas pēc vaku grāmatām ierindoti pilnos arklos, otrā rindā to ciematu skaits, kas pēc vaku grāmatām ierindoti $\frac{3}{4}$ arkliniekos u. t. t. Otrā ailē (vertikālā virzienā) ievietots ciematu skaits, kas pēc revīzijas protokola ierindoti pilnos arklos, trešā ailē — $\frac{3}{4}$ arklos u. t. t. Sestā ailē ir vaku grāmatas attiecīgās katēgorijas ciematu kopskaits, bet 7. ailē tā paša dokumenta attiecīgā ciematu skaita arklū kopskaits. Tāpat priekšpēdējā rindā ir revīzijas protokolā attiecīgā arklū katēgorijā ievietotais ciematu kopskaits, bet pēdējā rindā šo ciematu arklū kopskaits. Rindu un aiļu krustojumos redzams, kā viena dokumenta ciemati ierindoti attiecīgā arklū katēgorijā otrā dokumentā. Piemēram, no 141 ciemata, kas pēc vaku grāmatas ierindots pilnos arklos, pēc revīzijas protokola pilnos arklos ierindoti 93, $\frac{3}{4}$ arklos 2 u. t. t.

Tabula rāda, ka 74% no visu ciematu skaita atstāts iepriekšējais arklu skaits, t. i. tāds, kāds bija ierakstīts vaku sarakstos. Pārējiem 26% ciematu arklu skaits samazinājies (izņemot trīs gadījumus, kur tas paaugstināts). Ja, ņemot vērā abās pusēs neregistrēto arklu skaitu, izdarām kopējo arklu skaita salīdzinājumu, tad $250\frac{1}{4}$ arkla vaku sarakstos jānostāda pretī $198\frac{1}{2}$ arkla revīzijas protokolā. Šī visai prāvā diference tomēr nepauž lietas patieso saturu. Mums ir dati par 1639. gadu, no kuŗiem redzams, ka Burtņiekos un Vecatē kunga tiesu ņēma no $160\frac{1}{4}$ arkla³. Turpretim staciņa ņemšanai galīgais arklu skaits šim gadam bija noteikts uz $140\frac{1}{2}$ arkla. Relatīvā starpība starp šiem faktiskiem datiem ir daudz mazāka, nekā starp augšā minētiem formāliem datiem.

Bez arklu un ciematu skaita salīdzinājuma, materiāls dod iespēju arī salīdzināt kļaušas, kļaušu atvietojumus un kunga tiesu.

Kļaušas revīzijas protokolā minētas gan katram zemniekam individuāli, bet atzīmētas ļoti vispārīgi, lietojot, piem., frazi: „pilda pilnas kļaušas“. Par to, kas ir pilnas kļaušas, dod ziņas piezīmes revīzijas protokolā, muižu revīzijas sākumā, proti, ka pilni vīri un $\frac{3}{4}$ arklinieki pilda kļaušas ar zirgu ik nedēļas, tāpat pusarklinieki, bet ceturtdaļas arklinieki kļaušas pilda visu gadu pārmaiņus vienu nedēļu ar zirgu, vienu nedēļu kājām.

Retos gadījumos ir arī individuālas atzīmes: pilda kļaušas pēc iespējas, maksā atvietojumam naudu, pilda kļaušas ik otru nedēļu un tml. Salīdzināt varējām vienīgi Uksenšernas muižu zemniekus, jo vaku sarakstos gan ir muižas ierēdņu zemnieku un mācītāju zemnieku vārdi un arklu skaits, bet nav ziņu par viņu kļaušām. Tādēļ šinī salīdzinājumā ir cits salīdzināto ciematu skaits, nekā iepriekšējā arklu salīdzinājumā.

Salīdzinājums rāda, ka šabloniskai pieejai revīzijas protokolā jānostāda pretī dzīves raibā daudzveidība. Kamēr pēc revīzijas protokola varētu spriest, ka 63% kļaušinieku zirdzinieku muižā ierodas ik nedēļas, 15% pārmaiņus vienu nedēļu ar zirgu, otru kājām, tikmēr pēc vaku sarakstiem redzam, ka pirmā kļaušinieku kategorija ir tikai 28%, bet otra 13%. Šie skaitļi tomēr patieso

³ Autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas* 35., 36., 42., 43. lpp. Abās muižās, ieskaitot postažas, minētā gadā bija $358\frac{3}{4}$ arkla. Atskaitot tās zemnieku kategorijas un postažas, no kuŗām muiža kunga tiesu nesauņēma, „paturēto arklu skaits“ paliek $160\frac{1}{4}$, bet „paturēto“ staciņa arklu skaits $158\frac{3}{4}$ arkla.

45. TABULA.

Pēc vaku sarakstiem	Pēc revīzijas:										
	Maksā 20 Rd.	Maksā 15 Rd.	Ik nedēļas	1 nedēļu ar zirgu, 1 nedēļu kājām	Ik otro nedēļu	Maksā 6 Rd.	Kājām	Pēc iespējas	Nestrādā	Nezināmie	K o p ā
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)
Maksā: 20 Rd.	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2
15 "	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
12 "	—	—	16	2	—	—	—	1	—	1	20
10 "	—	—	5	—	—	—	—	1	—	—	6
Ik nedēļas	—	—	68	4	—	—	—	3	—	—	75
6 Rd. un ik otro nedēļu . .	—	—	36	—	1	1	—	1	—	—	39
1 ned. ar zirgu, 1 ned. kājām	—	—	19	13	—	—	—	3	2	—	37
Ik otro ned.	—	—	1	5	—	—	—	—	—	—	6
Ik trešo ned.	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
8 Rd.	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
6 Rd.	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	2
5 Rd.	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
6 Rd. un kājām ik nedēļas .	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
4 Rd. un kājām	—	—	1	1	—	—	—	—	—	—	2
Kājām ik ned.	—	—	7	9	—	—	3	8	—	—	27
8 podi linu	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
5 podi linu	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	1
Ik otro ned. kājām	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	1
Pēc iespējas	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	1
Nestrādā	—	—	6	3	—	—	—	8	17	—	34
Nezināmi	—	—	3	3	—	—	—	1	—	1	8
Kopā	1	1	170	41	1	1	3	28	20	2	268

Tabulas iekārtas paskaidrojums: Tabulā ievietotas kā klaušas, tā klašu atvietoņumi. Saīsinājums Rd nozīmē vecdālderis. Atzīme „Maksā: 20 Rd“ tā tad nozīmē, ka attiecīgais ciemats klaušas nepilda, bet tai vietā maksā 20 vecdālderus; atzīme „8 podi linu“ nozīmē, ka ciemats klaušas nepilda, bet tai vietā dod 8 podus linu. Tabula iekārtota, lai varētu pilnīgi izsekot diferencēm abos dokumentos. 2.—11. ailes uzraksti rāda grupējumu pēc revīzijas protokola, bet pirmās ailes uzraksti rāda grupējumu pēc vaku sarakstiem. Kopsummas 12. ailē tā tad zīmējas uz grupējumu pēc vaku sarakstiem, bet kopsumma pēdējā tabulas rindā zīmējas uz grupējumu pēc revīzijas protokola. Skaitļi rindu un aiļu krustojumos rāda, kādas ir atzīmes par klašām kā vienā, tā otrā dokumentā. Piemēram, no 20 ciematiem, kas pēc vaku sarakstiem klaušas atvieto ar 12 vecdālderiem, 16 ierakstīti revīzijas protokolā ar atzīmi, ka klaušas pilda ik nedēļas u. t. t.

stāvokli pietiekoši neraksturo, jo no vaku sarakstiem redzams, ka kļaušas faktiski pildīja, tās dažādi kombinējot ar atvietoājumiem. Pareizāku ainu sniedz kļaušu un atvietoājumu kopsavilkums pēc abiem dokumentiem:

46. TABULA.

(1)	Neskaitot otriniekus, (268 ciematos)		Kļaušas atvieto ar	
	zīrdzinieku nedēļas (2)	kājnieku nedēļas (3)	naudu vecdāld. (4)	liniem podos (5)
Pēc vaku sarakstiem	116 ¹ / ₃	49	643	13
Pēc revīzijas protokola	191	23 ¹ / ₂	41	—

Salīdzinot uzrakstījumu kārtību vaku grāmatā ar revīzijas protokolu, konstatējama vienāda secība Bara pagastā, gandrīz tāda pati secība Rencēnu, Bērza, Beidus pagastā un tāpat Dravas pagastā. Turpretim Lazdēnu pagastā saskaņa vērojama tikai atsevišķos posmos. Vecatē saskaņa samērā laba. Rodas iespaids, ka zemnieki saukti pēc saraksta, kas visumā saskanēja ar vaku grāmatu.

Cēsis.

Cēsis, ieskaitot mācītāju ļaudis, vaku grāmatā un vaku protokolā ir minēts 141 ciemats ar 95¹/₂ arkla, bet revīzijas protokolā ir 113 ciemati ar 49¹/₄ arkla. Vaku sarakstos ir 32 ciemati, kas nav minēti revīzijas protokolā, bet revīzijas protokolā savukārt ir 4 neminēti ciemati, tā kā ciemati, kuŗu nosaukumi ir atrodami abos dokumentos, ir 109. Revīzijā neietilpst šādas zemnieku kategorijas, kas totiesu ir vaku sarakstos:

47. TABULA.

(1)	Arkli			Kopā arkli (5)
	1 (2)	¹ / ₂ (3)	¹ / ₄ (4)	
Jaunsaimnieki	3	13	1	9 ³ / ₄
Trūcīgie zemnieki	3	—	1	3 ¹ / ₄
Bijušie mācītāja, tagad muižas zemnieki	—	1	2	1
Vaku turot, nav ieradies	—	1	—	¹ / ₂
Pārējie	4	3	—	5 ¹ / ₂
Kopā ciemati	10	18	4	20

Revīzijā turpretim ietilpst vairāk nekā vaku sarakstos šādas arklu kategorijas:

48. TABULA.

(1)	Arkli		Kopā arkli (4)
	1 (2)	$\frac{1}{2}$ (3)	
Ciematī	1	3	$4\frac{1}{2}$

Par vienu pusarklinieku ir zināms, ka viņš bijis izbēdzis un nesen atgriezies (jādomā, ka starplaikā starp abu dokumentu sastādīšanu). Kāds cits pusarklinieks no minētiem trim atkal ir pilnīgs nabags un nemaz uz revīziju nav ieradies, bet pierakstīts uz vaģa liecības pamata.

Abos dokumentos minētos ciematos ir šāds arklu grupējums:

49. TABULA.

Pēc vaku grāmatas arkli (1)	Pēc revīzijas arkli				Kopā ciematu skaits (6)	Kopā arklu skaits (7)
	1 (2)	$\frac{3}{4}$ (3)	$\frac{1}{2}$ (4)	$\frac{1}{4}$ (5)		
$1\frac{1}{2}$	—	—	1	—	1	$1\frac{1}{2}$
1	3	3	34	2	42	42
$\frac{3}{4}$	—	—	5	—	5	$3\frac{3}{4}$
$\frac{1}{2}$	1	1	18	32	52	26
$\frac{1}{4}$	—	—	—	9	9	$2\frac{1}{4}$
Kopā ciematu skaits	4	4	58	43	109	$75\frac{1}{2}$
Kopā arklu skaits .	4	3	29	$10\frac{3}{4}$	—	$46\frac{3}{4}$

Tikai 27% ciematu revīzijā atstāts arklu skaits, kas saskan ar ierakstiem vaku grāmatās. Pārējiem (izņemot divus gadījumus) arklu skaits samazināts. Kaut gan vaku sarakstos reģistrēti pavisam $95\frac{1}{2}$ arkla, bet 1639. gadā, ieskaitot postažas, $121\frac{3}{4}$ arkla⁴, tomēr paturēto arklu skaits 1639. gadā bija 56 arkli, no kuriem muiža guva ienākumus. Paturētie staciņa arkli bija 55 (pēc muižu grāmatām), bet kronis ņēma staciņu no 42 arkliem (bez tam vēl no mācītāju ļaužu $2\frac{1}{2}$ arkla, par kuriem nav zināms, vai tie ietilpst minētos 55 arklos).

⁴ Autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas* 35. un 36. lpp. Postažām 1639. gadā atskaitīja $21\frac{3}{4}$ arkla, trūcīgiem $20\frac{1}{2}$ arkla. Turpat 44. un 45. lpp.

Klaušu salīdzinājums pēc abiem dokumentiem dod šādu rezultātu (neskaitot mācītāja ļaudis):

50. TABULA.

Pēc vaku sarakstiem (1)	Pēc revīzijas:							Kopā (9)
	Ik nedēļas ar zirgu (2)	1 nedēļu ar zirgu, otru kājām (3)	Ik otru ned. ar zirgu (4)	Kājām (5)	Pēc iespējas (6)	Nestrādā (7)	Nezināmi (8)	
Atvieto ar 30 podiem līnu	12	1	3	—	1	2	1	20
" " 20 podiem	1	—	—	—	—	1	—	2
Ik nedēļas ar zirgu . . .	19	2	8	—	3	1	—	33
Ik otru ned. un 15 p. līnu	4	—	3	—	—	1	—	8
Atvieto ar 10 p. līnu . . .	—	—	—	—	1	—	—	1
Ik otru nedēļu	4	—	7	2	2	1	—	16
Ik trešo nedēļu	—	—	1	—	—	—	—	1
Kājām	3	—	2	—	2	1	—	8
Nestrādā	1	—	2	—	2	8	1	14
Nezināmi	1	—	—	—	1	—	—	2
Kopā	45	3	26	2	12	15	2	105

Šīs tabulas kopsavilkums:

51. TABULA.

(1)	Podos, līni (2)	Zirdzinieku nedēļas (3)	Kājnieku nedēļas (4)
Pēc revīzijas protokola, neskaitot tos, kas strādā „pēc iespējas”	—	59 ¹ / ₂	3 ¹ / ₂
Pēc vaku protokola	770	45 ¹ / ₃	8

Pieskaitot revīzijas protokolā kļaušiniekiem tos, kas strādā „pēc iespējas”, un skaitot 30 podus līnu par zirdzinieka atvietojumu, kļaušinieku darbs un tā atvietojums abos dokumentos aptuveni līdzvērtīgs.

Uzrakstījumu kārtība Tūlmēnu pagastā saskan gandrīz pilnīgi, Avotu pagastā nesaskan, Lībiešu pagastā kārtība saskan tikai pirmiem desmit ciematiem, Āraišu pagastā uzrakstījumu kārtība nesaskan.

Ēvele.

Vaku grāmatā un vaku protokolā reģistrēti 46 ciemati ar $37\frac{3}{4}$ arkla, turpretim revīzijas protokolā atzīmēti tikai 37 ciemati ar $25\frac{3}{8}$ arkla. Vaku sarakstos ir 12 ciemati ar 8 arkliem, kas nav minēti revīzijas protokolā, bet revīzijas protokolā 3 vaku sarakstos neminēti ciemati ar $\frac{7}{8}$ arkla. Kā visās Uksenšernas muižās, revīzijas protokola arkli nav salīdzināmi ar vaku sarakstu arkliem. Revīzijā neietilpstošo ciematu grupējums pēc arkliem un zemnieku kategorijām ir šāds:

52. TABULA.

(1)	Ciematu arklu skaits	
	1 (2)	$\frac{1}{2}$ (3)
Jaunsaimnieki	2	6
Brivzemnieki	2	—
Pārējie	—	2
Kopā ciemati	4	8

Revīzijas protokolā vairāk viens $\frac{1}{4}$ arklinieks, viens $\frac{1}{2}$ arklinieks un viens astotnieks, kas turklāt ir jaunsaimnieks.

Abos dokumentos identificējamo ciematu grupējums:

53. TABULA.

Pēc vaku grāmatas arkli:	Pēc revīzijas arkli:				Kopā ciematu (6)	Kopā arklu (7)
	1 (2)	$\frac{1}{2}$ (3)	$\frac{1}{4}$ (4)	Dārza gabals (5)		
1	18	9	—	—	27	27
$\frac{3}{4}$	—	—	1	—	1	$\frac{3}{4}$
$\frac{1}{2}$	—	2	1	—	3	$1\frac{1}{2}$
$\frac{1}{4}$	—	—	2	—	2	$\frac{1}{2}$ 29 $\frac{3}{4}$
?	—	—	—	1	1	
Kopā ciematu	18	11	4	1	34	—
Kopā arklu	18	$5\frac{1}{2}$	1	—	—	$24\frac{1}{2}$

64% no šiem ciematiem paturējuši savu arklu skaitu, kāds bija vaku sarakstos, pārējiem arklu skaits samazināts. 1639. gada muižu grāmatās Ēveles kunga tiesas ienākumus aplēsa no $25\frac{3}{8}$ patu-

rētā arkla, kas pilnīgi saskan ar paturēto staciņa arklu un 1638. gada arklu revīzijā konstatēto arklu skaitu⁵.

Ēvelē kļaušas pēc abiem dokumentiem tāpat saskan kā arklu skaits:

54. TABULA.

Pēc vaku sarakstiem (1)	Pēc revīzijas			Kopā (6)	
	(2)	Ik nedēļas (3)	Pēc iespējas (4)		Nestrādā (5)
Ik nedēļas	—	15	2	1	18
Ik otru nedēļu	—	5	—	—	5
Kājām	—	—	1	—	1
Nestrādā	—	2	—	7	9
20 florīni	1	—	—	—	1
Kopā	1	22	3	8	34

Pēc revīzijas protokola kļaušas pilda no identificējamiem ciematiem 22 nedēļas zirdzinieki, bet pēc vaku sarakstiem 20¹/₂ nedēļas zirdzinieki un 1 kājnieks.

Mujāni.

Vaku grāmatā reģistrēti 74 ciemati, vaku protokolā 76 ciemati ar 43³/₄ resp. 45 arkliem. Revīzijas protokolā atzīmēti 72 ciemati ar 28¹/₂ arkla.

Vaku grāmatā ir divi zemnieki, kas nav minēti revīzijas protokolā, no kuŗiem viens ir jaunsaimnieks un viens ³/₄ arklinieks. Revīzijas protokolā ir viens vaku grāmatā neminēts pusenieks.

Abos dokumentos identificējamo ciematu grupējums pēc arkliem:

55. TABULA.

Pēc vaku grāmatas arkli (1)	Pēc revīzijas arkli		Kopā (4)
	¹ / ₂ (2)	¹ / ₄ (3)	
1	5	1	6
³ / ₄	13	4	17
¹ / ₂	23	22	45
¹ / ₄	—	3	3
Kopā	41	30	71

⁵ Autora, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas* 36. lpp.

36 procentiem no šiem ciematiem atstāts abos dokumentos vienāds arklu skaits, bet pārējiem arklu skaits samazināts.

Klaušu salīdzinājums abos dokumentos rāda šādu stāvokli:

56. TABULA.

Pēc vaku grāmatas:	Pēc revīzijas:						Kopā
	Ik nedējas ar zirgu	1 nedēju ar zirgu, otru kājām	Ik otro nedēju	Kājām	Pēc iespējas	Ne-strādā	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
12 vecdāldeji	2	—	—	—	—	—	2
Ik nedējas ar zirgu	11	2	4	—	2	—	19
Ik otro nedēju un 6 vecdāldeji	19	—	3	—	—	—	22
Ik otro nedēju un 5 vecdāldeji	1	—	—	—	—	—	1
Pārmaiņus: vienu ned. ar zirgu, otru kājām	2	1	2	—	—	—	5
Ik otro nedēju	1	—	—	—	—	—	1
Kājām	2	—	3	2	1	—	8
Nestrādā	—	1	3	—	2	1	7
Nezināmi	3	—	3	—	—	—	6
Kopā	41	4	18	2	5	1	71

21% ciematu abos dokumentos atzīmētās kļūstas ir pilnīgi vienādas.

Klaušu un atvietojuumu kopsummas salīdzinājums:

57. TABULA.

(1)	Zirdzinleku nedējas	Kājnieku nedējas	Nauda (vecdāldejos)
(1)	(2)	(3)	(4)
Pēc revīzijas protokola	52	4	—
Pēc vaku sarakstiem	23 ¹ / ₂	10 ¹ / ₂	161

Trikāta.

Trikātā, ieskaitot mācītāja laudis, vaku grāmatā un vaku protokolā minēti 154 dažādi ciemati (no tiem viens minēts tikai vaku protokolā, bet trīs tikai vaku grāmatā), turpretim revīzijas protokolā minēti 116 ciemati. Vaku grāmatā un vaku protokolā ir

46 ciemati, kas nav minēti revīzijas protokolā, bet revīzijas protokolā ir 8 vaku grāmatā un protokolā neminēti ciemati. Revīzijā neietilpstošo ciematu grupējums ir šāds:

58. TABULA.

(1)	Arkli					Kopā arkli (7)
	1 (2)	$\frac{3}{4}$ (3)	$\frac{1}{2}$ (4)	$\frac{1}{4}$ (5)	? (6)	
Jaunsaimnieki . . .	—	—	17	3	2	$9\frac{1}{4}$
Trūcīgie zemnieki . .	—	—	1	1	—	$\frac{3}{4}$
Brīvzemnieki	—	—	2	—	—	1
Amatnieki	—	—	—	1	—	$\frac{1}{4}$
Pārējie ⁶	4	8	7	—	—	$13\frac{1}{2}$
Kopā ciemati	4	8	27	5	2	$24\frac{3}{4}$

Revīzijā ir 5 pusenieki (no tiem viens jaunsaimnieks), viens $\frac{1}{4}$ arklinieks (jaunsaimnieks) un 2 astotnieki, kas nav minēti vaku sarakstos. Pēc vaku sarakstiem ir $94\frac{1}{2}$ arkla, pēc revīzijas $54\frac{3}{4}$ arkla. 1639. gadā pēc muižu grāmatām paturēto kunga tiesas arklū skaits ir $63\frac{1}{4}$, bet paturēto staciņa arklū skaits ir $61\frac{3}{4}$ ⁷.

Abos dokumentos identificējamo ciematu skaits ir:

59. TABULA.

Pēc vaku sarak- stiem arkli (1)	Pēc revīzijas arkli			Kopā (5)
	1 (2)	$\frac{1}{2}$ (3)	$\frac{1}{4}$ (4)	
1	12	20	1	33
$\frac{3}{4}$	—	6	—	6
$\frac{1}{2}$	—	37	23	60
$\frac{1}{4}$	—	—	9	9
Kopā . .	12	63	33	108

No 108 abos dokumentos kopējiem ciematu nosaukumiem 53% ir ar kopēju arklū skaitu, pārējiem tas samazināts.

⁶ Daudzi no šiem zemniekiem, acīmredzot, arī ir trūcīgi, jo pilda daudz mazākas klaušas nekā citi zemnieki tai pašā arkla kategorijā.

⁷ Autors, *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas* 36. lpp.

Salīdzinot abos dokumentos kopējo 108 ciematu kļaušas, varam papildināt ainu, ko dod pārējie kļaušu salīdzinājumi:

60. TABULA.

Pēc vaku sarakstiem	Pēc revīzijas protokola					Kopā
	Ik nedēļas ar zirgu	1 ned. ar zirgu, otru kājām	Pēc iespējas	Kājām	Nestrādā	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)
12 vecdālderī	13	2	—	—	1	16
Ik nedēļas ar zirgu . .	25	8	3	—	7	43
Ik otro ned. ar zirgu un 6 vecdālderī . .	9	1	—	—	—	10
Pārmaiņus: vienu ned. ar zirgu, vienu kājām	3	—	—	1	1	5
Ik otro nedēļu ar zirgu	—	—	—	1	1	2
8 vecdālderī	1	—	—	—	—	1
6 vecdālderī	—	2	—	—	—	2
Amatnieks	—	1	—	—	—	1
Kājām ik nedēļas . . .	1	4	3	—	3	11
Kājām ik otro nedēļu	—	1	1	—	—	2
Nestrādā	2	1	—	—	6	9
Nezināmi	—	3	1	—	2	6
Kopā	54	23	8	2	21	108

61. TABULA.

(1)	Zirdzinieku nedēļas	Kājnieku nedēļas	Nauda vecdālderis
(1)	(2)	(3)	(4)
Pēc revīzijas protokola	65 ¹ / ₂	13 ¹ / ₂	—
Pēc vaku sarakstiem	51 ¹ / ₂	14 ¹ / ₂	272

8 ciemati, par kuriem revīzijas protokolā minēts, ka tie strādā „pēc iespējas“, šinī salīdzinājumā nav ņemti vērā. Ja arī uzskatām, ka šie ciemati būtu devuši tikpat lielas kļaušas kā pilnie vīri: t. i., ik nedēļas vienu zirdzinieku, tad tomēr kļaušu un to atvietošanu daudzums pēc vaku sarakstiem ir lielāks nekā izriet no revīzijas protokola (skaitot zirdzinieka atvietojumam 12 vecdālderis).

Valmiera.

Valmierā, ieskaitot mācītāja un muižas ierēdņu ļaudis, vaku grāmatā un vaku protokolā reģistrēti 259 ciemati (no tiem vaku grāmatā nav 5, bet vaku protokolā nav 1), bet revīzijas protokolā ir 238 ciemati (bet atzīmēts, ka Palmēnu pagastā trūkst 7 zemnieki, nosaucot vārdā tikai sešus). Vaku sarakstos ir 39 ciemati, kas nav revīzijas protokolā, bet revīzijas protokolā 18 ciemati, kas nav vaku sarakstos. Revīzijas protokolā neietilpst šādi ciemati:

62. TABULA.

(1)	Arkli			Kopā arkli (5)
	1 (2)	1/2 (3)	1/4 (4)	
Ierēdņu zemnieki	3	9	—	7 ¹ / ₂
Jaunsaimnieki	1	6	—	4
Trūcīgie zemnieki	—	6	1	3 ¹ / ₄
Pārejie	—	10	3	5 ³ / ₄
Kopā	4	31	4	20 ¹ / ₂

Revīzijā ir 13 pusenieki un 5 ceturtdaļas arklinieki, kas nav vaku sarakstos. Pēc vaku sarakstiem ir 150 arkli, pēc revīzijas 101¹/₂ arkla. 1639. g. saimniecības grāmatās Valmierā paturētie arkli ir 97³/₄ (neietilpst mācītāja un ierēdņu arkli u. c.), bet paturētie staciņa arkli ir 97. Tā paša 1639. g. revīzijas arklu skaits Vidzemes kamerālā grāmatvedībā bija 100³/₈⁸.

Abos dokumentos identificējamo ciematu skaits ir:

63. TABULA.

Pēc vaku grāmatas arkli (1)	Pēc revīzijas protokola arkli				Kopā (6)
	1 (2)	3/4 (3)	1/2 (4)	1/4 (5)	
2	—	1	—	—	1
1	3	7	22	1	33
3/4	—	1	15	2	18
1/2	1	—	87	68	156
1/4	—	—	1	11	12
Kopā	4	9	125	82	220

⁸ Sal. autora *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas* 36. lpp. un KA LDK Nr. 61.

64. TABULA.

Pēc vaku sarakstiem	Pēc revīzijas														
	300 mārkas = 20 Rd	200 mārkas = 13 ¹ / ₃ Rd	12 Rd.	Ik ned. ar zirgu	Ik otru ned. + 6 Rd.	Vienu ned. ar zirgu, otru ned. kājām	Ik otru ned. ar zirgu	8 Rd	Kājām	Ik otru ned. kājām	Amatnieks	Pēc iespējas	Nestrādā	Atvieto ar naudu	Kopā
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)
Maksā 20 Rd. . . .	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
" 15	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2
" 13 ¹ / ₂	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
" 12	—	—	2	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	6
Ik ned. ar zirgu . .	—	—	—	35	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	38
Ik otru ned. un 6 Rd.	—	—	—	28	7	4	—	—	—	—	—	—	—	—	39
Ik otru ned. un 5 Rd.	—	—	—	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	3
Ik otru ned. un 4 Rd.	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Ik otru ned. un 10 p. linu	—	—	—	1	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	2
Ik otru ned. un 8 p. linu	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
1 ned. ar zirgu, otru ned. kājām . . .	—	—	—	13	1	10	1	—	—	—	—	1	1	—	27
Ik otru ned. ar zirgu	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1	1	—	3
Ik trešo ned. ar zirgu	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	1
10 podi linu	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	—	—	1	3
Maksā 7 Rd.	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	1
Kājām un 4 Rd. . .	—	—	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1
Kājām	—	—	—	5	—	3	1	—	16	—	1	6	—	—	32
Nezināmi	—	—	—	4	—	2	—	—	2	—	—	—	1	—	9
Nestrādā	—	—	—	5	—	1	—	1	1	2	—	1	22	—	33
Kopā	1	1	2	101	8	28	4	1	20	2	1	9	25	1	204

65. TABULA.

(1)	Zirdznieku nedējas (2)	Kājnieku nedējas (3)	Atvieto	
			ar naudu (4)	ar līniem (5)
Pēc revīzijas protokola	121	35	113 ¹ / ₃ Rd.	—
Pēc vaku sarakstiem	76 ¹ / ₃	46 ¹ / ₂	399 ¹ / ₂ Rd.	58 podi

Šinī salīdzinājumā neietilpst revīzijas protokolā minētie ciemati, kas strādā „pēc iespējas“, kas pilda amatnieku kļaušas, un viens ciemats, kas atvieto kļaušas ar naudu.

Ropaži.

Ropažos vaku protokolā reģistrēti 69 ciemati, bet revīzijas protokolā 70 ciemati. Vaku protokolā ir divi jaunsaimnieki, kas nav revīzijas protokolā, bet revīzijas protokolā trīs vaku protokolā neminēti ciemati, no kuŗiem ir divi mācītāja zemnieki. Kopēji abos sarakstos ir 67 ciemati. Revīzijas protokolā nav minēts, cik katram ciematam arklu, turpretim vaku protokols šādas ziņas dod.

Klaušu salīdzinājums dod šādu ainu:

66. TABULA.

Pēc vaku protokola	Pēc revīzijas protokola						Kopā
	10 Rd.	8 Rd.	Ik ned.	Ik otru ned.	Pēc iespējas	Nestrādā	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
Maksā 15 Rd.	1	—	—	—	—	—	1
Maksā 7 Rd.	—	1	—	—	—	—	1
Ik nedēļas	—	—	15	—	—	—	15
Ik otru nedēļu	—	—	3	22	—	2	27
Jaunsaimnieki	—	—	5	6	—	—	11
Nestrādā	—	—	—	3	1	2	6
Kopā	1	1	23	31	1	4	61

Vaku protokolā bez tam minēti 6 ciemati, par kuŗiem teikts, ka šie ciemati piedalīti dzirnavām. Dzirnavas cēlis vaŗkalis par saviem līdzekļiem. Viņš maksājot „neben den Bawern“ 120 vecdālderus. Revīzijas protokolā atzīmēts, ka šie seši ciemati pilda klaušas ik otru nedēļu.

Uzrakstījumu kārtība abos dokumentos saskan, tikai vaku protokolā zemnieki uzrakstīti pa pagastiem, turpretim revīzijas protokolā pagastu nosaukumi nemaz nav minēti. Vaku protokolā katrā pagastā vispirms uzrakstīti pilni vīri, tad pusarklinieki un beigās ceturtdaļas arklinieki. Revīzijas protokolā turpretim šī pēdējā zemnieku kategorija ierakstīta visa protokola beigās kā „Einfüßlinge“. Iespējams, ka revīzijas avots ir vaku protokols un ka paši zemnieki nemaz nav pratināti, jo ziņas par sējumiem un klaušām nav dotas

individuāli. Vienīgi ziņas par lōpiem ir minētas pie katra zemnieka vārda atsevišķi.

Ar to noslēdzam pārkatu par Uksenšernas Vidzemes muižu vaku sarakstu un revīzijas protokolu salīdzinājumiem.

Koknese.

Revīzijas laikā Koknese bija kroņa muiža. Kā jau varētu iepriekš sagaidīt, Zviedrijas kamerālā grāmatvedībā par šo muižu ir atrodams nolēsums un attaisnojošos dokumentos ir vaku grāmata. KA sējumā „Adtschillige Rechningen... pro Anno 1637“ atrodas arī „Kokenhusens Ampts Räkning pro Anno 1637“ un attiecīgās vaku grāmatas. Bez tam iespējams salīdzināt Jurim Šiltam izlēņotos ciematus ar uzrakstījumiem revīzijas protokolā. Bengta Uksenšernas 1638. g. 6. aug. lēņu grāmata atrodas RA Livonica II Vol. 313.

Ciematī, kas identificējami abos dokumentos, ir 72. Attiecīgos pagastos, par kuriem abi dokumenti ir rakstīti, vaku grāmatā ir 10 revīzijas protokolā neminētu ciematu (no tiem 1 vienarklinieks, 8 pusenieki, 1 ceturtdaļnieks), bet revīzijas protokolā ir 18 ciematī (no tiem 5 pilni vīri, 7 pusenieki, 5 ceturtdaļnieki, viens nezināms), to starpā 4 jaunsaimnieki, kas savukārt nav minēti vaku grāmatā. Arklu skaita salīdzinājums abos dokumentos dod šādus rezultātus:

67. TABULA.

Pēc vaku grāmatas arkli	Pēc revīzijas protokola arkli				Kopā
	1	$\frac{3}{4}$	$\frac{1}{2}$	$\frac{1}{4}$	
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)
1	17	—	—	—	17
$\frac{3}{4}$	2	—	—	—	2
$\frac{1}{2}$	14	1	27	1	43
$\frac{1}{4}$	—	—	4	5	9
?	—	—	—	1	1
Kopā . . .	33	1	31	7	72

Arklu skaita saskaņošanu apgrūtina nenoteiktība revīzijas protokolā. Tur vienam ciematam minēts dažāds arklu skaits: lietojamais, par kādu maksā, par kādu turpmāk maksās, par kādu va-

jadzētu maksāt. Bez tam abos dokumentos vairākiem ciematiem ir piezīme, ka bez parastā arkla skaita ciemata ziņā ir attiecīgs arklu skaits postažu. Tomēr ziņas par postažām abos dokumentos nav saskaņojamas. Vaku grāmatā nav ziņas par klaušām, bet to tiesu ir ziņas par kunga tiesu, kas būtu attiecīgam ciematam jāmaksā. Šīs ziņas saskan ar kunga tiesas normām, kas minētas revīzijas protokolā, izņemot to, ka protokolā naudas maksājums minēts 8 mārkas mazāk (17 vietā 9) un ka protokolā minēta vairāk $\frac{1}{2}$ aita. Uzrakstījuma kārtība abos dokumentos atsevišķos posmos saskan.

Liezere un Mēdzūla.

RA Liv. II 1935. Vol. 315 atrodas Liezeres un Mēdzūlas staciņa un mācītāja tiesas parādnieku saraksts 1643. gadam. Sarakstā ir grūti identificējami ciematu vārdi, jo, acīmredzot, daudzi jaunsaimnieki nākuši klāt. Kopēju ciematu abos dokumentos ir 66. Bez tam revīzijas protokolā ir 12 sarakstā neminētu ciematu, bet sarakstā 36 ciemati, kas nav revīzijas protokolā. Tā kā sarakstā nav atzīmes par arklu skaitu, klaušām vai kunga tiesu, mūsu nolūkiem sarakstam sevišķas vērtības nav. Vispār jākonstatē, ka salīdzināšanai nav lietojami dokumenti, kas sastādīšanas laika ziņā atšķiras par tik garu laiku sprīdi (šīnī gadījumā pieciem gadiem).

Mazstraupe.

VA Rozēna depozitā atrodas divi zemnieku saraksti, kas sastādīti sakarā ar muižas izrentēšanu: „Inventarium des Hauses Kleinroop.“ Viens saraksts datēts ar 1636. gada 12. jūniju, otrs ar 1642. g. 20. aprīli. Salīdzinot šos sarakstus ar revīzijas protokolu, jāņem vērā dokumentu sastādīšanas laika starpība. Par ciematiem, kas minēti sarakstos, bet nav revīzijas protokolā, varam uzskatīt vienīgi tos ciematus, kas tādā gadījumā ir abos depozita sarakstos.

Ņemot to vērā, identificējamo ciematu abēja rakstura dokumentos ir 10. Revīzijas protokolā ir divi ciemati, kas nav sarakstos — viens ar $\frac{1}{4}$ arkla, viens ar $\frac{1}{8}$ arkla. Zemnieku sarakstā ir trīs revīzijas protokolā neminēti ciemati ar vienu arklu katrs. Arkli abos dokumentu veidos ir dažādi, kā redzams no salīdzinājuma:

68. TABULA.

Pēc vaku grāmatas arkli (1)	Pēc revīzijas protokola arkli		Kopā (4)
	$\frac{1}{2}$ (2)	$\frac{1}{4}$ (3)	
1	3	5	8
$\frac{3}{4}$	—	1	1
$\frac{1}{2}$	1	—	1
Kopā . . .	4	6	10

Ziņas par kunga tiesu katrā dokumentā ir citādas. Saimnieki, kas pēc 1636. gada saraksta maksā kunga tiesai 8 pūrus Rīgas mērā no katras labības, 1 podu linu un 1 podu apiņu u. c. nodevas, pēc 1642. gada saraksta nober labību Rīgas mērā ar kaudzi, bet rudzus tikai 5 pūrus. Pēc revīzijas protokola šie zemnieki kunga tiesai nober tikai $2\frac{1}{2}$ pūra rudzu, tik pat daudz miežu un 3 pūrus auzu, dod $\frac{1}{2}$ podu linu, $\frac{1}{2}$ podu apiņu u. c. nodevas. Saimnieki, kas pēc 1636. un 1642. gada zemnieku sarakstiem nober pa trim latviešu pūriem rudzu, miežu un auzu un dod 1 podu apiņu (neskaitot citas nodevas), pēc revīzijas dod, augstākais, pa 2 pūriem no katras labības un $\frac{1}{2}$ podu apiņu (neskaitot citas nodevas). Kā redzam, revīzijā kunga tiesa uzdota ievērojami mazāka, nekā tā minēta muižas inventāros. Rodas iespaids, ka tas darīts ar nolūku, lai panāktu novērtējumā mazāku arklu skaitu. Klaušas turpretim abējos dokumentos saskan. Parasti tās ir nedēļas klaušas.

II. PIELIKUMS.

ZIRGU UN CIEMATU SKAITA GRUPEJUMS DAŽĀDOS NOVADOS.

69. TABULA.

Ciematu skaits dažādās arklu kategorijās 1624. gadā, grupēts pēc zirgu skaita.

Arklu skaits	Zirgu skaits ciematā					Ciematu skaits	Zirgu skaits
	0	1	2	3	4		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
<i>Allaži</i>							
1	2	10	9	1	—	22	31
$\frac{3}{4}$	—	4	2	—	—	6	8
$\frac{1}{2}$	7	5	1	—	—	13	7
$\frac{3}{8}$	2	11	—	—	—	13	11
$\frac{1}{4}$	2	7	1	—	—	10	9
$\frac{1}{8}$	—	1	—	—	—	1	1
	13	38	13	1	—	65	67
<i>Aloja</i>							
$\frac{1}{2}$	—	—	2	—	—	2	4
$\frac{1}{4}$	1	16	20	—	—	37	56
Dažādi	—	1	—	—	—	1	1
	1	17	22	—	—	40	61
<i>Bukulti</i>							
Dažādi	7	32	8	—	—	47	48
	7	32	8	—	—	47	48
<i>Burtnieki</i>							
2	—	—	—	1	—	1	3
$1\frac{1}{2}$	1	1	1	—	—	3	3
1	9	60	60	7	—	136	201
$\frac{3}{4}$	—	1	1	—	—	2	3
$\frac{1}{2}$	15	81	41	2	—	139	169
$\frac{1}{4}$	6	16	6	—	—	28	28
Dažādi	1	—	—	—	—	1	—
	32	159	109	10	—	310	407
<i>Dole</i>							
1	4	13	10	4	—	31	45
$\frac{3}{4}$	—	3	2	—	—	5	7
$\frac{1}{2}$	—	9	4	—	—	13	17
$\frac{1}{4}$	1	—	—	—	—	1	—
Dažādi	14	10	1	1	—	26	15
	19	35	17	5	—	76	84

69. tabulas turpinājums.

Arklu skaits	Zirgu skaits ciematā					Ciematu skaits	Zirgu skaits
	0	1	2	3	4		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
<i>Ērgeme</i>							
1	6	14	13	—	—	33	40
1/2	3	29	15	—	—	47	59
1/4	3	14	—	—	—	17	14
1/8	2	—	—	—	—	2	—
Dažādi	—	1	—	—	—	1	1
	14	58	28	—	—	100	114
<i>Ēvele</i>							
1	7	16	10	—	—	33	36
1/2	—	4	—	—	—	4	4
1/4	1	—	—	—	—	1	—
Dažādi	2	—	—	—	—	2	—
	10	20	10	—	—	40	40
<i>Krimulda</i>							
1	3	16	33	5	—	57	97
3/4	3	3	4	—	—	10	11
1/2	3	19	11	—	—	33	41
1/4	3	5	3	—	—	11	11
Dažādi	4	8	—	—	—	12	8
	16	51	51	5	—	123	168
<i>Liepupe</i>							
1/2	1	7	14	—	—	22	35
1/4	5	11	15	—	—	31	41
1/8	1	4	—	—	—	5	4
Dažādi	5	2	—	—	—	7	2
	12	24	29	—	—	65	82
<i>Limbaži</i>							
2 1/2	—	—	1	—	—	1	2
1	—	1	5	—	1	7	15
3/4	—	3	12	—	—	15	27
1/2	13	63	55	—	—	131	173
1/4	9	23	2	—	—	34	27
1/8	1	—	—	—	—	1	—
	23	90	75	—	1	189	244

69. tabulas turpinājums.

Arklu skaits	Zirgu skaits ciematā					Ciematu skaits	Zirgu skaits
	0	1	2	3	4		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
<i>Lugaži</i>							
1	2	12	5	—	—	19	22
1/2	1	9	—	—	—	10	9
1/4	5	9	—	—	—	14	9
Dažādi	1	—	—	—	—	1	—
	9	30	5	—	—	44	40
<i>Mālpils</i>							
1	1	3	9	—	—	13	21
1/2	3	33	5	—	—	41	43
3/4	5	29	8	—	—	42	45
1/8	—	1	—	—	—	1	1
Dažādi	1	1	—	—	—	2	1
	10	67	22	—	—	99	111
<i>Mujāni</i>							
1	1	—	5	—	—	6	10
3/4	—	1	2	1	—	4	8
5/8	—	—	1	—	—	1	2
1/2	4	15	7	2	—	28	35
1/4	1	3	—	—	—	4	3
	6	19	15	3	—	43	58
<i>Nabe</i>							
1	2	5	1	—	—	8	7
1/2	6	3	1	—	—	10	5
3/8	1	—	—	—	—	1	—
1/4	4	—	—	—	—	4	—
Dažādi	1	—	—	—	—	1	—
	14	8	2	—	—	24	12
<i>Nītaure</i>							
1	4	7	14	—	—	25	35
1/2	4	19	9	—	—	32	37
1/4	—	2	—	—	—	2	2
Dažādi	1	6	—	—	—	7	6
	9	34	23	—	—	66	80
<i>Rīga</i>							
Dažādi	54	17	6	—	—	77	29
	54	17	6	—	—	77	29

69. tabulas turpinājums.

Arklu skaits	Zirgu skaits ciematā					Ciematu skaits	Zirgu skaits
	0	1	2	3	4		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
<i>Ropaži</i>							
1	5	14	—	—	—	19	14
$\frac{1}{2}$	5	8	—	—	—	13	8
$\frac{1}{4}$	4	3	—	—	—	7	3
$\frac{1}{8}$	2	—	—	—	—	2	—
Dažādi	6	4	—	—	—	10	4
	22	29	—	—	—	51	29
<i>Rūjiena</i>							
$\frac{1}{2}$	3	20	55	4	—	82	142
$\frac{1}{4}$	10	42	28	—	—	80	98
$\frac{1}{8}$	8	9	—	—	—	17	9
Dažādi	—	1	—	—	—	1	1
	21	72	83	4	—	180	250
<i>Sigulda</i>							
1	1	18	16	10	—	45	80
$\frac{1}{2}$	2	8	7	2	—	19	28
$\frac{1}{4}$	2	13	3	—	—	18	19
$\frac{1}{8}$	1	9	—	—	—	10	9
Dažādi	7	—	—	—	—	7	—
	13	48	26	12	—	99	136
<i>Straupe</i>							
1	8	7	18	—	—	33	43
$\frac{3}{4}$	—	1	3	—	—	4	7
$\frac{1}{2}$	11	44	38	1	—	94	123
$\frac{1}{4}$	8	16	9	—	—	33	34
$\frac{1}{8}$	1	2	—	—	—	3	2
Dažādi	1	—	—	—	—	1	—
	29	70	68	1	—	168	209
<i>Turaida</i>							
$2\frac{1}{2}$	—	—	—	—	1	1	4
2	—	1	—	—	—	1	1
1	2	18	28	2	—	50	80
$\frac{3}{4}$	—	1	—	—	—	1	1
$\frac{1}{2}$	7	42	10	—	1	60	66
$\frac{1}{4}$	1	5	2	—	—	8	9
Dažādi	—	1	—	—	—	1	1
	10	68	40	2	2	122	162

69. tabulas turpinājums.

Arklu skaits	Zirgu skaits ciematā					Ciematu skaits	Zirgu skaits
	0	1	2	3	4		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)
<i>Vainiži</i>							
$\frac{3}{4}$	—	1	4	1	—	6	12
$\frac{1}{2}$	4	15	25	1	—	45	68
$\frac{1}{4}$	1	3	2	—	—	6	7
	5	19	31	2	—	57	87
<i>Valmiera</i>							
1	8	21	43	1	—	73	110
$\frac{3}{4}$	—	—	4	—	—	4	8
$\frac{1}{2}$	11	47	40	—	—	98	127
$\frac{1}{4}$	2	5	6	—	—	13	17
Dažādi	2	—	—	—	—	2	—
	23	73	93	1	—	190	262
<i>Vecsalaca</i>							
$\frac{3}{4}$	—	1	—	—	—	1	1
$\frac{1}{2}$	6	19	3	1	—	29	28
$\frac{1}{4}$	11	9	2	—	—	22	13
$\frac{1}{8}$	2	1	—	—	—	3	1
Dažādi	1	—	—	—	—	1	—
	20	30	5	1	—	56	43

70. TABULA.

Ciematu skaits dažādās arklu kategorijās 1630. gadā, grupēts pēc zirgu skaita.

Arklu skaits	Zirgu skaits ciematā							Ciematu skaits	Zirgu skaits
	0	1	2	3	4	5	6		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
<i>Allazi.</i>									
1	4	18	6	3	—	—	—	31	39
$\frac{3}{4}$	—	1	—	—	—	—	—	1	1
$\frac{1}{2}$	2	17	2	1	—	—	—	22	24
$\frac{3}{8}$	—	1	—	—	—	—	—	1	1
$\frac{1}{4}$	2	8	2	—	—	—	—	12	12
$\frac{1}{8}$	1	2	—	—	—	—	—	3	2
$\frac{1}{16}$	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Dažādi	2	—	—	—	—	—	—	2	—
	11	48	10	4	—	—	—	73	80

70. tabulas turpinājums.

Arķu skaits (1)	Zirgu skaits ciematā							Ciematu skaits (9)	Zirgu skaits (10)
	0 (2)	1 (3)	2 (4)	3 (5)	4 (6)	5 (7)	6 (8)		
<i>Aloja.</i>									
$\frac{1}{2}$	1	8	3	—	—	—	—	12	14
$\frac{1}{4}$	5	24	20	—	—	—	—	49	64
	6	32	23	—	—	—	—	61	78
<i>Alūksne.</i>									
$\frac{1}{2}$	—	1	—	—	—	—	—	1	1
$\frac{1}{4}$	12	47	28	—	—	—	—	87	103
$\frac{1}{8}$	13	80	9	1	—	—	—	103	101
$\frac{1}{16}$	—	2	—	—	—	—	—	2	2
Dažādi	11	16	1	—	—	—	—	28	18
	36	146	38	1	—	—	—	221	225
<i>Augstroze</i>									
$\frac{3}{4}$	1	—	2	—	—	—	—	3	4
$\frac{1}{2}$	9	18	16	—	—	—	—	43	50
$\frac{1}{4}$	7	11	4	—	—	—	—	22	19
$\frac{1}{16}$	1	—	—	—	—	—	—	1	—
Dažādi	1	—	—	—	—	—	—	1	—
	19	29	22	—	—	—	—	70	73
<i>Bukulti</i>									
$\frac{1}{2}$	—	4	1	1	1	—	—	7	13
$\frac{1}{4}$	—	11	13	3	—	—	—	27	46
$\frac{1}{8}$	1	4	1	—	—	—	—	6	6
$\frac{1}{16}$	1	1	—	—	—	—	—	2	1
Dažādi	2	4	—	—	—	—	—	6	4
	4	24	15	4	1	—	—	48	70
<i>Dole</i>									
$\frac{1}{2}$	—	—	—	1	—	—	—	1	3
1	3	20	8	1	—	—	1	33	45
$\frac{3}{4}$	—	1	2	—	—	—	—	3	5
$\frac{1}{2}$	5	19	7	—	—	—	—	31	33
$\frac{1}{4}$	1	2	—	—	—	—	—	3	2
$\frac{1}{8}$	2	2	—	—	—	—	—	4	2
$\frac{1}{16}$	1	5	—	—	—	—	—	6	5
Dažādi	7	8	—	—	—	—	—	15	8
	19	57	17	2	—	—	1	96	103

70. tabulas turpinājums.

Arklu skaits (1)	Zirgu skaits ciematā							Ciematu skaits (9)	Zirgu skaits (10)
	0 (2)	1 (3)	2 (4)	3 (5)	4 (6)	5 (7)	6 (8)		
<i>Ērgeme.</i>									
1	—	4	3	2	—	—	—	9	16
1/2	11	26	11	—	—	—	—	48	48
1/4	9	15	5	—	—	—	—	29	25
?	1	—	—	—	—	—	—	1	—
Dažādi	2	—	—	—	—	—	—	2	—
	23	45	19	2	—	—	—	89	89
<i>Ēvele</i>									
1	5	6	8	4	1	—	—	24	38
1/2	1	6	3	—	—	—	—	10	12
1/4	—	1	1	—	—	—	—	2	3
1/8	2	—	—	—	—	—	—	2	—
1/16	1	—	—	—	—	—	—	1	—
?	2	—	—	—	—	—	—	2	—
	11	13	12	4	1	—	—	41	53
<i>Gaujiena</i>									
1/2	1	8	2	—	—	—	—	11	12
1/4	22	43	8	—	—	—	—	73	59
1/8	12	15	1	—	—	—	—	28	17
1/16	1	1	—	—	—	—	—	2	1
Dažādi	2	4	—	—	—	—	—	6	4
	38	71	11	—	—	—	—	120	93
<i>Gulbene</i>									
1/4	13	14	9	—	—	—	—	36	32
1/8	3	10	—	—	—	—	—	13	10
	16	24	9	—	—	—	—	49	42
<i>Ikšķile</i>									
1	1	6	8	3	—	—	—	18	31
1/2	4	23	7	1	—	—	—	35	40
1/3	—	1	—	—	—	—	—	1	1
1/4	—	9	—	—	—	—	—	9	9
1/8	1	6	2	—	—	—	—	9	10
	6	45	17	4	—	—	—	72	91

70. tabulas turpinājums.

Arklu skaits (1)	Zirgu skaits ciematā							Ciematu skaits (9)	Zirgu skaits (10)
	0 (2)	1 (3)	2 (4)	3 (5)	4 (6)	5 (7)	6 (8)		
<i>Krimulda</i>									
1	1	26	20	1	—	—	—	48	69
$\frac{3}{4}$	—	10	2	1	—	—	—	13	17
$\frac{1}{2}$	3	35	8	1	—	—	—	47	54
$\frac{3}{8}$	—	2	—	—	—	—	—	2	2
$\frac{1}{4}$	1	10	5	—	—	—	—	16	20
$\frac{1}{8}$	2	3	—	—	—	—	—	5	3
$\frac{1}{16}$	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Zvejnieki	8	7	—	—	—	—	—	15	7
	15	94	35	3	—	—	—	147	173
<i>Liepupe</i>									
$\frac{1}{2}$	4	14	6	—	—	—	—	24	26
$\frac{3}{8}$	—	2	—	—	—	—	—	2	2
$\frac{1}{4}$	9	20	5	—	—	—	—	34	30
$\frac{1}{8}$	—	4	—	—	—	—	—	4	4
$\frac{1}{16}$	1	—	—	—	—	—	—	1	—
Dārza gab.	5	—	—	—	—	—	—	5	—
	19	40	11	—	—	—	—	70	62
<i>Limbaži</i>									
$2\frac{1}{2}$	—	—	1	—	—	—	—	1	2
1	2	6	3	—	—	—	—	11	12
$\frac{3}{4}$	4	8	—	—	—	—	—	12	8
$\frac{1}{2}$	11	88	26	—	—	—	—	125	140
$\frac{3}{8}$	2	—	—	—	—	—	—	2	—
$\frac{1}{4}$	9	17	3	—	—	—	—	29	23
$\frac{1}{8}$	1	1	—	—	—	—	—	2	1
Dažādi	2	—	—	—	—	—	—	2	—
	31	120	33	—	—	—	—	184	186
<i>Lugaži</i>									
1	—	6	—	—	—	—	—	6	6
$\frac{1}{2}$	3	16	—	—	—	—	—	19	16
$\frac{1}{4}$	2	13	1	—	—	—	—	16	15
Dažādi	1	—	—	—	—	—	—	1	—
	6	35	1	—	—	—	—	42	37

70. tabulas turpinājums.

Arklu skaits	Zirgu skaits ciematā							Ciematu skaits	Zirgu skaits
	0	1	2	3	4	5	6		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
<i>Mālpils</i>									
1	3	8	1	—	—	—	—	12	10
1/2	8	24	3	—	—	—	—	35	30
1/4	5	31	1	—	—	—	—	37	33
1/8	1	—	—	—	—	—	—	1	—
	17	63	5	—	—	—	—	85	73
<i>Nabe</i>									
1	5	7	—	—	—	—	—	12	7
1/2	5	8	—	—	—	—	—	13	8
3/8	—	1	—	—	—	—	—	1	1
1/4	—	1	—	—	—	—	—	1	1
	10	17	—	—	—	—	—	27	17
<i>Nītaure</i>									
1	2	22	6	—	—	—	—	30	34
1/2	4	29	4	1	—	—	—	38	40
1/4	1	6	—	—	—	—	—	7	6
1/8	—	4	—	—	—	—	—	4	4
Dārza gab.	1	1	—	—	—	—	—	2	1
	8	62	10	1	—	—	—	81	85
<i>Rauna</i>									
1	7	24	11	1	—	—	—	43	49
3/4	2	5	1	—	—	—	—	8	7
1/2	48	32	6	—	—	—	—	86	44
1/4	10	8	2	—	—	—	—	20	12
1/8	1	2	—	—	—	—	—	3	2
Dažādi	9	—	—	—	—	—	—	9	—
	77	71	20	1	—	—	—	169	114
<i>Rīga</i>									
Pūrvietu skaits									
12 1/2	—	—	—	—	1	—	—	1	4
8	—	—	4	—	—	—	—	4	8
5	1	1	—	—	—	—	—	2	1
4	1	12	—	—	—	—	—	13	12
3	3	6	—	—	—	—	—	9	6
2 1/2	—	1	—	—	—	—	—	1	1
2	9	8	—	—	—	—	—	17	8
1 1/2	—	3	—	—	—	—	—	3	3
1 1/6	—	1	—	—	—	—	—	1	1
1	7	—	—	—	—	—	—	7	—
1/2	10	—	—	—	—	—	—	10	—
Dažādi	63	16	—	—	—	—	—	79	16
	94	48	4	—	1	—	—	147	60

70. tabulas turpinājums.

Arklu skaits	Zirgu skaits ciematā							Ciematu skaits	Zirgu skaits
	0	1	2	3	4	5	6		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
<i>Ropaži</i>									
1	1	9	—	—	—	—	—	10	9
1/2	1	10	1	—	—	—	—	12	12
1/4	—	1	1	—	—	—	—	2	3
3/16	—	1	—	—	—	—	—	1	1
1/8	—	5	—	—	—	—	—	5	5
1/16	—	1	—	—	—	—	—	1	1
	2	27	2	—	—	—	—	31	31
<i>Rūjiena</i>									
1/2	4	37	33	—	—	—	—	74	103
1/4	13	31	14	—	—	—	—	58	59
1/8	10	15	—	—	—	—	—	25	15
Dažādi	10	5	1	—	—	—	—	16	7
	37	88	48	—	—	—	—	173	184
<i>Salaspils</i>									
1	—	6	4	1	—	—	—	11	17
1/2	2	4	2	—	—	—	—	8	8
1/4	6	1	—	—	—	—	—	7	1
1/8	1	—	—	—	—	—	—	1	—
1/16	—	2	2	—	—	—	—	4	6
	9	13	8	1	—	—	—	31	32
<i>Sigulda</i>									
1	9	21	15	—	—	1	—	46	56
1/2	2	11	3	1	—	—	—	17	20
1/4	3	14	3	—	—	—	—	20	20
1/8	—	3	—	—	—	—	—	3	3
1/16	3	3	—	—	—	—	—	6	3
Dārza gab.	1	—	—	—	—	—	—	1	—
	18	52	21	1	—	1	—	93	102
<i>Smiltene</i>									
1	—	—	1	—	—	—	—	1	2
1/2	10	15	9	—	—	—	—	34	33
1/4	22	32	13	—	—	—	—	67	58
1/8	15	11	3	—	—	—	—	29	17
Dažādi	6	—	—	—	—	—	—	6	—
	53	58	26	—	—	—	—	137	110

70. tabulas turpinājums.

Arklu skaits	Zirgu skaits ciematā							Ciematu skaits	Zirgu skaits
	0	1	2	3	4	5	6		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
<i>Straupe</i>									
1	2	20	14	—	—	—	—	36	48
$\frac{3}{4}$	—	2	2	—	—	—	—	4	6
$\frac{1}{2}$	11	31	19	—	—	—	—	61	69
$\frac{1}{4}$	1	6	—	—	—	—	—	7	6
$\frac{1}{8}$	—	4	—	—	—	—	—	4	4
Dažādi	1	—	—	—	—	—	—	1	—
	15	63	35	—	—	—	—	113	133
<i>Turaida</i>									
$2\frac{1}{2}$	—	—	1	—	—	—	—	1	2
2	—	—	1	—	—	—	—	1	2
1	4	28	11	—	—	—	—	43	50
$\frac{3}{4}$	—	1	—	—	—	—	—	1	1
$\frac{1}{2}$	8	45	3	—	—	—	—	56	51
$\frac{1}{4}$	4	11	—	—	—	—	—	15	11
$\frac{1}{8}$	1	—	—	—	—	—	—	1	—
Dažādi	6	—	—	—	—	—	—	6	—
	23	85	16	—	—	—	—	124	117
<i>Vainiži</i>									
$\frac{1}{2}$	7	23	4	—	—	—	—	34	31
$\frac{1}{4}$	—	5	—	—	—	—	—	5	5
	7	28	4	—	—	—	—	39	36
<i>Vecsalaca</i>									
$\frac{1}{2}$	—	10	9	—	—	—	—	19	28
$\frac{1}{4}$	8	15	11	—	—	—	—	34	37
$\frac{1}{8}$	8	2	—	—	—	—	—	10	2
Dažādi	1	—	—	—	—	—	—	1	—
	17	27	20	—	—	—	—	64	67

71. TABULA.

Ciematu skaits dažādās arķļu kategorijās 1638. gadā, grupēts pēc zirģu skaita.

Arķļu skaits ciematā	Zirģu skaits ciematā							Ciematu skaits	Zirģu skaits
	0	1	2	3	4	5	6		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)

Allažu pils novads

1	2	5	6	2	—	—	—	15	23
$\frac{3}{4}$	1	1	9	—	—	—	—	11	19
$\frac{1}{2}$	2	13	15	—	—	—	—	30	43
$\frac{1}{4}$	1	19	12	—	—	—	—	32	43
$\frac{1}{8}$	1	—	—	—	—	—	—	1	0
$\frac{1}{16}$	1	1	—	—	—	—	—	2	1
Ciematu skaits . .	8	39	42	2	—	—	—	91	—
Zirģu skaits . . .	0	39	84	6	—	—	—	—	129

Alojas draudze

$\frac{1}{4}$	7	22	32	1	—	—	—	62	89
$\frac{1}{8}$	1	3	—	—	—	—	—	4	3
Dārza gab.	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Ciematu skaits . .	8	26	32	1	—	—	—	67	—
Zirģu skaits . . .	0	26	64	3	—	—	—	—	93

Alūksnes pils novads

1	1	—	1	11	14	1	1	29	102
$\frac{3}{4}$	—	—	9	24	1	—	—	34	94
$\frac{1}{2}$	1	10	66	9	1	—	—	87	173
$\frac{3}{8}$	—	2	10	—	—	—	—	12	22
$\frac{1}{4}$	3	52	8	1	—	—	—	64	71
$\frac{1}{8}$	7	10	—	—	—	—	—	17	10
Nezināms	32	1	—	—	—	—	—	33	1
Ciematu skaits . .	44	75	94	45	16	1	1	276	—
Zirģu skaits . . .	0	75	188	135	64	5	6	—	473

Augstrozes pils novads

1	1	—	—	—	—	—	—	1	0
$\frac{1}{2}$	1	2	21	2	—	—	—	26	50
$\frac{1}{4}$	4	27	14	1	—	—	—	46	58
$\frac{1}{8}$	1	6	—	—	—	—	—	7	6
3 pūrvietas	1	—	—	—	—	—	—	1	0
Nezināms	—	1	3	—	—	—	—	4	7
Ciematu skaits . .	8	36	38	3	—	—	—	85	—
Zirģu skaits . . .	0	36	76	9	—	—	—	—	121

71. tabulas turpinājums.

Arklu skaits ciematā (1)	Zirgu skaits ciematā							Ciematu skaits (9)	Zirgu skaits (10)
	0 (2)	1 (3)	2 (4)	3 (5)	4 (6)	5 (7)	6 (8)		

Bērzaunes novads.

1	—	—	1	—	—	—	—	1	2
1/2	4	30	36	12	3	—	—	85	150
1/4	8	96	26	—	—	—	—	130	148
1/8	2	4	—	—	—	—	—	6	4
Klaušu zeme:									
1 1/2	—	1	15	1	—	—	—	17	34
1	5	78	64	—	—	—	—	147	206
1/2	22	138	20	—	—	—	—	180	178
1/4	1	4	—	—	—	—	—	5	4
Srki gabali	7	1	—	—	—	—	—	8	1
Ciematu skaits . . .	49	352	162	13	3	—	—	579	—
Zirgu skaits	0	352	324	39	12	—	—	—	727

Bukultu pils novads.

Nespecificēts	14	23	23	8	1	—	1	70	—
Zirgu skaits	0	23	46	24	4	—	6	—	103

Burtnieku novads.

1	4	15	75	13	1	—	—	108	208
3/4	—	—	3	—	—	—	—	3	6
1/2	14	82	83	5	—	—	—	184	263
1/4	6	53	19	—	—	—	—	78	91
1/8	3	12	—	—	—	—	—	15	12
Dažas pūrvietas	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Nezināms	1	1	—	—	—	—	—	2	1
Ciematu skaits . . .	28	164	180	18	1	—	—	391	—
Zirgu skaits	0	164	360	54	4	—	—	—	582

Cēsu pils novads.

1	—	2	3	2	1	—	—	8	18
3/4	—	1	3	2	—	—	—	6	13
1/2	5	21	54	8	1	—	—	89	157
1/4	2	43	34	2	—	—	—	81	117
Ciematu skaits . . .	7	67	94	14	2	—	—	184	—
Zirgu skaits	0	67	188	42	8	—	—	—	305

71. tabulas turpinājums.

Arktu skaits ciematā	Zirgu skaits ciematā							Ciematu skaits	Zirgu skaits
	0	1	2	3	4	5	6		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
<i>Cesvaines pils novads</i>									
1	1	2	7	—	—	—	—	10	16
$\frac{3}{4}$	—	—	3	—	—	—	—	3	6
$\frac{1}{2}$	1	41	55	1	—	—	—	98	154
$\frac{1}{4}$	17	114	22	—	—	—	—	153	158
$\frac{1}{8}$	4	11	—	—	—	—	—	15	11
Srki gabali	8	—	—	—	—	—	—	8	0
Ciematu skaits . .	31	168	87	1	—	—	—	287	—
Zirgu skaits . . .	0	168	174	3	—	—	—	—	345
<i>Doles pils novads</i>									
Nespecificēts . . .	7	27	38	9	7	2	—	90	—
Zirgu skaits . . .	0	27	76	27	28	10	—	—	168
<i>Ērgemes novads</i>									
1	—	—	5	—	—	—	—	5	10
$\frac{1}{2}$	4	37	27	—	—	—	—	68	91
$\frac{1}{4}$	3	49	9	—	—	—	—	61	67
$\frac{1}{8}$	—	8	—	—	—	—	—	8	8
$\frac{1}{16}$	—	2	—	—	—	—	—	2	2
Neminēts	1	2	1	—	—	—	—	4	4
Ciematu skaits . .	8	98	42	—	—	—	—	148	—
Zirgu skaits . . .	0	98	84	—	—	—	—	—	182
<i>Gaujienas pils novads</i>									
$\frac{3}{4}$	—	3	5	4	—	—	—	12	25
$\frac{5}{8}$	—	6	12	1	—	—	—	19	33
$\frac{1}{2}$	—	11	14	1	—	—	—	26	42
$\frac{3}{8}$	2	32	10	—	—	—	—	44	52
$\frac{1}{4}$	4	58	1	—	—	—	—	63	60
$\frac{1}{8}$	2	3	—	—	—	—	—	5	3
Jaunsaimnieki:									
$\frac{1}{4}$	27	—	—	—	—	—	—	27	0
$\frac{1}{8}$	1	—	—	—	—	—	—	1	0
Nezināms	7	—	—	—	—	—	—	7	0
Ciematu skaits . .	43	113	42	6	—	—	—	204	—
Zirgu skaits . . .	0	113	84	18	—	—	—	—	215

71. tabulas turpinājums.

Arklu skaits ciematā	Zirgu skaits ciematā								Ciematu skaits	Zirgu skaits
	0	1	2	3	4	5	6	7		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)
<i>Gulbenes pils novads</i>										
1	—	—	—	5	2	—	—	—	7	23
3/4	—	—	5	8	—	—	—	—	13	34
1/2	2	1	17	1	—	—	1	—	22	44
3/8	—	2	7	—	—	—	—	—	9	16
1/4	1	13	7	1	—	—	—	—	22	30
1/8	—	2	—	—	—	—	—	—	2	2
1/16	—	1	—	—	—	—	—	—	1	1
Jaunsaimnieki:										
1	7	—	—	—	—	—	—	—	7	0
1/4	2	—	—	—	—	—	—	—	2	0
Nezināms	7	—	—	—	—	—	—	—	7	0
Ciematu skaits	19	19	36	15	2	—	1	—	92	—
Zirgu skaits .	0	19	72	45	8	—	6	—	—	150
<i>Ikšķiles pils novads</i>										
Nespecificēts .	6	13	37	24	13	3	1	3	100	—
Zirgu skaits .	0	13	74	72	52	15	6	21	—	253
<i>Kokneses apgabals</i>										
1	1	1	5	21	20	1	3	—	52	177
3/4	—	—	6	3	—	—	—	—	9	21
1/2	4	35	102	27	3	—	—	—	171	332
1/4	3	93	23	—	—	—	—	—	119	139
1/8	—	3	—	—	—	—	—	—	3	3
Krogi	1	1	—	—	—	—	—	—	2	1
Ciematu skaits	9	133	136	51	23	1	3	—	356	—
Zirgu skaits .	0	133	272	153	92	5	18	—	—	673
<i>Krimuldas pils novads</i>										
1	—	6	13	13	—	—	—	—	32	71
3/4	—	4	4	2	—	—	—	—	10	18
1/2	5	17	50	12	1	—	—	—	85	157
3/8	—	2	—	—	—	—	—	—	2	2
1/4	9	39	18	2	—	—	—	—	68	81
1/8	1	1	—	—	—	—	—	—	2	1
Dārza gabali	5	—	—	—	—	—	—	—	5	0
Zvejnieki	17	9	3	1	—	—	—	—	30	18
Ciematu skaits	37	78	88	30	1	—	—	—	234	—
Zirgu skaits .	0	78	176	90	4	—	—	—	—	348

71. tabulas turpinājums.

Arklu skaits ciematā (1)	Zirgu skaits ciematā							Ciematu skaits (9)	Zirgu skaits (10)
	0 (2)	1 (3)	2 (4)	3 (5)	4 (6)	5 (7)	6 (8)		
<i>Liepupes pils novads</i>									
$\frac{1}{2}$	—	—	2	6	—	—	—	8	22
$\frac{1}{4}$	2	10	24	2	—	—	—	38	64
$\frac{1}{8}$	2	18	3	—	—	—	—	23	24
Dārza gabali	1	13	1	—	—	—	—	15	15
Zvejnieki	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Ciematu skaits . .	5	42	30	8	—	—	—	85	—
Zirgu skaits . . .	0	42	60	24	—	—	—	—	126
<i>Limbažu novads un Umurgas draudze</i>									
1	—	—	—	1	—	—	—	1	3
$\frac{3}{4}$	—	—	1	—	—	—	—	1	2
$\frac{1}{2}$	—	13	88	19	—	—	—	120	246
$\frac{1}{4}$	5	56	24	1	—	—	—	86	107
$\frac{1}{8}$	—	4	—	—	—	—	—	4	4
Zvejnieki ($\frac{5}{4}$)	4	—	—	—	—	—	—	4	0
Jātnieki	2	—	—	—	—	—	—	2	0
Nezināms	2	2	1	—	—	—	—	5	4
Ciematu skaits . .	13	75	114	21	—	—	—	223	—
Zirgu skaits . . .	0	75	228	63	—	—	—	—	366
<i>Madlienas draudze</i>									
1	—	—	1	—	1	—	—	2	6
$\frac{1}{2}$	1	8	11	1	—	—	—	21	33
$\frac{1}{4}$	17	105	17	—	—	—	—	139	139
$\frac{1}{8}$	6	3	—	—	—	—	—	9	3
Bezzemnieks	1	—	—	—	—	—	—	1	0
Nezināms	1	—	—	—	—	—	—	1	0
Ciematu skaits . .	26	116	29	1	1	—	—	173	—
Zirgu skaits . . .	0	116	58	3	4	—	—	—	181
<i>Mālpils pils novads</i>									
1	1	3	9	—	—	—	—	13	21
$\frac{1}{2}$	3	14	3	1	—	—	—	21	23
$\frac{3}{8}$	1	4	5	—	—	—	—	10	14
$\frac{1}{4}$	10	48	6	—	—	—	—	64	60
$\frac{1}{8}$	1	8	—	—	—	—	—	9	8
Dārza gab.	1	2	—	—	—	—	—	3	2
Nezināms	1	—	—	—	—	—	—	1	0
Ciematu skaits . .	18	79	23	1	—	—	—	121	—
Zirgu skaits . . .	0	79	46	3	—	—	—	—	128

71. tabulas turpinājums.

Arķu skaits ciematā	Zirgu skaits ciematā							Ciematu skaits	Zirgu skaits
	0	1	2	3	4	5	6		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)

Mujānu novads

1	—	6	12	—	—	—	—	18	30
1/2	2	16	35	1	—	—	—	54	89
1/4	1	25	9	—	—	—	—	35	43
1/8	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Dārza gab.	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Ciematu skaits . .	3	49	56	1	—	—	—	109	—
Zirgu skaits . . .	0	49	112	3	—	—	—	—	164

Nabes pils novads

1	—	1	5	1	—	—	—	7	14
1/2	3	8	7	—	—	—	—	18	22
1/4	3	1	—	—	—	—	—	4	1
Ciematu skaits . .	6	10	12	1	—	—	—	29	—
Zirgu skaits . . .	0	10	24	3	—	—	—	—	37

Nītaures pils novads

1	—	2	7	1	—	—	—	10	19
1/2	13	34	12	2	—	—	—	61	64
1/4	4	18	7	—	—	—	—	29	32
1/8	—	4	—	—	—	—	—	4	4
Ciematu skaits . .	17	58	26	3	—	—	—	104	—
Zirgu skaits . . .	0	58	52	9	—	—	—	—	119

Piebalgas novads

3/4	—	—	1	1	—	—	—	2	5
5/8	—	—	1	—	—	—	—	1	2
1/2	6	45	45	6	—	—	—	102	153
3/8	—	—	5	—	—	—	—	5	10
1/4	29	75	25	1	—	—	—	130	128
1/8	6	3	—	—	—	—	—	9	3
Nezināms	1	—	—	—	—	—	—	1	—
Ciematu skaits . .	42	123	77	8	—	—	—	250	—
Zirgu skaits . . .	0	123	154	24	—	—	—	—	301

71. tabulas turpinājums.

Arklu skaits ciematā	Zirgu skaits ciematā							Ciematu skaits	Zirgu skaits
	0	1	2	3	4	5	6		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)
<i>Raunas novads</i>									
1	—	13	21	10	1	—	—	45	89
$\frac{3}{4}$	1	5	5	—	—	—	—	11	15
$\frac{1}{2}$	8	58	88	8	1	—	—	163	262
$\frac{3}{8}$	—	—	—	1	—	—	—	1	3
$\frac{1}{4}$	9	70	40	1	—	—	—	120	153
$\frac{1}{8}$	—	10	1	—	—	—	—	11	12
Dārza gab.	2	10	2	—	—	—	—	14	14
Ciematu skaits . .	20	166	157	20	2	—	—	365	—
Zirgu skaits . . .	0	166	314	60	8	—	—	—	548
<i>Rīgas pils novads</i>									
Nespecificēts . . .	35	19	16	11	1	—	—	82	88
Zvejnieki	81	12	—	—	—	—	—	93	12
Ciematu skaits . .	116	31	16	11	1	—	—	175	—
Zirgu skaits . . .	0	31	32	33	4	—	—	—	100
<i>Ropažu novads</i>									
Nespecificēts . . .	5	18	43	10	4	1	—	81	—
Zirgu skaits . . .	0	18	86	30	16	5	—	—	155
<i>Rūjienas novads</i>									
$\frac{1}{4}$	—	—	1	1	—	—	—	2	5
$\frac{1}{8}$	—	—	1	—	—	—	—	1	2
1	—	—	11	7	—	—	—	18	43
$\frac{3}{4}$	1	4	14	3	1	—	—	23	45
$\frac{7}{8}$	—	—	1	1	—	—	—	2	5
$\frac{5}{8}$	—	4	6	—	—	—	—	10	16
$\frac{1}{2}$	3	39	50	5	—	—	—	97	154
$\frac{3}{8}$	1	16	9	1	—	—	—	27	37
$\frac{1}{4}$	8	30	9	—	—	—	—	47	48
$\frac{1}{8}$	2	7	—	—	—	—	—	9	7
Sīks gabals	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Nezināms	37	6	4	—	—	—	—	47	14
Ciematu skaits . .	52	107	106	18	1	—	—	284	—
Zirgu skaits . . .	0	107	212	54	4	—	—	—	377

71. tabulas turpinājums.

Arklu skaits ciematā	Zirgu skaits ciematā							Ciematu skaits	Zirgu skaits
	0	1	2	3	4	5	6		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)

Salaspils novads

Zemn. saimn. . . .	3	25	25	11	6	—	1	71	138
Muižas (dažās) . .	5	—	—	—	—	—	—	5	0
Ciematu skaits . .	8	25	25	11	6	—	1	76	—
Zirgu skaits . . .	0	25	50	33	24	—	6	—	138

Siguldas pils novads

1	2	4	5	6	5	—	—	22	52
$\frac{3}{4}$	—	1	5	8	2	—	—	16	43
$\frac{5}{8}$	—	—	—	1	—	—	—	1	3
$\frac{1}{2}$	1	5	23	6	—	—	—	35	69
$\frac{1}{4}$	2	19	17	2	—	—	—	40	59
$\frac{1}{8}$	1	7	1	—	—	—	—	9	9
Dārza gab.	3	3	—	—	—	—	—	6	3
Ciematu skaits . .	9	39	51	23	7	—	—	129	—
Zirgu skaits . . .	0	39	102	69	28	—	—	—	238

Skujenes novads

1	5	23	21	3	—	1	—	53	79
$\frac{1}{2}$	16	21	16	1	—	—	—	54	56
$\frac{1}{4}$	10	17	6	—	—	—	—	33	29
$\frac{1}{8}$	13	14	—	—	—	—	—	27	14
Ciematu skaits . .	44	75	43	4	—	1	—	167	—
Zirgu skaits . . .	0	75	86	12	—	5	—	—	178

Straupe

1	1	—	—	—	—	—	—	1	0
$\frac{1}{2}$	3	17	35	4	—	—	—	59	99
$\frac{1}{4}$	2	49	16	—	—	—	—	67	81
$\frac{1}{8}$	—	8	1	—	—	—	—	9	10
Sīki gabali	4	3	1	—	—	—	—	8	5
Nezināms	3	3	1	—	—	—	—	7	5
Ciematu skaits . .	13	80	54	4	—	—	—	151	—
Zirgu skaits . . .	0	80	108	12	—	—	—	—	200

71. tabulas turpinājums.

Arklu skaits ciematā	Zirgu skaits ciematā								Ciematu skaits	Zirgu skaits
	0	1	2	3	4	5	6	7		
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)

Suntažu novads

$1\frac{1}{2}$	—	—	—	—	—	—	—	1	1	7
1	—	—	3	10	19	2	2	—	36	134
$\frac{1}{2}$	3	9	26	11	2	—	—	—	51	102
$\frac{1}{4}$	4	3	2	—	—	—	—	—	9	7
Ciematu skaits	7	12	31	21	21	2	2	1	97	—
Zirgu skaits	0	12	62	63	84	10	12	7	—	250

Trikātas novads

1	—	2	4	6	—	—	—	—	12	28
$\frac{1}{2}$	1	22	41	6	—	—	—	—	70	122
$\frac{1}{4}$	3	32	6	—	—	—	—	—	41	44
$\frac{1}{8}$	—	2	1	—	—	—	—	—	3	4
Dārza gabals	—	1	—	—	—	—	—	—	1	1
Ciematu skaits	4	59	52	12	—	—	—	—	127	—
Zirgu skaits	0	59	104	36	—	—	—	—	—	199

*Turaidas pils novads**

1	—	3	13	12	3	—	—	—	31	77
$\frac{3}{4}$	1	3	3	2	—	—	—	—	9	15
$\frac{1}{2}$	5	28	31	5	—	—	—	—	69	105
$\frac{1}{4}$	4	16	8	—	—	—	—	—	28	32
Sīkie gabali	9	3	—	—	—	—	—	—	12	3
Ciematu skaits	19	53	55	19	3	—	—	—	149	—
Zirgu skaits	0	53	110	57	12	—	—	—	—	232

Vainižu novads

$\frac{1}{2}$	1	2	15	3	1	—	—	—	22	45
$\frac{1}{4}$	1	16	8	—	—	—	—	—	25	32
Ciematu skaits	2	18	23	3	1	—	—	—	47	—
Zirgu skaits	0	18	46	9	4	—	—	—	—	77

* Ņemot vērā vēlāk grozīto arklu skaitu ciematos.

71. tabulas turpinājums.

Arķu skaits ciematā (1)	Zirgu skaits ciematā							Ciematu skaits (9)	Zirgu skaits (10)
	0 (2)	1 (3)	2 (4)	3 (5)	4 (6)	5 (7)	6 (8)		

Valmieras pils novads

1	—	—	2	2	—	—	—	4	10
$\frac{3}{4}$	—	1	7	1	—	—	—	9	18
$\frac{1}{2}$	1	31	94	10	2	—	—	138	257
$\frac{1}{4}$	4	54	29	—	—	—	—	87	112
Ciematu skaits . . .	5	86	132	13	2	—	—	238	—
Zirgu skaits . . .	0	86	264	39	8	—	—	—	397

Vecsalacas novads

1	—	—	1	2	—	—	—	3	8
$\frac{3}{4}$	—	1	3	2	—	—	—	6	13
$\frac{1}{2}$	—	5	8	—	—	—	—	13	21
$\frac{3}{8}$	—	2	8	—	—	—	—	10	18
$\frac{1}{4}$	1	8	5	1	—	—	—	15	21
$\frac{1}{8}$	2	18	5	—	—	—	—	25	28
$\frac{1}{16}$	—	1	—	—	—	—	—	1	1
Dārza gabali	2	—	—	—	—	—	—	2	0
Zvejnieks	1	—	—	—	—	—	—	1	0
Nezināms	4	—	—	—	—	—	—	4	0
Ciematu skaits . . .	10	35	30	5	—	—	—	80	—
Zirgu skaits . . .	0	35	60	15	—	—	—	—	110

III PIELIKUMS.

72. TABULA.

Statistisko datu kopsavilkums pa novadiem pēc 1630. gada Vidzemes arktu revīzijas.

Arktu kategorijas (1)	Arktu (2)	Ciemati (3)	Kopā viriešu (4)	Sējumi (lauku pūros)						Sējumus nemin ciemati (14)			Mājlopi		
				rudzi (5)	mieži (6)	auzas (7)	kvieši (8)	vasarās rudzi (9)	mists (10)	griķi (11)	zirņi (12)	kopā sējumu (13)	zirgi (15)	govis vērši (16) (17)	
<i>Allaži</i>															
1	31	31	73	53 ⁵ / ₆	42 ⁷ / ₁₂	27	1 ¹ / ₆	4 ¹ / ₃	5 ¹ / ₆	5 ¹ / ₆	7 ⁵ / ₆	142 ⁹ / ₁₂	1	39	31
1/2	11	22	58	36 ² / ₃	22 ¹ / ₃	13 ² / ₃	1 ¹ / ₆	2	4 ⁵ / ₆	3 ¹¹ / ₁₂	41 ¹ / ₁₂	89 ¹ / ₂	—	24	18
3/4	3/4	1	4	2 ¹ / ₂	2	1/2	—	—	—	—	1/3	5 ¹ / ₃	—	1	1
1/4	3	12	30	15 ¹ / ₂	10 ⁵ / ₆	7 ² / ₃	1/3	15 ¹ / ₁₂	2 ⁵ / ₆	5/6	2	41 ⁵ / ₁₂	—	12	7
3/8	3/8	1	2	1	1/3	—	—	1/6	—	1/6	1/12	19 ¹ / ₁₂	—	1	1
1/8	3/8	3	9	2 ¹ / ₂	1	2/3	—	—	—	1/6	1/3	42 ² / ₃	1	2	1
1/16	1/16	1	1	1	1/2	1/3	—	1/3	1/6	1/12	—	2 ⁵ / ₁₂	—	1	1
Krogs	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Nezināms	—	1	?	1 ¹ / ₂	1	—	—	3 ¹ / ₁₂	—	3/12	1/12	3 ¹ / ₁₂	—	—	—
Kopā	46 ⁹ / ₁₆	73	178	114 ¹ / ₂	80 ⁷ / ₁₂	49 ⁵ / ₆	2 ² / ₃	8 ¹ / ₂	8 ² / ₃	10 ⁷ / ₁₂	15 ⁷ / ₁₂	290 ¹¹ / ₁₂	3	80	60
<i>Aloja</i>															
1/2	6	12	21	24 ² / ₃	18 ⁵ / ₆	11 ¹ / ₃	5 ⁵ / ₁₂	1 ² / ₃	5 ¹ / ₆	—	5 ⁵ / ₃	67 ⁹ / ₁₂	2	14	12
1/4	12 ¹ / ₄	49	98	100 ¹ / ₃	91 ¹ / ₆	60	6 ⁵ / ₁₂	6 ⁷ / ₁₂	10 ¹ / ₆	1/3	23	298	4	64	44
Kopā	18 ¹ / ₄	61	119	125	110	71 ¹ / ₃	6 ⁵ / ₆	8 ³ / ₁₂	15 ¹ / ₃	1/3	28 ² / ₃	365 ⁹ / ₁₂	6	78	56
<i>Alūksne (pieskaitīts Rāpekalns no Gaujienas)</i>															
1/2	1/2	1	2	3	2 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂	—	—	—	—	—	7	—	1	2
1/4	21 ³ / ₄	87	191	168 ¹ / ₃	133 ¹ / ₆	166 ¹ / ₆	1/3	—	—	—	—	468	10	103	107
1/8	12 ¹ / ₈	103	193	132 ¹ / ₂	99 ⁵ / ₁₂	116 ² / ₃	—	—	—	—	—	348 ⁷ / ₁₂	9	101	96
1/16	1/8	2	2	1 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂	1/3	—	—	—	—	—	3 ¹ / ₃	1	2	2
Nezināmi	—	10	19	10	8 ¹ / ₂	5 ¹ / ₃	—	—	—	—	—	23 ⁵ / ₆	—	9	9
Zvejnieki	—	11	19	7 ² / ₃	5	2 ² / ₃	—	—	—	—	—	15 ¹ / ₃	1	7	5

Krogī	—	3	4	5/6	1	—	—	—	—	—	—	—	—	15/6	—	2	—	—
Vaiņieki	—	2	2	1/6	1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	1/3	1	—	—	—
Premetņi	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—
Kopā	35 ¹ / ₄	221	434	324	251 ³ / ₁₂	292 ² / ₃	1/3	—	—	—	—	—	—	868 ³ / ₁₂	24	225	223	12
<i>Augstroze (pieskaitīta Ozolmūža un Riebiņi no Straupes)</i>																		
3/4	2 ¹ / ₄	3	8	5 ¹ / ₃	5 ¹ / ₂	3 ¹ / ₃	—	1/3	5/6	—	1 ¹ / ₃	—	—	16 ² / ₃	—	4	2	—
1/2	21 ¹ / ₂	43	101	87 ¹ / ₃	42 ⁵ / ₆	42 ⁵ / ₆	2	3 ⁹ / ₁₂	11 ⁵ / ₁₂	2 ¹ / ₁₂	16	—	—	232 ⁹ / ₁₂	—	50	29	—
1/4	5 ¹ / ₂	22	38	23 ³ / ₁₂	25 ¹¹ / ₁₂	13 ⁵ / ₆	11 ¹ / ₁₂	1 ³ / ₁₂	2	2/3	5 ³ / ₁₂	—	—	73 ³ / ₁₂	—	19	10	—
1/16	1/16	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Nezināms	—	1	?	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—
Kopā	29 ⁵ / ₁₆	70	148	116 ¹¹ / ₁₂	98 ⁹ / ₁₂	60	3 ¹ / ₁₂	5 ¹ / ₃	14 ³ / ₁₂	2 ⁹ / ₁₂	22 ⁷ / ₁₂	—	—	323 ² / ₃	1	73	41	—
<i>Bukulti</i>																		
1/2	3 ¹ / ₂	7	16	7 ¹ / ₃	4 ² / ₃	2 ¹ / ₁₂	—	1 ¹ / ₁₂	1/2	—	1 ¹ / ₂	—	—	17 ¹ / ₆	—	13	10	—
1/4	6 ³ / ₄	27	57	29 ⁵ / ₆	26 ⁵ / ₁₂	13 ² / ₃	5 ¹ / ₁₂	5 ¹ / ₂	10 ¹ / ₂	1 ¹ / ₁₂	6 ⁵ / ₆	—	—	94 ³ / ₁₂	—	46	52	—
1/8	3/4	6	10	3 ¹ / ₃	2 ² / ₃	—	1/12	1/6	1/2	—	5/6	—	—	7 ¹ / ₁₂	—	6	4	1
1/16	1/8	2	2	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	1	—
Dārza gab.	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Zvejnieki	—	4	7	2	1 ¹ / ₆	—	—	—	—	—	1/6	—	—	4 ¹ / ₆	—	4	4	—
Krodzīnieks	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—
Kopā	11 ¹ / ₈	48	95	42 ¹ / ₂	35 ¹¹ / ₁₂	15 ⁹ / ₁₂	2/3	7 ⁵ / ₁₂	11 ¹ / ₂	1 ³ / ₁₂	9 ¹ / ₆	—	—	124 ¹ / ₆	3	70	71	1
<i>Dole</i>																		
1 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂	1	5	4 ¹ / ₂	2	4	—	—	—	—	—	—	—	11 ² / ₃	—	3	4	—
1	33	33	77	75 ⁵ / ₆	38 ¹¹ / ₁₂	16 ² / ₃	—	5 ¹ / ₂	1 ² / ₃	3 ¹ / ₂	12 ⁵ / ₁₂	—	—	154 ¹ / ₂	2	45	34	—
3/4	2 ¹ / ₄	3	7	10 ¹ / ₂	9	—	3	—	—	1 ¹ / ₁₂	1	—	—	24 ⁷ / ₁₂	—	5	3	—
1/2	15 ¹ / ₂	31	65	56 ⁵ / ₆	26 ¹ / ₆	8 ¹¹ / ₁₂	—	7 ¹ / ₄	1/3	2 ⁵ / ₆	8 ¹¹ / ₁₂	—	—	111 ³ / ₁₂	1	33	21	—
1/4	3/4	3	4	6	1 ¹ / ₃	1	—	1/3	—	1/3	1/2	—	—	9 ¹ / ₂	—	2	1	—
1/8	1/2	4	6	6	1 ² / ₃	—	—	1 ¹ / ₃	—	—	1 ¹ / ₆	—	—	10 ¹ / ₆	—	2	1	—
1/16	3/8	6	16	1 ² / ₃	1 ¹ / ₁₂	1/2	—	—	—	—	7 ¹ / ₁₂	—	—	3 ² / ₃	2	5	3	—
Dārza gabals	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—
?	—	13	18	3 ¹ / ₁₂	2/3	—	—	1/3	—	—	—	—	—	4 ¹ / ₁₂	9	8	11	—
Kopā	53 ⁷ / ₈	96	200	164 ⁵ / ₁₂	80 ² / ₃	31 ¹ / ₁₂	—	17 ⁹ / ₁₂	2	8 ⁹ / ₁₂	25 ³ / ₁₂	—	—	329 ⁵ / ₁₂	16	103	78	—

72. tabulas turpinājums.

Arkļu kategorijas	Arkli	Ciemati	Kopā vīriešu	Sējumi (lauku pūros)							Sējumi nemin ciemati			Mājlopi					
				rudzi	mieži	auzas	kvieši	vasaras rudzi	mīstis	griķi	zirņi	kopā sējumu	ziņģi	govis	vērši				
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)	(15)	(16)	(17)			
1	9	9	18	62	47 ¹ / ₂	40 ¹ / ₂	<i>Ērgeme</i>							—	150	—	16	14	6
1/2	24	48	94	175	150	96	—	—	—	—	—	—	2	421	2	48	54	19	
1/4	7 ¹ / ₄	29	51	56	49	32 ¹ / ₂	—	—	—	—	—	—	2	137 ¹ / ₂	2	25	27	4	
Valnieki un pirtnieki	—	3	3	1	1	1 ¹ / ₂	—	—	—	—	—	2 ¹ / ₃	2	—	—	—	1	1	
Kopā	40 ¹ / ₄	89	166	294	247 ¹ / ₂	169 ¹ / ₂	—	—	—	—	—	711	6	—	89	96	30		
1	24	24	65	84 ⁵ / ₆	60 ¹ / ₂	50 ⁵ / ₆	<i>Ēvele</i>							—	221 ⁵ / ₁₂	1	38	43	4
1/2	5	10	27	20 ⁵ / ₆	16	11 ⁵ / ₁₂	2 ⁵ / ₆	—	—	—	—	—	—	6 ⁵ / ₁₂	—	12	10	—	
1/4	1 ¹ / ₂	2	3	4	3 ¹ / ₂	1 ² / ₃	1 ¹ / ₆	—	—	—	—	—	—	11 ¹¹ / ₁₂	—	3	1	—	
1/8	1 ¹ / ₄	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2 ² / ₃	—	—	—	—	
1/16	1 ¹ / ₁₆	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Neznāmi	—	2	10	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	
Kopā	29 ¹³ / ₁₆	41	108	109 ² / ₃	80	63 ¹¹ / ₁₂	3	—	18 ⁵ / ₆	—	8 ⁵ / ₆	284 ³ / ₁₂	6	—	53	54	4		
1/2	5 ¹ / ₂	11	37	53 ¹ / ₂	42	22 ¹ / ₃	<i>Gaujiņa (bez Rapekalna, kas pieskaitīts Alūksnei)</i>							—	117 ⁵ / ₆	—	12	29	22
1/4	18 ¹ / ₄	73	198	159 ¹ / ₂	122 ¹ / ₁₂	69 ⁵ / ₆	—	—	—	—	—	—	—	351 ³ / ₁₂	1	59	113	62	
1/8	3 ¹ / ₂	28	68	45 ¹ / ₆	36	27 ⁵ / ₆	—	—	—	—	—	—	—	109	—	17	41	24	
1/16	1 ¹ / ₁₆	2	5	2	1	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	1	3	—	
Neznāmi	—	4	8	2	2	1	—	—	—	—	—	—	—	5	3	3	4	—	
Meideris	—	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	
Valnīeks	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1 ¹ / ₂	—	—	—	—	
Kopā	27 ³ / ₈	120	319	262 ¹ / ₆	203 ⁷ / ₁₂	120 ⁵ / ₆	—	—	—	—	—	586 ⁷ / ₁₂	5	—	93	190	108		

<i>Gulbene</i>														
1/4	9	36	83	421/2	395/6	467/12	—	—	—	12811/12	4	32	39	12
1/8	15/8	13	26	95/6	111/2	9	—	—	—	301/3	—	10	7	1
Kopā	105/8	49	109	521/3	511/3	557/12	—	—	—	1503/12	4	42	46	13
<i>Ikskīle</i>														
1	18	18	50	692/3	422/3	199/12	—	1	—	37/12	95/6	31	18	—
1/2	171/2	35	66	842/3	34	281/12	—	111/12	—	41/12	131/12	1	40	22
1/3	1/3	1	2	11/2	1	—	—	—	—	—	1/3	25/6	1	—
1/4	21/4	9	16	101/2	95/6	—	—	15/12	—	5/6	19/12	9	5	—
1/8	11/8	9	14	15	67/12	1	—	4/6	—	1/12	15/12	10	7	—
Kopā	395/24	72	148	1811/3	941/12	485/6	—	5	—	87/12	265/12	1	91	52

<i>Krimulda</i>														
1	48	48	98	813/12	615/6	415/6	61/6	19/12	115/6	55/12	181/12	1	69	44
1/2	231/2	47	89	48	42	261/3	21/12	43/12	105/12	39/6	1211/12	2	54	35
3/4	93/4	13	26	1911/12	16	10	1	5/6	33/12	13/12	41/12	—	17	17
3/8	3/4	2	3	19/12	17/12	2/3	—	1/12	1/3	1/6	1/6	—	2	2
1/4	4	16	28	13	9	41/6	1	11/2	21/3	1/2	4	—	20	13
1/8	5/8	5	7	21/3	11/2	1/3	—	1/2	—	1/3	7/12	—	3	2
1/16	1/16	1	1	1/6	1/6	—	—	—	—	—	1/12	—	1	—
Zvejņitēki	—	15	23	15/6	5/6	—	—	—	—	—	5/12	—	7	—
Kopā	8611/16	147	275	1683/12	13211/12	831/3	103/12	101/6	281/6	111/2	401/3	15	173	122

<i>Liepupe</i>														
1/2	12	24	50	281/2	251/2	161/2	11/6	1/3	31/3	2/3	82/3	1	26	8
3/8	3/4	2	4	21/2	29/3	—	1/6	2/3	—	—	2/3	—	2	1
1/4	81/2	34	67	30	30	112/3	11/12	2/3	41/2	5/12	72/3	3	301/2	12
1/8	1/2	4	10	15/6	23/3	2/3	—	—	—	—	9/12	—	31/2	2
1/16	1/16	1	1	—	1/6	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Dārza gab.	—	5	10	—	—	—	—	—	—	—	—	5	—	—
Kopā	2113/16	70	142	625/6	61	285/6	25/12	13/3	75/6	11/12	179/12	9	62	23

72. tabulas turpinājums.

Arktu kategorijas (1)	Arktli (2)	Ciematā (3)	Kopā viriešu (4)	Sējumi (lauku pūros)						Sējumus nemīn ciematā (14)		Mājlopi						
				rudzi (5)	mieži (6)	auzas (7)	kvieši (8)	vasaras rudzi (9)	mīstis (10)	griķi (11)	zirņi (12)	kopā sējumu (13)	zīrgi (15)	govis (16)	vērsi (17)			
<i>Limboži</i>																		
2 ^{1/2}	2 ^{1/2}	1	3	2	3	2 ^{2/3}	—	2 ^{2/3}	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1	11	11	24	13 ^{1/2}	11 ^{2/3}	9 ^{1/3}	1 ^{1/2}	5 ^{5/6}	2 ^{2/3}	—	—	—	—	—	—	—	—	—
1 ^{1/2}	62 ^{1/2}	125	231	194	169 ^{1/3}	1369 ^{1/12}	115 ^{1/12}	10 ^{1/3}	10 ^{5/12}	6	44 ^{11/12}	583 ^{1/6}	8	140	54	2	—	—
3 ^{3/4}	9	12	18	11 ^{2/3}	9 ^{1/3}	92 ^{2/3}	—	—	—	—	3	33 ^{2/3}	—	7 ^{1/2}	—	—	—	—
3 ^{3/8}	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—
1 ^{1/4}	7 ^{1/4}	29	50	23 ^{1/2}	20	135 ^{5/6}	1 ^{1/6}	2 ^{2/3}	2 ^{2/3}	1 ^{1/12}	6 ^{3/12}	66 ^{1/6}	6	23 ^{1/2}	7	—	—	—
1 ^{1/8}	1 ^{1/4}	2	2	1	1	1	1 ^{1/6}	1 ^{1/3}	1 ^{1/3}	—	—	4 ^{1/12}	1	1	1	—	—	—
Dārza gabals	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Nezināms	—	1	—	3	3	2	1 ^{1/3}	1 ^{1/2}	—	—	—	9 ^{1/2}	—	—	—	—	—	—
Kopā	93 ^{1/4}	184	331	248 ^{2/3}	217 ^{1/3}	173 ^{3/12}	13 ^{7/12}	13 ^{1/3}	12 ^{3/12}	6 ^{9/12}	59 ^{8/12}	744 ^{5/12}	19	186	72	2	—	—
<i>Lugaži</i>																		
1	6	6	11	19 ^{1/2}	20	13 ^{1/2}	—	—	—	—	—	53	—	6	8	3	—	—
1 ^{1/2}	9 ^{1/2}	19	35	46	41 ^{1/2}	31 ^{1/2}	—	—	—	—	—	119	—	16	12	1	—	—
1 ^{1/4}	4	16	29	35 ^{1/2}	32 ^{1/2}	23 ^{1/2}	—	—	—	—	—	91 ^{1/2}	—	15	11	1	—	—
Valnieks	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Kopā	19 ^{1/2}	42	76	101	94	68 ^{1/2}	—	—	—	—	—	263 ^{1/2}	1	37	31	5	—	—
<i>Mālpils</i>																		
1	12	12	17	12 ^{1/6}	13	5	—	1 ^{1/6}	11 ^{11/12}	2 ^{2/3}	2 ^{1/3}	36 ^{5/6}	—	10	9	—	—	—
1 ^{1/2}	17 ^{1/2}	35	54	41 ^{2/3}	32 ^{2/3}	11 ^{1/2}	1 ^{1/3}	2 ^{3/12}	3 ^{1/12}	3 ^{2/3}	6 ^{9/12}	101 ^{1/12}	—	30	14	—	—	—
1 ^{1/4}	9 ^{1/4}	37	59	41 ^{1/6}	24 ^{5/12}	16 ^{3/12}	5 ^{1/6}	2 ^{1/6}	4 ^{5/6}	4 ^{7/12}	6 ^{1/2}	100 ^{9/12}	3	33	22	—	—	—
1 ^{1/8}	1 ^{1/8}	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—	—	—	—
Kopā	38 ^{7/8}	85	131	95	70 ^{1/12}	32 ^{9/12}	1 ^{1/6}	4 ^{7/12}	9 ^{5/6}	10 ^{1/2}	15 ^{7/12}	239 ^{1/2}	4	73	45	—	—	—

	12	12	32	13 ^{1/6}	11 ^{1/3}	21 ^{1/12}	1 ^{1/6}	1 ^{3/12}	1 ^{1/12}	27 ^{1/12}	33 ^{3/3}	1	7	1
1	1 ^{1/2}	13	25	6 ^{5/6}	6 ^{2/3}	1	1 ^{1/6}	1 ^{1/12}	1 ^{1/12}	2	18 ^{1/6}	3	8	1
	3 ^{3/8}	1	2	1 ^{1/2}	1 ^{1/3}	1 ^{1/3}	—	—	—	1 ^{1/6}	1 ^{1/3}	—	1	—
	1 ^{1/4}	1	2	1 ^{1/2}	2 ^{1/3}	—	—	—	—	3 ^{1/12}	15 ^{1/12}	—	1	—
Kopa	19 ^{1/8}	27	61	21	19	4 ^{3/12}	1 ^{1/3}	2 ^{1/3}	1 ^{1/6}	5	54 ^{7/12}	4	17	2
<i>Nitaure</i>														
1	30	30	68	48 ^{7/12}	48 ^{1/3}	35 ^{5/6}	4 ^{5/12}	2 ^{1/6}	1	19 ^{1/12}	149 ^{1/2}	—	34	13
1 ^{1/2}	19	38	70	47 ^{1/2}	40 ^{2/3}	26 ^{3/12}	3 ^{5/6}	5 ^{1/6}	3	15 ^{1/12}	134 ^{5/6}	—	40	17
1 ^{1/4}	1 ^{3/4}	7	10	5 ^{1/3}	4 ^{1/3}	5 ^{1/6}	5 ^{1/12}	1 ^{1/2}	1 ^{1/3}	1 ^{1/3}	17 ^{7/12}	1	6	3
1 ^{1/8}	1 ^{1/2}	4	5	29 ^{1/12}	3 ^{3/12}	13 ^{1/12}	1 ^{1/3}	—	5 ^{1/12}	7 ^{1/12}	8 ^{2/3}	—	4	2
Dārza gabals	—	2	3	2 ^{1/3}	1 ^{1/2}	—	—	—	—	—	1 ^{1/6}	—	1	—
Kopa	51 ^{1/4}	81	156	104 ^{5/6}	97 ^{1/12}	68 ^{1/2}	9	7 ^{5/6}	49 ^{1/12}	37 ^{1/12}	311 ^{9/12}	1	85	35
<i>Rauna</i>														
1	43	43	73	77 ^{11/12}	64 ^{1/3}	47 ^{1/6}	4 ^{5/6}	—	1 ^{1/2}	7 ^{5/12}	202 ^{1/6}	1	49	47
3 ^{1/4}	6	8	15	10 ^{5/6}	9	6 ^{5/6}	2 ^{1/3}	—	1 ^{1/3}	1 ^{1/3}	29	—	7	5
1 ^{1/2}	43	86	128	80 ^{5/6}	69 ^{1/3}	45	4 ^{11/12}	—	5 ^{1/6}	7 ^{7/12}	208 ^{1/2}	4	44	30
1 ^{1/4}	5	20	32	15 ^{1/2}	14 ^{1/3}	11	5 ^{1/6}	—	—	5 ^{1/6}	42 ^{1/2}	5	12	10
1 ^{1/8}	3 ^{3/8}	3	4	25 ^{1/6}	2 ^{1/3}	2	—	—	—	—	7 ^{1/6}	1	2	2
Miestā	—	8	7	—	—	—	—	—	—	—	—	8	—	—
Nezināms	—	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Kopa	97 ^{3/8}	169	260	187 ^{11/12}	159 ^{1/3}	112	11 ^{3/12}	—	12 ^{1/3}	17 ^{1/6}	489 ^{1/3}	20	114	94
<i>Rīga</i>														
Pūrvietas	12 ^{1/2}	1	3	4	4	1 ^{1/3}	—	2 ^{1/3}	—	1 ^{1/2}	10 ^{1/2}	—	4	4
8	32	4	8	10 ^{1/2}	1 ^{1/3}	1 ^{1/3}	—	1 ^{1/3}	—	5 ^{1/6}	24	—	8	10
5	10	2	3	3 ^{5/6}	—	—	—	2 ^{1/3}	—	1 ^{1/6}	6 ^{1/3}	—	1	3
4	4	13	22	15 ^{1/6}	9 ^{5/6}	2	1 ^{1/12}	5 ^{1/12}	—	17 ^{1/12}	29 ^{1/2}	1	12	15
3	27	9	13	32 ^{1/3}	2 ^{5/6}	1 ^{1/3}	1 ^{1/6}	1 ^{1/6}	—	1 ^{1/3}	7 ^{1/2}	4	6	6
2 ^{1/2}	2 ^{1/2}	1	1	1	—	—	—	1 ^{1/6}	—	—	1 ^{1/6}	—	1	—

72. tabulas turpinājums.

Arķļu kategorijas (1)	Arķļi (2)	Clemati (3)	Kopā vīrišu (4)	Sējumi (lauku pūros)						kopā sējumu (13)	Sējumus nemin ciemati (14)		Mājlopi (15)		vērsi (17)	
				rudzi (5)	mieži (6)	auzas (7)	kvieši (8)	vasaras rudzi (9)	mīstrs (10)		griķi (11)	zirņi (12)	zirgi (15)	govis (16)		
Pūrvietas																
2	34	17	21	12 ^{1/6}	6 ^{11/12}	1 ^{2/3}	—	1 ^{1/6}	1 ^{1/12}	—	—	24 ^{1/12}	—	8	10	—
1 ^{1/2}	4 ^{1/2}	3	3	19 ^{1/12}	1 ^{5/6}	—	—	—	—	—	—	37 ^{1/12}	—	3	1	—
1 ^{1/6}	1 ^{1/6}	1	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	1	1	—
1	7	7	10	1 ^{5/6}	1 ^{5/12}	1 ^{1/12}	—	5 ^{5/6}	—	—	—	4 ^{3/12}	2	—	5	—
1 ^{1/2}	5	10	22	—	—	—	—	—	—	—	—	—	10	—	12	—
Darza gab.	—	2	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—
Zvejnieki	—	50	95	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	1	—	—
Nezināmi	—	27	36	—	—	—	—	—	—	—	—	—	50	15	68	—
Kopā	187 ^{2/3}	147	241	51 ^{5/12}	38 ^{5/6}	5 ^{9/12}	3 ^{1/12}	4 ^{5/12}	5 ^{1/12}	7 ^{1/12}	4 ^{7/12}	110 ^{11/12}	97	60	146	—
Arķļi																
1	10	10	13	21 ^{1/2}	10 ^{1/6}	5 ^{1/3}	—	1 ^{1/2}	1 ^{1/2}	1 ^{1/2}	3 ^{1/2}	42 ^{1/2}	—	9	4	—
1 ^{1/2}	6	12	19	23 ^{5/6}	11 ^{1/3}	2 ^{5/6}	—	2 ^{2/3}	1 ^{1/3}	1 ^{1/3}	5 ^{9/12}	45 ^{5/6}	—	12	5	—
1/4	1 ^{1/2}	2	2	4	1	—	—	2	—	—	5 ^{1/12}	7 ^{9/12}	—	3	2	—
1/8	5/8	5	6	3 ^{2/3}	2	1 ^{2/3}	—	1 ^{1/6}	1 ^{1/6}	1 ^{1/6}	9 ^{1/12}	8 ^{5/12}	—	5	3	—
3/16	3/16	1	1	1 ^{1/2}	1 ^{1/3}	—	—	—	—	—	1 ^{1/3}	3 ^{1/2}	—	1	1	—
1/16	1/16	1	1	—	1 ^{1/3}	—	—	1 ^{1/6}	—	—	—	1 ^{1/2}	—	1	1	—
Kopā	17 ^{3/8}	31	42	54 ^{1/2}	26 ^{1/6}	9 ^{5/6}	1 ^{1/3}	4 ^{5/6}	2 ^{1/12}	10 ^{9/12}	108 ^{1/2}	—	—	31	16	—
Rājiena																
1/2	37	74	161	378	316 ^{1/2}	178	—	—	—	—	—	872 ^{1/2}	7	103	88	19
1/4	14 ^{1/2}	58	112	163	148 ^{1/2}	74	—	—	—	—	—	385 ^{1/2}	13	59	48	10
1/8	3 ^{1/8}	25	37	28	29	10	—	—	—	—	—	67	12	15	11	1
Nezināmi	—	8	14	14	12	7	—	—	—	—	—	33	3	7	3	—
Valnieki	—	8	10	—	1	1	—	—	—	—	—	2	7	—	—	—
Kopā	54 ^{5/8}	173	334	583	507	270	—	—	—	—	—	1360	42	184	150	30

Salaspils														
1	11	30	26 ⁵ / ₆	127 ¹² / ₁₂	13 ¹ / ₃	1 ¹ / ₁₂	2 ¹ / ₃	—	1 ⁵ / ₁₂	3 ⁹ / ₁₂	60 ¹ / ₃	2	17	9
1/2	4	16	8	6	3 ¹ / ₂	—	3 ¹ / ₃	—	2 ¹ / ₃	1 ¹¹ / ₁₂	23 ⁵ / ₁₂	1	8	4
1/4	7	7	—	1 ¹ / ₆	—	—	1	—	—	1 ¹ / ₁₂	2 ⁸ / ₁₂	6	1	—
1/8	1	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
1/16	4	10	3 ⁵ / ₁₂	5 ¹² / ₁₂	2 ¹ / ₃	—	1 ¹ / ₆	—	—	7 ¹² / ₁₂	6 ⁵ / ₁₂	—	6	—
Kopā	17 ¹ / ₈	64	38 ³ / ₁₂	20 ¹ / ₆	17 ¹ / ₂	1 ¹ / ₁₂	7 ⁵ / ₆	—	2 ¹ / ₁₂	6 ¹ / ₃	92 ⁹ / ₁₂	10	32	13
Sigulda														
1	46	117	73 ² / ₃	65 ¹ / ₆	33 ² / ₃	4 ⁷ / ₁₂	6 ¹ / ₁₂	3 ⁹ / ₁₂	6 ⁵ / ₁₂	12 ¹ / ₃	205 ² / ₃	3	56	35
1/2	8 ¹ / ₂	37	21 ¹ / ₆	18 ¹ / ₆	9 ¹ / ₃	2	1 ¹ / ₂	2 ⁵ / ₆	2 ⁹ / ₁₂	3 ⁵ / ₆	61 ⁷ / ₁₂	1	20	14
1/4	5	35	13 ⁵ / ₆	10 ¹ / ₆	4 ⁵ / ₆	3 ¹ / ₁₂	1 ⁵ / ₆	1 ¹ / ₂	1 ³ / ₁₂	3 ⁹ / ₁₂	36 ⁵ / ₁₂	2	20	14
1/8	3 ³ / ₈	6	1	1 ¹ / ₁₂	1 ¹ / ₃	—	1 ¹ / ₆	1 ¹ / ₃	3 ¹ / ₁₂	9 ¹² / ₁₂	31 ¹ / ₁₂	—	3	2
1/16	3 ³ / ₈	8	4	2 ¹ / ₃	1 ¹ / ₃	—	—	—	1 ¹ / ₂	1 ¹ / ₂	8 ⁸ / ₁₂	3	3	1
Dārza gabals	—	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	—	—
Kopā	60 ¹ / ₄	204	113 ² / ₃	96 ¹¹ / ₁₂	48 ¹ / ₂	6 ⁵ / ₆	9 ⁷ / ₁₂	7 ⁵ / ₁₂	11 ¹ / ₆	21 ⁹ / ₁₂	315 ⁵ / ₆	10	102	66
Smiltene														
1	1	4	3	2 ¹ / ₂	3	1 ¹ / ₃	—	—	—	1 ¹ / ₆	9	—	2	2
1/2	17	53	52 ¹ / ₃	41 ¹ / ₆	35 ⁵ / ₆	3 ¹ / ₁₂	—	1 ¹ / ₂	—	4 ⁷ / ₁₂	138 ¹ / ₂	5	33	30
1/4	16 ³ / ₄	67	100 ⁵ / ₆	74 ¹ / ₃	54 ¹ / ₃	3 ¹ / ₆	—	1 ¹ / ₂	—	3 ¹ / ₁₂	236 ⁹ / ₁₂	5	58	56
1/8	3 ⁵ / ₈	29	30 ¹ / ₂	19 ¹ / ₂	13 ¹ / ₂	5 ¹ / ₁₂	—	5 ¹ / ₆	—	2 ¹ / ₃	65 ⁵ / ₁₂	3	17	17
Pirtnieki	—	4	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—
Dārza gabali	—	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—
Kopā	38 ³ / ₈	137	186 ² / ₃	137 ¹ / ₂	106 ² / ₃	7	—	2 ⁵ / ₆	—	8 ¹ / ₂	449 ¹ / ₆	19	110	105
Straupe (bez Ozolmuižas un Riebiņiem, kas pieskaitīti Augstrozeti)														
1	36	75	72 ¹ / ₂	62 ¹ / ₆	38 ² / ₃	1 ⁵ / ₁₂	2 ³ / ₁₂	9 ² / ₃	2 ⁷ / ₁₂	12 ³ / ₁₂	201 ¹ / ₂	2	48 ¹ / ₂	33
3/4	3	8	8	6 ¹ / ₃	4 ¹ / ₃	1 ¹ / ₆	2 ¹ / ₃	1 ¹ / ₆	1	1 ¹ / ₃	23	—	6	3
1/2	30 ¹ / ₂	61	93 ⁵ / ₆	86 ¹ / ₆	51 ¹ / ₆	1 ² / ₃	2 ⁷ / ₁₂	8 ³ / ₁₂	5 ⁵ / ₁₂	16 ⁵ / ₁₂	265 ¹ / ₂	9	68 ¹ / ₂	44
1/4	13 ¹ / ₄	7	4 ¹ / ₂	6 ¹ / ₃	1 ² / ₃	—	3 ¹ / ₁₂	1 ¹ / ₆	1 ⁵ / ₁₂	1 ⁵ / ₁₂	15 ¹ / ₃	—	6	1
1/8	1 ¹ / ₂	4	6	4	2 ¹ / ₆	—	—	1 ¹ / ₆	5 ¹ / ₆	1 ¹ / ₆	14 ¹ / ₃	—	4	3
Nezināms	—	1	3	—	—	—	—	—	—	—	3	—	—	—
Kopā	71 ³ / ₄	113	187 ⁵ / ₆	165	98	3 ³ / ₁₂	5 ⁹ / ₁₂	20 ⁵ / ₁₂	9 ⁵ / ₆	32 ⁷ / ₁₂	522 ² / ₃	11	133	84

IV PIELIKUMS.

17. G. S. PIRMĀS PUSES VIDZEMES ARKLU REVĪZIJU INSTRUKCIJAS UN PILNVARAS.

Memoriāls Šernšūdam un Šraferam par pārvaldes organizāciju un revīziju 1617. gadā iekarotos novados Vidzemē. Stokholmā 1617. g. 18. septembrī.

RA Livonica 1935. II vol. 330.

Memorial.

Waß Ihre Königl. Mtt der Reiche Schweden Ihrem Reichß Rath, Stadthaltern zu Jenneköpingen und Pernaw auch Obristen, neben derselben in Lifflandt verordneten Commißario denen Edtlen, Mannhafften und Ehrvesten Nicolaß Sternschildt auff Byby und Adam Schrapffern auff Alxe unnd Westsundt Erbsaßen in Lifflandt gehorsambst zu verrichten gnedigst anbefohlen. Stockholm den 18. Septembris Anno 1617.

Demnach die Vestung und Stadt Pernaw, neben dem Hauße Dünnemundt, den Schantzen Salis und auff dem Churischen hackhen(?) durch Hülffe deß Allerhöchsten in Ihre Kön. Mtt unnd der Reiche Schweden p gewaldt gebracht, wohlgenanten Ihr Kön. Mtt Reichß Rathe und Obristen Nicolaßen Sternschildt die Pernaw anbetrawet worden; Also haben Ihre Kön. Mtt eine notturfft erachtet, die gantze Oeconomie be(i)der Ambter Pernaw und Salis, so viel Immer dieser Zeith Stat erleidet, in eine richtige ordnung bringen zu laßen: zu welchem werckhe höchsternante Ihre Kön. Mtt obgenante Ihre Liebe Getrewen Officirere g(nä)d(ig)st deputiren wollen, welche solche Disposition mit einhelligem rhate fürnemmen und zu vollziehen sollen folgender maßen:

1. Anfangs sollen sie beide alle und Jegliche Inwohnere in den wider eroberten zweyen gebiethern, so adeliches alß burgerlich und Bawrnstandts zu sich erfordern, Sie in Ihrer Kön. Mtt Ayde und Pflichten nehmen, alle und Jegliche privilegia, Uhrkunden und Documenta auff Ihre gütter mit waß rechten ein Jeder, keinen außgenommen, daß seine dabevorn beseßen, in originali abfordern, dieselbe wahrhafft abcopiret, Ihre Kön. Mtt förderlichst übersenden, auch keinem eintzigen, Er sey gleich wer Er wolle, etwas an Landgüthern einraummen, biß Ihre Königl. Mtt auff empfangene und erkundigte solche Documenta sich gnedigst erkläret, besonder sie

sampt und sonderlich namhafft die von den Pollnischen örthern seithero der vorigen Krigstumulten bey Ihro Kön. Mtt und dero reichen bestendig verbleiben, mit Ihren documenten an höchster-nante Ihr Kön. Mtt remittiren.

2. Fürs Ander: Sollen sie die Oeconomie der Landtgüter wie sie dieselben in dieser erobierung bey beyden Ämbtern befunden, in eine richtige ordnung verzeichnet bringen, Alle Lanndtgüter, welche dabevohrn von den Pollnischen Starosten, auch den entlauffenen Bapistischen Probste genutzt und gebrauchet oder sonsten mehr in benanten gebiethern zufinden, so wohl Königl. Ämbter alß adeliche auch Burgerliche sitze, nichts fürbehalten, an die Vestung Pernaw und ds gebieth Salis zertheilet fürlegen, die Einkünfften gebürlich inventiren, solche zu underhaltunge der beyden örther anwenden, und nach verrichteter revision Ihrer Königl. Mtt. ein vollkommenes Inventarium derselben gütter und Ihrer intraden, auch waß sie sonsten mehr befinden ins Reich schleunigst über-senden.

3. Damit auch fürs Dritte diese revision desto richtiger voll-entzogen werde: Soll alßdann Schrapffer sampt Ihrer Kön. Mtt. Lanndt und Commiß Schreibern Andreß Schwartzten auff die Ambter und Güter dahin sie sücherlich gelangen können, ziehen, die Einkünfften der Bawren nicht allein, sondern auch der höfen, wer sie auch beseßen haben möchte, vleißig verzeichnen, auf die Ambts-Verwaltere gute Aufsicht wenden, die Cubbyasen für sich erfor-dern, auch wie viel Bawren noch fürhanden, waß Ihr vermögen, wie viel an Jeglichem orth außgeseet, und wie Er es sonsten auffis nützlichste anzuordtnen vermeinet, Ihrer Kön. Mtt auffis schleu-nigste zur beständigen nachricht zuekommen laßen.

4. Inmaßen dann auch fürs Vierdte, obengenante Deputirte Königl. Revisores gemechtiget sein sollen im nahmen oft höchst-gedachter Ihrer Kön. Mtt düchtige getrewe Amptleuthe, Ambt-schreiber, Vischmeistere und andere zu verwaltung solcher beyder Oeconomien wie auch weniger nicht, getrewe erfahrene Befelchs-habere auff der Vestung Pernaw und der Schantzen Salis alß Wachtmeistere, Schloßvögdt und Profianschreibere anzuordtnen, Einem Jeglichen derselben in Ihr Kön. Mtt Eyde und pflichte an-zunehmen, nach unterschied Ihrer Diensten Ihre Besoldung und Underhalt Ihnen zu adsigniren, dahingegen die untüchtigen zu cas-siren und erlaßen.

5. Da auch in entstehung deß stillstandts fürs fünffte etliche mehr der feindlichen örther, nach Ihr Kön. Mtt Vestung Pernaw oder der Schantzen Salis verleget werden können, sollen sie die Deputirte sich untereinander deßen bereden, unnd nach möglichkeit Ihnen diß angelegen sein laßen. Jedoch also daß die Bawren nicht beraubet, sondern auffs möglichste geschützet und bey Ihren Ackerbaw erhalten, die Pfachten und Zulagen aber von denenselben an solche Vestung Pernaw und Schantze Salis, gleich hiebevohrn verleget werden.

6. Wann auch zum Sechsten etliche verdecktge Persohnen in der Pernaw nach dießer eroberung verblieben sein, und nach genugsamer erkundigung oder uberzeugung befunden werden, Sollen dieselben von Ihr Kön: Mtt Deputirten Revisoren examiniret und zur stundt abgeschaffet werden.

7. Dieweiln auch die Herrn Reichß Cantzler, Schatzmeister und Marschalckh etliche getreydig zur alimentation der Vestung Pernaw fürzustreckhen, Ihrer Kön: Mtt underthenigst versprochen: Sollen der Stadthalter Sternschildt und Commißarius Schrapffer nach laut wohlgenanter Reichßrätthe designationzettul von deren Ambtleuthen solche getreydig in Lifflandt abfordern, und zu der Vestung auch Kriegesvolckhs nothwendigen Underhalt gebührlich spendiren laßen.

8. Dabeneben sollen obgenante Deputirte mit den benachbarten Lanndtsaßen auffs beste handeln, so Ihrer Kön: Mtt etliche derselben, welche Ihre gütter oder verlehnung im Reich haben etwan an Getreyde fürsetzen wollen, daß Ihre Kön: Mtt so baldt die Quitungen anhero übersendet werden, denselben solches khorn in gleicher maßen g(nä)d(ig)st alhie erstatten laßen wollen.

9. Wann auch der Obr. Sternschildt an andere örther in Lifflandt abgefordert würde, soll Eberhardt Bremer in der Vestung Pernaw verbleiben, die verwaltung derselben, wie dann auch die Aufsicht deß Kriegesvolckhs haben. Adam Schrapffer aber soll die Disposition der gantzen Oeconomie der Königl: commißen und gelder, welche von Ihr Kön: Mtt überschicket werden bey dem Comiß Schreibern anordnen, daß Er fleißige Aufsicht habe, damit Ihrer Kön: Mtt an den wochentlichen Lehnungen bey dem Krigsvolkhe keine untrew, oder unterschleiff geschehe: Ingleichem Er dann im Landte, und an den gräntzen, wie viel möglich fleißige

aufsicht haben soll, auff daß bey diesen gefährlichen Zeithen durch verrätereÿ und practickhen Ihrer Kön: Mtt kein schade widerfahre.

10. Wie dann Ihr Kön: Mtt gnedigst geneiget, alle die Commiß und gelde an derselben Commißarium Schrapffern volgendts zu übersenden laßen, welche der dabevorn bestelter Commißschreiber Andres Schwartz empfahe, nach der Königl. ordnung distribuiren und in Rechnunge führen, und zu derselben antworten soll.

11. Zum Eylfften sollen obgenannte Comißarius Schrapffer und der Commiß Schreiber, wann sie in Ihrer Königl: Mtt diensten, so wohl in der Pernaw residiren, alß auff den andern Heußern und Ämbtern nothwendig verreisen müßen, Ihre freye Auspeißung neben futter und mahl haben, der Commißarius auff zehen Persohnen und sechs pferdte, der Commißschreiber auff 3 Persohnen und 2 Pferdte, biß auff den frühling, da wir dann weiter anordnung thun wollen.

12. Waß auch sonst mehr zum Zwölfften vielernante Ihrer Kön: Mtt: deputirte Revisores zu höchsternanter Ihrer Kön: Mtt und dero Reiche nutzen und besten, mit einhelligem rathe anordnen können, in solchem sollen sie gevollmächtiget, und ...

Revīzijas instrukcija 1624. gada arklu revīzijai. 1622. g. 16. jūlijā.

RA LTR 1622. g. 258.—264. lpp.

Instructio wornach sich obgedachte Revisorn inn Lieffland zue haltenn in dat Eod. (In Castris bey Schwetebeke, 16. Julius 1622).

1. Erstlich sollen obgedachte Revisoren die Nahmen aller Pawren, Einfueßlinge, battstäker, unnd aller Knechte, item der Pawren unnd eines jeden vermuegen an Kindern, Dienstbahden, Viehe, Fahrende haab auch Ihrer Lande, Hoffdienste unnd arbeit auch gerechtigkeit, ordentlich verzeichnen.

2. Wie lange Ein jeder Pawr auff seinen Landen gewohnet, unnd welche Erb- oder frömbde Pawren sein und wohin ein jeder frömbder Pawr gehöret.

3. Alle wueste Dorffstädten, Lande unnd Kruchstädten und wehr einn jedes beßeßen.

4. Waß allezeit nach den Heusern und Höfen gebrauchet oder andern vorlehnet geweßen.

5. Waß Ein jeder an Zinsen, Zehend, unnd Gerechtigkeiten, wie auch Gerd¹ unnd auflagen, jährlich außgegeben, und worhin es gewand.

6. Wie viele Sahdes die Ambtleute in der Erden vor sich fundenn, unnd was Sie dakegen, itzt wied. außgeseyet.

7. Wieviele Korn Ein jeder vonn der Saatt zur Rechnunge gebracht.

8. Die Kubbiaßen und Rypappen vorstellen, Ihre Stöcker übersehen, unnd mit der Ambtleute Rechnung conferieren.

9. Nach den Loeffen und mahßen der außgaben und einnahmen auch nach den übermaßen fragen.

10. Nach Beesemern und Gewichten der Einnahmen und außgaben sehen unnd fragen.

11. Ob Sie über Ihre Vorige Gerechtigkeit bey diesem Regemente, auch mit Newen gerechtigkeiten, Verehrungen, Straffgelden und dergleichen beschweret werden.

12. Wie viele Gerd¹ und was vor Perzehlen Sie bey diesem Regemente außgegeben und wer es empfangen.

13., 14. Nachforschung zue thuen, welches Ambt bey diesem Regemente und eines jeden Amtmans verwaltungh zue oder abgenommen.

14., 15. Nach Spinnwerck und Krugerey zue fragen.

15., 16. Sich zue erkundigen, ob die Ambtleute uf Wuesten Landen geseyet wer Ihnen solche Lande bearbeitet, unnd ob Sie solches zue Ihren nutz wenden, oder in der Rechnunge gebracht, auch ob die Pawrenn auf wueste Lande geseyet unnd waß Sie davon gegeben.

16. Den Kubbiaßen und Pawren zue erfragen, ob die Ambtleute in Riga, auch andern Leuten dan allein der obrigkeit unnd d[e]n proviantmeistern nach außweißungh Ihrer Quitantzen etwas geliefertt, und was und wieviel die Pawren unnd jeder insonderheit zue jed zeit diese zeit hero d[e]n proviantmeistern gegeben.

17. Ob auch die Pawrenn(!) oder ander Geschencke von denn Pawrenn vor die arbeit genommen wordenn.

18. Ob auch die Pawren oder Arbeiter von den Ambtleuten oder Kubbiaßen anders wohin dan alleine zue der Herrschafft oder Ihr Königl. Mayt. arbeit gebrauchet werden.

¹ Gerd, arī Gärd — zviedriski nodoklis.

19. Ob auch die Ambtleute Ihre eigene Haußhalttung haben, und zue Ihren nutzen, Lande und gueter gebrauchen, und mit Ihr Kön. Mayt. Pawren bearbeiten laßen.

20. Wie viele Freyen in Ein jeder Ambte, waß Ihre Gerechtigkeit, und wohin dieselbe gewand, und waß die freyen außershalb Ihre Gerechtigkeit dießes Jahr vor außlagen gethann.

21. Wie viele Muhlen nach den Emptern unnd waß Ihre Gerechtigkeit unnd einkunfft, und wohin dieselb gewand.

22. Sollen sich die Revisoren bey eines jeden Schloßes unnd Gebiets gelegenheit der grentzen fleißigk unnd genaw erkundigen wie dieselbn gewand, ob auch denselbn von den Benachbahrtes etwas entzogen, untergeschlagen, ob dießfals zwist und mit welchen.

23. Insonderheit der Holtzungh und wildnusse, auch Fischeleyen unnd Strömen wegen, ob drein auch jennige Verwuestungh geschehen unnd uber- unnd angriff gethan, und von wehm?

24. Ob auch Landfahnen oder trajectus gehalten worden, an welchen Ortern, von wehm und mit was Rechte?

25. Ob auch, und an welchen orttern, von wehme, zolle eingenommen und wo von Sie genommen worden.

26. Sollen sich bey eines Jedenn Haußes unnd gebiets revision erkundigen der gehaltenen Wackenbucher, auch was davon verlehnet unnd welcher gestalt unnd zue welcher zeit die Verlehnung und donaciones geschehen.

27. Sollen die Revisoren sich jedes orts der Kirch- unnd Kirchenn guetter erkundigen. Uf welchen grunde dieselben gebawet? Wehm das Jus patronatus druber zuestehet?

Uhrkundlich etc.

Johana Šites instrukcija 1630. gada arklu revīzijas revidentiem. 1630. gada 22. maijā.

VA, Vidzemes ģenerālgubernātorā reģistrātūra 176.—179. lpp.

Des H. General Gouverneur Instruction pro die HH Revisoren, wie dieselben sich verhalten sollen in dato eod(em). [Maius 22. Anno 1630.]

Johan Skytte der Elter p. p. p.

Thue hiemit allen und Jeden, denen es zue wißen gebühret, kundt und offenbahr, demnach kundtbahr, und zue ieder Zeit in die-

sem Über Dünischen Fürstenthumb Liefflandt unter denen vom Adell, auch allen andern Eingeseßenen, Lands- und Haußherrn die rede gangen, auch ohne das hierüber sich große Irrungen und Ungewißheit unter haken Landes und grenzen sich ereugen, da man sich auch annoch hinn und wieder im Lande beklagt, das in verschiene gehaltenen Revision, entweder dem einen zueviel, oder dem andern zue wenich in anschlagung der Hacken geschehen, und angezeichnet worden. Als hab wegen Ih. K. Mtt. meines allergnedigisten Königs und Herrn Ich gewisse Revisoren zue sezen gutt geachtet, so solche Irrungen, Mißverstandt und Ungewißheit in richtigkeit zue sezen, und ein ieder in dem seinigen desto beßer verwißet werden möge. Wie dan wegen Ih. K. Mtt. höchstgedacht Krafft dieses sezen thue, die Edlen Ehrenvästen N. N. N. N. mit vollkommener macht und gewalt das dieselben fürderligst in diesem Rigischem Crayße, sich uf alle dazue gehörige Heuser, höffe, klein und groß, sie sein verlehnet oder unverlehnet, und gehören zue, weme sie wollen, begeben sollen, und mit höchstem Vleiß und nach allem vermügen, uf folgende Puncta in die Lande und hacken landes, Büsche und Wildtnüßen, sie sein besetzt oder unbesetzt, inquiren, und wie alles von ihnen befunden wirdt, mir schriftlich beybringen und einhendigenn.

Erstlich und für allen dingen, sollen gedachte Revisoren uf denn Heusern und Höffen bey den Einhabern, Besitzern, denen vom Adel, Ambtleuthen, Alten Pauren, auch in den Flecken bey denn Eltisten Leuthen sich befragen, was für ein Zuestandt mitt einer Jeden Kirchen solches Orths es alterßhero, und wer das Ius patronatus drüber gehabt, und wer daßelbe anizo hat? wer die Kirchen unterhalten? was für gütter dazue gelegen? wohin dieselben geleet? und wer dieselben izo besitzt und gebraucht und uf was arth anizo die Kirchen und Prediger und vonn wem sie erhalten werden, und wie viel Kirchen Pauren zue einer ieden Kirchen gewesen?

2. Wie viel Junckern, Haußleuthe und Caspelskindere zue einer ieden Kirchen gehören? Und ob auch bey einer Jedenn Kirchen ein Pastor sey? wie der Pastor mitt seinen Kirchspiels Kindern, und sie mitt ihren zue frieden sein.

3. Ob auch nach den Haußt Starosteyen und andern Verlehnten guttern, unvergebene höffe, Lande, Hewschläge, Wildtnüßen, See- und Fischereyen, und Pauren liegen, so annoch nicht vergeben sein, oder so niemahlen drunter gelegen, noch altershero da-

zue gehörigk gewesen, und im Donationbrieff in specie nicht begriffenn.

4. Uff folgende Punkte sollen die Pauern an iedem orth, aus einer ieder Wacken fürgefördert, und ordentlich einer nach dem andern absonders nach verlesung des Äydes, sollen bey Cörperlichen Äyde umbstendtllich befragt werden folgender maßen:

1. Ob er ein Erb Paur im guethe, oder woher er sey?
 2. Wie lange er uf solchem Lande gewohnet?
 3. Wie viele hacken zue solchem seinem Lande alterßhero gehörig gewesen? und wie viel anizo dazue sein so er gebrauchte? Und ob dieselben alle Herrmeistersche, Polnische, oder Teutsche Lieffländische Hacken sein?

4. Was er damahlen von solchen Hacken und anizo an gerechtigkeit gebe, und dauon zue Roß und fueße wochentlich seine arbeith leiste.

5. Was und wie viel er verschiene Herbst an Roggen, und izo an Sommer getreydich außgeseett?

6. Wie viel er Anno 628 und 29 Jedes Jahrs absonders an Statie, gerechtigkeit, gelde, in sonderheit wegen Arckelej Pferde an gelde und andern Perßehlen außgeben?

7. Was und wie viel, und wehme nach der Ordinanz er uf die Burglelager außgeben? Auch ob Ihm, und was Ihm die Reuttere mit gewalt abgenommen?

8. Ob Pauern wißend, wie viel wüste Lande nach dem guethe gelegen? und wer dieselben beseet hatt?

9. Ob Teutsche Handtwercksleuthe, wie viele Freyen, Krüege, wüste gebewde im gutte sein? und wie viel lande ein ieder besezt?

10. Ob der Paur, und wie viele Loßtreiber der Pawr bey sich habe, mit Weib und Kindern, wie sie hausen, und was für Lande Sie gebrauchenn.

5. Uff vorhergehende 10 Puncta, so sub 4 Articulo begriffen, soll der Cubiaß allein und absonders, ohne beysein der Pauren, vermittelst vorhergehenden geleisteten Cörperlichen Äyde befragt werden. Da aber der Cubias in einem oder andern Punct unrichtig in seiner aussage solte befunden werden, und der Sachen wüchtigkeit es erfordern thete; sollen die HH Revisoren sich selber in der Pauren gesinde verfüegen, ihre lande, ob sie wohl alle in eyll nicht können übermeßen werden, in den augenschein nehmen, dieselben schezen, damit Ih. K. Mtt beides an alten und newen Hacken, be-

setzt und unbesezt, gutten nachricht solcher Haken und den Taxt haben mügen. Dießfalls ihnen ein Landtmeßer zuegeeignet werden soll.

6. Weilen auch hiebeuor der H. General Veldtherr, deßgleichen der Sehl. gewesener Gouverneur H. Schwante Baner, auch iziger H. Gouverneur Andres Erichßon, an alle und iede Eingesessene öfftters ihre umschreiben ergehen und ermahnen laßen, Das ein jeder seine Statie und andere Ufflagen von Jeden hacken erlegen und außkehren solte, aber wenicherfolgt. Als sollen die HH Revisorn fleißig inquiriren, wer das seinige recht eingebracht, oder vorsezlicher weise ettwas untergeschlagen, oder an hacken ettwas heimlich hinterhalten, das derselb alßbaldt in gebührliche geldtstraffe genommen werde.

7. So auch Adel und Unadel, Haupt-Ambt- und Haußleuthe, auch die Arrendatoren, mehr statien und außlagen von ihrenn Pawren genommen, als sie hacken angeben, und davon dem Landt-Schreiber zur Rechnung eingelieffert; Sollen die Revisoren solches fleißig verzeichnen, und Bescheidt davon schriftlich beybringn.

8. Sollen die Revisoren fleißig inquiriren, und verzeichnen wie viel Seen, Stawungen, Teiche, Bächen, und andere Fischerey, und wie viel derselben bey iedem Hause, gebiethe und höffen sey.

9. Wie viel Mühlen bey einem ieden Hause und guethe sein, und wo vom newen Mühlen angerichtet werden können.

10. Die Revisoren sollen sich fleißig erkündigen, wie viele Pauren und hacken landes, nach einem Jeden Hauße und Hoffe gehören, wie viele Arrendgelde ein ieder Arrendator von seinem Arrendgueth dem Erbherrn Jährlich außgiebt; Und ob auch ein jedes solch gueth, ein mehrers den der Arrend s[chilling] sich erstreckt, Jährlich dem Arrendatori kan eintragen.

11. Sollen die Revisoren fleißig inquiriren, ob auch die Erb- und Lehnherrn, auch Arrendatoren, uf des Hauses und der Höffe lande mehr newe höffe und garthen, als nicht zuvor an einem orthe gewesen, bereits gelegt, und hinfurth zue legen in willens, und solcher Höffe nahmen, den orth, und wie viel Pauren alterßhero uf solchen stellen gewohnet, fleißig verschreiben, und davon schriftlich referiren.

12. Sollen die Revisoren fleißig inquiriren, Ob auch unter den Benachbarthen Jeniges stücke Landes, auch die Seen, Fischerey, Wildtnüßen und Hewschläge, unter denen vom Adell, Arrendatoren

und Haußleuthen, zwistig sein. Und wer vermeinet das beste recht zue haben, und solches referiren.

13. Endtlich da ettwas in Revisione solte fürlauffen darunter Ih. Königl. Mayt Interesse solte und könte gesucht werden. Sollen sie solches in so genawer Uffsicht acht- und anzeichnung nehmen, als wan solches außtrück- und buchstablich alhie enthalten were; und solches alles referiren. Act(um) ut s(upra).

Karalienes Kristīnas un valdības pīlnvara un uzdevums Bengtam Uksenšernam sarīkot Vidzemē arklu revīziju. 1638. gada 10. janvāri.

RA, RR 1638. Janv. — Mars fol. 17.

Datum Stockholm Januarius 10.

Fullmacht för Herr Bengt Oxenstierna, att ransaka om Hakerne i Liflandh, såsom ock förnimma om Cronan deraff sin rättigheet hafwer.

Wy Christina p p Göre witterligit, att Oß endeles är förekommet, huruleedes medh Roßtiensten så wäl som Statien uti wår Provincie Lifflandh skall skeep stort undersleff, i så måtto, att Hackerne hwar effter det ene så wäl som det andra blifwer praesterat, till sielfwe Talet, af huad som kan wara besatt och i bruk kommet, orättan gifwes och underslås, medh förminskellße utaff det Wy och Cronan i så måtto äre till berättigade. På det nu sådant må afställas, och Wy så mycket meere kunne wara förwißade medh hwadh richtigheete så Roßtiensten som Statien aff wåre Underåterere der sammestådes fullgiorde bliffwe, då hafwe Wy uti Fullmacht gifwet, som Wy här medh och uti detta wårt öppne breffs Krafft fullmächtige, wår och Sweriges Rijkets troo Man, Ricks Stallmäster och General Gouverneur öfwer Liff- och Ingermannelandh, Oß ellskeligh, Edell och wälborne Her Bengt Oxenstierna, Frijherre till Eckeby och Söderboo, att igenom wiße och särdeeles dertill deputerade Commissarier, låta ransaka uti hwar och en Creitz i Liflandh, huru medh Haketalet på alle Orter dersammestådes kan förewetta, hwadh som der utaff finnes besatt eller öde, deblijkest om Oß och Cronan den Tiänsth och rättigheet derutaf warder praesterat, som hwar och een utaff Landsåtererne dersammestådes effter sin skyldigheet är obligerad till. Wy biude och befale fördenskuld

alle wåre trogne Undersåtere som uti förbe:te wår Provincie Liff-landh besittne äre, så wål som deres Ambtmän, Arendatorer, Pantars innehafware, Huusmän, och alle andre som dete wedkommer, att dee på meerbe:te Commissariers anfordran, sikh hörsambligen instelle, och göre för dem reeda och beskeedh, uti allt det dee i så måtto kunne hafwa dem till att förehålla, och icke låtandes detta wedh wår Konglige hembd och ogunsth. Till yttermeere wißo.

1638. gada arklu revīzijas instrukcija. Bengta Uksenšernas parakstīts eksemplārs VA, Vidzemes 1638. gada revīzijas īpašuma titulu dokumenti Nr. 26, 1055.—1058. lpp.

Piezīmēs minētas principiālās teksta atšķirības, salīdzinot ar norakstu ARL Nr. 20 599.—600. fol. Tā kā šo Bengta Uksenšernas pašrocīgi parakstīto instrukcijas eksemplāru izdevās atrast tikai pēc tam, kad šis darbs jau bija sakārtots iespiešanai, revīzijas instrukcijas atreferējums 64. un sek. lpp. dibinās uz abiem norakstiem ARL.

INSTRUCTION.

Welche im nahmen der Königl: Maytt: denen Deputierten H(erren) Revisoren sich gantzlichen nach derselben zu richten übergeben. Datum Dörpt den 4 Augusti Anno 1638.

1. Sollen die Revisores auf den Häusern undt Höfen sich erkündigen, wer und wo der jetzige Possessor solches Gutes sey, waß Nation, herkommens, und Condition derselben sey.

2. Wer selbiges guth von alters und bey der Pohlen Zeitten, und quo iure es derselbe beseßen.

3. Mitt was recht ein iglicher sein Guth besitze undt ob Er der itzigen Königl: Maytt: Confirmation drüber aufzuweisen.

4. Sollen die Revisoren von allen solchen Documenten 2 vidimirtte Copeyen fordern, selbige mit ihren Originalen getreulich collationiren und sie nach gehaltener Revision, der Rechen Cammer alhier einlieffern.

5. Solten aber die Haupt-Ambleutte oder Arrendatores einige glaubwürdige Copeyen, ihrer principalen Donationen, confirmationen oder Uhrkunden, nicht alßbaldt fürzuzeihen undt zuzeigen haben,

sol denen, so alhier im Landte 6 Wochen, denen außerhalb Landes abwesenden aber 6 Monathen frist, selbige Documenten bey willkürlicher straffe zu verschaffen, und sie alhie einzuschicken, nachgegeben werden.

6. Werden die Revisores fleißig inquiren; Ob auch nach den Starosteyen und andern verlehneten gütern, Adelige Güter und Höfe, Lande, Hewschläge, Wiltnüßen, See, undt Fischereyen auch pauren liegen, so annoch nicht vergeben seyn, oder so niemahlen druntter gelegen, noch alters hero dazu gehörig gewesen, undt im Donationbrieff in Specie nicht begriffen.

7. Sollen die Revisores sich erkündigen, wie viel höfe, Länder, Dörffer, Pauren, Hacken landeß nach einem jeden hause und hofe, So wohl von alterß, alß an itzo gehören, waß selbige für hacken, und wie viel derselben an itzo genützet, oder wüste liegen: waß hierin verschwiegen undt nachmahß anders befunden wird, Solches alles¹ soll dem Königl. Fisco verfallen sein.

8. Was für gelegenheiten bey den häusern, wie viele See, Teiche, Bäche, und andere Fischereyen bey jedem hofe sey.

9. Wie viel Crüge und Mühlen bey einem jeden hause und Guth sey, undt wo von neuen mühlen angerichtet werden können.

10. Sollen die Revisoren, ob auch die Erb- und Lehnherren auch Arrendatoren auf deß hauses oder der Höfe Lande mehr neue Höfe alß nicht zuvorn gewesen, bereits gelegett, und hinfort zue legen willens, und solcher Höfe nahmen und wie viel pauren alters hero auf solchen stellen gewohnet, fleißig inquiren.

11. Auch sollen die gräntzen, wie weith sich selbige auf allen seitten erstrecken erforschet undt verschrieben werden.

12. Es sollen auch die Revisores auf den häusern undt Höfen, wie auch bey den Eltisten pauren sich erkündigen, waß für einen Zustandt mit einer jeden Kirchen solches orthes alters hero, und wer daß ius patronatus hierüber gehabt, und wer daßelbe anitzo hatt: wer die Kirche unterhalten, was für güter von alters und anitzo dazu gelegen, wer die von alters zur Kirchen gehörige güter an itzo² besitze, und von wem auch wie die Kirche und prediger anitzo unterhalten werden, wie viel Kirchen pauren zu einer jeden Kirchen gewesen und annoch sein.

¹ „Solches alles“ norakstä trükst.

² Norakstä: beseßen undt anitzo...

13. Wie viele Juncker, Haußleutte und Cäspelßkinder zue einer jeden Kirchen gehören, und wie viel Kirchen ein jeder Pastor zu bestellen.

Auf folgende Puncten sollen die Cubiaßen und Eltesten an jedem orthe fürgefördert, und ordentlich bey Cörperlichem Eyde umbständiglich befragt werden, folgender maßen.

1. Wie viel pauren an dem Orthe von alters gewohnet, und anitzo wohnen.

2. Von welcher Wacken und Dorf ein jeglicher paure sey auch wie er heiße.

3. Ob Er ein Erbpaur im guthe, oder woher er sey, und wie lange Er auf solchen lande gewohnet.

4. Wie viel haacken zue solchem Dorff, und absonderlich zue einess jeglichen lande alters hero gehörig, wie viele derselben anitzo besetzt oder unbesetzt, wie viel ein iglicher gebrauchte; ob dieselbe haacken alle Heermeistersche Polnische oder Teutsche Lieffländische haacken sein.

5. Waß ein jeder vormahlen von solchen haacken und anitzo an gerechtigkeit und zehenden gebe, und davon zue Roß und Fuß wochentlich seine arbeit leiste.

6. Wie viel Er an Winter- und Sommer Saath außgeseet.

7. Wie viel Söhne ein iglicher Paure habe, mit ihren nahmen und alter.

8. Wie viel pferde, oxsen und Kühe Er habe.

9. Ob der Paure und wie viel Lohßtreiber Er bey sich habe [mit weib und Kind wie sie hausen und]³ was für lande sie gebrauchten.

10. Alle neue gesetzte⁴ Pauren, welche albereit 3 Jahren die ländel gebrauchet, sollen auf ein gewißes Hackentheil, ihren Vermögen nach, gesetzet werden, die Statie und Roßdienste nach denselben hinfüro zu leisten, die jenigen aber, so 2 Jahr oder 1 Jahr nur geseßen, sollen nach verfloßenen 3 Jahren den andern gleich werden.

⁵ Auch sollen die Cubiaßen so bißher von der Statie befreyet gewesen, dieselbe ins künftige gleich andern zu entrichten schuldig sein.

³ Iekavās ievietotais norakstā trūkst.

⁴ Norakstā: newgesetzte.

⁵ Norakstā šai rindkopai ir 11. numurs.

Da aber der Cubiaß nebst den Eltisten in einen oder den andern punct unrichtig in ihrer außage solten befunden werden, und der sachen richtigkeit es erfordern thete, sollen die HH Revisoren, sich selber in der Pauren gesinde verfügen, ihre Lande in augenschein nehmen, dieselbe schätzen, und von allen gütern⁶ nachricht einschicken.

1. Nach deme nuhn die Revisores alleß wie obstehet grund- und eigentlichen examiniret, auch eines iglichen Pauren vermögen genugsam eingenommen sollen sie sich ferner fleißig bemühen, einen iglichen auf ein gewißes haackentheil zu setzen, wornach die Statie und Roßdienst geleistet werden sollen. Weiln aber die Haacken in diesem lande mancherley alß Teutsche, Herrmeistere, Plettenbergische und Polnische, und unter denselben eine große differentz und unterschied, wie den auch hierin eine ungleichheit zue finden, daß an etliche örter da doch gewisse abgetheilte Teutsche haacken sein, jährliche stehende Gerechtigkeit und volle arbeith, an etliche aber der zehen schnitt nebst geringer arbeith gebräuchichen, über diß auch die Länder an sich und andere nutzungen fast ungleich, also, daß hierin eine durchgehende Conformität und gleichheit nicht wohl in der Eil zu treffen; Alß sollen die Revisores ihren höchstes fleisses angelegen sein laßen, daß wo solche gewisse teutsche Haacken, stehende Gerechtigkeit oder Zehen schnit befunden werden, und deß Pauren vermögen an Volck und andern Nutzungen sich so weith erstrecket, daß Er der Herrschafft von solchen Teutschen haacken gebührliche landtübliche gerechtigkeit, und jährliche arbeith mit einem pferdt (außerhalb den Otterneken im Sommer) die gantze woche durch leisten kan, derselbe sol für einen heelacker geschätzt⁷, und dafür die Statie entrichtet werden; An örtere aber da Plettenbergische, Heermeistere oder Polnische haacken vorhanden, werden die Revisores genaw und wohl observiren, wie viel Pauren auf solchen haacken wohnen, und wie viel an Gerechtigkeit und arbeith selbige Pauren ihrer Herrschafft wochentlich von itz gedachten haacken praestiren und leisten, und gestaltten sachen auch der Pauren vermögen nach dieselbe mehr erwehnte große haacken in Deutsche haacken Landüblichen gebrauch nach redigiren.

⁶ Norakstā: gudte.

⁷ Norakstā šis vārds trūkst.

⁸ Norakstā: soll für 1: häker gesetzet werden.

2. Wan nun der gestalt die Revision in einer iglichen Starostei oder Hoffe verrichtet, und die haacken angesetzt, sollen die Revisoren, denen Erbherrn Arrendatoren, Ambt- und Haußleuten⁹, einen Extract der Revision und auf wie viele haacken ein jeder Paur gesetzt, uberreichen, damit nach solchem anschlag die Statie und Roßdienst auf begehren geleistet werden möge.

3. Da auch über dieß etwaß in Revisione solte fürlaufen, darunter Ihr Königl: Maytt: intresse solte und könte gesucht werden, Solches sollen sie in so genawer aufsicht und anzeichnung¹¹ nehmen, alß wen es buchstäblich alhie enthalten were.

4. Endlich werden die Revisores nach expedirten gänzlichen Revision aller assignirten Gebietern [undt güter]¹² ein Reingeschriebenes, und mit der Revisoren handt verzeichnetes undt versiegeltes Revision buch nebest den Entwurff alhie in die Rechen Cammer förderlichst einschicken. [Datum ut supra.]¹².

Bengt Ochsenstiern mp.

Denen Edlen Vesten u. Manhafften
H. Magno Brinck, Valerio Transeo
u. Salomon Franck Königl. Verordneten.
Revisoren meinen sehr guten Freunden.

⁹ Norakstā: Hauptleuten.

¹⁰ „auf begehren“ norakstā trükst.

¹¹ Norakstā: in genawer acht nehmen.

¹² Tikai norakstā.

RĀDITĀJI.

TABULAS.

TEKSTĀ:

Lpp.

1. 1601. gada revīzijā reģistrēto muižu saraksts pa novadiem ar muižu ciematu, iebuviešu un arklu skaitu	19—25
2. 1624. gada revīzijā reģistrētie ciemati un arkli pa novadiem	35
3. 1627. gada revīzijas ciematu un vīriešu skaits, kā arī dzīvais inventārs dažādās arklu kategorijās Alūksnē	39
4. 1627. gada zirgu skaits dažāda lieluma saimniecībās Alūksnē	40
5. 1630. gada revīzijā faktiski reģistrēto un arklu (zemes) grāmatā ierakstīto ciematu un arklu skaita salīdzinājums (pa muižām un novadiem)	44—50
6. Uksenšernas Vidzemes muižās 1624.—1636. g. no zemniekiem iekasēts staciņš vairāk, nekā nodots kronim	53
7. Uksenšernas Vidzemes muižās 1630.—1636. g. kronim faktiski nomaksātais staciņš	53
8. 1624., 1627., 1630. un 1638. gada arklu revīzijas ekonomisko jautājumu salīdzinājums	68
9. 1638. gada revīzijā noteiktais arklu skaits, salīdzinot ar 1641. g. galīgi noteikto arklu skaitu (pa novadiem)	91
10. Latviešu un igauņu Vidzemes kopējais ciematu un arklu skaits 1637.—1641. g.	93
11. Vidzemes 1638. gada revīzijā reģistrētie ciemati un arkli pa novadiem	98
12. Muižu skaits un to grupējums pēc muižai pakļauto ciematu skaita Vidzemes latviešu daļā pēc 1638. g. revīzijas	100
13. 17. g. s. pirmās puses arklu revīzijās par katru ciematu individuāli ievākto ziņu salīdzinājums	102
14. Rīgas patrimōniālapgabala muižu ciematu skaits un grupējums pa arkliem 1636.—1645. gadā	105
15. Uksenšernas Vidzemes muižu ciematu un arklu skaita salīdzinājums pēc 1630. gada revīzijas un muižu grāmatu datiem	108
16. 1638. gada revīzijā reģistrēto ciematu skaita, arklu skaita un kļaušu salīdzinājums ar vaku grāmatu datiem par 11 novadiem	110
17. 1638. gada revīzijā konstatēto ciematu skaita procentuālā atšķirība no vaku grāmatās ierakstīto ciematu skaita (papildinājums 16. tab.)	114
18. Kunga tiesas, kļaušu un sējumu salīdzinājums starp vesela arkla valditāju Jumpravmuižā un Alūksnē	120
19. Ciematu procents novados, par kuriem 1638. gada revīzijā nav reģistrēti sējumi	133
20. Ciematu procents novados, par kuriem 1630. gada revīzijā nav reģistrēti sējumi	134

21. 1638. gada revīzijas atsevišķo komisiju reģistrēto zemnieku grupējums (saimnieki un gājēji, viņu ģimenes locekļi, vecāki un jaunāki par 15 gadiem — absolūtais un relatīvais skaits) 137
22. Iedzīvotāju skaits Vidzemē 1710. un 1715. gadā 140
23. Bērni procentos no kopējā iedzīvotāju skaita 1638. gadā (visos Vidzemes novados pēc 1638. g. reģistrētām ziņām) un 1690. gadā (8 Vidzemes novados pēc lielā kadastra datiem) 142
24. 1638. gada revīzijā reģistrēto iedzīvotāju skaita salīdzinājums ar uztura labības sējumiem 144—145
25. Zemnieku ciematu un zirgu skaita salīdzinājums 1624., 1630. un 1638. gadā 163
26. 25. tabulas datu kopsavilkums absolūtos un relatīvos skaitļos. 163
27. Ciematu skaita salīdzinājums pēc 1624. un 1630. gada arklu revīzijām dažādās arklu kategorijās (pa novadiem) 166—168
28. Ciematu skaita salīdzinājums pēc 1630. un 1638. gada arklu revīzijām dažādās arklu kategorijās (pa novadiem) 170—173
29. 1624. un 1630. g. ciematu skaita un revīzijā konstatētā un vēlāk novadiem galīgi noteiktā arklu skaita salīdzinājums (pa novadiem, absolūtos un relatīvos skaitļos) 174
30. 1638. gada arklu revīzijā reģistrētie caurmēra sējumi, pārlēsti pūrvietās, $\frac{1}{4}$, $\frac{1}{2}$, $\frac{3}{4}$ arklā pa novadiem. (Aplēsums pēc faktiski reģistrētiem sējumiem un arklu skaita un, koriģējot pēc vēlāk mainītā arklu skaita 1641. gadam.) 176
31. Ciematu grupējums pēc zirgu skaita 1624., 1630. un 1638. gadā visos novados, par kuņģiem saglabājušies protokoli (absolūtie skaitļi tādēļ nav salīdzināmi) 179—180
32. Ciematu grupējums pēc zirgu skaita 1624., 1630. un 1638. gadā novados, par kuņģiem saglabājušies visu trīs revīziju protokoli (absolūtie skaitļi savstarpēji salīdzināmi) 181—182
33. 1630. un 1638. gada revīzijas datu salīdzinājums par novadiem, kas ietilpst abu revīziju protokolos: ciematu un vīriešu kopskaits, sējumu kopējais daudzums, zirgu, vēršu un govju kopskaits 183
34. Ciematu grupējums pēc to zirgu skaita 1638. gadā tajos novados, kas ietilpst arī 1630. gada revīzijā (absolūtie skaitļi ir salīdzināmi ar 31. tabulas datiem 1630. gadam) 183
35. 1638. gada revīzijā reģistrēto $\frac{1}{2}$ arkla ciematu procentuālais grupējums pēc zirgu skaita, sadalot visus novadus trīs grupās ar aptuveni vienādu caurmēra zirgu skaitu vienā saimniecībā 186
36. Zemnieku sējumu salīdzinājums ar viņu rīcībā esošiem darba lopiem 9 novadu muižās 188
37. Vidzemes zviedru laiku novadu platība kvadrātkilometros un pēc darba lopu skaita aplēstais aļamzemes procents no kopplatības 1638. gadā 192
38. Laukaugu sējumu relatīvā platība 1638., 1879. un 1929. gadā 196

PIELIKUMOS:

39. Klaušu salīdzinājums Alūksnē un Gulbenē pēc 1638. gada revīzijas un vaku protokolu datiem	198—199
40. 39. tabulas datu kopsavilkums par Alūksni	197
41. 39. tabulas datu kopsavilkums par Gulbeni	200
42. Burtniekos un Vecatē 1638. g. revīzijā neregistrēto ciematu grupējums pēc arkliem un zemnieku saimnieciskā stāvokļa	201
43. Burtniekos un Vecatē 1638. gada revīzijā vairāk reģistrētie ciemati nekā minēts vaku sarakstos	202
44. Burtniekos un Vecatē 1638. gada revīzijā un vaku grāmatās reģistrēto ciematu grupējuma salīdzinājums	202
45. Burtniekos un Vecatē 1638. gada revīzijā un vaku grāmatās reģistrēto ciematu kļaušas un kļaušu atvietoījums	204
46. 45. tabulas datu kopsavilkums	205
47. Cēsu 1638. gada revīzijā neregistrēto ciematu grupējums pēc arkliem un zemnieku saimnieciskā stāvokļa	205
48. Cēsu 1638. g. revīzijā vairāk reģistrētie ciemati nekā minēts vaku sarakstos	206
49. Cēsīs 1638. gada revīzijā un vaku sarakstos ietilpstošo ciematu grupējums pēc arkliem	206
50. Cēsu zemnieku kļaušas un kļaušu atvietoījumi pēc 1638. gada revīzijas un pēc vaku sarakstiem	207
51. 50. tabulas datu kopsavilkums	207
52. Ēvelē 1638. g. revīzijā neregistrēto ciematu grupējums pēc arkliem un zemnieku saimnieciskā stāvokļa	208
53. Ēveles ciematu grupējums pa arkliem pēc vaku grāmatas un pēc 1638. gada revīzijas datiem	208
54. Ēveles kļaušas un kļaušu atvietoījumi pēc vaku grāmatas un pēc 1638. gada revīzijas protokola	209
55. Mujānu 1638. g. revīzijas protokolā un vaku grāmatā ietilpstošo ciematu grupējums pēc arkliem	209
56. Mujānu kļaušas un kļaušu atvietoījumi pēc vaku grāmatas un pēc 1638. gada revīzijas protokola	210
57. 56. tabulas datu kopsavilkums	210
58. Trikātas 1638. gada revīzijā neregistrēto ciematu grupējums pēc arkliem un zemnieku saimnieciskā stāvokļa	211
59. Trikātas ciematu grupējums pa arkliem pēc vaku grāmatas un pēc 1638. g. revīzijas datiem	211
60. Trikātas kļaušas un kļaušu atvietoījumi pēc vaku grāmatas un pēc 1638. gada revīzijas protokola	212
61. 60. tabulas kopsavilkums	212
62. Valmieras 1638. gada revīzijā neregistrēto ciematu grupējums pēc arkliem un zemnieku saimnieciskā stāvokļa	213
63. Valmieras 1638. g. revīzijas protokolā un vaku grāmatā ietilpstošo ciematu grupējums pēc arkliem	213

64. Valmieras zemnieku klaušas un klaušu atvietoņums pēc vaku grāmatas un pēc 1638. gada revīzijas protokola	214
65. 64. tabulas kopsavilkums	214
66. Ropažu zemnieku klaušas un klaušu atvietoņums pēc vaku protokola un 1638. gada revīzijas protokola	215
67. Kokneses 1638. gada revīzijas protokolā un vaku grāmatā ietilpstošo ciematu grupējums pēc arkliem	216
68. Mazstraupes 1638. gada revīzijas protokolā un 1636. un 1642. gada zemnieku sarakstos („Inventarium“) ietilpstošo ciematu grupējums pēc arkliem	218
69. 1624. gada revīzijā reģistrēto ciematu grupējums pēc arkliem un ciematu zirgu skaita pa novadiem	219—223
70. 1630. gada revīzijā reģistrēto ciematu grupējums pēc arkliem un ciematu zirgu skaita pa novadiem	223—229
71. 1638. gada revīzijā reģistrēto ciematu grupējums pēc arkliem un ciematu zirgu skaita pa novadiem	230—239
72. 1630. gada revīzijas statistisko datu kopsavilkums pa novadiem: arklu katēgorijas, arkli, ciemati, vīrieši, sējumi, ciemati, par kuriem sējumi nav zināmi, mājlopi	240—248

KARTOGRAMMAS:

1. Vidzemes novadi, par kuriem saglabājušies 17. g. s. pirmās puses arklu revīziju protokoli	13
2. 1638. gada arklu revīzijas komisiju darbības rajoni, maršruti un atsevišķo muižu revidēšanas datumi	72—73
3. Vidzemes novadu ciematu skaits dažādās arklu katēgorijās pēc 1638. gada arklu revīzijas (11. tabulas dati)	99
4. 1638. gada revīzijas pusarklinieka klaušu un kunga tiesas dālderu vērtība, aplēsta pēc 1688. gada takses, un 1638. gada desmitās tiesas rajoni	119
5. Pusarklinieka sējumu caurmēra platība pūrvietās 1638. gadā (30. tabulas 1. diagrammas dati)	178
6. 1641. gada arkli procentos no 1635. gada arkliem. (Absolūtie dati 28. tabulā, 17. ailē)	185
7. Zirgu skaits uz 100 km ² 1638. gadā pa novadiem (skaitliskie dati 37. tabulā)	193
8. Aŗamzemes procenti no kopplatības 1877. gadā	195

DIAGRAMMA:

1638. gada $\frac{1}{2}$ arkla sējumu caurmēra platība pūrvietās, salīdzinot ar 1 un $\frac{1}{4}$ arkla sējumu platību (30. tabulas datu grafika) 177

PERSONU, AUTORU UN LIETU RĀDĪTAJS.

- Äbers, B., Vidzemes zemnieku „put-
na brīvība“ pēc 1819. g. likuma,*
140.
- Agthe, A., Ursprung und Lage der
Landarbeiter in Livland,* 160.
- Alentaka, 60.
- Allažu novads, 30, 35, 43, 44, 91, 98,
133, 134, 144, 163, 166, 170, 169,
174, 176, 177, 184, 192, 219, 223,
230, 240.
- Almquist, J. A., Den civila lokalför-
valtningen i Sverige 1523—1630.*
III 4, 18, 43, 108.
- Alojas novads, 30, 34, 35, 43, 44, 50,
76, 91, 92, 98, 133, 134, 144, 146,
163, 166, 168, 170, 174, 176, 192,
219, 224, 230, 240.
- Alūksnes novads, 37—40, 43, 44, 51,
78, 84, 91, 97, 98, 117, 133—135,
142, 145, 146, 170, 174, 176, 184,
192, 224, 230, 240.
- Amatnieki, 157.
- Andersons, Ēriks, 36, 38, 39.
- Antonijs, Pēteris, 77.
- Apkārtraksti un publikācijas par
1638. g. revīziju, 63, 70 un sek.
- Aramzemes platība, 191 un sek.
- Arkla kļaušu un kunga tiesas vēr-
tība, 117, 119, 154.
- Arkla lieluma sakars ar ciematu
zirgu skaitu, 186.
- Arkla lieluma sakars ar kļaušām
125, 152, 154—155.
- Arkla lieluma sakars ar tā sējumu
platību, 51, 122, 153, 175 un sek.,
177, 178.
- Arkls, 14, 33, 51, 122, 169.
- Arklu kategorijas un skaits novados,
35, 39, 98, 99, 117, 166—168, 170—
173.
- Arklu kopskaits 1637.—1641. g., 93,
95.
- Arklu lielums, 26, 41, 42, 51, 56, 59,
65, 67, 69, 76, 89, 151, 152.
- Vācu arkls, 26, 51, 52, 66, 67,
70, 151.
- Mestra arkls, 51, 52, 66, 67, 70.
- Poļu arkls, 56, 60, 67, 70, 197.
- Vidzemes arkls, 60, 70.
- Pletenberga arkls, 67, 70.
1638. g. arkla definīcija un pa-
skaidrojumi par to 69, 70, 87,
116, 125.
- Arklu nolīdzināšana, 41—43, 51, 52,
56, 60, 61, 67, 87, 89, 90—92, 120,
122, 123, 150, 154, 174, 175, 177.
- Arklu revīzijas materiāla apstrādā-
šana 33, 92.
- Arklu revīzijas materiāla salīdzinā-
jums ar vaku grāmatām un vaku
protokolēm: kopējs, 110 un sek.
- Alūksne un Gulbene, 197—200.
- Burtnieki un Vecate, 201—205.
- Cēsis, 205—207.
- Evele, 208—209.
- Mujāni, 209—210.
- Trikāta, 210—212.
- Valmiera, 213.
- Ropaži, 215—216.
- Koknese, 216—217.
- Liezere un Mēdzūla, 217.
- Mazstraupe, 217—218.
- Arklu revīziju historiografija, 9—10,
148, 155.
- Arklu revīziju instrukcijas:
1601. g. — 12.
1617. g. — 25, 249—252.
1624. g. — 29, 30, 31, 68, 252—254.
1630. g. — 41, 68, 254—258.

1638. g. — 64 un sek., 78, 84, 259—263.
- Arklu revīziju komisijas:
- 1617. g. — 25.
 - 1624. g. — 29 un sek.
 - 1630. g. — 43.
 - 1638. g. — 63 un sek., 71—78.
- Arklu revīziju materiāla edīcijas un pētījumi, 3, 12, 16, 30, 43.
- Arklu revīziju materiāla vēsturiskā nozīme, 17 un sek., 31, 34, 102 un sek.
- Arklu revīziju metodes:
- 1601. g. — 16.
 - 1624. g. — 31 un sek.
 - 1630. g. — 41 un sek.
 - 1638. g. — 67, 78 un sek., 84, 124.
- Arklu revīziju motīvi: 1601. g. — 14, 15.
- 1617. g. — 17, 25, 26.
 - 1624. g. — 29.
 - 1627. g. — 36.
 - 1630. g. — 40, 41.
 - 1638. g. — 56 un sek., 61 un sek.
- Jaunas revīzijas (pēc 1638. gada) motīvi, 118, 151.
- Arklu revīziju nepilnības:
- 1601. g. — 18.
 - 1624. g. — 32, 34, 35, 40, 116, 127.
 - 1627. g. — 37, 40.
 - 1630. g. — 52, 54, 55, 56, 61, 69, 109, 116, 127.
 - 1638. g. — 76, 78, 81, 86, 88, 104, 111, 112 un sek., 124, 126, 127, 128, 132, 133 un sek., 148 un sek., 154.
- Arklu revīziju revidentu maršruti:
- 1601. g. — 12.
 - 1617. g. — 25.
 - 1624. g. — 30, 33, 34.
 - 1625. g. — 31.
 - 1627. g. — 37.
 - 1638. g. — 72—73, 74 un sek.
- Arklu revīziju salīdzināšana:
- Iespējas — 18, 34.
 - Instrukciju salīdzinājums 66, 68.
 - Individuālo ziņu salīdzinājums 102.
 - 1638. g. rev. salīdzinājums ar vaku grāmatām 110 un sek. 197—218.
 - 1638. g. rev. salīdzinājums ar iepriekšējām revīzijām 151.
- Arklu revīziju salīdzināšana:
- Ciematu un zirgu skaits 1624., 1630., 1638. g., 163, 179—184.
 - Ciematu grupējums 1624. un 1630. g., 166—168.
 - Ciematu grupējums 1630. un 1638. g., 170—173.
 - Faktiskie un reducētie arkli 1624. un 1630. g., 174.
 - Ciematī, vīrieši, sējumi, mājlopi 1630. un 1638. g., 183.
 - Reducētie arkli 1635. un 1641. gadam, 185.
 - Arklu revīziju teritorija, 8, 9, 13, 30, 31, 37, 43, 72—73, 103 un sek.
 - Arkla sikās daļas, 116.
 - Arklu skaita maiņa, 95, 97, 122.
 - Arklu un īpašumu titulu revīziju rokraksti:
 - 1601. g. — 12, 17.
 - 1617. g. — 26.
 - 1624. g. — 30, 32.
 - 1627. g. — 37.
 - 1630. g. — 43, 56.
 - 1632. g. — 55.
 - 1638. g. — 65, 92, 93, 94.
- ARL (1638. g. arklu revīzijas protokoli)*, 26, 64, 74—77, 79—81, 83, 84, 96, 104, 111, 113, 115, 125, 129, 131, 132, 157, 159, 160—162, 194.
- Armijas uzturs, 42, 96, 152.
- Ārpagastnieki, 157.
- Audzēkņi, 131, 158, 159, 162.
- Augstrozes novads, 30, 35, 43, 45, 51, 74, 91, 92, 98, 133, 134, 144, 163, 168, 170, 174, 176, 184, 192, 224, 230, 241.
- Bada un neražas gadi, 128, 141, 147.
- Baļķu nauda, 95.
- Bandinieki, 159, 161.
- Baners Svante, 41.
- Baznīcu revīzija, 37, 41, 65, 66.
- Bengtsons, Haralds 57, 60, 94.

- Bērnu procents no iedzīvotājiem, 140, 142, 144, 145.
- Bērzaunes novads, 77, 91, 98, 133, 138, 145, 146, 176, 192, 231.
- Bērziņš, J., *Mēra postījumi Vidzemē 1710. gadā*, 138, 139.
- Betchens, Konrāds, 77.
- Bilavs, Albrechts, 74.
- Bildšteins, Kornēlijs, 77.
- Bilkins, V. un Kundziņa, M., *Latviešu dzimtlaužu bēgšana uz Rīgu I*, 39.
- Bisenieki, 157.
- Blese, E., *Pārskats par studijām Prūsijas valsts arhīvā Karaļaučos 1929. g. vasaras komandējuma laikā*, 111.
- Braunšveigs-Brandess, Ansis, 77.
- Brīvgadi zemniekiem, 66, 69.
- Brīvzemnieki, 69, 157.
- Bruiningk, H. v., *Livländische Rückschau*, 10.
- Bruiningk, H. v., *Über die Verheerungen durch die Pest auf dem flachen Lande in Livland 1710*, 138, 147.
- Buddenbrock, *Sammlung der Gesetze*, 130, 148.
- Bukultu novads, 30, 34, 35, 43, 45, 71, 98, 133, 134, 163, 174, 192, 219, 224, 231, 241.
- Bulmerincq, A., *Die Besiedelung der Mark der Stadt Riga 1201—1600*, 123.
- Bulmerincq, *Vier Bücher der Landvogtei der Stadt Riga III*, 104, 160, 161, 187.
- Burtņieku novads, 30, 34, 35, 75, 91, 92, 98, 133, 144, 174, 176, 184, 219, 231.
- Cēsu bīskapija, 27.
- Cēsu novads, 75, 83, 91, 98, 133, 144, 176, 184, 192, 231.
- Cesvaines novads, 77, 91, 98, 133, 138, 145, 146, 176, 180, 184, 192, 232.
- Ciematu skaita vērtējums, 114.
- Darba lopi, zemnieku, 135.
- Delagardi, Jēkabs, 27, 34, 39.
- Delagardi krājums, Tērbatas universitātes bibliotēkā*, 36.
- Demografiskās statistikas materiāls Vidzemē, 138.
- Derfelds, 27.
- Desmitā tiesa, 33, 36, 66, 67, 69, 84, 88, 127, 128, 131, 132, 177.
- Doles novads, 30, 34, 35, 43, 45, 71, 93, 98, 133, 134, 145, 146, 163, 166, 168, 174, 192, 219, 224, 232, 241.
- Domēnes, 14, 27, 28, 38.
- Domēnes, valstij neizdevīgas, 28.
- Dunsdorfs, E., *Divi lielā kadastra dokumenti*, 152.
- Dunsdorfs, E., *Latviešu zemnieku turība septiņpadsmitā gadu simtēnī*, 141, 165.
- Dunsdorfs, E., *Muižu redukcija Zviedrijā*, 28.
- Dunsdorfs, E., *Rīgas labības tirdzniecība zviedru laikos*, 124.
- Dunsdorfs, E., *Rīgas pilsētas iedzīvotāju skaita attīstība 250 gados*, 147.
- Dunsdorfs, E., *Uksenšernās Vidzemes muižu saimniecības grāmatas 1624—1654*, 26, 27, 29, 34, 53, 97, 107—109, 111, 113, 114, 122—124, 126, 130, 131, 136, 157, 161, 187, 188, 201, 203, 206, 209, 211, 213.
- Dunsdorfs, E., *Vidzemes zviedru lauku finances*, 29, 34, 52, 60.
- Dunsdorfs, E., *Zviedru zemnieku nodokļi un maksājumi 17. gadu simtēnī*, 28.
- Dzimcilvēki, 42, 161, pretstatā ienācējiem 66, 157.
- Eckhardt, *Livland im achtzehnten Jahrhundert*, 10, 123, 148.
- EKA (Igaunijas valsts arhīvs), *Charta öfwer Hertigdömmet Lieflandh...* 1686, 192.
- EKA LRKKA, 63, 64, 77, 82, 83, 87, 88, 122, 158.
- EKA, *Vidzemes virsgrāmatas*, 77, 95.
- Elerts, Johans, 30.

- Engelharts, Miķelis, 83.
 Erenprijs, 75.
 Ergemes novads 30, 34, 35, 43, 45, 51, 77, 91, 92, 98, 133, 134, 145, 146, 163, 166, 168, 170, 174, 176, 177, 180, 192, 220, 225, 232, 242.
 Eriks, Andersons, 36, 38, 39.
 Eriksons, Anderss, 52, 55—57, 59, 60, 63, 158, 159.
 Eriksons, Miķelis, 77.
 Esens, Aleksanders fon, 83.
 Eveles novads, 30, 34, 35, 43, 45, 51, 91, 98, 134, 163, 166, 168, 174, 220, 225, 242.
 Färensbachs, Volmārs, 25, 51.
 Fitinghofs, Evalds fon.
 Fitinghofs, Grots, 77.
 Fuksis, Melchiors, 104.
Gadebusch, Livländische Jahrbücher, 64.
 Gājēji, 137, 142, 144, 145, 146, 159.
 Galvojums, zemnieku, uzņemoties ciematu, 111 un sek.
 Garnizons pilis, 29, 54.
 Gaujienas novads, 37, 43, 46, 51, 78, 91, 98, 117, 133—135, 142, 145, 146, 171, 174, 176, 177, 180, 184, 192, 225, 232, 242.
 Gersdorfs, Maurics fon, 78.
 Gildenhjelms, Kārlis Karlsons, 30, 40.
 Govis, 136.
 Grellis, Lauris, 74.
 Guberts, S., 136, 180.
 Gulbenes novads, 37, 38, 43, 46, 51, 78, 84, 91, 98, 117, 133, 134, 135, 142, 144, 171, 174, 176, 184, 192, 225, 233, 243.
 Gustavs II Ādols, karalis, 25—29, 34, 36, 40, 52, 54, 55, 104, 165.
Hagemester, H. v., Materialien zu einer Geschichte der Landgüter Livlands, 10, 18, 43, 74, 75, 76, 77, 93.
Hagemester, H. v., Über die ehemalige und itzige Bedeutung eines livländischen Hakens und die verschiedenen Hakenrevisionen, 148.
 Haralds Bengtsons, 57, 60, 94.
Heckscher, E., Den ekonomiska historiens aspekter, 102.
Heckscher, E., Hur Sveriges bönder förlorade sin jord och hur de återvunno den, 27, 28.
Heckscher, E., Sveriges ekonomiska historia, 28, 29, 141.
 Hendesijs, Mārtiņš, 55, 75, 83.
 Hintelmanis, Ludvigs, 43.
 Hiršs, Abrāms Larsons, 77.
 Horns, 54, 164.
 Iebūvieši, 135, 143, 159, 160.
 Iebūviešu skaita ierobežošana, 131.
 Iedzīvotāju (reģistrēto) grupējums pēc vecuma 1638. gadā, 137.
 Iedzīvotāju skaits un grupējums 18. g. s. sākumā, 140.
 Iedzīvotāju skaita vērtējums: Vidzemē 1638. gadā, 156.
 Igaunija, 157, 161, 180.
 Iķšķiles novads, 43, 46, 71, 98, 133, 134, 144—146, 192, 225, 233, 243.
 Ingrija, 58—60, 76, 94, 122, 150.
Jannau, v., Geschichte Lief- und Ehtlands, 9.
 Jātnieku dienests, 15, 29, 41, 52, 54, 60—62, 67, 88, 94, 95, 118, 154.
 Jaunsaimnieki, 66, 69, 81, 93, 94, 111, 134, 135, 158.
 Jerva, 60.
 Jonstons, Jēkabs, 43.
 Jordans, Miķelis, 15, 17.
Jung-Stilling, Fr. v., Material zu einer allgemeinen Statistik Livland's und Oesel's, 140, 141, 147, 190, 194, 196.
 KA (Zviedrijas valsts archīva kamerālā nodaļa), *Adtschillige Rechnungen*, 216.
 KA, *Cameralia, Östersjöprovinsernas jordrevisionshandlingar. Lifland*, 37, 65, 92, 130.
 KA, *Kammerkollegii Arkiv* 36, 56—60, 76, 94, 122, 149.
 KA, LDK, 213.

- Kadastrs, lielais, 94, 130, 139, 142, 149, 150, 152, 187, 191.
- Kaducētās muižas, sk. muižu sekvestrēšana.
- Kalpi, 160.
- Kamerkollēģija, 36, 41, 56, 57, 58, 60, 69, 94, 122, 149.
- Kapuns, Jānis, 79.
- Kaŗa saimniecība muižās, 25, 27, 29, 38.
- Kārlis IX, 11, 12, 14, 15, 16, 58.
- Kārlis XI, karalis, 152, 154, 155.
- Kaudzes tiesa, 128.
- Kipēns, Jukums, 74, 76, 85.
- [Klaustiņš, R.], Der lettische Aufzögling und seine soziale Stellung, 162.*
- Klaustiņš, R., Vai latvju zemnieks zviedru laikos ēdis tiru rudzu maizi, 79, 136.*
- Klauŗas, 28, 66, 67, 88, 97, 118, 120, 121, 123 un sek., 143, 152, 157, 179, 187, 188, 197—199, 200, 204, 207, 209, 210, 212, 214, 215, 218.
- Klauŗu atvietoŗumi, 123 un sek., 126.
- Klauŗu darba norma (uz vienu zirgu), 187 un sek.
- Klauŗu zeme, 91.
- Klebek, Indriķis, 74, 149.
- Kokneses novads, 41, 77, 91, 98, 133, 138, 145, 146, 176, 184, 192, 233.
- Korhonen, A., Michel Jordan, 12, 16.*
- Korhonen, A., Rootsi revisjon Baltimaal 1601 aastal, 12, 17.*
- Krievija un krievi, 39, 51, 111, 158, 161.
- Krimuldas novads, 30, 34, 35, 43, 46, 74, 85, 89, 91, 98, 117, 133, 134, 144, 163, 166, 168, 171, 174, 176, 177, 184, 192, 220, 226, 233, 243.
- Kristina, karaliene, 56, 58, 60, 61—65, 71, 76, 82, 87, 88, 94, 97, 118, 148, 150, 159, 161, 165.
- Kroŗa muižas, 60.
- Kronhjorts, 77.
- Krüss, Bērtulis, 76.
- Krüss, H., 17.
- Krüss, Jespers Matsons, 27, 29.
- Kundziņš, P., Dzīvojamā rija Latvijā, 11.*
- Kunga tiesa, 120, 127 un sek., 132, 152.
- Kunga tiesas atvietoŗumi, 128, 133.
- Kuriks, Gerhards, 122.
- Kurzeme, 157—159.
- Laiss, 154.
- Landtāgs, 27, 39, 152.
- Langenbergs, Kristis, 78.
- Langenbergs, Nikolajs, 43.
- Latvieŗu konversācijas vārdnīca, 74, 188.*
- Latvijas karte, Armijas štaba ģeodaiŗijas topografiŗas daļa 1930. (1:400.000), 192.*
- Laukaŗu sēŗumu relatīvās platības salīdzināŗums 1638, 1879, 1929. g., 196.
- Lēdeburns, 114.
- Leida, 157.
- Leimaņi, 157.
- Leionfelds, 74.
- Levenvolde, Gerhards fon, 76.
- Libsdorfs, Hermanis, 78.
- Lichtons, 104, 153.
- Liepupes novads, 30, 34, 35, 43, 46, 74, 91, 92, 98, 133, 134, 144, 146, 163, 167, 168, 171, 174, 176, 192, 220, 226, 234, 243.
- Lietuva, 157, 158.
- Liv, O., Die wirtschaftliche Lage des Estnischen Gebietes am Ausgang des XVII Jahrhunderts I, 191.*
- Liljedahl, Svensk förvaltning i Livland 1617—1634, 25—27, 30, 31, 36, 38, 39, 42, 52, 55, 75, 77, 82.*
- Limbaŗu novads, 30, 34, 35, 43, 47, 51, 74, 91, 92, 98, 133, 134, 144, 163, 167, 169, 171, 174, 176, 184, 192, 220, 226, 234, 244.
- Lofelds, 77.
- Lubānas novads, 192, 194.
- Lugaŗu novads, 34, 35, 43, 47, 50, 77, 91, 134, 163, 167, 168, 170, 174, 221, 226, 244.

- Mācītāja laudis, 66, 70, 71.
 Mācītāja sieciņi, 152.
 Madlienas novads, 77, 91, 98, 133, 138, 145, 146, 176, 184, 234.
 Maksāšanas arkli, 154.
 Mālpils novads, 30, 33—35, 43, 47, 74, 91, 98, 117, 133, 134, 144, 163, 167, 168, 171, 174, 176, 192, 221, 227, 234, 244.
 Meiers, Ditmars, 77.
 Meks, Engelbrechts, 27.
 Mengdens, Engelbrechts fon, 63, 87, 117, 118, 120, 121, 149, 150.
 Mengdens, Ernests fon, 76, 82.
 Mengdens, Georgs fon, 27.
 Mengdens, Oto fon, 51, 74, 75, 149.
 Mērījumi, 42, 51, 52, 55, 60, 69, 78, 89, 149, 150, 151.
 Mēris, 139—141.
 Mēslošana, lauku, 136.
 Millers, J., 82.
 Mortensons, Jānis, 15.
 Mortensons, Mons, 41.
 Muižas 1601. g. revīzijā: 19—25. 1630. g. revīzijā: 41, 44—50.
 Muižas un zemnieku zemes norobežošana, 42.
 Muižnieku apiešanās ar zemniekiem, 158.
 Muižnieku iebildumi pret 1638. g. revīziju, 118, 148 un sek.
 Muižnieku un muižkungu pretošanās valdībai un nelikumības, 14, 53—55, 57, 62, 81, 82, 83.
 Muižu dibināšana, 65, 69.
 Muižu ierēdņu nolēsumu pārbaude, 29, 32, 42, 69, 107.
 Muižu lielums 1638. gadā, 100.
 Muižu piešķiršana un izlēpošana 27—29, 41, 54, 65.
 Muižu sekvestrēšana, 15, 27, 55, 59, 65, 70.
 Muižu valdījuma tiesības un dokumenti, 25—27, 54, 59, 65.
 Muižu valdījumu tiesību apstiprinājums, 25, 59, 65.
 Mujānu novads, 34, 35, 91, 98, 133, 176, 184, 221, 235.
 Munks, Andrejs, 164.
 Munsturipš, 61.
 Nabes novads, 30, 34, 35, 43, 47, 74, 86, 89, 91, 92, 98, 133, 134, 144, 163, 167, 168, 172, 174, 176, 192, 221, 227, 235, 245.
 Naudas saimniecība, pāreja uz to, 28.
 Neimeiers, Jānis, 43.
 Nīrots, Magnus, 29, 30.
 Nītaures novads, 30, 34, 35, 43, 48, 74, 91, 98, 133, 134, 144, 146, 163, 167, 168, 172, 174, 176, 192, 221, 227, 235, 245.
 Nodokļu brīvība muižniekiem, 29, 42.
 Nodokļi kronim, 14, 26, 41.
 Oberpālena, 82.
 Obsi, 60.
 Ölander, C., *Bidrag till kännedom om Ingermanlands historia och förvaltning 1617—1645 I*, 94.
 Otrinieki, 126.
 Palms, Mons Mortensons, 31.
 Parādi, zemnieku, 128.
 Pārvaldes organizēšana Vidzemē, 25, 26, 31, 36, 41.
 Patkuls, Fridrichs Vilhelms, 75, 83.
 Patkuls, Indriķis, 75, 83.
 „Paturētie“ arkli, 33, 35, 36, 114.
 Pērnavas grāfiste, 82.
 Perseks, Kristaps, 43.
 Pieaugums, iedzīvotāju, 140, 141, 147, 154.
 Piebalgas novads, 77, 91, 98, 117, 133, 138, 145, 146, 176, 180, 184, 192, 235.
 Piedzīvotāji, 66.
 Platības, novadu un aņamzemes, 192.
 Poļi, 11, 14, 51, 79, 158, 159, 165.
 Pogavs, Kaspars, 76.
 Potasts, Hermanis, 74.
 Postažas, 62, 65, 66, 80, 81, 96, 128.
 Puiši, 161.
 Pūri, lauku un Rīgas, 128—130.

- Pūrvieta, 191.
 Pusgraudnieki, 157, 159.
 Pušelnieks, 115.
 RA, (*Zviedrijas valsts arhīvs*),
Bielke saml., 37, 135, 164, 188, 197.
 RA, *Gyldenhielms saml.*, 30, 40.
 RA *Livonica II*. 1935, 25, 58, 59, 71,
 87, 94, 118, 150, 159, 187, 216, 217.
 RA, *LTR*, 29.
 RA, *RR*, 52, 59, 62, 148.
 RA, *Oxenst. saml.*, 62, 88, 159.
 RA, *Tottska samlingen*, 107.
 Rādi, 29.
 Raunas novads, 48, 75, 91, 98, 133,
 134, 144, 146, 172, 174, 176, 177,
 184, 192, 227, 236, 245.
 Rēbinders, Indriķis, 29, 30.
 Redukcija, lielā, 29, 89, 90, 107, 117.
 Rēģins, Frīdrihs, 37.
 Reinīks, Francīskis, 55.
 Richter, A. v., *Geschichte der dem
 russischen Kaiserthum einverleibten
 deutschen Ostseeprovinzen bis zur
 Zeit ihrer Vereinigung mit demselben*, II, I., 10, 25, 38, 164.
 Rīgā, 26, 27, 147.
 Rīgasche Stadtblätter, 30.
 Rīgas novads, 30, 32, 34, 35, 41, 43,
 48, 71, 98, 105, 133, 134, 144—146,
 163, 174, 221, 227, 236, 245.
 Rīgas patrimōniālās muižas:
 Neietilpst revīzijā, 104 un sek., 147.
 Ciematu skaits, 105.
 Neietilpst mēra upuru registrācijā,
 139.
 Klaušu darba normas, 187, 188.
 Rīkskansleren Axel Oxenstiernas
Skrifter och brevexling, 74.
 Rīss, Ansis Simansons, 74.
 Rīss, Jānis Simansons, 74.
 Ropažu novads, 30, 35, 43, 48, 71,
 98, 133, 134, 145, 146, 163, 167, 174,
 192, 222, 228, 236, 246.
 Rozens, Indriķis fon, 37.
 Rūjienas novads, 30, 34, 35, 43, 49,
 51, 76, 83, 85, 91, 98, 117, 133, 134,
 145, 146, 163, 167, 168, 172, 174,
 176, 177, 180, 184, 192, 222, 228,
 236, 246.
 Sakss, Oto fon, 63, 64.
 Salacas novads, 30, 35, 84, 168, 169,
 174. Sk. arī Vecsalacas novads.
 Salaspils novads, 49, 71, 98, 133,
 134, 145, 146, 192, 228, 237, 247.
 Salnais V. un Maldups A., *Lauksaim-
 niecības produkcijas skaitīšana Lat-
 vijā 1929./1930. saimn. gadā*, 196.
 Sāmsala, 157.
 Samson, v., *Historischer Versuch
 über die Aufhebung der Leibeigenschaft in den Ostseeprovinzen*, 10.
 Schiemann, Th., *Der älteste schwe-
 dische Kataster Liv- und Estlands*,
 12, 18.
 Schirren, *Die Recesse der livländi-
 schen Landtage 1681—1711*, 152.
 Sējumi: arklīnīka, 118, 120, 121,
 152, 176, 179.
 Muižu, 129, 186, 189.
 Normas, 190.
 Zemnieku, 42, 66, 80, 86, 129 un
 sek., 144—146, 153, 165, 175, 188,
 189.
 Siguldas novads, 30, 32, 34, 35, 43,
 49, 51, 74, 89, 91, 98, 117, 133, 134,
 144, 163, 168, 169, 172, 174, 176,
 177, 184, 192, 222, 237, 247.
 Simonījs, Vilhelms, 55, 75.
 Skujenes novads, 30, 40, 77, 91, 98,
 133, 138, 145, 146, 176, 237.
 Slepēni tūrumi, 131.
 Smiltēnes novads, 43, 48, 134, 172,
 228, 247.
 Soda labība, 131.
 Somu kolōnisti, 156, 161.
 Spekke, A., *Latvieši un Livonija 16.
 g. s.*, 11.
 Spilves plavas, 28.
 Šraifers, Ādams, 25—27, 29.
 Staciņš, 33, 36, 40, 42, 52, 53, 59,
 62, 66, 67, 70, 71, 88, 94, 95, 104,
 118, 120, 122, 131, 150—152, 158.
 Izcelšanās, 29, 52.

- Ievākšanas nokārtošana, 31, 34, 40, 66, 69, 150.
- Kvītes, 32.
- Kvōte, 52.
- Patvaļības, 34, 53, 83.
- Stefāns Batorijs, 38.
- Stongs, Svens Hansons, 77.
- Straupes novads, 30, 34, 35, 43, 50, 51, 74, 91, 98, 133, 134, 144, 163, 168, 173, 174, 176, 184, 192, 222, 229, 237, 247.
- Striks, Magnus, 43.
- Suntažu novads, 77, 85, 91, 98, 133, 138, 145, 146, 176, 184, 192, 238.
- Svenska riksrādets protokoll, 60, 61, 158.
- Šenkings, 11.
- Šernšilds, Nilss, 25, 36, 41.
- Šīte, Johans, ģenerālgubernātors, 16, 40, 41, 42, 52, 54, 56.
- Škūšu nauda, 95.
- Šlipenbachs, Volmārs, 77, 88.
- Šrēders, Pēteris, 30, 40.
- Švābe, A., *Die älteste schwedische Landrevision Livlands (1601)*, 12, 16, 17, 18.
- Švābe, A., *Lapa no brīvzemnieku vēstures zviedru laikos*, 157.
- Švābe, A., *Latvju kultūras vēsture I*, 79.
- Švābe, A., *Latvju zemnieks 1624. g.*, 30, 34, 190.
- Švābe, A., *Pagasta vēsture*, 12, 115, 123, 137, 139, 142, 143, 160, 161, 162, 187.
- Švābe, A., *Zemes attiecību un zemes reformu vēsture Latvijā*, 117, 150.
- Švarcs, Andrejs, 25.
- Švengels, Georgs, 43.
- Tentelis, A., *Gustavs Ādolfs kā Vidzemes kārtotājs*, 27, 28.
- Tentelis, A., *Zemnieku dzīve zviedru laikos*, 11.
- Tētveres muiža, 29.
- Thulin, G., *Om mantalet*, 14.
- Tidō archīvs, 43, 113, 123, 129, 151, 188, 200.
- Tiesenhausen... *Des Bannerherrn Heinrich von Tiesenhausen des Aelteren von Berson ausgewählte Schriften und Aufzeichnungen*, 130.
- Tieslietas, 61.
- Tiesneši (Rechtfinder), 157.
- Tizenhauzens, Engelbrechts fon, 27, 29, 30.
- Tizenhauzens, Richards, 31.
- Tizenhauzens, Rotgers (vecākais), 37.
- Tobien, A., *Die Agrargesetzgebung Livlands im 19. Jahrhundert I*, 122, 123.
- Tots, Oke, 74.
- Tranejs, Jons, 55, 75.
- Transehe-Rosereck, A., *Gutsherr und Bauer in Livland*, 123.
- Trikātas novads, 75, 91, 98, 133, 144, 176, 184, 192, 238.
- Trūcīgie zemnieki, 111, 112, 134.
- Trūcīgo zemnieku kunga tiesa, 128.
- Turaidas novads, 30, 32, 34, 35, 37, 43, 50, 52, 74, 89, 91, 98, 133, 134, 144, 163, 168, 169, 173, 174, 176, 177, 184, 192, 222, 229, 238, 248.
- Turna, Magdalena fon, 81.
- Uglebijs, Patriķis, 74.
- Uksenšerna, Akselis, kanclers, viņa muižas un muižu grāmatas, 27, 28, 34, 52, 54, 60, 62, 64, 86, 88, 97, 108, 109, 114, 126—128, 130, 131, 136, 158, 187, 188.
- Uksenšerna, Bengts, ģenerālgubernātors, 56, 57, 60, 62—64, 70, 71, 76, 82, 83, 87—89, 94, 97, 122, 131, 132, 149, 161, 216.
- Uksenšerna, Ēriks, 130.
- Ūlenbroks, Indriķis fon, 27.
- Ulens-Volfs, Gerhards, 74.
- Ungerns, Indriķis fon, 30.
- Uzvārdi, zemnieku, 157.
- VA (*Latvijas valsts archīvs*), *Rozēnu depozīts*, 217.
- VA, *Vidzemes arklu revīzijas: Nr. 1* — 32, 33, 35, 108.

- Nr. 2 — 37, 39.
 Nr. 3, 4, 6, 7 — 43, 51, 79, 159, 161.
 VA, Vidzemes ekon. pārvalde, 63, 139, 140, 154, 157.
 VA, ģenerālgubernatora reģistrātūra, 63, 64, 97, 131, 143, 158.
 VA, Vidzemes 17. g. s. īpašuma titulu dokumenti, 55, 64, 65, 82.
 Vagaři, 157.
 Vainižu novads, 30, 34, 35, 43, 50, 74, 91, 92, 98, 133, 134, 144, 163, 164, 168, 169, 173, 174, 176, 184, 192, 223, 229, 238, 248.
 Vakas tur publiski, 106.
 Vaku grāmatu, vaku protokolu un muižu grāmatu salīdzināšana ar revīziju protokoliem, 108, 197—218.
 Vaku grāmatu un revīzijas protokola ziņu nesaskaņas izskaidrojums, 111 un sek.
 Vaku grāmatas un vaku reģistri, 26, 29, 32, 80, 81, 82, 88, 104, 106, 150, 158.
 Valinieki, 136, 159, 160.
 Valmieras novads, 30, 34, 35, 75, 91, 98, 133, 144, 174, 176, 184, 192, 223, 239.
 Vasar, J., *Die grosse livländische Güterreduktion*, 93.
 Vecsalacas novads, 34, 43, 74, 76, 91, 98, 117, 133, 134, 145, 146, 163, 173, 176, 177, 180, 192, 223, 229, 239, 248. Sk. arī Salacas novads.
 Vēlings, Gothards, 43, 55, 75.
 Vēršu lietošana lauku darbos, 87, 180.
 Vidzemes iekarošana un kari Vidzemē, 11, 12, 17, 25, 26, 30, 36, 38, 158, 165.
 Viļumsons, Bērends, 74.
 Virija, 60.
 Viru skaits, 128.
 Volfelds, Magnus, 43.
 Zaubes novads, 77, 138, 177, 192.
 Zemes grāmatas, 36, 58, 59, 69.
 Zemes piesavināšanās, 14, 55.
 Zemgale, 159.
 Zemnieku brīvība un bēgšana, 28, 38, 39, 95, 131, 158, 159.
 Zemnieku dumpji, 39, 97.
 Zemnieku emancipācija Vidzemē, 140.
 Zemnieku kategorijas Zviedrijā, 28. Vidzemē 66, 157 un sek.
 Zemnieku kroņa tiesas daļu patur muižnieki, 14, 53, 62, 83, 95, 109, 150.
 Zemnieku lauku raža lielāka nekā muižu, 136.
 Zemnieku licības apšaubas, 76, 79, 82, 83, 106, 177.
 Zemnieki nomā un iznomā zemi, 162.
 Zemnieku piekrišana vajadzīga, klausas paaugstinot, 97, 123, 126.
 Zemnieku saimnieciskie un sociālie slāņi, 156. un sek.
 Zemnieku saraksti, 82.
 Zemnieku stāvoklis kara laikā, 9, 11, 18, 25, 29, 34, 40, 41, 51, 56, 59, 61, 162, 164, 165, 191.
 Zemnieku sūdības, 96.
 Zemnieku zaudējumu saraksti, 164.
 Ziemeļu karš, pirmais, 96, 141.
 Ziemeļu karš, lielais, 141.
 Zirgu statistika:
 1624. g. — 179, 181, 219—223.
 1630. g. — 180, 182, 223—229.
 1638. g. — 180, 182, 183, 184, 186, 230—239.
 Zvejnieki, 134, 157.
 Zvēresti, 42, 63, 66, 71, 79 un sek., 84.
 Zviedrijas valsts padome, 54, 60, 61, 158.

Vidzemes novadi zviedru laikos.

THE UNCUS REVISIONS IN VIDZEME FROM 1601 TO 1638.

I GENERAL OUTLINE.

Vidzeme is the middle part of the former Livonia and is now a part of Latvia, while the northern part belongs to Estonia. This treatise deals only with the middle part or Vidzeme proper, with a few exceptions, which are specially mentioned.

Vidzeme was conquered by Sweden, after several attempts, at the beginning of the 17th century. Every time, when the Swedes took possession of this country, one of their first administrative measures was the registration of manors and peasants. These registrations were called the *uncus* or land revisions and took place in the first half of the 17th century in 1601, 1617, 1624, 1627 and also after the country was finally conquered in 1630 and 1638. Only the two last mentioned revisions covered the whole of Vidzeme, but only the records of the last one have been fully preserved. The map-graph on page 13 shows the districts outlined according to the records which have been preserved of the different revisions (the revision of 1601 is marked by the route taken by the examiner; cross-hatching means that records have been preserved of several revisions carried out in the respective district).

The record of the revision of 1601 was published, with a foreword by Professor A. Švābe in 1933, and it appeared in the Acta of the Latvian University in this series. The foreword gives a brief review of the motives and methods of the revision. A valuable contribution presenting the examiner as a definite person, which belongs to the pen of A. Korhonen, appeared in the Estonian historical magazine *Ajalooline Ajakiri*. A. Korhonen has proved that the examiner of 1601 was Michael Jordan, the Mayor of Viljandi.

Table 1, pages 19—25, gives an extract of the records of the revision of 1601, together with an attempt to identify the estates (1st column — the name of the estate, first the Latvian name, then — in brackets — the name used in the record, and lastly the usual German or Swedish name; 2nd column — the number of farmsteads; 3rd — the number of the *Einfüßling*; 4th — the number of *unci*).

The revision of 1617 was carried out in connection with the conquest of Gustavus-Adolphus in that year and lasted, with interruptions, until 1619. The purpose of this revision was a different one to that of the year 1601. While in 1601 the main object of the revision was to be the first step towards determining the future revenues to be yielded by the domains, the aim of the revision in 1617—19 was to examine the rights of the holders of estates, and to arrange the economy in the estates. The records of this revision have not yet been found. The instruction in connection with this revision is printed on pages 249—252.

Both the revisions mentioned took place in war time, and, as the occupation of the country was not a lasting one, the records no longer represented the actual state of the country. When it was conquered for a longer period by Gustavus-Adolphus in the twenties, beginning with the siege of Riga in 1621, one of the first steps of the King in the newly conquered country was to order a new revision. The purpose was to control the estates which in the newly conquered country were under the management of the officials of the State. The second object was to regulate the new tax, imposed by the King on all peasants and called *Station* (*Statie, staciņš*). Thirdly, it was intended to assist in organizing the defence of the country. The revision began in 1623, and was continued until 1625. In 1625 the Swedes conquered the district of Koknese, and the revision was extended to that part of the country, too, but the records are lost. As the main work of the revision of 1623—1625 was carried out in 1624, it is referred to in the literature as the revision of 1624. Amongst the facts recorded by this revision we are mainly interested in those concerning the peasants. From these records we learn about the number of farmers and allocation of *unci*, about the property in the hands of the peasants: their cattle and horses in the different districts. Table 2 on page 35 is an extract giving the total of farmsteads

and their grouping in the various districts according to the units of taxation (*unci*): (1) the name of the district; from (2) — (11) the headings of each column give the numbers of *unci* in each farm, whilst the number of farms is shown against the names of districts; (12) — the *uncus* is unknown; (13) the number of farmsteads; (14) — the total of *unci*. The peasants had not to pay the *statie* according to this total of *unci*, for the local elder, the free-men, the new-settlers and the poor were exempt from this tax; (15) shows the number of *unci* after deducting these categories of peasants, i. e. the taxable number of *unci*. The instruction relating to this revision is printed on pages 252—254.

The north-eastern part of Vidzeme was conquered by the Swedes too in 1625. The revision in this part of the country took place in the winter of 1627. The commission personally visited the districts of Alūksne and Gaujiena, but in respect of Gulbene, owing to the invasion of the enemy, the commission had to resort to questioning the runaways from this district. The examination in this revision was carried out in a more detailed manner than in the previous ones. Not only the sons but even the daughters of the peasants were placed on the record, and in respect of live stock it was extended to include pigs and sheep. Tables 3 on page 39 and 4 on page 40 show the extracts of this revision relating to Alūksne. In table 3: (1) — *unci*; (2) number of farmsteads; (3) number of men; (4) number of oxen; (5) number of horses; (6) number of cows. In table 4: (1) *unci*; (2) the headings show the number of horses (0—4), and in the columns are given the number of farmsteads with the respective number of horses; (3) the total number of farmsteads; (4) the total number of horses. In the last two lines will be found the corresponding percentages of farmsteads and horses.

In 1628 John Skytte was appointed the Governor-General of Vidzeme. Under his supervision a new *uncus* revision, as well as a revision of titles and privileges was carried out. The new *uncus* revision was necessary, as the former partial revisions did not reflect the true position. In several places the prosperity of the peasant had grown, in others — it had diminished. The second purpose of the new revision was to level out the different kinds of *unci*. The instruction in connection with the new revision was issued by Skytte in 1630, May 22 (see pages 254—258). This

revision encompassed the whole of Vidzeme, though the records are not wholly preserved, as may be seen from the map-graph on page 13. A summary of the entire revision (the land-roll) has been published by Joh. Ax. Almquist in *Den civila lokalförvaltningen i Sverige 1523—1630*, III, 4 (Stockholm: 1922) pages 315—333. How the examiners accomplished their task of levelling out the different *unci*, may be seen in table 5, pages 44—50: (1) the name of the district and estate (in brackets the Swedish names according to the work of Mr. Almquist); (2) the number of farmsteads, actually found and recorded; (3) the number of taxable *unci*; (4) the number of farmsteads found in the summary; (5) the number of *unci*, recorded in the landroll, according to which taxes were paid and other dues levied.

The taxes, *stattia* etc, were collected by the noblemen on behalf of the Crown. While the noblemen were paying the *stattia* to the Crown according to the number of *unci* recorded by the last revision, the peasants, becoming as time went on more prosperous, were compelled to pay the *stattia* according to the increased number of *unci*. The illegal profit, which the noblemen thereby gained, was very large. The table on page 53 has been compiled from the records of manors held by the Swedish Chancellor Axel Oxenstierna (published by the author in 1933 under the title *Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas*). It shows how much in kind and in money the Chancellor gathered as the *stattia* tax from his peasants, in excess of what he forwarded to the Crown during the years 1624—1636 (rudzi — rye, mieži — barley, auzas — oats; all expressed in pūrs, a measure of capacity equal to about 110 litres or 3 bushels; nauda vecdāļeros — money in Rixdollars). The enormity of these amounts retained by the Chancellor for his own use will appear in true light when compared with the quantities of *stattia* actually delivered by him to the Crown (see table 7 on the same page).

After the revision of 1630, the country very soon recovered. This, together with the fact, that the revision was carried out very imperfectly, originated the idea of a new revision. This question became acute when the Chamber of Accounts (*Kammarkollegium*) asked for a new and accurate land-roll. Bengt Oxenstierna, the then Governor-General, was an eager defender of the new revision. In 1638 January 10th the Government signed the

decree, ordering the new revision (page 258) and in the summer of the same year Bengt Oxenstierna began the preparatory work for the new revision. In order to carry it out, there were established several commissions (ten for Vidzeme) with 3—4 members each. One or two of the members were judges, the others — noblemen and officials. In order to understand the purpose and aims of this revision it is important to study the instruction (printed on pages 259—263). The instruction relating to this revision is compared in an abbreviated form on table 8 page 68 with three previous revisions. The principal distinction of the instruction in connection with this revision is that it gave a definition of the *uncus*. This part of the instruction has already been mentioned in literature, but since the revision itself was not studied in toto, the fragment of the instruction was misunderstood. The distinctive feature of the undivided *uncus* was not that the peasant delivered weekly statute-labour to the landlord, but that the entire property and capacity (according to the twofold meaning of the German word *Vermögen*) of the peasant, as well as the number of labourers in the farm, and the ability to deliver the usual contribution in kind and money, and the usual service for the manor, composed the complex of taxable elements which were described by the term *uncus*.

The map-graph on pages 72—73 shows the districts, in which different commissions operated.

The revisers gathered their information from the local elders and from the peasants. The elders were sworn in. The wording of the oath is reproduced on page 79, together with its German translation.

The hardest task for the commissions was determining the *uncus*. Left in most cases to the initiative of the commissions, the settlement of the *uncus* was to be adjusted after the revision. This was necessary owing to the local peculiarities. The result of this work is tabulated on page 91: (1) the district; (2) the total of *unci* in the district including new-settlers; (3) the adjusted number of *unci*; (4) and (5) differences expressed in %. The total of *unci* for the whole province, including the Estonian part, is shown in table 10, page 93: (1) the year; (2) the number of farmsteads; (3) the number of *unci*. The figures for 1637 show the number of *unci* and farmsteads for that year, estimated on the basis of the revi-

sion of 1630. The figures for 1638 show the number recorded in the revision of that year, without taking into account the new-settlers. According to the custom that the new-settlers benefited by three free-years, they were included in the grand total only on the expiration of that period. Therefore, the full number of peasants recorded in the revision of 1638 only may be found in the figures for 1641. It follows that it is not correct to refer to this revision as The Revision 1638—1641. Actually the revision was carried out in 1638, in the course of a few months.

The number of farmsteads and categories of the *unci* in the different districts is tabulated on page 98: (1) the name of the district; (2)—(13) the number of *unci*; (14) plots of land under $\frac{1}{16}$ *unci*; (15) not classified; (16) total of farmsteads; (17) the number of *unci* based on the findings of the commissions; (18) the adjusted total of *unci*. This table is presented as a map-graph on page 99. The size of the manors is dealt with in the table 12, page 100: (1) the number of farmsteads on one manor; (2) the number of manors; (3) column (2) rendered in %; (4) the total of farmsteads of the respective category; (5) column (4) rendered in %.

II CRITICISM OF MATERIALS RECORDED BY REVISIONS.

When investigating the material recorded by the revisions the first question to decide is whether the material is important for the economic history of this country. The answer to this question is in the affirmative. Next the question arises whether the facts registered are complete, and if not, are there not some possibilities of filling in the gaps. In the first place, we have to deal with these questions in regard to the material gathered by the revisers individually in respect of each peasant. The table on page 102 throws light on these questions. The largest number of individual questions was contained in the revision of 1638, namely: the *uncus* value of the farm, statute-labour days, contributions of the peasant in kind and money, the names, age, and social position of the inhabitants of the farm, the number of cattle and the quantity of crop sown. Besides this advantage, the revision of 1638 covered a larger part of Vidzeme, compared with the other revisions and their preserved records. Therefore, this part deals mostly with the revision of 1638. The records of this revision are wholly

preserved in the Swedish State archives, but firstly arises the question whether this revision covered the whole territory of Vidzeme. It appears that four municipal estates, held by the town of Riga, are not included in the records of the revision. The number of farmsteads and the *unci* of these estates are tabulated on page 105: (1) the *unci*; (2)—(5) the estates; (6) total. From this table we learn that 241 farms and 9 minor settlements were intentionally left out of the records. But now the question arises, how completely are recorded those farms on the estates which are included in the revision. This question can only be answered by comparing the data of the revision with the private rolls of the estates (called *vaka*-registers) and with the private bookkeeping accounts of the manors.

Regarding the revision of 1624, this comparison was carried out in respect of 228 farms with a definitely positive result: as far as the number of *unci* is concerned, the particulars of all these farms agree fully in both documents. As regards the revision of 1630, a similar comparison was made in respect of 5 estates of Axel Oxenstierna. The result will be seen in the 15th table, page 108: (1) the estate; (2) the total number of farms according to the official landroll; (3) the total of *unci* according to the same document; (4) the total number of farmsteads according to the private books of the Chancellor; (5) the total of *unci* derived from the same source; (6) the total of *unci* according to which the Chancellor collected the "lords part" from the peasants in 1631; (7) the total of *unci*, according to which the Chancellor paid the *statia* to the Crown. It is to be regretted that the records of the 1630 revision are not available in respect of these estates, but even the already mentioned comparison with the land-roll (which was composed on the basis of these records) shows that the revision of 1630 did not succeed in registering all the farms.

A comparison on broader lines is possible in respect of the revision of 1638. From the total of 6514 farmsteads in Vidzeme, registered by the revision the identification has proved possible in respect of 1343 farmsteads i. e. 21% by means of gathered private *vaka*-registers and similar documents. This number of compared farmsteads permits us to draw some general conclusions. The comparison is carried out in the appendix in the tables 39—68 but the general results are tabulated on page 110: (1) the district,

resp. the manor; (2) the number of farms according to the revision; (3) — do — according to the *vaka*-registers; (4) the number of farms, which are not recorded in the revision; (5) the number of farms, which were included in the revision, but are not to be found in the *vaka*-register; (6) comparison of the number of *unci* in both documents; (7) the results of comparison of statute labour in both documents. From this comparison will be seen, that there were farms, not registered in the revision, as well as farms, which were not registered in the private records of the manors. The farmers not included in the revision were mostly new settlers and partly poor, and probably not taxed for that reason. These may be the principal causes of not registering the peasants, apart from deception which was applied on a small scale. More difficult is it to explain the fact that there were farms not registered in the private records of the manors. One explanation may be that the farms were registered in the two documents, but under different names. This would probably reduce the number of farms which do not tally in the two records. The second reason may be the deception on the part of the administrators of the estates, who exploited peasants in their own interests. The probability of this reason, however is not very great. The last possibility is that the revision registered as residing on a particular manor a number of peasants who were actually conceded by the lord of the manor to his feudal tenants. These facts show that there were more farmsteads in Vidzeme than the 6514 which were placed on the record. We may estimate the total number at 8100.

In order to ascertain to what an extent the equalisation of the different *unci* succeeded, we have attempted to reduce the statute-labour and the farmers' contribution to the lord of the manor in kind and money to the terms of money according to the rates and standards in operation in 1688. The result is presented in the map-graph on page 119. It shows no uniformity.

The statute — labour, recorded by the revision, does not generally agree with the statute-labour recorded in the *vaka*-registers. As a rule statute-labour in the revision is not individually registered, even if it seems to be individualized.

The contribution of the peasant to the lord, referred to as "the lords part", when fixed, and the corn-tithe when not fixed, was actually a contribution varying on a large scale. The records

of the revision show not the amounts actually paid, but the standards, which the peasant was obliged to pay. The records of the revision are more reliable in respect of the districts, where corn-tithe was usually applied (the dotted areas on the map-graph page 119), but even then they are only correct for the year of registration.

The revision of 1624 registered only the crop sown at the manors. The revision of 1630 and 1638, on the contrary, the crops of the peasants. The crops were registered in land-*pūrs*, which were larger units than Riga-*pūrs*. A disadvantage of the registration is that in several districts a large percentage of the farms did not register their crops at all. The percentages for 1630 are tabulated on page 134 and for 1638 on page 133: (1) the district; (2) percentage of farms; (3) the commission which was entrusted with the revision — the same numbers are used as on the map-graph on pages 72—73. On several occasions the registration of the crop was so incomplete that the reliability of the records in this respect is seriously impaired. The amount of the crop is only indicated in respect of the first registered peasant, and then we find only the remark that those following on the list sowed the same quantity as the first one. We may also notice the usual inclination of the peasants to declare quantities below the actual ones, and on several occasions it may be taken as a fact that the peasants themselves did not know the exact quantities. It is obvious that the crops exceeded the quantities placed on the register. Nevertheless, the registered quantities can be used in order to calculate the relative amounts of the different crops and, from these, the absolute amounts of crops to which reference is made further on in this review.

The work in the fields was done with the aid of horses, and only near the border of Estonia were oxen used. The accounts relating to horses and oxen are the most reliable in the revision of 1638. The manor was well informed about the number of cattle on the peasants' holdings.

It appears possible to ascertain whether all the inhabitants were registered or not by ranging them according to their age and establishing ratios among the different groups, next by comparing with the number of inhabitants during a later period and, finally, by searching for conformity with other recorded facts.

The age of the inhabitants was recorded in the revision of 1638, although often in an uncertain manner (e. g. "grown up", "able to work", "under age"). The table 21 on page 137 shows the registered inhabitants grouped together as follows: 1. the total number of farmers and members of their families; 2. members of the families under 15 years of age; 3. the total number of servants; 4. the total number of servants and members of their families under 15 years of age; 5. the total of items 1. and 3; in the columns (2)—(11) the results, registered by the different commissions; (12) the grand total. It will be seen at once that the commission, referred to by us as No 9, worked very carelessly, as it is quite impossible that only 9.8% of the registered inhabitants should have been under 15 years of age, and that in these districts there were no servants employed at all. Comparing the population with that at a later period, it is to be regretted, that the work of examining the data of the Great Cadastre in the last quarter of the 17th century has not yet been completed. A comparison with the data for 1710 and 1715 (table 22, page 140: (1) year; (2) men; (3) women; (4) children; (5) total; (6) percentage of children in the total) shows that the annual growth of the population amounted between 1638 and 1710 to 2.06%. Between 1620 and 1720 the annual increase in Sweden averaged 2.7%. Although the figure showing the increase of population in Sweden is regarded as below the true position, the corresponding figure for Vidzeme must be considered as too high. It seems that the number of peasants registered in Vidzeme in 1638 is below the true position. This statement is borne out by a table in which amongst other the following data are set down side by side: (3) rye and barley, expressed in pūrs, per 100 registered male peasants; (8) % of men-servants and boys under 15 years in the total registered male population (table 24, pages 144—145). Although this comparison is rendered difficult by the fact that the registration of crops was incomplete (vid. column 2), we may see that the districts where the percentage of children and servants is especially low, the amount of crops per 100 inhabitants increases appreciably. It is obvious that the registration of peasants in Vidzeme during the revision 1638 was incomplete. The minimum number of peasants can be estimated at 42,000 as against 14,607 men registered by the revision.

The revision of 1638 was subjected to criticism in the 17th century by several persons, some of these in official positions, but they were not very thorough in their work.

III THE ECONOMIC POSITION OF THE PEASANTS DURING THE PERIOD OF THE REVISIONS.

The critical study of the data afforded by the revisions enables us to draw a picture of the position of the peasants during the period under review.

Farmers presented the most important group among the peasants, and the freemen held a specially privileged position in this group. The farmers were divided into two categories — the hereditary peasants (*Erbbauern*) and the peasants who came from other districts or estates, as distinct from the former. A special group constituted the new-settlers. In the last group of peasants, that of servants, we may distinguish the *Einwohner*, *Lostreiber*, *Knecht*, *Halbknecht*, *Aufzögling*.

By comparing the results of the different revisions, we can gain an insight into changes in the economic position of the peasants. The general trend of the changes may be seen from a comparison of the number of farms and horses. A comparison of this kind is made in table 25 on page 163: (1) the district; (2) the number of farms in 1624; (3) the number of horses in the same year; (4) the number of farms in 1630; (5) the number of horses in the same year; (6) the number of farms in 1638; (7) the number of horses in the same year. Table 26 on the same page gives the totals and next to them the relative number, taking the data for 1624 as 100. It will be seen that the position of the peasants continued to grow worse after 1624, but improved after 1630. This improvement, however, is exceedingly small in comparison with the remarkable prosperity the peasants attained in the second half of the century. It must be kept in mind that the whole period from 1601—1638 was a period of wars and postwar times and therefore not favourable to people living on the land. The general economic position of the peasants found expression in the number of the *unci* of each farm. It is, therefore, interesting to compare the grouping of farms according to *unci* in the different revisions. Such a comparison between the data relating to the years 1624 and 1630

in made in table 27 on pages 166—168: (1) the year; (2) — (10) the number of *unci*; (11) small holdings and farms with unknown *uncus* number. A similar comparison between the results of 1630 and 1638 is made in table 28, pages 170—173: (1) the year; (2) the total number of farms; (3)—(14) the number of *unci*; (15) the number of small holdings and farms of unknown *uncus* number; (16) the total of *unci* registered by the commissions; (17) the number of *unci* as adjusted by the revisions. The data of this last column are expressed in percentages and also presented graphically on a map on page 185. It is difficult to draw comparisons in this connection as the complex covered by the term *uncus* was changed in the revision of 1638. In order to give it a proper meaning in the 1638 revision, the average area of the crops was calculated. The numerical results will be found in table 30 page 176, in the graph on page 177, and the map-graph on page 178. It will be seen that the area required to make up an *uncus*, was different in various districts of the country. This, however, does not mean that the revision did not succeed in establishing a uniform *uncus* for the entire province.

The number of horses, which was the figure most accurately recorded, enables a more thorough analysis to be made of the economic development during the period under review. All registered farms have been grouped according to the number of horses in the possession of farmers. Table 31 on pages 179 and 180 shows in three sections the number of farms in each group in the respective three years: — (1) number of horses per farm (from 0 to 7); (2) number of farms; (4) the total of horses in the corresponding group; (3) and (5) %%. As the three sections of the table deal with different territories, the absolute figures of the table are not comparable. Table 32 pages 181 and 182 contains similar data but it relates to one territory and covers all three years. Table 34, page 183, relating to 1638, is comparable with the data for the year 1630 which deals with the same territory and is to be found in the second section of table 31. In table 33, page 183, a comparison is made between the main data recorded by the revisions 1630 and 1638 and covering the same territory. Compared are: the total number of farms, the total number of men, the crops in *pūrs* (rye, barley, oats), the live stock (horses, cows, oxen). The

evidence supplied by these tables is sufficiently clear and requires no comments.

In order to get an impression of the degree of cultivation of the land at the period, an attempt has been made to calculate the area of cultivated land in Vidzeme in 1638. As mentioned above, the amount of crops registered by the revision is not reliable. Besides, the crops at the farms of the peasants constituted but one part of the cultivated land, the other part belonged to the manors. The calculation made is based on the number of horses and oxen. As different crops required unequal areas, it was necessary to ascertain the proportions of different crops in the fields of the peasants, as well as in the fields of the manors [the proportions vary, e. g. the manors did not cultivate as much oats as the peasants]. Secondly, it was necessary to establish the proportion between the size of the fields of the manors and those of the peasants. And, finally, we had to find out how much land could normally be cultivated with the aid of one horse. These questions have been partly answered by the contemporary records of the manors, and partly by the observations recorded during two centuries before the age of the machine. Table 36, page 188, presents a calculation in connection with the question mentioned last, namely what area was cultivated with one horse: (1) the name of the estate; (2) the number of farms; (3) the crops of the peasants expressed in country-*pūrs*; (4) the crops measured in Riga-*pūrs*; (5) the total number of horses and oxen, counting two oxen as one horse; (6) the total number of cattle, which according to the records of the estates was occupied in the statute-labour at the manor; (7) the crops of the peasants cultivated with one horse that remained. The result of this calculation shows that 8—12 *pūrs* were sown with one horse. This means an area of 9.9 to 12.1 *pūrvietas*. We have calculated the arable land in each district on the strength of this data. Table 37 on page 192 shows the result of this calculation: (1) the district; (2) the total area of the district in square kilometres; (3) the number of horses (together with oxen, counting two oxen as one horse); (4) the number of horses per 100 square kilometres (the contents of this column is shown on the map-graph on page 193); (5) the arable land shown as % of the total area.

The changes in the percentages of the different crops will be seen from the table 38 on page 196 where the data of 1638, 1879

and 1929 are given on the basis of arable land: (1) the crop (rye, barley, oats, wheat, flax, potatoes, cultivated grassland, fallow); (2) and (4) the peasants' farms; (3) and (5) the estates; (6) the old time peasants; (7) the new settlers (after the Agrarian Reform).

IV. THE APPENDIX.

As already mentioned, tables 39—68 give a detailed comparison between the records of the revision of 1638 and the corresponding *vaka*-records. The tables 69—71 show a specification of the number of horses in the different categories of the *uncus* in 1624, 1630 and 1638 respectively: (1) the category of *uncus*; (2)—(6) the headings show the number of horses on one farm and in the columns is given the number of farmsteads with the respective number of horses; (7) the total number of farms; (8) the total number of horses. In the tables 70 and 71 the last two columns are numbered (9) and (10) respectively.

Table 72 presents the entire statistical data compiled from the revision of 1630, and grouped according to districts: (1) the category of the *uncus*; (2) the total of *uncus*; (3) the total number of farmsteads; (4) the total number of males; (5)—(13) crops: (5) rye; (6) barley; (7) oats; (8) wheat; (9) summer rye; (10) oats and barley (mixed); (11) buckwheat; (12) peas; (13) total crops; (14) the number of farms where the crops were not registered; (15) horses; (16) cows; (17) oxen.

On pages 249 to 263 are reproduced the instructions relating to the *uncus* revisions examined by the author.

NOTE: IN GERMAN LITERATURE THE NAMES OF THE DISTRICTS MENTIONED ARE REFERRED TO AS FOLLOWS:

Allaži — Allasch.	Ergeme — Ermes.
Aloja — Allendorf.	Evele — Wohlfahrt.
Alüksne — Marienburg.	Gaujiena — Adsel.
Augstroze — Hochrosen.	Gulbene — Schwanenburg.
Bērzaune — Bersohn.	Ikšķile — Uexküll.
Bukulti — Neuermühlen.	Koknese — Kokenhusen.
Burtņieki — Burtneck.	Krimulda — Kremon.
Cēsis — Wenden.	Limbaži — Lemsal.
Cesvaine — Seßwegen.	Liepupe — Pernigel.
Dole — Dahlen.	Madliena — Sissegal.

Mālpils — Lemburg.
Mujāni — Mojahn.
Nabe — Nabben.
Nītaure — Nitau.
Piebalga — Pebalg.
Rauna — Ronneburg.
Rīga — Riga.
Ropaži — Rodenpois.
Rūjiena — Rujen.

Salaspils — Kirchholm.
Sigulda — Segewold.
Skujene — Schujen.
Straupe — Roop.
Trikāta — Trikaten.
Turaida — Treiden.
Vainiži — Wainsele.
Valmiera — Wolmar.
Vecsalaca — Salis.

...the number of farms where the crop was not registered; (15) horses; (16) cows; (17) oxen.

On pages 249 to 263 are reproduced the instructions to the census revisors examined by the author.

NOTE: IN GERMAN LITERATURE THE NAMES OF THE DISTRICTS MENTIONED ARE REFERRED TO AS FOLLOWS:

Albstadt	Albstadt	Erftland	Erftland
Alten	Alten	Frank	Walden
Altenburg	Altenburg	Grauburg	Walden
Angermünde	Hochelberg	Grauburg	Schwabenland
Berlin	Berlin	Halle	Halle
Bitterfeld	Neumark	Koblenz	Koblenz
Breslau	Breslau	Krainsland	Krainsland
Chemnitz	Wendland	Leipzig	Leipzig
Dresden	Sachsen	Magdeburg	Magdeburg
Düsseldorf	Düsseldorf		

248 232

250

P. 211
1944

LŪR tauts.-ties. IV.	AUL oec.-iur. IV.
Nr. 1. Edgars Dunsdorfs. Vidzemes arklu revīzijas 1601.—1638.	1
The uncus revisions in Vidzeme from 1601 to 1638	277

Iespiests Valsts papīru spiestuvē un naudas kaltuvē, Rīgā, Puškina ielā 12.

LATVIJAS UNIVERSITĀTES BIBLIOTEKA

0506027133